

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ІХ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
МОДЕЛІ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ
ВІДНОСИН: ВИКЛИКИ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ
АСПЕКТИ»**

**4 ГРУДНЯ 2024 РОКУ
М. УЖГОРОД**

*Затверджено
науково-методичною радою економічного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
протокол № 5 від 06.12.2024 року*

Організаційний комітет:

Пітюлич М.М. – **голова організаційного комітету**, д.е.н., професор, член-кор. НАН України, завідувач кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «УжНУ»;
Огородник В. О. – **співголова організаційного комітету**, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «УжНУ»;
Чубарь О. Г. – **співголова організаційного комітету**, к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «УжНУ»;
Мінкович В. Т. – **координатор конференції**, ст. викладач кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «УжНУ»;
Лазар П.Д. – директор департаменту фінансів Закарпатської обласної військової адміністрації;
Кудак К.М. – к.е.н, с.н.с, старший науковий співробітник Закарпатського регіонального Центру СЕ і ГД НАН України;
Благул І.С. – д.е.н., професор, декан економічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;
Левандівський О.Т. – д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;
Гоблик В.В. – д.е.н., професор, перший проректор Мукачівського державного університету;
Папп В.В. – д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту, управління економічними процесами та туризму Мукачівського державного університету;
Бачо Р.Й. – д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ;
Сержанов В.В. – д.е.н., професор, декан економічного факультету ДВНЗ «УжНУ», голова ГО «Спілка економістів Закарпаття»;
Костьов'ят Г.І. – к.е.н, голова ради молодих вчених економічного факультету ДВНЗ «УжНУ».

Редакційна колегія:

Заславська О.І. – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «УжНУ»;
Кампо Г.М. – к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «УжНУ»;
Мінкович В.Т. – ст. викладач кафедри фінансів і банківської справи ДВНЗ «УжНУ».

Т 65 Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: збірник матеріалів ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 4 грудня 2024 р.). – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2024. – 241 с.

Збірник укладено за матеріалами ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти», яка відбулася 4 грудня 2024 р. у ДВНЗ «Ужгородський національний університет», з метою обміну інформацією, досвідом та результатами наукових досліджень з питань модифікації підходів щодо фінансово-кредитного забезпечення розвитку національної та регіональної економіки в реаліях війни та післявоєнного відновлення. Матеріали авторів містять різні точки зору з теоретичних та прикладних засад розвитку фінансової системи держави і регіонів та охоплюють проблемні питання соціально-економічного розвитку України в умовах децентралізації та євроінтеграції, впливу глобальних трансформаційних процесів на фінансову систему країни та функціонування суб'єктів фінансового ринку, модифікації бюджетної та податкової політики в умовах воєнного стану, актуальні аспекти формування зовнішньоекономічної та митної політики держави в реаліях часу, необхідність і перспективи розвитку оціночної діяльності та особливості фінансового менеджменту в період війни та відновлення національної економіки.

Матеріали друкуються в авторській редакції. Редакція не завжди поділяє думку та погляди авторів. Відповідальність за достовірність фактів, власних імен, назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1 СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Davydova Oksana Innovative risk management in hotel and restaurant business enterprises	11
Андрішин Володимир, Глівчук Андрій Конкурентоспроможність регіонів в умовах воєнного стану	13
Бачо Роберт, Потокі Габор Історичний аспект формування автомобільної галузі Вишеградської четвірки	15
Береза Сергій, Береза Анна Управління споживчими уподобаннями: економічне мислення як фактор прийняття раціональних споживчих рішень	17
Бігар Наталія Світовий досвід відновлення економіки після військових конфліктів	18
Блохін Сергій Сучасні проблеми біоекономіки та перспективи соціально-економічного розвитку України в умовах децентралізації та євроінтеграції	21
Бобрикін Павло Менеджмент у сфері туристичного підприємства в сучасних умовах	23
Будяковська Анна Сучасні проблеми і перспективи соціально-економічного розвитку України в умовах децентралізації та євроінтеграції	24
Верстяк Оксана Європейська інтеграція як рушійна сила структурних реформ національної економіки	26
Вовк Ростислав Роль соціальної відповідальності бізнесу у стійкості компаній в сучасних умовах	27
Гапак Наталія Трансфер знань: стан і проблеми	29
Гарник Людмила Теоретичні засади побудови моделі сталого розвитку для мікро- та малих підприємств у сфері присадибного птахівництва	30
Гладкий Роман Особливості формування міжнародної збутової стратегії підприємств в умовах воєнних викликів	32
Данканич Владислав Особливості сучасного туризму гірських територій	34
Завадяк Роман, Куштан Андрій Сучасні підходи до класифікації трудового потенціалу	36
Коваль Олеся Підвищення рівня атрактивності дестинації за рахунок використання комплексного підходу до її управління (на прикладі Міжрічинської дестинації Чернігівської області)	37
Корженівська Наталія Зовнішня торгівля зерновою продукцією в умовах євроінтеграції України	39

Костьов'ят Ганна, Гуй Єлісавета Етика та економіка: вплив філософських принципів на прийняття економічних рішень в сучасному світі	40
Кудак Кристина Просторова диверсифікація гірських територій: проблеми та перспективи розвитку	41
Ландовський Ярослав Вплив міграційних процесів воєнного стану на економіку України	43
Ландовський Ярослав, Михайлюк Інна Основні порівняльні аспекти зовнішньої і внутрішньої міграції українців	45
Легеза Неля Соціально-економічна інтеграція України до ринку ЄС: перспективи малого та середнього бізнесу	46
Лисий Владислав Цифрова трансформація як драйвер конкурентоспроможності бізнесу	47
Лукачина Степан Сучасні тенденції розвитку електронної комерції	49
Лупак Руслан Вплив трудової міграції на національну економічну систему в безпековому контексті	50
Мартиненко Микита Специфіка туристичної SMART-спеціалізації громад пристолочного регіону	52
Мастяк Іван Інвестування в нерухомість: теоретичний базис	53
Михайлюк Інна Диверсифікація туристичної діяльності	55
Мінкович Вікторія, Семен Артем Проблеми та перспективи розвитку економіки Закарпатської області в сучасних умовах	56
Молнар Олександр, Головчанська Вікторія Моделі транскордонного співробітництва: кращі практики Європи у галузі управління	58
Ніколаєнко Світлана Економічне обґрунтування створення кластерного об'єднання молочної промисловості	60
Одотюк Ігор Фактор інновацій в умовах впливу глобальної трансформації та пролонгації євроінтеграційної перспективи для України	61
Папп Василь, Бошота Неля Теоретико-методичні підходи оцінки структури регіональної економіки	62
Пирог Віктор Роль організаційних інновацій у реалізації концепції чотириденного робочого тижня	64
Пітюлич Михайло, Побережник Олександр Стратегічне управління розвитком територіальних громад у повоєнний період	65
Полінкевич Оксана Смарт-бізнес та соціальний добробут в громаді	67
Попадинець Назарій Смарт-економіка як основа управління територіальними громадами	68
Самойленко Богдан Аналіз впливу кризових ситуацій на ринок логістичних послуг	70

Свінцицька Тетяна Функціонування об'єктів критичної інфраструктури в умовах воєнного стану: інвестиційні чинники	73
Сіра Евеліна Стан економіки України у довоєнний та воєнний періоди	74
Сліпецький Марко Управління туристичною сферою як складова розвитку регіону	76
Стефанчук Юрій Інструменти регіонального розвитку в умовах децентралізації влади в Україні	78
Траньович Юлія, Бойко Ярослав Щодо оцінки структурної трансформації економіки регіону	80
Угрин Андрій Періодизація розвитку територіальних громад з урахуванням повоєнного періоду	81
Хільчевська Ірина, Новальська Надія Транспортно-логістична система ЄС: можливості інтеграції для сталого розвитку України	83
Хомин Богдан Організація корпоративної культури в територіальних громадах	85
Чубарь Оксана, Бідак Віктор Враховання регіональних особливостей у трансформаційних змінах структури економіки регіону	86
Шепетюк Святослав Ринок праці: тенденції розвитку у сучасних умовах	89

СЕКЦІЯ 2
АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Алексєєнко Владислав Джерела фінансових ресурсів держави в умовах воєнної агресії	91
Березовик Вадим Державний капітал в банківській системі України	92
Бобрик Олена, Лещенко Сергій Особливості функціонування фінансового ринку України в умовах війни	94
Ботнарчук Аліна Сутність та окремі напрями вдосконалення процесу кредитної емісії	96
Варцаба Віталій Залучення інвестицій як ключовий фактор відновлення економіки України	98
Веселовська Катерина, Мегела Євгенія Шляхи та перспективи удосконалення фінансової грамотності українців	99
Височанський Володимир Вкладники чи кредитори?	101
Голубка Степан Державна політика фінансового забезпечення національної економіки в умовах глобалізаційних викликів	103
Грет Катерина Роль та значення фінансових технологій у сьогоденні	105

Гурай Наталія, Тимчак Мар'яна Роль та необхідність іпотечного кредитування в сучасних умовах розвитку фінансової системи України	107
Дзямко Беата Діяльність Європейського банку реконструкції та розвитку в Україні	108
Дорошенко Анастасія, Георгієв Ілля Роль фінансової допомоги Україні під час повномасштабного вторгнення	110
Заславська Ольга Відновлення економіки через кредитування: цілі, принципи та інструменти	112
Зубков Руслан Інноваційний розвиток фінансової системи в умовах глобальних трансформацій	114
Іванина Олена Сучасні виклики та інноваційні рішення для фінансового ринку: досвід небанків	116
Клочок Олександр Алгоритмічний трейдинг та його використання на валютному ринку (ринку Forex)	117
Коваль Ганна Розвиток платіжних послуг в Україні	120
Ковач Анна Основний інструмент монетарної політики НБУ	121
Мінкович Вікторія, Юденко Катерина Аналіз функціонування фондового ринку України впродовж 2020-2023 рр.	123
Ніколаєва Анастасія Сучасний стан фондового ринку України	126
Огородник Валерія, Філеп Юліанна Інвестиційний клімат: можливості та перспективи	128
Сабо Андріана Аналіз інфляційних процесів в Україні у 2021-2023 роках	130
Токач Янош Проблеми активізації банківського кредитування реального сектору в Україні	132
Чубарь Оксана Операції з військовими облігаціями в Україні: динаміка та особливості	133
Шебештьєв Едіна Політика обов'язкового резервування НБУ: сутність і дієвість на сучасному етапі	136
Яріш Олена, Авраменко Анна Інтеграція штучного інтелекту у фондовий ринок: переваги, ризики та регулювання	138

**СЕКЦІЯ 3
МОДИФІКАЦІЯ БЮДЖЕТНОЇ ТА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПІСЛЯВОЄННОГО СТАНУ**

Melnyk Nataliia Basic principles and objectives of gender-responsive budgeting in the context of budget process risks	140
Баскевич Назарій, Гораль Ліліана Теоретико-практичні аспекти управління екологічними податками	141
Булавинець Олександр Особливості соціальних трансфертів в системі публічних фінансів	143

Бутурлакiна Тетяна Інформаційні системи у фінансах: вплив цифровізації на бюджетну систему України	144
Грицак Наталія Роль та значення податкових платежів в економіці держави	146
Залужна Зоряна Виклики та перспективи вдосконалення програмно-цільового бюджетування у фінансовому менеджменті держави	148
Іванов Юрій, Іванова Ольга Повоєнна диверсифікація просторового розвитку та податкова політика України в умовах євроінтеграції	149
Кампо Георгіна, Гаврилець Олеся Проблеми визначення статусу податкового резидентства	151
Карпенко Аліна Особливості формування доходів бюджету Харківської міської територіальної громади в умовах воєнного стану	153
Лазар Петро, Траньович Юлія Особливості виконання місцевих бюджетів Закарпатської області за 2024 рік та планування на 2025 рік	154
Моленда Андрій Протидія використанню офшорних юрисдикцій в операціях, що підпадають під трансфертне ціноутворення	155
Ніколаєва Анастасія Напрями вдосконалення бюджетної політики в Україні	157
Огонь Цезар Джерела та напрями фінансово-кредитного забезпечення публічних інвестиційних проектів в Україні	159
Олексій Михайло Податковий потенціал України в період воєнного стану	161
Попович Валерій Сучасні проблеми системи місцевого оподаткування в Україні та напрями її удосконалення	163
Сідельникова Лариса Вплив війни на формування місцевих бюджетів Херсонської області	165
Химинець Марія Трансформація бюджетної та податкової політики в умовах воєнного часу та відновлення у післявоєнний період	167
Шебештьєв Едіна, Дюрков Теодора Бухгалтерський облік як основа ефективного управління суб'єктом господарювання в умовах податкового регулювання	168
Шовкун Інна Податкові заохочення до інновацій у пріоритетних секторах економіки: практичний досвід	170

**СЕКЦІЯ 4
РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ПЕРІОД ВІЙНИ
ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ**

Васильчук Ірина Використання можливостей цифрових фінансів для розробки корпоративної стратегії сталого розвитку	173
Зимовець Владислав Про роль позасистемних ліквідних капіталів у фінансуванні бізнесу в Україні	174
Костін Ілля Напрями розвитку діджитал-інноваційних проєктів в контексті повоєнного відновлення	176
Костьов'ят Ганна, Рогов В'ячеслав Основні помилки у фінансових розрахунках стартапів	178
Кошелєв Ілля Теоретичні засади фінансування ланцюгів постачання	179
Лебедева Аліна Антикризові стратегії для підвищення ефективності підприємств в умовах економічної нестабільності	180
Макарова Вікторія Фінансові умови ведення бізнесу в період війни	182
Макарович Вікторія, Тимчак Мар'яна Класифікація факторів впливу на фінансову стійкість підприємства	184
Ніколашин Андрій, Сачок Інна Сучасні реалії організації обліку суб'єктів малого підприємництва	186
Пахомов Максим Ресурсно-орієнтоване управління ризиками в страхових компаніях: шлях до стратегічної гнучкості та конкурентоспроможності	187
Сніщенко Роман Механізм забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання	189
Стельмах Діана Управління валютним ризиком для компаній зернового бізнесу в контексті євроінтеграційних процесів України	191
Столярчук Наталія Інтеграція штучного інтелекту у фінансовий аналіз	192
Шуляковський Олег Фінансова стійкість підприємств в умовах війни	194

**СЕКЦІЯ 5
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ
ФІНАНСОВОГО РИНКУ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ**

Білавич Юрій Вплив транснаціональних банків на соціально-економічний розвиток	196
Буштин Юлія Особливості функціонування суб'єктів вітчизняного фінансового ринку в сучасних умовах	197

Грица Світлана, Юнко Василь Інтеграція та реструктуризація у банківському секторі	199
Загорська Дар'я, Ващенко Євгеній Особливості фінансової стійкості страхової компанії на фінансовому ринку України	200
Кравчук Ігор Модифікація бізнес-моделей банків у Польщі	202
Кустрин Андрій Банківська підтримка розвитку малого підприємництва та методологічні особливості її оцінювання	205
Пантелєєва Наталія Сфера підприємництва з позиції забезпечення економічної стабільності: стратегічні орієнтири	207
Рекис Наталія Регулювання діяльності надавачів небанківських фінансових послуг	209
Хуторна Мирослава, Гончаренко Олена Інституційна трансформація кредитної підтримки суб'єктів підприємництва в Україні в умовах воєнного стану	211
Шуба Марина, Філатова Марія Банківське кредитування малого та середнього бізнесу в Україні: проблеми та можливості розвитку	213

СЕКЦІЯ 6

РОЛЬ ТА АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ТА МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Барзак Олександр Особливості здійснення митного контролю та митного оформлення товарів в Україні в сучасних умовах	215
Брич Віталій Митні платежі як інструмент стимулювання експорту та обмеження імпорту	217
Внукова Наталія Оцінка змін стану експортно-імпоротної діяльності під час воєнного стану	218
Данчо Владислав, Чакій Ольга Вплив нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на соціально-економічний розвиток	220
Думнич Аміна Митна вартість як інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності	222
Ковальчин Дмитро Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні	224
Марченко Олексій Переклад термінів податкового законодавства у зовнішньоекономічних договорах з огляду на конвенції про усунення подвійного оподаткування між Україною та країнами ЄС	225
Ребриш Ярослав Види митних платежів при переміщенні товарів через кордон	226

**СЕКЦІЯ 7
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОЦІНОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД**

Вагнер Чаба Оцінка вартості нерухомості в умовах війни: аналіз проблемних аспектів визначення збитків	229
Винокуров Владислав Оціночна діяльність в Україні: проблеми та перспективи	231
Гребінь Вікторія Виклики та можливості розвитку оціночної діяльності під час війни та післявоєнного відновлення	233
Михайлуца Вікторія Оцінка природної та історичної спадщини як ключовий інструмент стратегічного розвитку туристичних дестинацій в умовах воєнного та повоєнного періоду на прикладі НПП «Дністровський каньйон»	234
Огородник Валерія, Бабич Іванна Тенденції розвитку ринку оціночних послуг в Україні	237
Юришинець Микола Розробка програмної системи комплексного оцінювання стартап-проектів	239

СЕКЦІЯ 1
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

*Oksana Davydova, Doctor of Sciences in Economics, Professor
The Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv*

INNOVATIVE RISK MANAGEMENT IN HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS
ENTERPRISES

Innovative risk management at the hotel and restaurant business enterprises is a system of principles and methods of anticipating, preventing, assessing and neutralising the negative impact of threats and dangers on the results of the financial and economic activity of the enterprise, taking into account current trends, market requirements, innovative technologies, etc.

The main tasks of risk management in hotel and restaurant business enterprises are to identify the weaknesses of financial and economic activities, systematically diagnose the likelihood of adverse events, and choose alternative management decisions to ensure the optimal balance between risk and profitability of financial transaction events.

In practice, innovative enterprise risk management includes the following tasks: studying the risk areas, finding effective control methods, assessing and monitoring risks, creating appropriate management systems, etc. In domestic scientists' research, the problems of analysing the causes of the origin, classification, and quantitative risk assessment methods are quite fully disclosed. Still, attention is not paid to finding ways of effective risk management that would meet modern innovative and progressive business conditions.

Every modern hotel and restaurant business enterprise must constantly monitor the risks that can affect all types of activity while operating. The level of risk increases significantly during periods of unstable economic and political conditions in the country and the world at large.

In modern conditions, internal mechanisms of neutralisation cover most of the risks of the hotel and restaurant business enterprise [1-3].

The formation of internal risk mitigation mechanisms at the hotel and restaurant business enterprises is the basis of their innovative management system. Internal risk mitigation mechanisms are a system of measures that are implemented within the hotel and restaurant business to minimise risk. The set of threats and dangers that affect the activities of a modern hotel and restaurant business enterprise requires the identification of the causes, the magnitude of the risk, the losses it may suffer and the development of measures to prevent and eliminate them [4, 5].

The modern functioning of hotel and restaurant business enterprises is significantly influenced by the specificity of their activity, which determines the set of factors and methods under the influence of which internal risk mitigation mechanisms are formed [6, 7].

Internal risk management mechanisms of the hotel and restaurant business enterprise are based on an information base, which is constantly updated and expanded and includes complete information not only about the actual state of an individual hotel and restaurant business enterprise but also about changes in legislation, regulations that have a significant impact on their development.

Figure 1 presents the proposed mechanism for improving the innovative risk management system at the hotel and restaurant business enterprises.

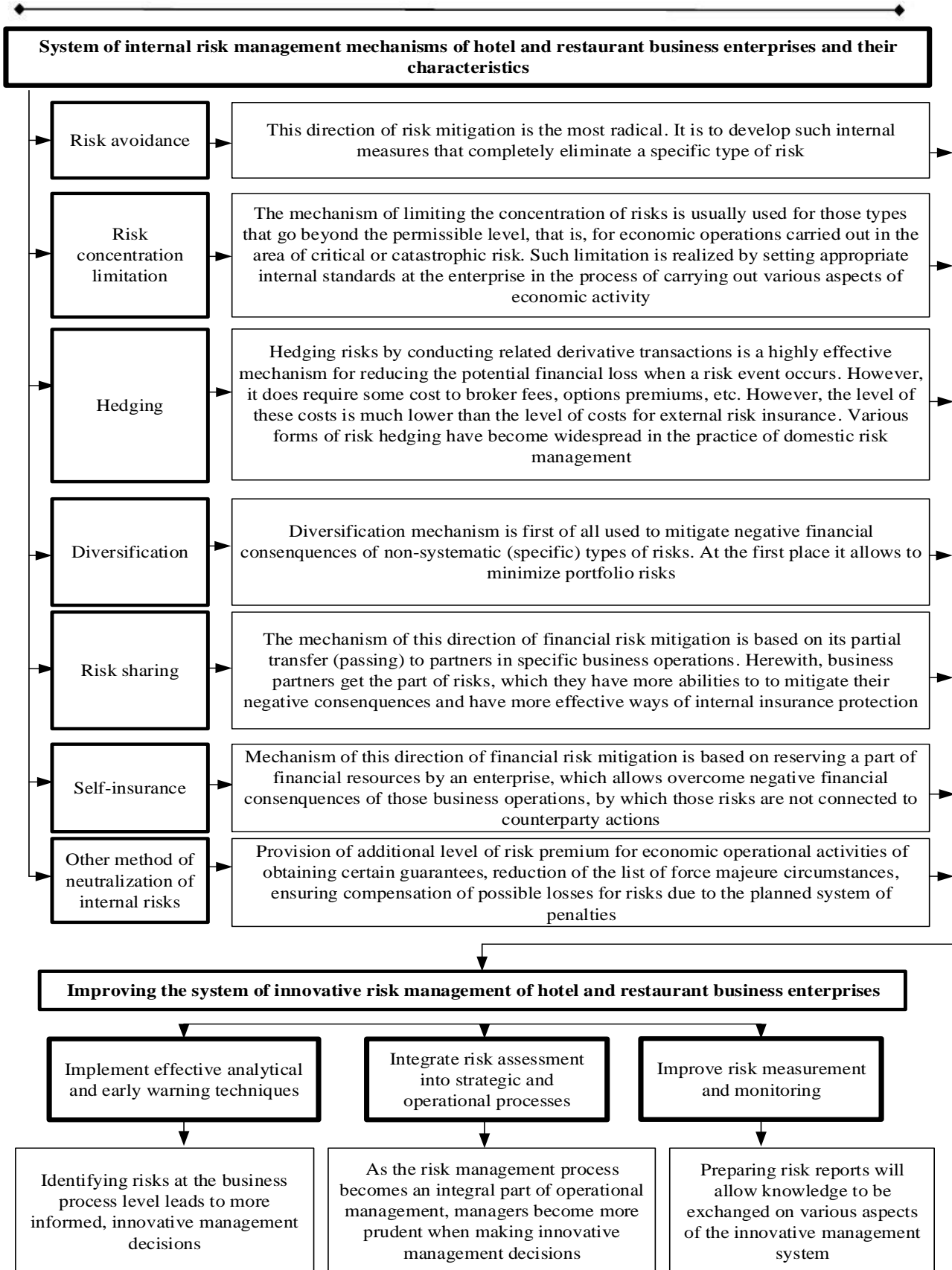

Figure 1. The mechanism of improvement of the system of innovative risk management at the hotel and restaurant business enterprises

Therefore, the advantage of using internal risk mitigation mechanisms is the high degree of alternative management decisions made to formulate measures to reduce the level of risk from their activities, which are formed taking into account the specific conditions of operation of the hotel and restaurant business enterprises and its capabilities, allow to take the utmost account of the influence of internal factors to the level of risks while neutralising their negative effects.

The degree of uncertainty in the process of justification of projects for innovative management of the development of hotel and restaurant business enterprises requires the development of measures to reduce it, which implies the existence of an adequate assessment not only of the magnitude of possible losses and the likelihood of their occurrence but also the impact of individual factors on the overall risk of innovative development.

In some cases, it is impossible to offset the risks of innovative management of the development of hotel and restaurant business enterprises through internal financial stabilisation mechanisms. In this case, to avoid losses from the occurrence of risks, the management of the hotel and restaurant business enterprise is advisable to turn to insurance services.

References:

1. Prokhorova, V., Davydova, O. (2018). Objective conditions of formation of innovative management of enterprises development: scientific and historical basis for overcoming the consequences of crises. *Business Inform*, 3. pp. 449–458.
2. Raievniewa, O. (2006). Management of the enterprise development: methodology, mechanisms, models: monograph. Kharkiv, 496 p.
3. Melnik, K. (2013). Adaptive management of the enterprise in conditions of uncertainty. *Scientific bulletin of Kherson State University. Economic sciences*. 3. pp. 81–85.
4. De Palta, A., Leruth, L., Prunier, G. (2012). Agent based Typology of Risks in Public–Private Partnerships. Towards a Principal. IMF Working Paper WP/09/177, International Monetary Fund. URL: <http://ideas.repec.org>.
5. Davydova, O., Protsenko, V. (2019). Methodical aspects of the neutralisation of risks of innovative managing the development of hotel and restaurant enterprises. *SHS Web of Conferences*, 67, 06011, NTI-UkrSURT 2019, <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196706011> <https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/08/contents/contents.html>.
6. Davydova, O. (2017). Key risk management factors at the enterprises of restaurant economy. *Scientific bulletin of Kherson State University. Economic sciences*, 25. Part. 1. pp. 128–132.
7. Davydova, O. (2019). Analysis and evaluation of risks of innovative management of development of hotel and restaurant enterprises. *Problems of the systematic approach in the economy*. NAU. Kiev, 2 (70). pp. 93-98.

Володимир Андришин, к.е.н., доцент

Андрій Глівчук, студент 6 курсу

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Формування конкурентоспроможної економіки регіону дає можливість забезпечити сталий розвиток шляхом економічного зростання та регіонального розвитку. Регіон є тим суб'єктом на формування конкурентоспроможності якого слід спрямовувати зусилля як на загальнодержавному так і на регіональному рівнях. Однак події останніх двох років суттєво змінили можливості економічного зростання окремих громад та цілих регіонів. Саме тому дослідження теми конкурентоспроможності регіонів України є особливо актуальною саме в сьогоденний час.

Досліджено, що конкурентоспроможність являє собою здатність регіону (його населення, бізнесу і влади) перемагати в суперництві з іншими регіонами за залучення і створення нових факторів виробництва, забезпечуючи при цьому конкурентні переваги в економічному зростанні та рівні життя населення [3, с.95].

Конкурентоспроможність є однією з найважливіших комплексних характеристик розвитку регіону, оскільки включає в себе показники економічного та соціального характеру [2, с.175].

Конкурентоспроможність регіону можна визначити як його спроможність протягом тривалого часу на основі насамперед власних, а також залучених можливостей продукувати товари та послуги для регіонального, національного і зовнішнього ринків, забезпечуючи водночас стабільність і зростання реальних доходів власних жителів [5, с.54].

Умови в яких зараз знаходяться регіони є кризовим, що пов'язано з повномасштабним вторгненням РФ на територію України, що суттєво впливає на їх економічний стан. Це і зміна позицій окремих регіонів в структурі господарського комплексу країни (наприклад деіндустріалізація східних регіонів), масштабна міграція працездатного населення (внутрішня і зовнішня), енергетична криза, зміни в напрямках зовнішньоекономічної діяльності тощо [4]. Визначальними чинниками подальшого економічного розвитку більшості регіонів України стали не довготривалі тренди, а революційні зміни, спричинені фактором безпеки [1]. До основних викликів розвитку економічної системи України та її регіонів, які матимуть вплив у середньостроковій та стратегічній перспективі, можна віднести наступні:

- Різкі просторові та структурні зміни в економіці регіонів України на тлі найглибшої економічної кризи за часи незалежності;
- Втрата потенціалу сільських територій внаслідок повномасштабної агресії РФ;
- Релокація бізнесу під впливом безпекового чинника;
- Втрата експортного потенціалу регіонів України;
- Дестабілізація ринків праці;
- Зниження фінансової спроможності територіальних громад та регіонів України, розширення територій, які потребують державної підтримки;
- Втрата транзитного потенціалу та переорієнтація транспортно-логістичних потоків.

Всі ці проблеми значно ускладнюють життєдіяльність та розвиток абсолютно всіх регіонів країни і вирішення їх безпосередньо впливатиме на напрями трансформації регіонального розвитку у воєнний та повоєнний період.

При цьому, потрібно враховувати, що регіони країни безпосередньо впливають на соціально-економічну міць країни. Зараз певні регіони (в основному західні області) взяли на себе основний тягар економічної стабілізації України. Ці області стали осередком промислового розвитку та локації багатьох стратегічних підприємств і галузей регіонального сектора економіки щодо, по-перше, віддаленості від активних бойових дій, по-друге, наближеності до транспортно-логістичної системи країн ЄС, забезпечуючи основний зовнішньоторговельний потік товарів, по-третє, надаючи тимчасове житло для внутрішньо переміщених осіб [6, с.196].

Важливою особливістю формування конкурентоспроможності регіонів в умовах воєнного стану є те, що всі ринки (праці, ресурсів, капіталу) переживають нині процес трансформації. Відповідно й маркетинг в умовах воєнного стану став значно складнішим.

В умовах воєнного стану в процесі формування регіональної конкурентоспроможності, регіони зіштовхнулися з абсолютно новими зовнішніми та внутрішніми загрозами. Подолання внутрішніх загроз, зазвичай, знаходиться всередині регіону. У той час як зовнішні загрози повинні бути ліквідовані або хоча б зменшені урядом країни. На жаль, наслідки військової агресії РФ ще довго заважатимуть ефективному функціонуванню вітчизняних підприємств, а отже впливатимуть на формування регіональної конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Виклики економічного розвитку регіонів України в умовах війни та повоєнного відновлення. Науково-аналітична доповідь. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/e20230002.pdf> (дата звернення: 10.10.2023).
2. Ліба Н. С. Конкурентоспроможність: регіональний аспект. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. Том 21. Вип. 3 (52). С.171-178.
3. Омельченко Т. Конкурентоспроможність українських підприємств в умовах війни. Економіка і організація управління. 2022. №3(47) . С.94-103.
4. Пугачевська К.Й., Феєр О.В. Конкурентоспроможність економіки регіону. Економіка та суспільство. 2023. №55.
5. Ступчук С.М., Лабунець В.О. Рівень конкурентоспроможності Причорноморського регіону України в умовах глобалізації та євроінтеграції світових процесів. Причорноморські економічні студії. 2018. Випуск 28-2. С. 53-57.
6. Черевань І.В., Бородін Б.М. Перспективні зрушення регіонального розвитку в умовах воєнних викликів. Наукові перспективи . 2023. № 1(31). С.190-199.

*Роберт Бачо, д.е.н., професор
Габор Потокі, ст. викладач*

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, м. Берегово

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ АВТОМОБІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ

Автомобільна промисловість є значущим і зростаючим сектором як у Європі, так і в усьому світі, який має різні корені в кожній країні, але в регіоні Центральної та Східної Європи (ЦСЕ) після переходу до ринкової економіки її значення постійно зростає. В автомобільній промисловості з кінця ХХ століття можна визначити своєрідний процес релокалізації, в результаті якого деякі сегменти виробничого ланцюжка вартості були перенесені до Східної Європи західноєвропейськими виробниками кінцевої продукції. З одного боку, зміна системи в колишніх соціалістичних державах дала можливість реалізувати цей процес, а з іншого боку, це стало необхідним через тиск ринку на зниження витрат.

Індустріалізація в значній частині регіону Вишеградської четвірки почалася пізно з обмеженими результатами. Чехія та Польща мали значні промислові виробничі потужності, але Угорщина та Словаччина продемонстрували низький рівень промислового виробництва та зайнятості. У першій половині ХХ століття по всій Європі відбувся високий рівень індустріалізації, що значною мірою призвело до центрального тиску, який відтіснив сільськогосподарське виробництво на другий план і поставив промисловість на перший. У Західній Європі однією з пріоритетних галузей індустріалізації стала автомобільна промисловість, розвиток якої постало пріоритетним напрямком в окремих національних економіках. Перші та Друга світова війна також змінила автомобільну промисловість на доходу війни, однак після Другої світової війни цей сектор зосередився на потребах населення та приватного сектору.

У регіоні ЦСЕ індустріалізація на початку століття була досягнута меншою мірою за рахунок висунення автомобільної промисловості на перший план, промислові центри були сформовані, зосередившись на інших секторах (наприклад, важкій промисловості, текстильній промисловості, гірничодобувній промисловості), і попит на транспортні засоби задовольнявся за рахунок імпорту [2]. У другій половині ХХ-го століття виробництво легкових автомобілів було головним пріоритетом у соціалістичних країнах, спочатку на основі західної ліцензії,

потім отримало подальший внутрішній розвиток [6]. Виробники в першу чергу прагнули обслуговувати свій власний ринок, продаючи лише рідко та в невеликих кількостях за межі соціалістичного блоку. Завдяки всьому цьому обсяг виробництва залишався низьким, а обмежена здатність ринку до поглинання та взаємна співпраця країн-членів призвели до відтермінування розвитку [3]. Після зміни соціалістичного режиму в Східній Європі автомобільна промисловість втратила ринок споживачів і почала занепадати, і для того, щоб повернути цей процес, потрібен був приплив іноземного капіталу. Нарощуючи власні виробничі потужності, соціалістичні країни створили можливість для укорінення складальної промисловості в регіоні після приватизації. У кількох випадках компанії, які інвестували під час приватизації, вже були присутні в регіоні, і після розширення та реструктуризації своєї діяльності вони спочатку збирали свої нижчі та зняті з виробництва моделі, частково для регіонального ринку, а частково для експорту [5]. Наявність колишніх промислових структур, здатних адаптувати виробничі технології, виявилася підходящою базою для інвестицій західноєвропейських автомобільних компаній у нові ринки, завдяки чому автомобільні райони ожили та почали розвиватися. Можна констатувати, що протягом десятиліття після зміни режиму промислові центри, побудовані на базі соціалістичної автомобільної промисловості, були одними з перших, хто відновився та створив дохід і робочі місця в регіоні завдяки своїй експортній діяльності [1; 4].

Автомобільний блок ЦСЄ постає як своєрідний особливий виробничий центр у світовій автомобільній індустрії, де після зміни режиму на базі дешевої робочої сили та автомобільних традицій були створені складальні філії західноєвропейських OEM. У 2020 році в регіоні V4 працювало тридцять автозаводів, з яких п'ятнадцять були розташовані в Польщі, вісім у Чехії, чотири в Угорщині та три в Словаччині. Під час монтажних процесів близькість приймаючих ринків і мереж постачальників є вирішальними факторами, в результаті чого реалізується регіональна концентрація галузі.

Створені дочірні компанії зазвичай виконували ручну монтажну діяльність з меншою доданою вартістю, а функції розробки залишалися в компетенції материнської компанії. Мотивацією для переїзду була дешева робоча сила та близькість ринків найму, а крім того, як чинники встановлення також можна назвати гнучкий ринок праці та регулювання ринку праці, дешеві промислові приміщення (нерухомість), сприятливе оподаткування. Вартість і конкурентна перевага регіону збереглися протягом чверті століття, що минуло з тих пір, але його масштаби на світовому ринку зменшилися.

В цілому констатується високий рівень впливу автомобільних концернів на економічний розвиток країн регіону ЦСЄ і країн Вишеградської четвірки, зокрема.

Список використаних джерел:

1. Bigos, P. – Kiss, I. (2005): Development of Automotive Industry in Slovakia. Transfer inovácií – TU Kosice, Vol.8: 3–8.
2. Lefilleur, J. (2008): Geographic Reorganization of the European Automobile Sector. Eastern European Economics, Vol. 5:69–91.
3. Lung, J. (2004): The changing geography of the European automobile system. Automotive Technology and Management, Vol. 2–3:137–165.
4. Lux Gábor (2010): Dezintegráció és újraszerveződés a Nyugat-Balkán iparában. In: Horváth Gyula – Hajdú Zoltán, (szerk.): Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országában, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, pp. 363–383.
5. Pavlínek, P. – Domański, B. – Guzik, R. (2009): Industrial Upgrading through Foreign Direct Investment in Central European Automotive Manufacturing. European Urban and Regional Studies, Vol. 1: 43–63.
6. Radosevic, S. – Rozeik, A. (2005): Foreign Direct Investment and Restructuring in the Automotive Industry in Central and East Europe. Working Paper No. 53, University College London, London.

*Сергій Береза, аспірант
ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ
Науковий керівник: Шарова С. В., к.е.н., доцент
Анна Береза, студентка 4 курсу
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ
Науковий керівник: Булавина О. А., к.е.н., доцент*

УПРАВЛІННЯ СПОЖИВЧИМИ УПОДОБАННЯМИ: ЕКОНОМІЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ФАКТОР ПРИЙНЯТТЯ РАЦІОНАЛЬНИХ СПОЖИВЧИХ РІШЕНЬ

Управління споживчим попитом є складним соціально-економічним феноменом, що передбачає цілеспрямований вплив на поведінку споживачів через розгалужену систему нецінових інструментів. Економічна природа такого управління полягає в формуванні специфічного інформаційного середовища, яке опосередковано трансформує раціональні очікування та преференції суб'єктів ринку [1-2].

Нецінові фактори впливу включають маркетингові комунікації, брендинг, соціальні настанови, психологічні механізми сприйняття товару та суб'єктивні параметри корисності. Їх системне застосування дозволяє здійснювати латентну модифікацію споживчої поведінки без безпосереднього маніпулювання ціновими важелями [2-3].

Концептуальна парадигма управління споживчим попитом базується на принципах економічного способу мислення, що передбачає раціональність вибору, врахування альтернативних витрат та максимізацію індивідуальної корисності. Економічний підхід забезпечує методологічну основу для аналізу та прогнозування трансформацій споживчих переваг під впливом нецінових детермінант [1, 3].

Ірраціональність споживчої поведінки є фундаментальним відхиленням від класичних постулатів економічної теорії раціонального вибору. Когнітивні упередження, емоційні чинники та психологічні механізми детермінують прийняття споживчих рішень, що суперечать принципам максимізації корисності.

Поведінкова економіка переконливо демонструє, що індивіди схильні до систематичних відхилень у процесі прийняття економічних рішень. Ірраціональність виявляється через надмірну довіру, якірний ефект, статусне споживання, та впливу соціального оточення на споживчий вибір.

Існує домінування емоційно-психологічних чинників над логіко-раціональними алгоритмами при здійсненні споживчих транзакцій, що принципово трансформує традиційні уявлення про економічну поведінку суб'єктів ринку.

Підвищення економічної обізнаності є визначальним інструментом трансформації споживчої поведінки через формування системного розуміння економічних закономірностей та механізмів прийняття раціональних рішень. Стратегія освітнього впливу передбачає комплексне розкриття принципів економічного мислення, які дозволяють індивідам здійснювати більш усвідомлений та виважений споживчий вибір.

Методологія підвищення економічної грамотності включає диференційовані освітні підходи: від базового роз'яснення законів попиту та пропозиції до впровадження поведінкових тренінгів з фінансової аналітики та стратегічного планування особистого бюджету. Ключовим аспектом є формування критичного економічного світогляду, здатності до логічного аналізу альтернативних витрат та розуміння власних споживчих мотивацій.

Імплементация просвітницьких програм створює передумови для трансформації ірраціональної споживчої поведінки шляхом розвитку когнітивних навичок економічного передбачення та усвідомленого фінансового планування.

Сучасні споживачі часто стикаються з бар'єрами для економічного мислення, що зумовлені як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. Серед основних перешкод виділяють

вплив реклами, соціальних норм та психологічних упереджень. Агресивні маркетингові стратегії маніпулюють емоціями споживачів, змушуючи їх приймати імпульсивні рішення, які не відповідають їх реальним потребам чи фінансовим можливостям.

Іншою проблемою є недостатня фінансова грамотність. Багато споживачів не мають базових знань щодо управління бюджетом, аналізу витрат і переваг, що ускладнює прийняття раціональних рішень. Крім того, соціальний тиск і прагнення відповідати очікуванням оточення сприяють нерозумному споживанню.

Для вирішення цих проблем важливо впроваджувати освітні програми з фінансової грамотності, починаючи зі шкільного рівня. Також слід стимулювати розвиток критичного мислення та навичок планування бюджету. Регулювання реклами й прозорість інформації про товари сприятимуть створенню умов, у яких споживачі зможуть приймати обґрунтовані економічні рішення.

Список використаних джерел:

1. Пінтусов А., Радченко, Г. (2023). Розвиток інструментів емоційного маркетингу в управлінні системою прийняття споживчих рішень. Матеріали конференцій МЦНД, (29.09. 2023; Рівне, Україна), 43-44.
2. Фірсова Д. О. Кон'юнктурний аналіз нецінових чинників попиту на туристичні послуги фірми. Матеріали X Всеукраїнської науково-технічної конференції здобувачів вищої освіти за підсумками досліджень у 2022 р. Факультет економіки та бізнесу (6-10 лютого 2023 р., м. Мелітополь). Мелітополь: ТДАТУ, 2023. 252 с., 127.
3. Шевченко, М. (2024). Особливості поведінки людини в ринковому середовищі і прийняття купівельних рішень. *Via Economica*, (6), 103-108.

***Наталія Бігар**, викладач економічних дисциплін
Природничо-гуманітарний фаховий коледж
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

СВІТОВИЙ ДОСВІД ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ПІСЛЯ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ

Для України, яка переживає важкий етап військового конфлікту, питання відновлення економіки стає одним із найважливіших завдань. Відновлення інфраструктури, стабілізація соціально-економічної ситуації та зростання життєвого рівня громадян потребують системних і комплексних заходів.

Світовий досвід відновлення економіки після військових конфліктів може стати безцінним джерелом уроків та практичних підходів для України в процесі її відновлення. Багато країн, які зазнали руйнувань внаслідок воєн, застосували різні стратегії для відновлення своїх економік [1].

План Маршалла став однією з найуспішніших моделей відновлення економіки після військового конфлікту, і його досвід може стати важливим орієнтиром для України в процесі її відновлення після повномасштабної війни. План Маршалла, офіційно відомий як Європейська програма відновлення або European Recovery Program, був ініційований США в 1948 році і мав на меті відновлення економік європейських країн, що постраждали від війни.

Суть плану полягала в наданні фінансової допомоги країнам Західної Європи, що постраждали від війни. За умовами плану, США виділили близько 13 мільярдів доларів (що на той час становило значну суму) на відновлення економік країн Європи. Ці кошти були використані для відновлення інфраструктури, виробничих потужностей, модернізації сільського господарства, а також для стимулювання торгівлі між країнами Західної Європи.

США не ставили політичних вимог країнам-реципієнтам, а допомога була спрямована виключно на відновлення економік. План вимагав, щоб країни-реципієнти працювали разом, зокрема через створення Європейської економічної співпраці (ОЕЕС), що дозволяло централізовано організувати та контролювати розподіл коштів. Країни-реципієнти зобов'язувалися звітувати про використання допомоги, щоб гарантувати ефективне використання коштів і запобігти корупції. Кошти, які надходили в країни Європи, допомогли стабілізувати їхні валюти та відновити внутрішні ринки [5].

У результаті реалізації Плану Маршалла, економіки країн Західної Європи швидко відновилися, і він став однією з основних причин економічного підйому в Європі в післявоєнний період. План також став важливою частиною боротьби проти впливу СРСР на Європу та сприяв створенню основ для майбутнього економічного інтеграційного процесу в Європі.

Раціональні та масштабні інвестиції сприяли відновленню економіки Європи після Другої світової війни, забезпечивши зростання виробництва. Однак їх ефективність була досягнута завдяки інтеграції з іншими чинниками: розвитком підприємницької культури, стабільним законодавством, захистом прав інвесторів, підвищенням продуктивності праці та впровадженням новітніх технологій [4].

Сучасні кейси відновлення економіки після конфліктів включають Хорватію та Боснію і Герцеговину, де відбудова була реалізована через значні інвестиції та міжнародну допомогу.

Після війни 1991-1995 рр. Хорватія досягла значного економічного відновлення завдяки проведеним реформам, зокрема лібералізації економіки та приватизації державних підприємств. Країна також інтегрувалася в міжнародні організації, зокрема Європейський Союз, що сприяло залученню інвестицій. Розвиток інфраструктури та туристичної галузі, а також зміцнення правової системи та захист прав інвесторів стали ключовими факторами успіху відбудови [3].

Одним із головних пріоритетів Хорватії було створення сприятливого інвестиційного клімату. Країна впровадила низку реформ, що включали податкові пільги, дерегуляцію бізнес-процесів та полегшення процедур для інвесторів. Також була забезпечена правова захищеність інвестицій, що допомогло залучити значні потоки іноземного капіталу.

Інвестиції в інфраструктуру, зокрема у транспортні та енергетичні проекти, стали основою економічного зростання Хорватії. Будівництво нових доріг, аеропортів, портів та енергетичних об'єктів вимагало значних інвестицій і стало основою для розвитку інших секторів економіки, зокрема туризму та промисловості. Також туризм став важливим драйвером економічного зростання в Хорватії після війни. Інвестиції в туристичну інфраструктуру (готелі, курорти, транспорт) стимулювали розвиток цієї галузі, яка стала одним із основних джерел доходів для країни. Інвестори були зацікавлені в розвитку цієї високоприбуткової галузі через привабливість хорватського узбережжя та культурної спадщини. Однією з основних умов для залучення інвестицій було створення надійної правової системи. Уряд Хорватії активно реформував законодавство, зокрема в питаннях власності, контрактів та захисту інвестицій, щоб забезпечити правову визначеність та зменшити ризики для інвесторів.

Таким чином, інвестиції стали ключовим фактором відновлення хорватської економіки, оскільки вони сприяли розвитку інфраструктури, туристичної галузі, та підтримці реформ в інших секторах.

Боснія і Герцеговина отримала значну підтримку від міжнародних організацій, таких як Світовий банк, МВФ та ЄС, що включала як гранти, так і кредити для відновлення інфраструктури та економіки. Частина цих коштів була спрямована на відбудову зруйнованих міст, транспорту та енергетичних систем, а також на відновлення виробничих потужностей. У післявоєнний період країна заохочувала притік прямих іноземних інвестицій через економічні реформи, спрямовані на покращення бізнес-клімату, лібералізацію ринку та захист прав

інвесторів. Інвестиції стали важливим чинником для відновлення промисловості, розвитку сільського господарства та туристичного сектору [2].

Оскільки державні підприємства часто перебували у занедбаному стані після війни, приватизація стала одним із основних шляхів залучення інвестицій. Це дозволило приватному сектору вкладати кошти в модернізацію виробництва, що стимулювало економічне зростання.

Багато країн, що пережили війни, реалізували реформи у сфері приватизації державних підприємств, лібералізації економіки та ринків. Це допомогло залучити інвесторів, створити конкурентні ринки та зменшити залежність від державних субсидій.

Реконструкція зруйнованих під час конфліктів інфраструктурних об'єктів (дороги, енергетичні мережі, житлові масиви) є важливою умовою для відбудови. Відновлення інфраструктури підтримує інші економічні процеси, таких як розвиток торгівлі, логістики та туризму.

Відбудова економік часто фокусується на розвитку стратегічних секторів, таких як агросектор, промисловість та туризм. Це дозволяє не тільки швидко відновити економіку, але й диверсифікувати її, зменшуючи залежність від одного виду діяльності.

Для стабільного розвитку важливим є відновлення довіри інвесторів через зміцнення правової системи, захист прав інвесторів та боротьбу з корупцією. Створення прозорого бізнес-клімату є необхідним для залучення додаткових інвестицій і розвитку підприємництва.

Процес відбудови неможливий без стабільної політичної ситуації. Після війни важливими є також соціальні процеси, такі як інтеграція внутрішньо переміщених осіб, надання допомоги постраждалим, відновлення довіри між різними групами населення.

Важливою умовою для стійкої відбудови є інтеграція постконфліктних країн у міжнародні організації, такі як ЄС, Світова організація торгівлі, НАТО тощо. Це сприяє економічному зростанню, стабільності та доступу до міжнародних ринків і фінансування.

У результаті, відбудова після конфліктів є комплексним процесом, який вимагає поєднання інвестиційної підтримки, економічних реформ, відновлення інфраструктури та політичної стабільності. Саме ці фактори є основою для відновлення та довгострокового розвитку після конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Железняк Я. (2022) 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_ustihu_pislya.html
2. Косаревиц С. Післявоєнна відбудова Боснії і Герцеговини. Центр Дністрянського URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-bosnia>
3. Косаревиц С. Післявоєнна відбудова Хорватії. Центр Дністрянського URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-croatia>
4. Нестор О.Ю. Інвестиційні аспекти реалізації Плану Маршалла. Бізнес Інформ. 2023. № 6. С. 113-120. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001417785>
5. Нестор О.Ю. Особливості Плану Маршалла в контексті його економічного аспекту і переваг та недоліків реалізації. Фінанси України. 2022. № 9. С. 79—97. <https://doi.org/10.33763/finukr2022.09.079>

*Сергій Блохін, аспірант 2 курсу
НУБіП України, м. Київ
Науковий керівник: Власенко Ю. Г., к.е.н., доцент*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ БІОЕКОНОМІКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Біоекономіка — це модель економічного розвитку, що ґрунтується на використанні біологічних ресурсів для виробництва продукції та послуг, що відповідають вимогам сталого розвитку. В Україні біоекономіка має великий потенціал, зокрема в аграрному секторі, переробці біомаси, біоенергетиці.

В умовах глобальних викликів, пов'язаних із змінами клімату, виснаженням природних ресурсів, біоекономіка стає важливим інструментом для сталого розвитку. Це поняття поєднує дві глобальні науки – екологію та економіку. Вона враховує інтеграцію біологічних, технологічних та економічних процесів, що дозволяє підвищити ефективність використання природних ресурсів і створити нові можливості для економічного зростання. У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку нових шляхів економії ресурсів та розвитку глобальної економіки. Розглянемо, яким чином виробництво в рамках біоекономіки може стати каталізатором економічного розвитку.

Біоекономіка — це система виробництва, споживання і утилізації товарів і послуг, що базується на біоресурсах. Вона охоплює різні сектори, такі як сільське господарство, лісове господарство, рибальство, біоенергетика та біо промисловість. Основним завданням біоекономіки є максимізація використання біологічних ресурсів для забезпечення економічної вигоди при одночасному збереженні навколишнього середовища.

В умовах сучасності надзвичайно актуальним постає питання ефективного застосування відновлюваних біоресурсів та ресурсозбереження, як однієї з умов сталого економічного розвитку країни. Починаючи з 2012 року в країнах Європейського Союзу, в Сполучених Штатах Америки та в багатьох інших країнах, включаючи високоіндустріалізовані країни, країни з перехідною економікою, і країни, що розвиваються, спостерігається стійка увага до процесів розвитку біоекономіки: більше 50 країн і регіонів сьогодні мають свої стратегії та ініціативи, пов'язані з біоекономікою. У ЄС початкові цілі Стратегії розвитку біоекономіки у 2012 році були засновані на інвестуванні в науково-дослідну роботу, зміцненні політичної взаємодії та залученні зацікавлених сторін, а також розширенні ринків біопродукції та підвищенні конкурентоспроможності країн[1].

На сьогодні оновлена стратегія біоекономіки ЄС спрямована на вирішення проблем сталого розвитку та економіки замкнутого циклу, які наразі вважаються невід'ємними частинами біоекономіки [2].

Війна в Україні спровокувала світову кризу, наслідком якої стало зростання цін на продукти харчування, енергію та добрива, що негативно вплинуло на економіки 74 країн світу, що розвиваються із загальною чисельністю населення 1,2 млрд.

У післявоєнний період біоекономіка має бути пріоритетом для підтримки економічного відновлення України, оскільки стійка біоекономіка повертає ресурси в реальний сектор, створює робочі місця, сприяє екологічному виробництву та споживанню та оптимально використовує обмежені ресурси на циркулярній основі. [3].

Враховуючи виклики сьогодення, Україні необхідно розробити власну стратегію розвитку біоекономіки. Біоекономіка здатна вирішити низку економічних, екологічних і соціальних задач. Нагальної уваги заслуговує впровадження біоекономіки, як високотехнологічного підходу, в галузь підвищення енергоефективності.

Зроблено висновок, що у післявоєнний період біоекономіка має бути пріоритетом для підтримки економічного відновлення України та інтеграції в європейський простір, оскільки стійка біоекономіка повертає ресурси в реальний сектор, створює робочі місця, сприяє екологічному виробництву та споживанню, дозволяє оптимально використовувати обмежені ресурси на безвідходній циклічній основі [4].

Біоекономіка сприяє впровадженню стійких агротехнологій, таких як точне землеробство, яке дозволяє зменшити витрати на ресурси та підвищити виробництво. Використання біоінновацій, зокрема рослинних добрив і біопестицидів, знижує негативний вплив на екосистему.

Виробництво біопластиків, біопального та інших біопродуктів відкриває нові ринки і створює робочі місця. Впровадження біотехнологій у промисловість дозволяє скоротити відходи та підвищити ефективність виробничих процесів.

Біоекономіка також зорієнтована на повторне використання відходів. Наприклад, переробка аграрних відходів у біогаз може стати джерелом енергії та зменшити негативний вплив на довкілля.

Економічні переваги біоекономіки:

- Зростання ВВП. Інвестиції в біоекономіку стимулюють економічний ріст за рахунок нових підприємств і робочих місць. Дослідження показують, що країни, які активно впроваджують біоекономічні стратегії, демонструють вищі темпи зростання ВВП.

- Експортний потенціал. Біопродукти користуються зростаючим попитом на міжнародних ринках, що відкриває нові можливості для експорту та зміцнення економіки країни.

- Соціальний розвиток. Біоекономіка сприяє розвитку сільських територій, знижує рівень безробіття та підвищує якість життя населення.

Виробництво в біоекономіці є важливим елементом впровадження сталого розвитку та економічного зростання. Інвестування в біологічні ресурси, інновації та стійкі технології може призвести до значних економічних і соціальних вигод. У майбутньому біоекономіка матиме вирішальне значення для формування сприятливого енергетичного і екологічного середовища, відповідно до глобальних тенденцій сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. The European bioeconomy in 2030 Delivering Sustainable Growth by addressing the Grand Societal Challenges. Brussels, Belgium, BECOTEPS - Bioeconomy Technology Platforms FP 7 project. 2011. URL: <http://www.epsoweb.org/file/560>
2. European Commission, (2018). A sustainable bioeconomy for Europe: strengthening the connection between economy, society and the environment: updated bioeconomy strategy. Publications Office. URL: doi: 10.2777/478385
3. Олешко А. А., Ольшанська О. В., Будякова О. Ю., Бебко С. В. Напрями розвитку біоекономіки в перспективі післявоєнного відновлення України. Проблеми інноваційно інвестиційного розвитку. Серія «Економіка та менеджмент». 2022. № 28. С. 18-28. DOI: 10.33813/2224-1213.28.2022.2
4. Олешко А. А., Ольшанська О. В., Будякова О. Ю., Бебко С. В. Розвиток стійкої біоекономіки: досвід Європейського Союзу та можливості для України. Агросвіт. 2022. № 3. С. 64–69. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.3.64

Павло Бобрикін, викладач
ЗІЕІТ, м. Запоріжжя

МЕНЕДЖМЕНТ У СФЕРІ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Світ туризму перебуває в стані постійної еволюції, і сучасні туристичні підприємства зустрічаються з новими викликами і можливостями, які вимагають від них гнучкості, інноваційності та ефективного менеджменту. Туризм виступає пріоритетним напрямом розвитку економіки в багатьох країнах, оскільки забезпечує притік валюти в країну, податкові надходження, створення робочих місць, підвищує імідж країни на світовій арені. Індустрія туризму виступає важливим фактором економічних і соціальних змін в країні.

Актуальність дослідження менеджменту у сфері туризму в сучасних умовах обумовлена складністю і невирішеністю ряду проблем, пов'язаних з впливом глобальних процесів на діяльність компаній індустрії туризму. У зв'язку з цим актуальним буде дослідження сучасного стану підприємницької діяльності у сфері туризму, виявлення її особливостей та основних факторів, що впливають на туристичний бізнес, а також обґрунтування шляхів підтримки туристичної індустрії.

Наразі туризм відіграє вирішальну роль в економіці багатьох країн. Фактично, індустрія туризму стала важливою частиною економіки, що забезпечує прибутки і є джерелом непрямих іноземних інвестицій. Туризм поєднує різні види діяльності, таких як готельно-ресторанний бізнес, транспорт, зв'язок, мас-медіа, організація заходів, сільське господарство тощо. Основною функцією цієї галузі є збільшення доходів в іноземній валюті, перерозподіл доходів, створення робочих місць, продаж товарів та послуг, необхідних туристам розвиток транспорту та економічне процвітання. У зв'язку з цим туристичні підприємства отримують наступні виклики.

Глобалізація та зростаюча конкуренція: Світ туризму став глобальним, і туристичні підприємства конкурують не лише з вітчизняними, але й з міжнародними компаніями. Це вимагає від них забезпечення вищої якості послуг, конкурентних цін та унікального туристичного досвіду.

Цифрова революція та перехід в онлайн: Онлайн-бронювання, мобільні додатки, соціальні мережі, платформи для огляду та рекомендацій – все це змінює спосіб, яким люди планують подорожі. Туристичні підприємства повинні активно використовувати цифрові інструменти, щоб бути помітними та доступними для сучасної аудиторії.

Екологічна свідомість та стійкий туризм: Охорона навколишнього середовища та збереження культурної спадщини стають пріоритетними для все більшої кількості туристів. Туристичні підприємства повинні демонструвати свою відповідальність, пропонуючи екологічно чисті послуги та підтримуючи стійкий розвиток.

Непередбачувані фактори: Політичні кризи, економічні потрясіння, стихійні лиха – все це може негативно вплинути на туристичні потоки. Туристичні підприємства повинні бути гнучкими, адаптуватися до змін та мати плани на випадок форс-мажору.

Однак зовнішні ефекти, викликані туристичною діяльністю, можуть як створювати виклики так і бути можливостями для туристичного менеджменту.

Персоналізований туризм: Сучасні туристи хочуть відчувати унікальний досвід, відповідно до своїх інтересів та потреб. Туристичні підприємства можуть задовольнити цей запит, запропонувавши індивідуальні тури, спеціальні пропозиції та особисті підходи до обслуговування.

Досвід і емоції: Туристи шукають не просто відпочинок, а емоційний досвід, який вони зможуть зберегти в пам'яті. Туристичні підприємства повинні створювати незабутні враження, залучаючи унікальні локації, традиційні заходи та інноваційні технології.

Технології як інструмент для зростання: Онлайн-маркетинг, аналітика даних, використання мобільних додатків, VR/AR технології - все це може допомогти туристичним підприємствам ефективніше залучати клієнтів, збирати зворотній зв'язок та підвищувати ефективність роботи.

Відповідальність та стійкість: Туристичні підприємства, які пропагують відповідальне споживання, екологічний туризм та підтримку місцевих спільнот, отримують перевагу в очах сучасних туристів.

Розглянувши вищевикладені виклики та можливості туристичного підприємства можна виділити ключові елементи ефективного менеджменту в туристичному підприємстві.

Стратегічне планування: Визначити цілі, цільову аудиторію, конкурентні переваги та дорожню карту розвитку підприємства.

Ефективний маркетинг та PR: Використання різних каналів маркетингу, створення привабливого бренду, залучення influencers, розвиток онлайн-присутності.

Висококласне обслуговування клієнтів: Забезпечення індивідуального підходу, збору зворотного зв'язку, швидке розв'язання проблем клієнтів, створення позитивного досвіду.

Фінансовий менеджмент: Ефективне управління фінансами, контроль витрат, інвестиції в розвиток бізнесу.

Управління персоналом: Мотивування співробітників, підвищення їхньої кваліфікації, створення позитивної робочої атмосфери.

Постійна інновація: Адаптація до нових технологій, трендів і вимог клієнтів, впровадження нових послуг та продуктів.

Менеджмент у сфері туристичного підприємства в сучасних умовах - це динамічний і складний процес, який вимагає постійного навчання, адаптації та креативності. Туристичні підприємства, які зможуть ефективно використовувати нові технології, створювати унікальні туристичні досвіди та забезпечувати високий рівень обслуговування, одержать конкурентну перевагу на ринку і здобудуть успіх.

*Анна Будяковська, студентка 2 курсу
ВСП «Любешівський ТФК ЛНТУ», смт. Любешів
Науковий керівник: Матюк Л. В., викладач вищої категорії*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Соціально-економічний розвиток України стикається з численними викликами та можливостями, що виникають у контексті двох важливих процесів: децентралізації та євроінтеграції. Оціночний потенціал цих процесів є значним, однак їх реалізація потребує системних реформ, політичної стабільності та стратегічного бачення на майбутнє.

Євроінтеграція – це процес впровадження європейських норм в українське законодавство. Таке впровадження має забезпечити: стабільну економіку, правову державу, чисте довкілля, якість харчових продуктів, соціальну захищеність громадян, високий рівень життя та відсутність корупції. Це єдиний економічний, соціальний та гуманітарний простір, де відмовилися від кордонів та зайвих умовностей задля вільного переміщення товарів, людей, послуг і капіталів, необмеженого обміну інформацією, культурними та науковими надбаннями.[1]

Процес євроінтеграції є ключовим пріоритетом України за останні роки, як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правова держави. Наслідками євроінтеграційних процесів країни є розвиток і реформування соціальної, економічної, фінансової,

адміністративної сфери діяльності. На початковому кроці до Європейського союзу Україна запровадила низьку реформ, підписала низьку документів про міжнародне співробітництво.

У сучасних дослідженнях децентралізацію визначають як ефективний спосіб здійснення публічної влади в державі, за якого адміністративно-територіальні одиниці на власній території мають право самостійно вирішувати локальні питання і реалізовувати власні завдання в межах чинного законодавства та під відповідальність уповноважених органів чи посадових осіб, причому втручання вищих органів влади в їхню діяльність може відбуватися виключно з метою нагляду за законністю цієї діяльності.[2]

Питання реформи децентралізації України залишається актуальним і на сьогодні, адже ефективної моделі реалізації даної реформи в Україні наразі не існує. Тому багато науковців безупинно досліджують питання децентралізації. Європейський досвід впровадження адміністративно-територіальної реформи досліджувалося в науковій статті вітчизняним науковцем Гаврік Р.О. Аналіз змін формування місцевих бюджетів під час процесу децентралізації досліджено вітчизняними науковцями Варцабою В.І., Траньовичем Ю.П., Семберем С.В., Петришиним Х.Р.,[3], Західною О.Р., а розвиток процесу децентралізації в умовах воєнного стану у своїх наукових дослідженнях відобразили Лепіш Н.Я., Павлович-Сенета Я.П., Пирога І. [4]

Децентралізація є однією з ключових реформ удосконалення адміністративно-територіального устрою України в основі якої лежить ідея активного розвитку регіонів шляхом надання їм певної самостійності в деяких аспектах.[5]

Вона спирається на такі основні принципи: незалежність від форми державного устрою; чітке розмежування функцій і повноважень між різними рівнями управління; планомірний розвиток розгалуженої системи місцевого самоврядування; невтручання держави в суверенні права областей, регіонів (суверенітет народу); фінансова самодостатність органів місцевого самоврядування; фінансова допомога з боку держави, законодавче врегулювання взаємовідносин у сфері соціального управління.[6]

Дійшовши висновку можна зрозуміти, що процеси євроінтеграції та децентралізації взаємодіють, сприяючи підвищенню ефективності управління на всіх рівнях, розвитку економіки та покращенню соціальних стандартів. Для реалізації потенціалу обох процесів Україна повинна подолати низьку викликів. Тільки за умови комплексного підходу до реформ, ефективного використання фінансових і людських ресурсів та активної участі громадян у процесах управління можна забезпечити сталий розвиток України в умовах децентралізації та євроінтеграції.

Список використаних джерел:

1. Міністерство розвитку громад та територій України. Звіти про впровадження реформи децентралізації в Україні. URL: <https://mtu.gov.ua/timeline/Zviti.html>
2. Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. К: Центр політико-правових реформ. 2012. 212 с. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/decentral-publich-vlady-boryslavska-2012.pdf>
3. Гаврік Р. О., Варцаба В.І., Сембер С.В., Траньович Ю.П. Аналіз впливу процесу децентралізації на бюджетний потенціал територіальних громад. Серія «Економіка». 2023. № 2(62). С. 107–115.
4. Західна О.Р., Петришин Х.Р. Бюджетна децентралізація. 2022. № 4 (104). С. 80–86. Павлович-Сенета Я.П., Лепіш Н.Я., Пирога І.С. Територіальні громади в умовах воєнного стану в Україні. 2022. № 4. С. 209–214.
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень. К.: 2017. 110 с.

*Оксана Верстяк, к.е.н., доцент
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету, м. Чернівці*

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК РУШІЙНА СИЛА СТРУКТУРНИХ РЕФОРМ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Європейська інтеграція є потужним фактором, що стимулює зміни в економічній структурі країн, які прагнуть стати членами Європейського Союзу. Цей процес впливає на ключові аспекти економіки, включаючи її модернізацію, розвиток нових галузей, впровадження інноваційних технологій, а також зміну внутрішньої та зовнішньої економічної політики.

Євроінтеграція передбачає адаптацію країн до вимог та стандартів ЄС, що включає впровадження структурних реформ у різних секторах економіки.

Основними завданнями модернізації є:

1. Реформування інституційної структури економіки: розвиток ефективних інституцій, що відповідають європейським вимогам, включає прозоре врядування, судову реформу, боротьбу з корупцією, а також забезпечення незалежності регулюючих органів.

2. Технічна модернізація виробничих процесів: підприємства змушені запроваджувати нові технології, щоб відповідати європейським стандартам якості продукції, екологічним нормам і вимогам енергоефективності. Це відкриває доступ до ринків ЄС і збільшує конкурентоспроможність.

3. Інфраструктурна модернізація: покращення транспортної, енергетичної та комунікаційної інфраструктури є необхідним для забезпечення належного функціонування економіки в умовах глобалізації та інтеграції з європейськими ринками.

Процес євроінтеграції також передбачає значні зміни у зовнішньоекономічних відносинах країни. Це включає:

1. Розширення доступу до ринку ЄС: інтеграція дозволяє країнам отримати вигоду від зони вільної торгівлі з ЄС, що забезпечує доступ до найбільшого ринку у світі та створює нові можливості для національних експортерів.

2. Диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків: європейська інтеграція стимулює країни зменшувати залежність від традиційних ринків (наприклад, Азії) та розширювати торговельні й інвестиційні зв'язки з країнами ЄС і світу.

3. Участь у глобальних ланцюгах доданої вартості: інтеграція з ЄС створює можливості для інтеграції національної економіки в глобальні ланцюги доданої вартості, що включає участь у виробничих процесах міжнародних компаній, залучення інвестицій та розвиток експорту високотехнологічної продукції.

За останній рік Україна отримала від ЄС доволі значну економічну та військову підтримку. Так, з кінця січня 2022 р. до середини січня 2023 р. ЄС зобов'язався надати майже 55 млрд євро фінансової, гуманітарної та військової допомоги. Серед компонентів цієї допомоги найбільшим є фінансовий – 34,7 млрд грн. (див. таблицю). Однак під час війни він надається здебільшого у кредитній формі (частка кредитів - 73%). У той же час США надають фінансову підтримку Уряду України виключно в формі грантів.

Європейська інтеграція є важливим рушієм структурних реформ національної економіки. Цей процес сприяє модернізації економічної системи, розвитку нових галузей, впровадженню інновацій та адаптації до сучасних вимог глобалізації. Інтеграція до європейського економічного простору змушує країни адаптувати свої економіки до високих стандартів, сприяє зростанню конкурентоспроможності та відкриває нові можливості для залучення інвестицій і розвитку міжнародної торгівлі.

Список використаних джерел:

1. Гетманець О. П., Коробцова Д. В., Євелей Ю. О. Глобалізація та міжнародна економіка: складність інтеграції ринків та економічні наслідки на рівні країн (український досвід). Академічні візії. 2023. № 20. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/35cea810-1e85-4730-92c2-73e4dde869cf/content> (дата звернення: 10.09.2024).
2. Євроінтеграція: крізь терени до зірок. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/549521_ievrointegratsiya_kriz_tereni.html (дата звернення: 25.10.2024).

Ростислав Вовк, аспірант

*ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», м. Львів
Науковий керівник: Сторонянська І. З., д.е.н., професор*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ У СТІЙКОСТІ КОМПАНІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Соціальна відповідальність бізнесу значно впливає на формування позитивного корпоративного іміджу, зміцнюючи довіру та лояльність серед споживачів та бізнес-партнерів, що стає вирішальним у підтримці конкурентоспроможності підприємництва. Відповідальне ставлення до дотримання екологічних стандартів та принципів соціальної справедливості дозволяє компаніям мінімізувати ризики, що можуть виникнути. В умовах глобальних викликів, таких як війни, нерівності та потреба у сталому розвитку, соціальна відповідальність набуває особливого значення, перетворюючись на ключовий елемент загально-економічної безпеки та необхідну умову для стійкого розвитку підприємств. Тому вивчення та застосування принципів соціальної відповідальності в сучасному бізнес-середовищі може значно підвищити рівень економічної безпеки підприємств, сприяти їх стабільному розвитку і позитивно впливати на суспільство в цілому.

Соціальна відповідальність у сфері бізнесу стала значущою доменом соціально-економічних взаємодій у суспільстві. Значущість аналізу причин і наслідків цього економічного феномену, глибоке вивчення його сутності, функцій, тенденцій і впливу на економічне зростання не можна недооцінювати [1]. Для розуміння впливу соціальної відповідальності на економіку важливо застосовувати комплексні підходи, оскільки поверхневий аналіз часто не дозволяє повною мірою оцінити суть та складність економічних явищ.

Соціальне підприємництво, визнане у світі як особлива категорія бізнесу, має на меті створення соціальних та економічних благ. Незважаючи на свою відносно нову історію, ця концепція швидко здобула популярність і є порівнянною з корпоративною соціальною відповідальністю та благодійністю. Включаючи діяльність у сферах від виробництва до надання суспільних послуг та збереження природи, соціальне підприємництво адаптується до культурних особливостей і соціально-економічних умов різних країн. Таке підприємництво включає два основних підходи - американський та європейський, кожен з яких має свої специфіки в реалізації. Завдяки залученню соціального капіталу громадських організацій, соціальне підприємництво ефективно вирішує місцеві соціальні потреби, які не можуть бути задоволені державою або приватним сектором. Це сприяє адаптації до криз, створенню нових робочих місць, зниженню соціальної напруженості, відновленню місцевостей, покращенню соціальної інфраструктури, збільшенню громадської активності та підтримці інноваційних проектів.

У сучасному бізнес-середовищі, характеризується стрімкими соціальними, економічними та екологічними змінами, роль соціальної відповідальності бізнесу відіграє

важливу роль у забезпеченні стійкості компаній. Ці заходи можуть бути використані як стратегічний інструмент для вирішення глобальних викликів та створення доданої вартості. Основні заходи з ролі соціальної відповідальності бізнесу включають [1-3]:

1. Зміцнення корпоративної культури – коли компанії повинні розвивати культуру, засновану на етичних стандартах і принципах прозорості та чесності. Заохочення ділової етики серед співробітників сприяє лояльності та взаємній довірі всередині організації.

2. Залучення та розвиток персоналу – це створення безпечних, здорових і мотиваційних умов праці забезпечує високу продуктивність та задоволення співробітників. Програми навчання та професійного розвитку сприяють особистісному зростанню та кар'єрній мобільності працівників.

3. Екологічна стійкість – це впровадження «зелених» технологій і методів управління довкіллям, таких як раціональне використання ресурсів, мінімізація викидів шкідливих речовин, вторинна переробка відходів і зменшення екологічного сліду.

4. Соціальні інвестиції та співпраця з громадою – сприяння соціальному розвитку через підтримку освітніх, культурних і здоров'язберігаючих проєктів у місцевих громадах. Підтримка цих ініціатив покращує якість життя і створює позитивний імідж компанії.

5. Ринкова інтеграція – розвиток партнерства та мережі з іншими компаніями та організаціями може допомогти впроваджувати інновації, розширювати ринки та покращувати бізнес-операції.

6. Прозорість та підзвітність – регулярна публікація звітів про корпоративну діяльність, соціальні і екологічні впливи. Відкритий діалог із зацікавленими сторонами забезпечує довіру та підтримку з боку громадськості.

7. Інновації та дослідження – інвестиції в наукові дослідження та розробки нових продуктів і технологій. Це не тільки сприяє бізнес-зростанню, але й вносить вклад у стійкий розвиток.

Ці заходи формують базу для втілення принципів соціальної відповідальності бізнесу, сприяючи стійкості компаній та їх здатності адаптуватися до викликів сучасного динамічного бізнес-середовища.

Таким чином в умовах зростаючої глобалізації та соціально-економічних викликів, важливість соціальної відповідальності бізнесу активізується як стратегічний інструмент, який сприяє не лише позитивному іміджу компаній, але й загальноекономічній стійкості та розвитку. Зміцнення корпоративної культури, залучення та розвиток персоналу, екологічна відповідальність, соціальні інвестиції, інноваційність та прозорість стають вирішальними факторами, що визначають здатність бізнесу ефективно реагувати на виклики та вимоги сучасності. Використання цих підходів дозволяє компаніям не тільки адаптуватися до змінних умов ринку, але й сприяє реалізації соціальних та економічних ініціатив, які важливі для всього суспільства. Таким чином, соціальна відповідальність перетворюється не просто на елемент корпоративної стратегії, а на фундаментальну складову сучасного бізнесу, що визначає його довгострокову успішність та відповідальність перед майбутніми поколіннями.

Список використаних джерел:

1. Білик Р. Р., Варвус А. І. Соціальна відповідальність бізнесу як основа безпеки підприємництва в сучасних умовах. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. Том 9. № 3. С. 318 – 323.
2. Брич В.Я., Смачило І.І. Соціальна відповідальність вітчизняних підприємств. Технологічний аудит та резерви виробництва. 2014. Т. 5. № 2. С. 36–39.
3. Денис О.Б. Сфери прояву корпоративної соціальної відповідальності бізнесу: зарубіжний досвід і вітчизняна практика. Вісник університету банківської справи Національного Банку України. 2015. №2(8). С. 36-38.

Наталія Гапак, к.е.н., доцент, с.н.с.
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
ЗРЦ СЕ і ГД НАНУ, м. Ужгород

ТРАНСФЕР ЗНАНЬ: СТАН І ПРОБЛЕМИ

В рамках дослідження наукової теми «Підвищення результативності функціонування трикутника знань в регіоні», яку здійснює Закарпатський регіональний центр соціально-економічних і гуманітарних досліджень Національної академії наук України, було проведено опитування наукових та вищих освітніх установ Закарпатської області. Основна мета їхнього опитування – виявлення стану та проблем у сфері трансферу знань у регіоні та дослідження зв'язку, який виникає в межах трикутника знань (освіта-наука-бізнес) між дослідженнями (наукою) та реципієнтами інновацій (бізнесом).

Термін «трансфер знань» означає передачу технології, розробленій в навчальному закладі або іншій дослідницькій організації, в різні галузі промисловості та народногосподарського комплексу країни. Найбільш поширеним визначенням «трансферу знань» є офіційне визначення Єврокомісії, згідно з яким трансфер знань – це низка активностей, метою яких є залучити знання, як явні (патенти), так і неявні (ноу-хау, навички чи компетенції) від тих, хто їх створює, до тих, хто перетворює їх на результати [1].

На основі виконаного дослідження виявлено, що 75% опитаних наукових та науково-дослідних установ Закарпатської області виконують наукові дослідження на замовлення держави (у форматі державних НДР).

Головні вигоди від трансферу знань для організацій, що розповсюджують знання, респонденти вбачають в отриманні коштів від впровадження, покращенні матеріально-технічної бази, розширенні джерел фінансування дослідницького фонду, фінансових інвестиціях, тобто в основному ці вигоди пов'язані з додатковими фінансовими надходженнями. Індикатором вимірювання цих вигод визнано фінансові надходження.

В оцінці ризиків при трансфері знань (для організації, яка розповсюджує знання) половина опитаних наукових установ вказала на неправильне використання технологій і втрату репутації. Для тих підприємств, які одержують знання, такі ризики відсутні (на думку 75% респондентів).

Позитивно, що 75% опитаних НУ вказали про свій намір продовжувати практику трансферу знань в майбутньому, однак за умов державницького підходу до вирішення проблем співпраці. Також всі опитані висловили визнання важливості трансферу знань / обміну знаннями.

Виділяючи ключові фактору успіху, респонденти-наукові установи вказали на важливість комунікативного фактору (взаємодія ВНЗ та бізнес-структур), наукового супроводу та сучасного рівня матеріально-технічної бази.

Таблиця 1

Ключові фактори успіху трансферу знань в НДУ/ ВНЗ, %

Фактори	Частка опитаних, %
Взаємодія ВНЗ та бізнес-структур	25
Сучасний рівень матеріально-технічної бази та активна участь держави як посередника між НДУ та бізнесом	25
Постійний науковий супровід розробок	25
Наукові публікації, запрошення для виступів на наукових конференціях, одержання НДУ замовлень на платну наук.-консульт. послугу, участь в роботі робочих груп	25

75% опитаних відзначають, що ні урядове, ні регіональне фінансування не стали рушійними чинниками трансферу знань. При цьому половина опитаних НУ відзначають про надзвичайну складність отримання фінансування, 25% опитаних наголошують на значимості урядового фінансування. Так само 75% опитаних НУ вказала про практичну відсутність вигоди від будь-яких політичних заходів /ініціатив на рівні ЄС, національному або регіональному рівнях. 25% вказали, що є угоди про співпрацю з чотирма країнами, але вони не передбачають ніякого фінансування і не сприяють його розширенню.

Виявлені результати свідчать про те, що всі респонденти відчувають проблеми із фінансовим забезпеченням своєї дослідницької діяльності. Регіональні Інвестиції для співфінансування практично відсутні. Державне фінансування, що отримують респонденти (а це 95-100% коштів), є недостатнім, і воно не стало рушійним чинником трансферу знань. Отже, серед джерел фінансування досліджень в регіоні домінують кошти державного бюджету, які переважно йдуть на фінансування поточних потреб, що, в свою чергу, гальмує масштаби такої діяльності та не забезпечує її належного розгортання. Також всі наукові та дослідні установи намагаються брати активну участь у трансфері знань, проводячи семінари, конференції, круглі столи, тощо, оскільки це сприяє спільній діяльності між НДУ/ВНЗ, підвищується фахова компетентність, з'являються можливості до практичного використання результатів досліджень. Але 75% опитаних відзначили, що основною перешкодою у даному напрямку є відсутність належного фінансового забезпечення, а також 25% респондентів вважають суттєвою перешкодою відсутність зв'язків розробників інновацій з виробництвом.

Більшість учасників опитування вважають, що вплив НДУ/ВНЗ на економічний та соціальний добробут міста/області виражається у підвищенні якості людського капіталу, об'єктивній оцінці господарського потенціалу та аналізі потенційних можливостей регіону. 25% респондентів відзначили, що даний вплив здійснюється через впровадження їхніх рекомендацій у роботу малих підприємств та інших установ міста/області.

Виявлені результати свідчать про те, що на регіональному рівні роль науково-дослідних установ та вищих навчальних закладах в розробці інновацій та трансферу знань є дуже мізерною. Основною причиною чого є недофінансування, яке призводить до неможливості крокувати в ногу з часом і, тим самим, відсутності зацікавленості виробничих підприємств звертатися по допомогу в інноваціях. Наукові дослідження, які здійснюються в області і дістають подальший розвиток, в основному, реалізуються за допомогою особистих зв'язків науково-технічного персоналу із партнерами з-за кордону.

Список використаних джерел:

1. Communication From the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions «Improving knowledge transfer between research institutions and industry across Europe: Embracing Open Innovation - Implementing the Lisbon agenda», Brussels, 4.4.2007, COM(2007) 182 final.

Людмила Гарник, к.п.н., с.н.с.

Державна дослідна станція птахівництва ІТ НААН України, м. Харків

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЛЯ МІКРО- ТА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ У СФЕРІ ПРИСАДИБНОГО ПТАХІВНИЦТВА

Вивчаючи стан тенденцій в оцінці роботи мікро- й малих підприємств (ФОП) та враховуючи долучення України разом з іншими країнами-членами ООН до глобального процесу забезпечення сталого розвитку (Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року), зазначимо, що перед українським

суспільством гостро постало питання переходу від традиційної (лінійної) до якісно нової економічної моделі, орієнтованої на збереження природних ресурсів, розвиток інноваційних галузей промисловості та подолання наслідків глобальних криз сучасності, зокрема таких, як екоцид та втрати від тривалих військових конфліктів [2].

За оцінками експертів, найбільш оптимальною моделлю у цьому контексті для України є циркулярна економіка», яка впевнено стає сьогодні альтернативою класичній лінійній економічній моделі, що базується на руйнівній для екології та суспільства філософії безвідповідального споживання обмежених природних ресурсів. Головною метою впровадження засад циркулярної економіки є стимулювання розвитку мережі мікро-, малих та середніх виробників продукції АПК з метою мінімізації обсягу використання обмежених природних ресурсів та похідних непереробних відходів, що становлять екологічну небезпеку.

Ця економічна модель передбачає, що відходи виробництва стають джерелом утворення доданої вартості, а отже стимулюють використання сировини органічного походження та перехід до екологічно чистих технологій, формування екологічної культури населення, що сприяє досягненню сталості розвитку соціально-економічної системи на регіональному, національному та глобальному рівнях вцілому [1]. Схематично впровадження моделі циркулярної економіки у виробництво і функціонування традиційних соціально-економічних інститутів можемо навести, спираючись на європейський досвід (рис. 1).

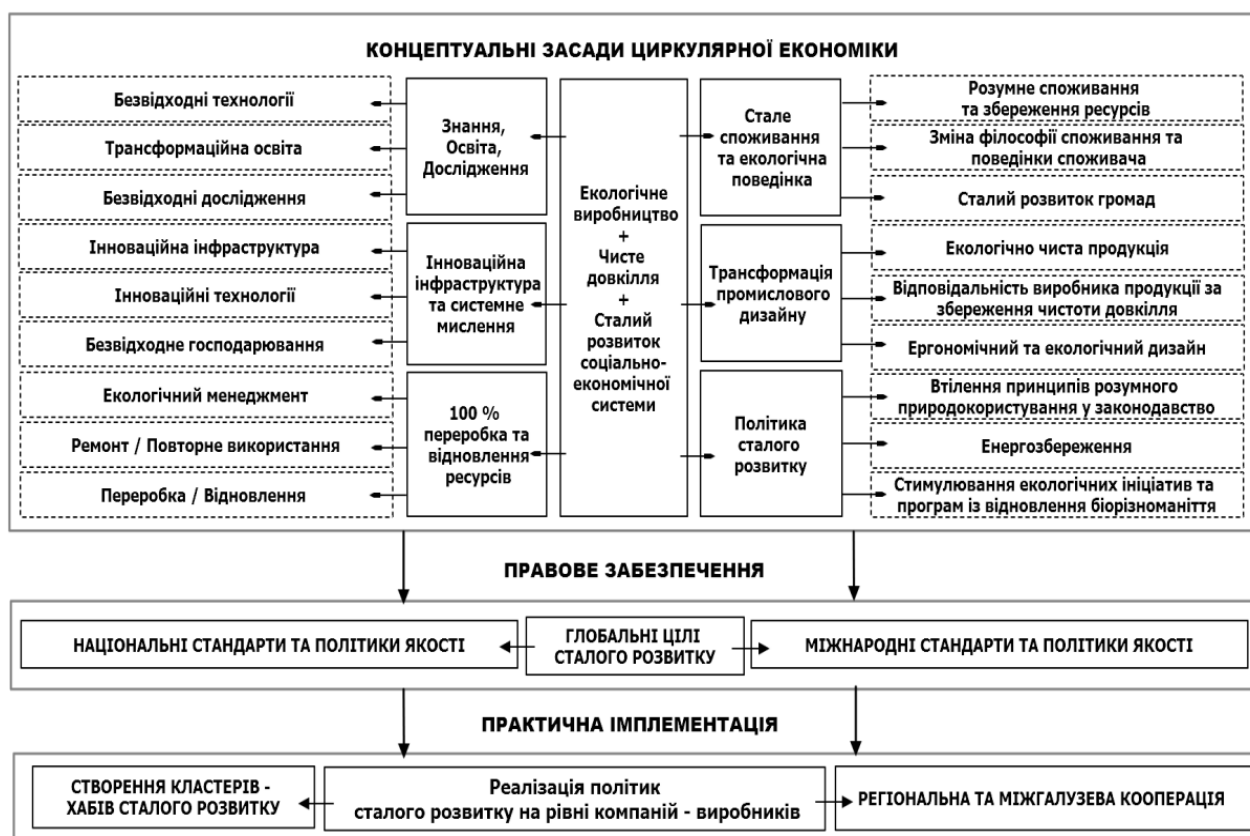

Рис. 1. Концептуальна модель циркулярної економіки (розробка автора)

Серед наведених елементів концептуальної моделі циркулярної економіки варто окремо приділити увагу правовому забезпеченню та практичній імплементації її засад і принципів на теренах повоєнних українських реалій, які наразі успішно реалізуються шляхом об'єднання зусиль місцевих громад (ОТГ), громадських організацій та міжнародних донорів, таких, як Програми USAID з аграрного і сільського розвитку для прифронтових регіонів

України [3, с. 3-4]. Прикладом чого є діяльність Державної дослідної станції птахівництва Інституту тваринництва НААН України (рис. 2).

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЛЯ
МІКРО – ТА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ У СФЕРІ ПРИСАДИБНОГО ПТАХІВНИЦТВА**

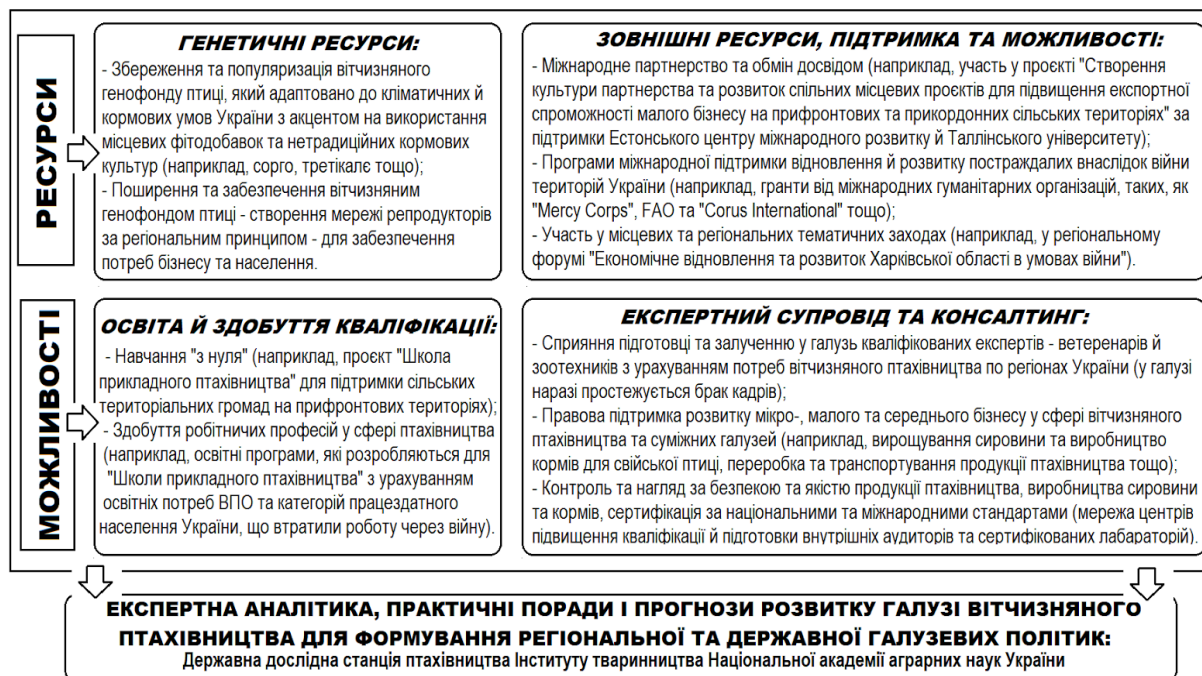

Рис. 2. Теоретичні засади побудови моделі сталого розвитку галузі птахівництва

Так, станом на кінець 2024 року установа продовжує співпрацю та отримує грантову підтримку від: Міжнародної гуманітарної організації «Mercy Corps», за сприяння Фонду Говарда Г. Баффета у рамках програми з підтримки сільського господарства України (125000 USD); Громадської організації «Харківський обласний центр дорадництва» у рамках програми «Відновлення засобів до існування в сільському господарстві для забезпечення продовольчої безпеки в Україні» за підтримки міжнародної гуманітарної організації «Corus International», що спрямована на навчання, менторство та розповсюдження птиці вітчизняної селекції (біля 1500000 UAH) та Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) за фінансової підтримки уряду Японії (15000 UAH).

Список використаних джерел:

- Garnyk L. & Snihurova I. Socio-economic and humanitarian aspects relevant to the post-war renovation of Ukraine in European integration perspective. XIX International Scientific and Practical Conference "Methodology of Modern Scientific Research" (23-24 February, 2023). P. 26-30. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8030603>
- Glauben T. et al. The war in Ukraine, agricultural trade and risks to global food security. Intereconomics, Vol. 57, #3 (May 2022), pp. 157–163, <https://doi.org/10.1007/s10272-022-1052-7>
- Збірник модельних інвестиційних проєктів створення малих ферм з виробництва продукції птахівництва в умовах Донецької та Луганської областей / В. Мельник, О. Рябініна, І. Драчук, С. Руда // За редакцією О. Катеринича. Бірки, 2019. 32 с.

Роман Гладкий, магістр 2 року навчання
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків
Науковий керівник: Козуб В. О., к.е.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЗБУТОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

У сучасних реаліях невизначеності пріоритетним є забезпечення адаптації суб'єкта господарювання до змін зовнішнього середовища, а також формування ефективної збутової стратегії на зарубіжному та вітчизняному ринку, що в умовах воєнних викликів передбачає необхідність створення та застосування нових каналів реалізації товарів та розробки стабілізаційних заходів задля присутності на обраному сегменті ринку.

Формування нової стратегії, внесення змін до існуючих стратегій розвитку підприємства, вдосконалення стратегічного управління в нових умовах є важливими завданнями керівництва підприємства [1].

Воєнні конфлікти створюють значні ризики для міжнародного бізнесу, що вимагає перегляду традиційних підходів до формування та реалізації збутових стратегій. Основними особливостями цього процесу є: обов'язкова оцінка ризиків та управління ними; адаптація логістичної інфраструктури; гнучкість у контрактних умовах; диверсифікація діяльності; зміни у маркетингових підходах; фінансове планування та забезпечення ліквідності. Розглянемо кожен із зазначених аспектів детальніше.

1. Оцінка та управління ризиками доцільна в умовах воєнних дій, які створюють непередбачувані виклики для ведення бізнесу, особливо в міжнародному контексті. Серед можливих ризиків, ймовірність яких збільшується в таких умовах виділяють такі типи ризиків: юридичні (зміни у регуляторних умовах, нові митні правила, заборони експорту/імпорту); геополітичні (введення санкцій, репутаційні, політична нестабільність, розрив міжнародних відносин між країнами-партнерами); логістичні (можливі затримки в доставці товарів через комендантську годину, пошкодження транспортної інфраструктури, перекриття певних маршрутів та складнощі з перетином кордону); фінансові (нестабільність валютних курсів, зниження купівельної спроможності клієнтів тощо).

2. Адаптація логістичної інфраструктури є відповіддю на логістичні ризики як одного з ключових елементів забезпечення безперебійної роботи підприємства в умовах воєнних викликів. Адаптація передбачає створення логістичних маршрутів в обхід зон конфлікту через безпечні регіони або країни для зниження ризику пошкодження товарів; інтеграцію альтернативних видів транспорту, наприклад використання українським бізнесом залізничного сполучення під час блокування кордонів та морських портів.

3. Гнучкість підприємства у процесі укладення контрактів, зокрема включення форс-мажорних положень до контрактів, які чітко визначають обставини, за яких сторони звільняються від відповідальності, а також передбачення механізму перегляду їхніх умов, що дозволяє підтримувати довгострокові партнерські відносини.

4. Диверсифікація діяльності є інструментом мінімізації впливу ризиків на її стабільність в умовах воєнних викликів. Так, деякі підприємства спрямовують ресурси на поєднання нових напрямків діяльності для задоволення потреб воєнного часу та продовження свого звичайного виробництва. Інші задля мінімізації залежності від певних ринків звертаються до диверсифікації ринків збуту, а саме уникають надмірної концентрації на одному ринку, формують локальні стратегії та виходять на нові ринки.

5. Зміни у маркетингових підходах пов'язані зі змінами споживчих пріоритетів чи обмеженням доступу до традиційних каналів комунікації, а отже потребують перегляду існуючих маркетингових стратегій. Серед українських підприємств за часи повномасштабного вторгнення спостерігається тенденція до підтримки лояльності клієнтів через соціальну

відповідальність, активно впроваджуються ініціативи соціальної підтримки, участь у гуманітарних проєктах та надання допомоги постраждалим від конфліктів.

6. Підтримка фінансової стабільності підприємств та залучення альтернативних джерел фінансування призначені для мінімізації фінансових ризиків та забезпечення безперервності бізнес-процесів. Заходами підвищення фінансової стабільності підприємств є: резервування частини прибутку для покриття непередбачених витрат; оптимізація витрат із метою перерозподілу фінансів на критично важливі напрями; створення фондів антикризового управління; хеджування валютних ризиків; страхування кредитних ризиків; пошук стратегічних інвесторів або партнерів; фінансування через державні програми підтримки бізнесу; регулярний моніторинг платоспроможності клієнтів.

Таким чином, формування ефективної міжнародної збутової стратегії в умовах воєнних викликів є складним процесом, що потребує гнучкості та впровадження нових підходів до управління бізнесом. Підприємства, що здатні швидко адаптуватися до умов воєнного часу, не лише зберігають конкурентоспроможність в короткостроковій перспективі, а й створюють основу для сталого розвитку в посткризовий період.

Список використаних джерел:

1. Беззубко Б., Ткаченко М. Особливості формування стратегій українських підприємств під час війни. Галицький економічний вісник. Т. : ТНТУ, 2022. Том 78-79. № 5-6. С. 96–102. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/40809>
2. Український бізнес та суспільство під час війни. Worldwide online and smartphone surveys. Gradus. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/ukrainian-business-during-war/>
3. Чубук Л., Нестеренко О. Стратегічні аспекти релокації підприємств в умовах конкурентних та воєнних викликів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка, 2024. №1(224). С. 130-138. <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2024/224-1/15>.

*Владислав Данканич, аспірант 2 курсу
Мукачівський державний університет, м. Мукачево
Науковий керівник: Гоблик В. В., д.е.н., професор*

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Туризм відіграє помітну роль світової економіки у світі. Спостерігається не тільки стрімке зростання міжнародного туристського руху, а й поява нових видів туризму. В недалекому минулому з'явилися такі види туризму як агротуризм, релігійний, гастрономічний, екологічний туризм та інші види туризму. Для забезпечення сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіонів України необхідно ефективніше використовувати потенціал туризму. Туризм робить значний внесок в економіку багатьох країн світу, але в Україні розвиток туризму йде сповільненими темпами, незважаючи на те, що країна має високий туристично-рекреаційний потенціал. Насамперед це відбувається через низьку конкурентоспроможність України на світовому ринку туристських послуг у результаті низького рівня розвитку туристичної інфраструктури. Різноманітні ресурси нашої країни дозволяють розвивати такі специфічні види туризму як етнічний, гастрономічний, екологічний, історичний, рекреаційний, культурно-пізнавальний, сільський, активно-спортивний та інші види. Закарпаття має величезний потенціал і для цих видів туризму і має можливості вивести їх на національні та міжнародні туристичні потоки, використовуючи свої унікальні ресурси. Необхідно повніше використовувати туристський потенціал регіону, сьогодні він використовується недостатньо ефективно. Для активізації туризму в області в

першу чергу потребує розвиток інфраструктури для різних категорій туристів, що дасть змогу розвивати такі специфічні види туризму як релігійний, етнічний, гастрономічний, екологічний, історичний, рекреаційний, культурно-пізнавальний, сільський, активно-спортивний, та інші види, що призведе до використання ресурсного потенціалу і в короткостроковому періоді зробить галузь туризму однією з головних доходних статей місцевого бюджету.

Туризм розглядається як галузь з численними нетрадиційними напрямками, які пропонують унікальні і незвичайні способи подорожей і відпочинку. Ось деякі з них:

1. Екстремальний туризм: Подорожі, пов'язані з великими ризиками та активними видами спорту, такими як скелелазіння, бейсджампінг, рафтинг на бурхливих річках, виживання в природі і інші види екстремальних пригод.

2. Екологічний туризм (екотуризм): Туризм, спрямований на відвідування природних резерватів, парків і екологічно чистих місць з метою збереження природи та природних ресурсів.

3. Гастрономічний туризм: Подорожі, спрямовані на відкриття і смакування місцевих страв і напоїв, а також вивчення культури готування та традицій їжі в різних країнах.

4. Культурний туризм: Подорожі для вивчення і поглибленого пізнання культури, мистецтва, історії і традицій інших народів. Включає в себе відвідування музеїв, галерей, архітектурних пам'яток і фестивалів.

5. Мистецький туризм: Подорожі, спрямовані на відкриття мистецьких робіт, скульптур, архітектурних шедеврів і виставок мистецтва.

6. Медичний туризм: Подорожі з метою отримання медичних послуг, таких як лікування, операції, реабілітація, відновчі процедури і діагностика в інших країнах.

7. Агротуризм: Відпочинок на сільських господарствах або фермах, де туристи можуть брати участь у сільському господарстві, доглядати за тваринами, сіяти та збирати рослини тощо.

8. Тематичний туризм: Подорожі, спрямовані на вивчення певних тем або інтересів, таких як кіно, музика, спорт, наука, археологія, релігія і багато інших.

9. Релігійний туризм: Подорожі до святих місць, храмів, синагог, мечетей і інших релігійних об'єктів з метою поклоніння та духовного відпочинку.

Це лише кілька прикладів нетрадиційних видів туризму. Сучасний туризм постійно розвивається, і нові форми подорожей можуть виникати з часом. Перспективою є можливість створення спільних маршрутів з регіонами сусідніх держав, залучення іноземних інвесторів до інфраструктурних проектів з метою забезпечення розвитку альтернативних видів туризму.

Список використаних джерел:

1. Гоблик В. В. Європейський досвід державного регулювання сільського зеленого туризму. International Scientific Journal. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.inter-nauka.com/>
2. Гоблик В.В. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі: колективна монографія / за наук. ред. проф. Волошина І.М. – Луцьк: РВВ Луцького НТУ, 2015. – 328 с.
3. Гоблик В.В., Щербан Т.Д. Регулювання діяльності у сфері сільського зеленого туризму: досвід Європи // Економіка і суспільство, 2016. – Випуск 3. – С. 27-29.
4. Гоблик В. В. Формування транскордонних туристичних кластерів як пріоритетний напрям розвитку прикордонних регіонів України. Економічний форум. Наук. ж-л. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2015. №3. 346 с. С. 117–123.

Роман Завадяк, к.е.н., доцент
Андрій Куштан, магістр

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Трудовий потенціал виступає однією з основних категорій теорії ринкової економіки, економіки праці та поведінкової економіки. Термін потенціал означає силу, міць явища і вперше був використаний у фізиці. Виходячи з цього, вважаємо за можливе в економічних науках визначати трудовий потенціал як силу, потужність, здатність людського фактора виконувати трудові функції певної складності та різноманітності. Значення трудового потенціалу визначається роллю «у формуванні конкурентоспроможної економічної системи»[4]. Крім того, трудовий потенціал виступає «складовою економічного потенціалу» [5] розвитку. Трудовий потенціал – досить ємна категорія, яка включає якісні та кількісні складові, а, відповідно, може містити як кількісні, так і якісні характеристики (рис. 1).

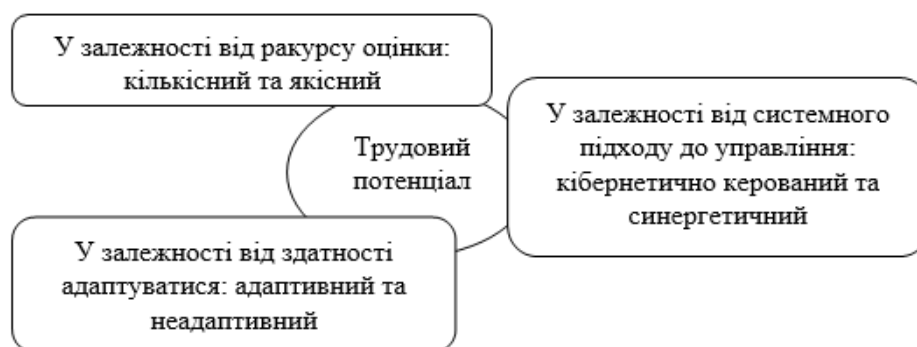

Рис. 1. Класифікаційні основи трудового потенціалу підприємства (складено авторами)

У кількісному вираженні потенціал відображає час, який трудові ресурси використовують або планують використовувати для виконання певного виду та обсягу робіт. Відповідно, оцінкою потенціалу буде чисельність трудових ресурсів, обсяг їхньої роботи в людино-днях чи людино-годинах.

При ракурсі розгляду потенціалу у його якісному змісті трудовий потенціал може визначатися рівнем кваліфікації, професійною структурою, поведінковими характеристиками, цінностями. У контексті «інтенціональної економіки» [1] якісною характеристикою будуть виступати «наміри» [2], котрі значною мірою посилюють трудовий потенціал та змінюють його якісну структуру.

Важливість цієї класифікації визначається значимістю правильних розрахунків трудомісткості та якісної структури персоналу.

Трудовий потенціал доцільно розглядати також як явище, яке являє собою систему, яка може бути синергетичною та кібернетичною. Як синергетична система трудовий потенціал має схильність до саморозвитку, самоорганізації та самоосвіти. Функціонує трудовий потенціал в умовах постійних флуктуацій та ентропії. Як кібернетична система трудовий потенціал піддається управлінського впливу, який може здійснюватися без таких механізмів як мета, план, мотивація, організація. Ця класифікація корисна аналітикам і прогнозістам трудового потенціалу тим, що з поєднання кібернетичних впливів із синергетичним саморозвитком трудовий потенціал отримує такий імпульс, що дозволяє отримати додаткові конкурентні переваги як системі трудового потенціалу, а й системі вищого порядку.

Третій вид розподілу трудового потенціалу спирається на сучасні виклики, які несе в собі інформаційні технології та особливо інтелект штучний. Виникає проблема адаптивності

трудового потенціалу до нових віянь в організації бізнесу, технологічних процесів, здатність працювати в умовах постійної ситуації. Внаслідок цього, третім підходом до класифікації трудового потенціалу виділяємо потенціал, що адаптується і не адаптується. Ця класифікація необхідна приведення хоча б у відносно рівновагу кількості працюючих і кількість робіт, які вимагають вміння пристосовуватися, змінюватися, постійно вчитися. Також важливим для забезпечення зайнятості як соціального завдання є визначення частки трудового потенціалу, не адекватного вимогам інноваційної економіки, та частки робіт, які вимагають саме такий трудовий потенціал. Доцільно підкреслити, що адаптивний трудовий потенціал буде створювати «заряд потенціалу формування можливих майбутніх конкурентних переваг» [3].

Представлена класифікаційна рубрика дозволяє вирішувати як економічні, а й соціальні, політичні завдання.

Список використаних джерел:

1. Єрохін С., Кубіній Н.Ю., Молнар О.С. Принципи лібертаріанства в інтенціональній економіці. Актуальні проблеми економіки. 2021. №2 (236), с.47-56.
2. Кубіній Н.Ю. Філософський бекграунд імовірності як категорії інтенціональної нано-економіки. Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка. 2021. Вип. 57. С. 48–53.
3. Кубіній Н.Ю., Данайканич О.В., Кубіній В.В. Методичні аспекти аналізу доходу підприємства. Науковий вісник Ужгородського Університету Сер. Економіка. 2020. Вип. 1 (55) с. 97-102.
4. Мікловда В.П., Кубіній Н.Ю., Мошак С.М. Рейтинг конкурентоспроможності України за критерієм ефективності праці. Демографія та соціальна економіка. 2015. № 3. С. 199-208.
5. Стратегічний потенціал економічної системи: інноваційні та інституціональні механізми його активізації [Текст]: монографія /Мікловда В.П., Шандор Ф.Ф., Кубіній Н.Ю., Мошак С.М., Шеверя М.Ю., Кубіній В.В. – Ужгород, 2014. 420 с.

Олеся Коваль, студентка 6 курсу

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ
Науковий керівник: Тимошенко Т. О., к. держ.упр., доцент*

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ АТРАКТИВНОСТІ ДЕСТИНАЦІЇ ЗА РАХУНОК ВИКОРИСТАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ЇЇ УПРАВЛІННЯ (НА ПРИКЛАДІ МІЖРІЧИНСЬКОЇ ДЕСТИНАЦІЇ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Туристична сфера у сьогоднішній є важливою складовою соціально-економічного розвитку країни та регіонів. Туристичні дестинації призначені для задоволення потреб туристів та є вирішальним елементом регіональних туристичних систем. Оскільки розвиток туристичного сектору значною мірою залежить від особливостей розвитку туристичних дестинацій, сучасна ситуація висуває нові вимоги до вдосконалення управління такими формами регіональної організації туристичної діяльності. Для України управління туристичними дестинаціями є досить новим напрямком розвитку регіонального туризму. При таких умовах дослідження інноваційних маркетингових підходів до управління туристичними дестинаціями набуває особливого значення.

Варто зазначити, що сучасний розвиток туристичного сектору, і зокрема туристичних дестинацій, значною мірою залежить від розробки та впровадження нових та інноваційних маркетингових підходів управління, спрямованих на стимулювання туристичного попиту в умовах глобальної конкуренції, в якій туристичні дестинації легко витісняються. У цьому

контексті органи управління туристичними DESTИНАЦІЯМИ активно конкурують за увагу та ресурси туристів [1].

Ключовим у стратегічному регіональному розвитку туризму є кластерний підхід, перевагою якого є максимально широке залучення всіх підсистем і складових регіональної туристичної системи до формування конкурентоспроможності DESTИНАЦІЇ. Формування туристичних кластерів передбачає створення передумов для регіонального розвитку на основі туризму та збільшення можливостей для підприємств, що входять до складу кластеру. Туристичні DESTИНАЦІЇ є важливою складовою регіональної туристичної системи і здатні активізувати туристичну діяльність та сприяти економічному розвитку регіону. Тому пошук нових ефективних підходів до управління туристичними DESTИНАЦІЯМИ є актуальним завданням для розвитку регіонального туризму.

При розробці стратегічних регіональних програм розвитку туризму та підборі інструментів їх реалізації доцільно застосовувати маркетинговий підхід, який передбачає чітку диференціацію регіону (відносно інших регіонів) для виявлення та/або створення унікальних рис, властивостей та умов.

Розвиток туристичної DESTИНАЦІЇ має базуватися на принципах сталого туризму з метою збереження природного та культурного багатства регіону. Проблеми туристичної сфери Чернігівської області майже повністю співпадають з загальноукраїнськими тенденціями, найбільше тут виділяється недосконалість розвитку туристичної та готельної інфраструктури. Вирішенням цих проблем може бути залучення інвесторів і створення нових оптимальних форм продукту задля більшої привабливості, також не було б зайвим вдосконалити систему управління туристичної галузі регіону, підвищити якість надання туристичних послуг і посилити контроль за цим, та, наостанок, виділяти належне фінансування з державного бюджету на розвиток туризму Чернігівщини.

Одним із ключових факторів низької атрактивності DESTИНАЦІЇ є недосконала система управління, яка не враховує повною мірою потреби сучасного ринку туризму. Відсутність ефективної координації між зацікавленими сторонами, недостатня якість маркетингових стратегій та інфраструктурні обмеження стають бар'єрами для розвитку регіону. У зв'язку з цим розробка туристичного проєкту, спрямованого на удосконалення системи управління DESTИНАЦІЄЮ, є доцільною та необхідною.

У процесі реалізації туристичного проєкту для підвищення атрактивності Міжрічинської DESTИНАЦІЇ важливим є всебічний аналіз зацікавлених сторін та побудова ефективної моделі їхньої взаємодії. Туристична DESTИНАЦІЯ є складною системою, яка поєднує різні групи учасників із власними інтересами, цілями та можливостями. Від належного залучення кожної зі сторін та чітко визначених механізмів співпраці залежить як якість впровадження проєкту, так і його стійкість у довгостроковій перспективі. Попри складність та існуючі ризики реалізації проєкту, він буде мати дохідність та попит серед туристів через його новизну та розвиток атракцій на території DESTИНАЦІЇ.

Розроблений маркетинговий план для Міжрічинської DESTИНАЦІЇ буде спрямований на створення її унікального бренду, використання сучасних засобів просування та залучення нових аудиторій. Ефективна реалізація запропонованих заходів сприятиме зростанню популярності DESTИНАЦІЇ, забезпечить сталий розвиток регіону та збереже спадщини, природну та культуру, даного регіону [2].

Список використаних джерел:

1. Бобрицька Н. Маркетинг в управлінні туристичними DESTИНАЦІЯМИ. Маркетинг в Україні. 2014. № 4. С. 39-47.
2. Кучерява Г. Туристичний брендинг як інструмент управління туристичними DESTИНАЦІЯМИ. Часопис соціально-економічної географії. 2021. Вип. 30. С. 32-40.

*Наталія Корженівська, д.е.н., професор
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет», м. Кам'янець-Подільський*

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ ЗЕРНОВОЮ ПРОДУКЦІЄЮ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Україна є одним із провідних експортерів зернових у світі, зокрема пшениці, кукурудзи та ячменю. За останні роки обсяги експорту зерна стабільно зростали завдяки високій продуктивності, сприятливим природним умовам і зростанню глобального попиту. Зерно забезпечує понад 40% від загального експорту продукції сільського господарства, що підкреслює його стратегічне значення для економіки країни. Зовнішня торгівля зерном відіграє важливу роль в економіці країни, забезпечуючи значну частку валютних надходжень і підтримуючи статус держави як одного з ключових гравців на світовому аграрному ринку. В умовах євроінтеграції цей сектор зазнав істотних змін, які відкрили нові можливості та створили нові виклики для українських виробників і експортерів, що продовжує актуалізувати тему дослідження.

Процес євроінтеграції України сприяв зміні структури торгівлі зерном та адаптації українського аграрного сектора до вимог і стандартів Європейського Союзу (ЄС). Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, створено зону вільної торгівлі, що передбачає зниження тарифів і квот для української продукції. Для зернової галузі це стало стимулом для розширення експорту до країн ЄС.

Хоча євроінтеграція відкрила нові можливості, вона також супроводжується низкою викликів. Варто зазначити, що з 2021 року спостерігається негативна динаміка скорочення експорту зерна. Спочатку основною причиною цього став COVID-19, а згодом серйозний вплив мала російська агресія [1].

Головною проблемою стала блокада портів Чорного моря, зокрема Одеси та Чорноморська, через які здійснювалася переважна частина експорту українського зерна. Станом на травень 2023 року завдяки Чорноморській зерновій ініціативі вдалося експортувати понад 30 млн тонн зерна. Основну частину вантажів складала кукурудза, яка найбільше постраждала через блокування українських зерносховищ. Ця ініціатива сприяла відновленню морських перевезень та експорту українського зерна, проте мала низку суттєвих недоліків. Зокрема, угода не передбачала відповідальності за порушення її ключових умов, а сам процес транспортування залишався складним і ризикованим [2].

Залишається слабким місцем логістика: недостатня пропускна здатність портів, залізниць та елеваторів ускладнює швидку доставку зерна на експорт. На ринку ЄС українські зернові стикаються з конкуренцією з боку місцевих виробників, а також аграріїв із США, Канади та Латинської Америки. Крім того, нестабільність внутрішньої інфраструктури створює додаткові ризики для експортерів. Недостатній рівень інвестицій у модернізацію портів і залізничних шляхів обмежує можливості для збільшення обсягів перевезень, особливо в умовах зростаючого попиту на українське зерно, дефіцит сучасних елеваторів призводить до втрат продукції та зниження її якості.

Український зерновий експорт значною мірою залежить від волатильності світових цін, що впливає на доходи агровиробників. Так, у серпні 2023 року ціни на пшеницю на Чиказькій товарній біржі (CBOT) впали до \$6,30 за бушель (23,1 кг) через рекордний експорт із Росії та Австралії. У червні 2024 року ціни піднялися до \$7,50–\$8,00 за бушель через посуху у США та Канаді, спричинену явищем Ель-Ніньйо. Щодо кукурудзи, то у лютому 2023 року ціни в Аргентині знизилися до \$5,50 за бушель завдяки покращенню погодних умов для врожаю. У липні 2024 року ціна на кукурудзу досягла \$6,00 за бушель через перебої з постачанням у США, викликані посухою, та геополітичні ризики. Через російську агресію експорт

українського зерна скоротився, але ціни на пшеницю та кукурудзу на внутрішньому ринку залишалися на рівні \$190–\$220 за тону в 2023 році. У 2024 році через проблеми з Чорноморською зерновою ініціативою ціни зросли до \$240–\$260 за тону на експорт [3].

Україна робить ставку на експортну модель зростання економіки, мета якої підняти експорту до понад 50%, 75% якого повинні складати готові товари та послуги. Для цього, зокрема, було запущено програму грантів на створення переробних підприємств. Також держава буде частково компенсувати ставку за експортними кредитами, які беруться на строк 2-12 років та складають не більше 85% суми зовнішньоекономічного контракту [4]. Таким чином, успішна інтеграція в європейський економічний простір відкриває для України можливості для сталого розвитку зернової галузі. Співпраця з ЄС сприяє залученню інвестицій у розвиток транспортної та портової інфраструктури. Розширення двосторонньої торгівлі та партнерства з європейськими країнами дозволить забезпечити стабільний доступ до ринків збуту, сприятиме впровадженню сучасних технологій у сільське господарство. Ефективне вирішення наявних проблем, модернізація інфраструктури та підвищення якості продукції дозволять Україні зберегти лідерські позиції на світовому ринку зерна та сприяти подальшій інтеграції в європейське економічне середовище.

Список використаних джерел:

1. Савенко І., Седікова І., Седіков Д. Російсько-український конфлікт: виклики для зернового ринку. *Food Industry Economics*. 2022. № 14 (2). DOI: <https://doi.org/10.15673/fie.v14i2.2320>.
2. Яковюк І.В., Жуков І.М., Цвеліх М.П. Вплив зернової кризи на продовольчу безпеку України та Європейського Союзу. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 2 (46). С. 21-31.
3. Ціни на сою і кукурудзу досягли семирічних максимумів. URL: <https://epravda.com.ua/news/2021/02/09/670857/>.
4. Осіпова Л. Динаміка експорту України в умовах повномасштабної війни: проблеми та можливі шляхи їх усунення в контексті євроінтеграції. [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-9](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-9).

*Ганна Костюв'ят, к.е.н., доцент
Єлісавета Гуй, студентка I курсу*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

ЕТИКА ТА ЕКОНОМІКА: ВПЛИВ ФІЛОСОФСЬКИХ ПРИНЦИПІВ НА ПРИЙНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНИХ РІШЕНЬ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Етика та економіка – це дві взаємопов'язані сфери, які значно впливають одна на одну. Сучасний світ стикається з численними викликами, такими як глобальна нерівність, екологічна криза, бідність та економічна нестабільність. У цих умовах економічні рішення не можуть бути прийняті без урахування етичних принципів, які визначають, що є справедливим, правильним і корисним для суспільства в цілому.

Філософські підходи, що формувалися століттями, продовжують відігравати ключову роль у прийнятті економічних рішень, впливаючи на політику, бізнес і добробут. Доцільно абстрагувати певні аспекти як етичні принципи та філософські підходи, які впливають на економічну діяльність:

– соціальна справедливість – філософські ідеї про рівність і справедливість впливають на економічні рішення, зокрема у сфері перерозподілу доходів, соціального захисту та боротьби з бідністю [2]. Зокрема, ідеї про соціальну відповідальність бізнесу виникають з філософських

дебатів про роль корпорацій у суспільстві. Це може впливати на політику компаній щодо екологічної стійкості, рівноправності працівників та інших соціальних аспектів;

– екологічна етика – екологічна криза змушує переглядати економічні моделі та приймати рішення, що враховують стійкий розвиток і охорону довкілля;

– корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) - ідеї про етику та відповідальність бізнесу перед суспільством впливають на політику компаній щодо екології, трудових відносин і громадської діяльності [1];

– глобалізація та етика – глобальні економічні процеси піднімають питання етичного ведення бізнесу, прав людини та справедливого торгівлі;

– етичне споживання – споживачі все частіше враховують етичні аспекти при прийнятті рішень щодо покупок, що впливає на ринок і виробників.

Сучасна економіка стикається з численними етичними викликами, які виникають через глобалізацію, технологічні зміни та зростаючі соціальні нерівності. Проблеми, такі як технологічна етика, соціальна нерівність та економічна експлуатація є невід'ємною частиною прийняття економічних рішень. Сталий розвиток вимагає від економічних агентів пошуку балансу між зростанням виробництва і збереженням природних ресурсів для майбутніх поколінь. Врахування екологічних принципів у бізнесі, таких як зменшення викидів вуглецю або використання відновлюваних джерел енергії, є відповіддю на цей виклик. Також великим викликом є технології, зокрема штучний інтелект і автоматизація, які ставлять перед економістами питання про вплив на робочі місця та соціальну рівність. Чи повинні технології та інновації бути орієнтовані лише на економічну вигоду, чи вони повинні враховувати і соціальні наслідки, такі як зростаюча безробітність через автоматизацію? [3, с.112]

Взаємодія етики та економіки є невід'ємною частиною сучасного суспільства. Етичні принципи впливають на прийняття рішень у різних сферах економічної діяльності — від корпоративного управління до державної економічної політики. У міру того, як світ стає все більш глобалізованим і технологічно розвиненим, моральні дилеми, пов'язані з економічними рішеннями, стають дедалі актуальнішими.

Філософія допомагає формулювати основи, на яких будується економічна діяльність, визначаючи, що є морально виправданим, а що — ні. Врахування етичних принципів у економічних рішеннях дозволяє досягати більш збалансованого та справедливого розвитку суспільства. Тому важливо, щоб у світі бізнесу та економіки продовжувався діалог про взаємозв'язок між економічними прагматичними цілями та етичними принципами, щоб економічний розвиток служив не лише фінансовим цілям, а й загальному добробуту.

Список використаних джерел:

1. Арчі Б. Керролл. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція дефініційного конструкту. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/000765039903800303>
2. Джон Ролз. Теорія справедливості. Критика. 2001. С. 213
3. Майкл Сендел. Що не можна купити за гроші: моральні межі ринку. Uwaines. 2013. С. 256

*Кристина Кудак, к.е.н., с.н.с.
ЗРЦ СЕ і ГД НАНУ, м. Ужгород*

ПРОСТОРОВА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Актуальність дослідження проблеми диверсифікації економіки гірських територій детермінована тим, що сьогодні переважна більшість з них опинилася в стані стагнації, що характеризується низькою інтенсивністю господарської діяльності, моногалузевою

структурою економіки, низьким науково-технічний потенціалом та нерозвиненою виробничою та соціальною інфраструктурою. В таких умовах диверсифікація являється ефективним інструментом, що здатний мінімізувати вплив ризиків та непередбачуваних екзогенних факторів на функціонування суб'єктів господарювання у гірських поселеннях, а також сприяти стабільному соціально-економічному розвитку гірських територій у кризових умовах господарювання.

Поняття диверсифікації у широкому її розумінні, як збільшення діапазону видів продукції, проникнення в нові сфери діяльності та освоєння нових виробництв досліджувалися А.Ткачуком [1], О.Ломоносовою [2], А.Куценко [3], М.Пітюlichem [4], М.Багоркою [5], López-i-Gelats, F. [6], Cloke, P. [7] та іншими вченими-економістами. Разом з цим, у сучасній науковій літературі термін «диверсифікація», як економічна категорія, трактується занадто широко і не існує єдиного уніфікованого підходу до розуміння її сутності. Розглядаючи поняття просторової диверсифікації економіки гірських територій, підвищеної уваги вимагає розробка інтегрованого підходу до дослідження даної категорії як на рівні суб'єктів господарювання так і на субрегіональному рівні, а також більш глибоке вивчення стимулюючого та деструктивного впливу диверсифікації на розвиток суб'єктів господарювання, що функціонують у пріоритетних видах економічної діяльності гірських територій.

На просторовому рівні диверсифікація передбачає урізноманітнення структури економіки шляхом технологічної модернізації, впровадження інновацій, що супроводжується глибокими змінами в організаційно-правових формах ведення підприємницької діяльності, розвиток яких створює мультиплікаційний ефект в сфері соціально-трудова відносин зайнятості населення. Це вимагає концентрації природних, виробничих, фінансових та людських ресурсів в інноваційні сфери виробництва, розширення асортименту і номенклатури товарів, як важливої умови реалізації конкурентних переваг локальних просторових господарських систем. Тому диверсифікацію в умовах децентралізації необхідно розглядати в якості стратегії їх довгострокового економічного зростання. Цей процес не може бути реалізований спонтанно, він вимагає формування ефективних механізмів регулювання процесами диверсифікації на місцевому, регіональному та державному рівнях з обов'язковим урахуванням специфіки розвитку гірських територій [6].

На думку М. Пітюлича, «диверсифікація гірських територій виступає одним з ключових напрямів досягнення сталого розвитку сільської економіки, технологічного оновлення її галузей, і в першу чергу агропромислового виробництва» [4, С.255]. Разом з цим, як зазначає López-i-Gelats, F. «вразливість гірських регіонів до змін робить їх особливо придатними для аналізу процесів реструктуризації ферм, який передбачає зміни в сільській місцевості» [6]. Разом з цим, дослідження підтверджує той факт, що внаслідок такої градації сільське господарство все більше маргіналізується, тому стимулювання процесів диверсифікації господарств у гірських регіонах слід розглядати обережно, оскільки існує високий ризик скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та часткове нівелювання даного виду діяльності суб'єктами господарювання, що функціонують на гірських територіях внаслідок його неефективності [6]. На нашу думку, аналізуючи діяльність фермерських та особистих селянських господарств, як основних господарюючих суб'єктів у сфері аграрного виробництва на гірських територіях, варто зауважити, що для них диверсифікація являється в першу чергу стратегією виживання та забезпечення безперебійного функціонування бізнесу в умовах невизначеності.

Так, за результатами соціологічного опитування Закарпатського регіонального центру соціально-економічних і гуманітарних досліджень НАН України, проведеного у 2020 році в умовах кризи COVID-19 4,2% респондентів, що є власниками туристичних садиб вказали на позитивну динаміку щодо зростання рівня доходів в умовах пандемії внаслідок диверсифікації діяльності ОСГ та запровадження нових видів послуг для відпочиваючих. На думку А.Sakup

«диверсифікація сільської місцевості зумовлює необхідність узгодження позицій щодо розробки стандартів надання послуг у сфері зеленого туризму, розвитку сільської економіки, створення конкурентоспроможних туристичних продуктів у сільській місцевості, щодо умов чіткої диференціації їх типів та адаптації до вимог і очікувань споживачів» [8].

Список використаних джерел:

1. Можливості розвитку гірських територій в умовах децентралізації. U-LEAD з Європою: Програма для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/293/Mountain-areas.pdf>
2. Ломоносова О. Диверсифікація як економічна категорія і як поняття. Міжнародні економічні відносини та світове господарство, С.7-15. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/33_2_2020ua/3.pdf
3. Куценко І. Диверсифікація галузей сільського господарства в Україні: можливості та загрози. Ефективна Економіка № 7, 2014. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3220>
4. Пітюлич, М. М., Пауш, М. М. (2014). Диверсифікація економіки гірських територій і політика зайнятості населення. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка, (2), 254-259
5. Багорка М., Білоткач І. Диверсифікація як фактор підвищення ефективності діяльності підприємств в сучасних умовах. Інновації та розвиток, С.17-21. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2009/6.pdf
6. López-i-Gelats, F., Milán, M. J., & Bartolomé, J. (2011). Is farming enough in mountain areas? Farm diversification in the Pyrenees. Land use policy, 28(4), 783-791.
7. Cloke, P., Milbourne, P., & Thomas, C. (1997). Living Lives in Different Ways? Deprivation, Marginalization and Changing Lifestyles in Rural England. Transactions of the Institute of British Geographers, 22(2), 210–230. <http://www.jstor.org/stable/622310>
8. Sakun, A., Kurylov, Y., Hranovska, V., Kolokolchikova, I., Nikitenko, K., & Katsemir, Y. (2020). Regional Diversification of Rural Territories with Limited Spatial Location of Green Tourism Objects.

*Ярослав Ландовський, с.н.с.
ЗРЦ СЕ і ГД НАНУ, м. Ужгород*

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Війна, яка триває в Україні, а також пов'язане з нею переміщення людей особливо зовнішнє, мають значний негативний вплив на економіку країни. Це в свою чергу привело до зменшення чисельності населення та робочої сили, що спричинило скорочення споживчого попиту та виробництва, а також зменшення податкових надходжень. Відсутність іноземних інвестицій та обмеженість експортних можливостей ще більше посилили ці проблеми.

За підрахунками ООН на початку 2024 року 3,7 млн. українців перемістилися в інші регіони, а за межі країни виїхало 6,3 млн. За експертними підрахунками кількість зовнішніх мігрантів майже у два рази більша за кількість внутрішньо переміщених осіб. За даними «Євростату» на кінець червня 2024 року 4,32 млн. біженців з України мали статус тимчасового захисту в країнах Європейського Союзу [1]. Військові дії та масштабні руйнування призвели до масового переміщення людей. Мільйони українців працездатного віку покинули свої домівки в пошуках безпеки всередині країни або за її межами. Такі значні зміни в структурі населення України внаслідок війни, матимуть глибокі наслідки для економіки країни в

майбутньому. Війна вже спричинила переміщення молодих людей, що загострює проблему старіння населення на яку неодноразово звертають увагу демографи. Зі зменшенням кількості економічно активного населення, країна зіткнеться з низкою викликів у підтримці економічного зростання та забезпеченні соціального добробуту своїх громадян.

За даними соціологічного дослідження, що проводилося ЗРЦ СЕiГД НАНУ, [2] частка активного населення серед зовнішніх мігрантів становила - 70,6%; тоді як частка внутрішніх мігрантів активного віку серед опитаних складала - 81,6% респондентів в цілому. Таким чином можна зробити припущення, що значна частина ВПО активного віку за сприятливих умов зможе залишитися в країні і буде працювати на її розвиток, що є позитивним фактором в цілому, тоді як велика частина зовнішніх мігрантів працездатного віку після асиміляції з місцевим населенням країни теперішнього перебування, вже не повернеться в Україну, що спричинить колосальний трудовий голод робочої сили в післявоєнний період відбудови економіки. Не можна не враховувати і питання повоєнного воз'єднання сімей за кордоном, що теж може спричинити відтік робочої сили після зняття обмежень щодо виїзду з країни молодих людей чоловічої статі. Таким чином, зменшення кількості населення працездатного віку призведе до дефіциту кваліфікованих працівників. Підвищення заробітної плати для тих, хто залишиться може призвести до зниження продуктивності та збільшення витрат для бізнесу в цілому.

Крім того за даними Світового банку, очікується, що приватне споживання за умов воєнного стану скоротиться на 50% порівняно з минулим роком. Обмеження можливостей експорту української продукції буде мати негативний вплив на інвестиційний клімат в цілому, враховуючи що рівень прямих іноземних інвестицій в Україну сьогодні становить 0%. В умовах війни показник не буде змінюватись. Притік прямих іноземних інвестицій буде прискореним вже тільки в період післявоєнного відновлення за сприятливих на це умов[3]. Щодо податкових надходжень до державного бюджету то слід відмітити негативну тенденцію до зменшення доходів з одного боку та збільшення витрат на додаткові соціальні видатки в умовах воєнного стану. Тільки одна сума виплат для тимчасово переміщених осіб перевищує 14 млрд. грн на місяць [3]. Враховуючи постійне зростання розриву між видатками та надходженнями до бюджету, єдиним непо-пулярним методом його наповнення, враховуючи економічну кризу в державі, залишається підвищення податного навантаження на бізнес та населення в цілому, наслідки якого будуть відчутні вже в майбутньому.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) прогнозує, що в 2024 році реальний ВВП України зросте на 4,1%, а в 2025 році економічне зростання прискориться до 6,4% [4]. Проте в умовах скорочення робочої сили та старіння населення, зростання ВВП, скоріш за все, сповільниться.

Загалом, демографічні зміни в Україні, ймовірно, матимуть значний вплив на економіку та суспільство в цілому. Державі та бізнесу необхідно буде адаптуватися та розробити політику і стратегії розвитку повоєнного періоду, для запобігання майбутнім економічним кризам в Україні.

Список використаних джерел:

1. Скільки біженців залишили свої домівки в Україні. <https://glavcom.ua/world/observe/ponad-10-mln-bizhentsiv-zalishili-svoji-domivki-v-ukrajini-oon-982529.html>).
2. Результати соціологічного моніторингу вимушено переміщених осіб проведених ЗРЦ СЕГД НАН України.
3. Стародубов О. Міграційна криза – масштаб, економічні наслідки і шляхи подолання. Українська правда. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/2/7361562/>
4. Жирій К. У Нацбанку розповіли, що буде з ВВП України в найближчі роки. Уніан. 2023. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/u-nacbanku-rozpovili-shcho-bude-z-vvp-ukrajini-v-nayblzhchi-roki-12123285.html>

*Ярослав Ландовський, с.н.с.
Інна Михайлюк, м.н.с.
ЗРЦ СЕ і ГД НАНУ, м. Ужгород*

ОСНОВНІ ПОРІВНЯЛЬНІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЇ І ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Із початком військової агресії з боку росії в Україні відбуваються масштабні міграційні процеси. Значна кількість внутрішніх та зовнішніх мігрантів була змушена виїхати до інших областей України та країн Європи. Наразі експерти не можуть визначити точну кількість зовнішньо та внутрішньо вимушено переміщених осіб, оскільки відрізняються методики підрахунку.

За експертними підрахунками кількість зовнішніх мігрантів майже у два рази більша за кількість внутрішніх мігрантів. Відповідно до статистики Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) станом на 19 липня 2022 року з України виїхало 9,5 млн осіб. Однак зустрічаються статистичні дані про 11-16 млн. осіб. За експертною оцінкою Міжнародної організації з міграції ООН (МОМ) у 2022 році 7,7 млн громадян України вважалися внутрішньо переміщеними особами (ВПО) [1]. Також, згідно з картою ООН, на заході України перебуває понад 2,9 млн ВПО, а також західні області були транзитними для осіб, що прямували за кордон [2].

За даними «Євростату» на кінець червня 2024 року 4,32 млн. біженців з України мали статус тимчасового захисту в країнах Європейського Союзу. За підрахунками ООН на початку 2024 року 3,7 млн. українців перемістилися в інші регіони, а за межі країни виїхало 6,3 млн., що становить в цілому чверть населення України [3].

За даними соціологічного дослідження, що проводилося ЗРЦ СЕ і ГД НАНУ, понад 80% респондентів як зовнішньо так і внутрішньо переміщених осіб - жінки, і менше 20 % чоловіки. Отже, враховуючи результати опитування, можна припустити, що дана зовнішня і внутрішня міграція має чітку гендерну ознаку [4].

Щодо географії міграції дослідженням виявлено, що більшість опитаних як зовнішньо так і внутрішньо переміщених осіб (понад 30%) була із м. Києва та Київської області, по 10% - із Харківської та Донецької областей. Також слід відмітити, що майже всі респонденти (понад 80%) як зовнішньо переміщені так і внутрішньо переміщені є міськими жителями.

Згідно результатів соціологічного дослідження щодо вікової статистики зовнішніх мігрантів за кордон виявлено наступне: до 18 років - 7,6% опитаних респондентів; 19-60 років (працездатне населення) - 70,6%; більше 61р. - 21,7% опитаних. Серед внутрішніх мігрантів також більшість (81,6%) склали особи працездатного віку, а особи старше 60 років (пенсіонери) лише 18,4%. Це підтверджується іншими експертними опитуваннями про віковий склад мігрантів з України, основну частину якого склали працездатне населення у віці від 19 до 60 років [4]. Більша частина опитаних зовнішніх мігрантів мали зареєстрований шлюб - 50,9%, а 32,5 % склали неодружені. Щодо внутрішніх мігрантів - майже 60% були одруженими та 20% - неодруженими. Серед одружених, сім'ями здебільшого виїжджали за кордон пенсіонери. Внутрішні переселенці здебільшого мігрували сім'ями (50,4%), оскільки не було обмежень щодо переміщення осіб чоловічої статі. Більша частина серед опитаних жінок (43,8%), що перебували у шлюбі, перетинала кордон без чоловіків в основному з дітьми, а ще 12,4% вказували на перебування чоловіків в інших регіонах України [4].

Слід відмітити, що зовнішні мігранти мають досить високий рівень освіти (майже 70% респондентів мають вищу освіту) і є переважно міськими жителями, тому можна припустити, що це висококваліфіковані фахівці, бізнесмени. Як показують результати опитувань близько 50 % планує працевлаштуватися, оскільки мають досвід роботи на великих підприємствах.

Щодо освіти внутрішніх мігрантів, то як і більшість мігрантів за кордон, ВПО мають вищу освіту - 57,5%, що на 12,5 в.п. менше, ніж у зовнішніх мігрантів [4].

Чи будуть дані цифри змінюватись, та чи буде продовжуватися зовнішня міграція українців за кордон та внутрішня у межах країни, залежить від багатьох факторів. Проте вже на сьогоднішній день прослідковується чіткий початок демографічної і міграційної кризи, яка буде поглиблюватися у разі продовження війни.

Список використаних джерел:

1. Дані та ресурси | ІОМ Україна. ІОМ Україна. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/dani-ta-resursy>
2. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) - UNHCR Україна. UNHCR Україна. URL: <https://www.unhcr.org/ua/idps-ua>
3. Скільки біженців залишили свої домівки в Україні. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/ponad-10-mln-bizhentsiv-zalishili-svoji-domivki-v-ukrajini-oon-982529.html>).
4. Результати соціологічного моніторингу вимушено переміщених осіб проведених ЗРЦ СЕ ГД НАН України.

*Неля Лезега, ст. викладач
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО РИНКУ ЄС: ПЕРСПЕКТИВИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Процес євроінтеграції України становить собою комплексне явище трансформації соціально-економічного простору держави, котре охоплює широкий спектр інституційних змін та адаптаційних механізмів, спрямованих на досягнення відповідності стандартам Європейського Союзу. Поглиблення економічної співпраці між Україною та ЄС створює принципово нові умови для розвитку вітчизняного підприємництва, відкриваючи додаткові можливості та формуючи нові виклики для суб'єктів господарювання різних масштабів.

Особливої актуальності в контексті євроінтеграційних процесів набуває дослідження перспектив малого та середнього бізнесу, який згідно з європейською практикою виступає фундаментальною основою економічного розвитку та соціальної стабільності суспільства. Трансформація українського бізнес-середовища під впливом європейських стандартів та практик зумовлює необхідність глибокого аналізу адаптаційних механізмів та потенційних наслідків для підприємницького сектору України.

Мале та середнє підприємництво (МСП) – це сукупність незалежних суб'єктів господарювання, які характеризуються обмеженою кількістю працівників, річним оборотом та балансовою вартістю активів, відповідно до критеріїв, встановлених законодавством. Досвід країн ЄС демонструє, що саме представники МСП генерують близько 60% доданої вартості та забезпечують робочими місцями понад 70% зайнятого населення, що підкреслює їхню визначальну роль у формуванні конкурентоспроможної економіки.[1]

Соціально-економічна інтеграція України до ринку ЄС передбачає гармонізацію національного законодавства з європейським правом (*acquis communautaire*), що створює нормативно-правове підґрунтя для функціонування вітчизняних підприємств у європейському економічному просторі. Адаптація українського бізнесу до європейських стандартів охоплює широкий спектр сфер: технічне регулювання, санітарні та фітосанітарні заходи, екологічні стандарти, трудове законодавство, що вимагає від підприємств суттєвих інвестицій у модернізацію виробництва та системи управління.

Євроінтеграційні процеси відкривають перед українським малим та середнім бізнесом низку перспективних можливостей, серед яких: доступ до ринку з понад 450 мільйонів споживачів, участь у європейських програмах підтримки МСП, залучення сучасних технологій та інновацій, розширення можливостей для залучення інвестицій та кредитних ресурсів. Водночас, процес інтеграції супроводжується посиленням конкурентного тиску з боку європейських виробників, що стимулює українські підприємства до підвищення якості продукції та оптимізації виробничих процесів.[2]

Ключовим аспектом успішної інтеграції українського МСП до європейського ринку виступає розвиток інституційної інфраструктури підтримки підприємництва, яка включає бізнес-інкубатори, технопарки, кластери, центри трансферу технологій. Формування ефективної системи підтримки МСП дозволяє мінімізувати ризики та максимізувати переваги від євроінтеграції шляхом надання консультаційної, фінансової та технічної допомоги підприємцям у процесі адаптації до нових умов господарювання.

Реалізація євроінтеграційного потенціалу українського малого та середнього бізнесу потребує системного підходу до подолання існуючих бар'єрів, зокрема: недостатньої поінформованості підприємців щодо вимог європейського ринку, обмеженості фінансових ресурсів для модернізації виробництва, низького рівня впровадження інновацій, недосконалості механізмів захисту прав інтелектуальної власності. Вирішення цих проблем вимагає консолідації зусиль держави, бізнесу та громадського сектору у формуванні сприятливого середовища для розвитку підприємництва.[3]

Соціально-економічна інтеграція України до ринку ЄС створює унікальні можливості для розвитку малого та середнього бізнесу, реалізація яких залежить від ефективності адаптації підприємств до європейських стандартів та вимог. Успішність цього процесу визначатиметься спроможністю держави забезпечити належну інституційну підтримку МСП та здатністю самих підприємців модернізувати бізнес-процеси відповідно до викликів європейської інтеграції, що в перспективі сприятиме підвищенню конкурентоспроможності української економіки та зростанню добробуту суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бітюк, І. М. Регіональна політика підтримки малого та середнього бізнесу. Збірник наукових праць Донецького державного університету управління «Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку». Серія: Економіка. 2019. Т. 20, № 313. С. 99–108. URL: <http://surl.li/lgworb>.
2. Борзенко, О., Бурлай, Т. Соціально-економічна дивергенція України та ЄС: нові виклики 2020. URL: <http://surl.li/albmmb>.
3. Михайлів, Г. В., Смець, О. І. Впровадження заходів стимулювання становлення малого і середнього бізнесу в Україні. 2019. Science progress in European countries: new concepts and modern solutions. С. 417. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5d57e1ef-6adf-48bc-bf56-8253b8522975/content?page=417>.

*Владислав Лисий, аспірант
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Заславська О. І., к.е.н., доцент*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ДРАЙВЕР КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БІЗНЕСУ

Цифрова трансформація (ЦТ) – це глибокий процес перебудови бізнесу за рахунок інтеграції цифрових технологій, що змінює його стратегію, операційні моделі, культуру та

взаємодію з клієнтами. Вона стала важливим фактором виживання та розвитку в сучасній економіці, оскільки цифрові інструменти дозволяють компаніям швидше адаптуватися до змін, впроваджувати інновації та забезпечувати конкурентні переваги [1]. Цифрова трансформація є важливим етапом у розвитку сучасного бізнесу, який прагне залишатися конкурентоспроможним в динамічному середовищі глобальної економіки. Це глибокий процес, який не тільки впроваджує новітні технології, але й переосмислює бізнес-моделі, операційні підходи та взаємодію з клієнтами. Основною метою цифрової трансформації є підвищення гнучкості компанії, оптимізація процесів і створення нових можливостей для зростання [2].

Одним з основних аспектів цифрової трансформації є її вплив на бізнес-процеси. Автоматизація дозволяє компаніям скорочувати витрати, підвищувати ефективність і фокусуватися на стратегічних цілях. Наприклад, впроваджуючи роботизовані системи у виробництво, вони можуть виконувати завдання швидше і точніше, ніж люди. Логістичні компанії використовують алгоритми для оптимізації маршрутів доставки, зниження витрат на паливо та скорочення часу транспортування [4].

Інтеграція таких технологій, як штучний інтелект, хмарні обчислення, великі дані, Інтернет речей та автоматизація, відіграє важливу роль у цифровій трансформації. Наприклад, штучний інтелект може допомогти проаналізувати велику кількість інформації, прогнозувати тенденції ринку та персоналізувати пропозиції клієнтів. Інтернет речей допомагає компаніям вдосконалювати виробничі процеси, дозволяючи їм збирати та аналізувати дані зі своїх пристроїв у режимі реального часу. Хмарні технології можуть значно знизити вартість ІТ-інфраструктури та забезпечити гнучкість бізнесу та доступність з будь-якої точки світу.

Цифрова трансформація допомагає покращити взаємодію з клієнтами, оскільки сучасні технології дозволяють компаніям задовольняти поточні потреби споживачів, а також прогнозувати їхні очікування. Аналітика великих даних відкриває доступ до розуміння поведінки клієнтів, що дозволяє надавати персоналізовані продукти і послуги. Крім того, цифровізація змінює форму взаємодії з клієнтами: компанії активно використовують чат-ботів, автоматизовані системи підтримки і мобільні додатки, які підвищують якість обслуговування і скорочують час обслуговування [3]. Однак цифрова трансформація має значні труднощі. Однією з них є висока первісна вартість впровадження нових технологій. Крім того, компанії часто стикаються з опором змін з боку працівників, які можуть не мати необхідних цифрових навичок або побоюватися втрати роботи через автоматизацію. Ще однією серйозною перешкодою є проблеми кібербезпеки, оскільки збільшення обсягу обробки даних і цифрових транзакцій збільшує ризик кібератак і втрати конфіденційної інформації [6].

Незважаючи на ці труднощі, успіх цифрової трансформації приносить значні переваги. Це дозволяє компаніям швидко адаптуватися до змін ринку, ефективніше використовувати ресурси, впроваджувати інновації та зміцнювати свої позиції у світовій економіці. Наприклад, Amazon став лідером у галузі електронної комерції, використовуючи великі дані для персоналізації пропозицій та оптимізації ланцюгів поставок. Інший приклад – Netflix, яка змогла перетворити традиційний бізнес прокату відео на інноваційну платформу потокового мовлення, використовуючи аналітику для створення контенту, який максимально відповідає інтересам глядачів [5].

Отже, цифрова трансформація – це більше, ніж технічний процес. Це стратегічний вибір, який визначає майбутнє бізнесу і відкриває нові можливості для розвитку, підвищення ефективності та задоволення потреб клієнтів. У світі, де швидкість змін постійно зростає, компанії, які відкладають перехід на цифрові технології, ризикують втратити свою конкурентну перевагу або навіть позицію на ринку. Інвестиції в цифрові технології, навчання персоналу та розвиток культури інновацій стали важливими для успіху сучасної економіки.

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/Цифрова_трансформація

2. Як цифрова трансформація допомагає зростати бізнесу URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/cifrovaya-transformaciya-pomogaet-rasti-biznesu>
3. Що таке цифровізація і навіщо вона потрібна? URL: <https://www.xerox.com/uk-ua/services/insights/shcho-take-tsifrov-zats-ya-nav-shcho-vona-potr-bna>
4. Цифрова трансформація - це розвиток вашого бізнесу URL: <https://online.novaposhta.education/blog/cifrova-transformaciya-ce-rozvitok-vashogo-biznesu>
5. Вплив розвитку цифрової трансформації на діяльність підприємства URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3386>
6. Сучасні виклики та загрози цифровій трансформації компаній URL: <https://journals.dut.edu.ua/index.php/dataprotect/article/view/2737>

*Степан Лукачина, аспірант 3 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Огородник В. О., к.е.н., доцент*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

За останні десятиліття докорінно змінився спосіб ведення бізнесу та процес здійснення покупок, завдяки появі й становленню такого явища, як електронна комерція. На сьогодні, вона займає ключову роль у фінансовій системі багатьох країн світу, акумулюючи в собі потужний обсяг фінансових ресурсів. Так, капіталізація трьох найбільших підприємств електронної комерції досягає близько 3,65 трлн дол. США (Alphabet 1,554 трлн дол. США, Amazon 1,337 трлн дол. США, Meta Platforms 759,78 млрд дол. США) [1].

Як інноваційне явище електронна комерція постійно розвивається, що забезпечує їй вагоме місце у світовій економіці. Так, сучасними тенденціями розвитку електронної комерції в найближчі роки є:

- здійснення покупок за допомогою доповненої реальності. Доповнена реальність покращує “клієнтський шлях”, завдяки чому продукти оживають на електронних пристроях покупців. Це дозволяє їм візуалізувати їх в контексті реального світу, приймаючи обґрунтовані рішення перед покупкою. Нещодавнє опитування показало, що 40% споживачів готові платити більше за товари, якщо вони можуть використовувати доповнену реальність, щоб спочатку перевірити їх, а 55% споживачів стверджують, що доповнена реальність робить процес покупки кращим, надаючи їм додаткову інформацію, в порівнянні з традиційними покупками в мережі Інтернет [5];

- впровадження штучного інтелекту (далі ШІ). ШІ є одним із провідних технологічних трендів, який підприємства електронної комерції активно впроваджують у свою діяльність. Однією зі сфер де активно використовується ШІ є генерація контенту, а саме: створення зображень для продуктів, генерація їх опису, створення авторських постів, записів в соціальних мережах тощо. Його використання у цій сфері економить велику кількість часу і забезпечує швидку реалізацію різного роду бізнес-ідей.

Крім генерації контенту, застосування ШІ може знайти своє місце у сфері персоналізації. Так, за його допомогою та аналітики даних можна надати користувачам більш персоналізований контент і налаштувати програми лояльності відповідно до їхніх конкретних звичок і потреб у покупці. Зрештою, підвищення рівня персоналізації може зміцнити зв'язки між підприємством електронної комерції та його клієнтами.

Застосування ШІ також знаходить своє місце у підтримці покупців. Так, ШІ стає їх персональним асистентом, який допомагає їм у розв'язанні нагальних проблем, навігуванні, пошуку тощо. До прикладу, одним з інструментів, який стає популярним серед підприємств

електронної комерції, є чат-боти на основі ШІ. Вони дозволяють підприємствам електронної комерції автоматизувати обробку запитів від клієнтів, що прискорює час розв'язання їхніх проблем [4];

- посилення заходів безпеки та конфіденційності. Уряди багатьох країн, починають впроваджувати регулювання у сфері електронної комерції, стосовно захисту даних покупців, доступності платформи тощо. Крім того, як показує досвід, споживачі вибирають ті підприємства, які надають пріоритет безпеці їх особистих даних. Підприємства електронної комерції змушені слідувати правилам встановлених урядом, інвестувати в передові технології безпеки та застосовувати прозорі методи, щоб зміцнювати довіру своїх клієнтів [3];

- переважання мобільної електронної комерції. Так, все більша частина покупців у мережі Інтернет, здійснюють покупки за допомогою своїх мобільних приладів. Пояснюються це тим, що мобільні застосунки роблять навігування простішим і дозволяють зробити процес покупки "в один клік". Аналізуючи цю тенденцію, підприємства електронної комерції докладають все більше зусиль в розвиток і покращення мобільного досвіду користувачів [2].

Отже, електронна комерція займає важливе місце у світовій економіці, продовжуючи розвиватись швидкими темпами. Дослідження показують, що на сьогодні, сучасними тенденціями розвитку електронної комерції є впровадження штучного інтелекту, здійснення покупок за допомогою доповненої реальності, посилення заходів безпеки та конфіденційності тощо. Ці тенденції, здебільшого мають позитивний вплив на роботу підприємства електронної комерції (пришвидшуючи його роботу, зменшуючи рутинні задачі тощо) та чинять значний вплив на спосіб здійснення покупок в мережі Інтернет.

Список використаних джерел:

1. Данилов О. 10 найбільших компаній світу [за капіталізацією] 2023. URL: <https://mezha.media/articles/top-10-biggest-companies-of-the-world/>.
2. Заяць О. Капко Я. Сучасні тенденції розвитку електронної комерції. Економіка та суспільство. 2023. №55.
3. Sinelnikov D. The Future Of E-Commerce: Trends To Watch In 2024. 2024. URL: <https://www.forbes.com/councils/forbesagencycouncil/2024/01/17/the-future-of-e-commerce-trends-to-watch-in-2024/>.
4. Wallace L. 10 Ecommerce Trends That Will Influence Online Shopping in 2024. 2024. URL: <https://www.salesforce.com/commerce/ecommerce-trends/>.
5. Zeller A. Top 13 Ecommerce Trends (2024 & 2025). 2024. URL: <https://explodingtopics.com/blog/ecommerce-trends>.

*Руслан Лупак, д.е.н., професор
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів*

ВПЛИВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІЧНУ СИСТЕМУ В БЕЗПЕКОВОМУ КОНТЕКСТІ

Трудова міграція є важливою формою економічних відносин, яка відіграє значну роль у розвитку світової економіки протягом усієї її історії. У сучасних умовах, коли процеси глобалізації та інтеграції набирають обертів, це явище стає дедалі поширенішим. Так, переміщення працездатного населення виступає об'єктивним чинником формування єдиної світової господарської системи. Також, трудова міграція породжує чимало викликів і загроз для країни, зокрема в політичній, економічній, соціальній та інших сферах. Тому міграційні процеси вимагають ретельного контролю та регулювання з боку держави [1, с. 8-14]. Наразі

трудова міграція перейшла на якісно новий етап розвитку, ставши одним із ключових факторів соціально-економічних змін і прогресу світової економіки.

Активізація трудової міграції останнім часом зумовлена як внутрішніми економічними чинниками розвитку країни, так і зовнішніми факторами, які можуть бути як об'єктивними, так і суб'єктивними. Все це визначає різні вектори впливу трудової міграції на національну економічну систему, а особливо в безпековому контексті. Так, серед позитивних наслідків трудової міграції, можна виділити такі: (1) зниження напруженості на внутрішньому ринку праці, (2) збільшення обсягу грошових переказів із-за кордону, (3) зростання бюджетних надходжень у вигляді податків від суб'єктів-посередників грошових переказів чи інших операцій, пов'язаних з трудовою міграцією населення [1, с. 8-14; 2, с. 43-48]. Як відомо, грошові перекази трудових мігрантів мають неоднозначний вплив на економічне зростання. З одного боку, сприяють покращенню фінансового стану домогосподарств, але з іншого – не перешкоджають скороченню масштабів трудової міграції.

Попри позитивний вплив, трудова міграція також має значні негативні наслідки, особливо в безпековому контексті, які не можна ігнорувати. Так, тривала зовнішня трудова міграція ускладнює процеси реінтеграції мігрантів у сім'ї, що залишилися на батьківщині. Нерідко спостерігаються ситуації, коли мігрант, повернувшись додому з наміром залишитися, через кілька місяців знову вирушає за кордон. Цей процес пояснюється тим, що мігранти при поверненні на батьківщину стикаються з низкою психологічних викликів, насамперед необхідністю відновлення емоційних зв'язків із рідними та пошуком роботи, яка б відповідала їхнім очікуванням і потребам.

Трудова міграція, спричинена дефіцитом робочих місць, має значний вплив на рівень народжуваності та загалом на демографічну ситуацію в країні. Так, вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від стратегії розвитку освіти, яка може бути ефективною лише за умови її поєднання з соціально-економічною політикою, що забезпечує створення робочих місць для кваліфікованих фахівців [3, с. 76-96]. Такий підхід здатен уповільнити процес «відтоку мізків» і, у підсумку, зменшити негативне сальдо трудової міграції.

Також до недоліків міграційних процесів у безпековому контексті особливу увагу привертає дефіцит висококваліфікованого людського ресурсу, що не лише впливає на скорочення працездатного населення, а й призводить до значних втрат інтелектуального капіталу. Як наслідок, країна втрачає здатність повноцінно розвиватися через нагромадження та реалізацію людського потенціалу.

Відсутність належного регулювання міждержавної трудової міграції також спричиняє соціальну незахищеність працівників за кордоном. Мігранти часто стикаються з дискримінацією з боку іноземних роботодавців щодо рівня оплати, умов, охорони та інших аспектів організації праці.

Визначаючи соціально-економічні наслідки міграції кваліфікованої робочої сили, доречно враховувати не тільки вплив на країну-донора, але й на країну-реципієнта. Зокрема, неконтрольований потік працівників з-за кордону інтенсивно посилює рівень конкуренції на внутрішньому ринку праці та ініціює зниження реальної заробітної плати, збільшення кількості випадків безробіття тощо. Також нелегальне перебування мігрантів, а особливо їхня трудова діяльність, здатне сприяти формуванню кримінальних угруповань та підірвати правову національну систему [3, с. 76-96; 4, с. 627-641].

Безперечно, висока трудова міграція призводить до критичного дефіциту висококваліфікованої робочої сили. А як наслідок, відсутність необхідних трудових ресурсів, стримує залучення приватного капіталу, що своєю чергою призводить до зниження ділової активності населення та бізнесу загалом.

Дефіцит робочих місць також сприяє подальшому відтоку трудових ресурсів за кордон. Тому ефективна державна міграційна політика та обмеження впливу міграційних настроїв суспільства на національну економічну систему в безпековому контексті є одним із

пріоритетних завдань для держави, а особливо України, яка перебуває в стані війни та зазнає значних міграційних втрат, а особливо серед молодого населення.

Список використаних джерел:

1. Васильців Т. Г., Ляш О. І., Лупак Р. Л. Проблеми та засоби конвергенції соціальної безпеки в Україні та ЄС. Бізнес Інформ. 2018. № 12(491). С. 8-14.
2. Васильців Т. Г., Мульська О. П., Лупак Р. Л., Бідак В. Я. Збереження людського капіталу України в умовах війни (чинник соціальної вразливості населення): постановка проблеми. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2022. № 67. С. 43-48.
3. Mulka O., Vasylytsiv T., Lupak R., Biletska I., Mykytyn O. Measures to balance the labor market: institutional partnership between business and the vocational training system. Business management. 2024. № 2. P. 76-96.
4. Vasylytsiv T., Lupak R., Mulka O., Baranyak I., Levytska O. Youth migration during war: Triggers of positive aspirations and preservation of human resources in Ukraine. Problems and Perspectives in Management. 2024. № 22(2). P. 627-641.

*Микита Мартиненко, студент 6 курсу
ДВНЗ «Київський Національний Економічний університет» м. Київ
Науковий керівник: Богословець О. Г., к.е.н., доцент*

СПЕЦИФІКА ТУРИСТИЧНОЇ SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ГРОМАД ПРИСТОЛИЧНОГО РЕГІОНУ

У сучасних умовах глобалізації та швидкої урбанізації туризм стає одним із ключових факторів економічного зростання та соціального розвитку громад. Разом із розвитком нових технологій, зокрема цифрових, інтеграція інновацій у сферу туризму дозволяє громадам не тільки залучати більшу кількість туристів, але й оптимізувати процеси управління ресурсами та створювати умови для стійкого розвитку. Туристична SMART-спеціалізація (Smart Tourism Specialization) – це інноваційний підхід до управління туристичними ресурсами, який спирається на цифрові технології, великі дані, екологічні та соціально відповідальні рішення.

Впровадження туристичної SMART-спеціалізації є важливим кроком для громад, що прагнуть досягти економічного зростання, зберегти культурну і природну спадщину та покращити добробут місцевих жителів. Тому дослідження цієї теми є не лише актуальним, але й необхідним для стратегічного планування розвитку регіонів.

Туристична SMART-спеціалізація – це інноваційний підхід до розвитку туристичної галузі, що використовує сучасні технології та знання для оптимізації туристичних послуг та покращення якості життя місцевих громад. Це концепція, спрямована на стійке економічне зростання через інтеграцію інтелектуальних рішень та ресурсів, що допомагає підвищити конкурентоспроможність регіонів на міжнародному рівні.

Модель регіонального розвитку через підходи до SMART-спеціалізації акцентує увагу на розвитку унікальних конкурентних переваг регіонів. Вона включає стратегічні інноваційні напрямки, підтримувані технологічними рішеннями, та орієнтується на інтеграцію ресурсів для досягнення стійкості. Ключовими етапами SMART-спеціалізації є:

- Аналіз інноваційного потенціалу — визначення існуючих ресурсів і перспектив для розвитку;
- Формування спільного бачення — створення цілей і визначення пріоритетів регіону;
- Впровадження конкретного плану дій — вибір інструментів, що включають підтримку кластерів, університетсько-бізнесову співпрацю тощо;

– Моніторинг та оцінка — оцінка ефективності для своєчасної корекції стратегії.

Ці підходи сприяють розвитку ринкових ніш, впровадженню цифрових технологій та спрямовані на досягнення Цілей сталого розвитку (SDG), що підкріплюється місією Європейського Зеленого курсу.

На сьогоднішній день цифровізація є надзвичайно важливою в усіх аспектах від навігації користувачів до створення нових продуктів таких як сайти бронювання та створення туристичних проектів та пакетів.

Створення інноваційних продуктів не лише спрощує розвиток бізнесу а і робить неможливим просування туристичних продуктів без інновацій.

*Іван Мастяк, здобувач освітнього ступеня магістр
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Огородник В. О., к.е.н., доцент*

ІНВЕСТУВАННЯ В НЕРУХОМІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС

Серед вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, юристів, які досліджують інвестиції, інвестиційну діяльність, національні інвестиційні потенціали, немає єдиного погляду щодо визначення категорії «інвестиції». У Законі України «Про інвестиційну діяльність» інвестиції трактуються як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, внаслідок чого створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект [2].

Термін «інвестиції» (від лат. invest) означає «вкладати». У більш широкому розумінні інвестиції – це вкладання капіталу з метою наступного збільшення. Приріст капіталу має бути достатнім для того, щоб компенсувати інвестору відмову від використання наявного капіталу на споживання в поточному періоді, нагородити його (інвестора) за ризик, відшкодувати втрати від інфляції у майбутньому. З фінансового погляду інвестиції – це всі види активів, вкладених у господарську діяльність з метою одержання доходу, а з економічного – це видатки на створення, розширення, реконструкцію і технічне переозброєння основного капіталу, а також на пов'язані із цим зміни оборотного капіталу, який залежить від руху видатків на основний капітал.

Узагальнюючи, можна констатувати, що термін «інвестиції» в економіці має кілька значень. По-перше, він означає купівлю акцій, облигацій з розрахунком на певні фінансові результати; по-друге, реальні активи, наприклад, машини, устаткування, необхідні для виробництва і продажу будь-якого товару. У найширшому розумінні інвестиції забезпечують механізм, необхідний для фінансування, зростання і розвитку економіки країни, регіону, галузі чи підприємства. Майже всі автори по-різному тлумачать поняття «інвестиції». Однак незважаючи на це, вони доходять спільної думки з приводу того, що інвестиції, по суті, передбачають, передусім, одержання в майбутньому доходу (прибутку) на вкладений капітал (витрати ресурсів), розширення і модернізацію виробництва, і саме ця мета спонукає інвесторів вкладати кошти у виробничу, комерційну та інші сфери діяльності.

Досліджуючи теоретичні основи варто особливу увагу приділити об'єкту інвестування.

Згідно з Закон України «Про інвестиційну діяльність» [2] об'єктами інвестиційної діяльності можуть бути будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях та сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові вклади, науковотехнічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права. Кожен об'єкт інвестування має свою специфіку, функціональні переваги та обмеження. Що стосується нерухомості, то на практиці певні труднощі виникають при інвестуванні в

об'єкти нерухомості, оскільки зазначені об'єкти не відрізняються «мобільністю», і в разі розірвання інвестиційного договору проблематичним є повернення грошових коштів, вкладених у них [4].

Термін «нерухомість» застосовується у багатьох сферах соціально-економічної діяльності. Сучасному українському ринку нерухомості притаманні, з однієї сторони, дуже високі темпи розвитку (на ньому представлені різноманітні об'єкти як промислового, так і житлового призначення; останніми роками значно активізувались операції із несільськогосподарськими земельними ділянками, збільшилася кількість угод у житловому секторі; з'явився новий підхід до нерухомості, як об'єкта інвестування). З іншої сторони, цей ринок відбиває всі проблеми, що існують в умовах переходу до ринкової економіки, серед яких і недосконалість законодавства, і відсутність нормативно-методичного забезпечення переліку об'єктів нерухомості. Для того, щоб певним чином структурувати весь перелік об'єктів нерухомості уявно поділимо його на такі групи: об'єкти, що міцно пов'язані із землею, тобто є нерухомими за своєю природою.

За способом використання нерухоме майно поділяється на операційну та інвестиційну нерухомість. Відмінності між операційною та інвестиційною нерухомістю викладено у Міжнародних стандартах фінансової звітності (МСБО 40) [1]. Під інвестиційною нерухомістю розуміють земельні ділянки, будівлі або їх частини, що знаходяться у розпорядженні власника або орендаря по договору фінансової оренди-лізингу з метою:

- отримання орендних платежів по договору орендної плати;
- доходів від приросту вартості капіталу.

Таким чином, при ідентифікації нерухомого майна з метою обліку як інвестиційної нерухомості визначальною ознакою виступає мета придбання (використання):

- використання в процесі виробництва, надання товарів та послуг або для управлінських цілей, обумовлює класифікацію нерухомого майна як основних засобів;
- продаж в процесі ведення господарської діяльності, означає віднесення нерухомого майна до товарів.

У складі інвестиційної нерухомості, у свою чергу, можна виділити такі її різновиди як власне «інвестиційну» та «спекулятивну». Інвестиційна нерухомість – це нерухомість, що купується з метою довгострокового використання та отримання доходу у вигляді орендних надходжень. У цьому сенсі вона не відрізняється від фінансових активів, за виключенням нижчої ліквідності. Спекулятивна нерухомість – нерухомість, що купується з метою перепродажу при поліпшенні ринкової кон'юнктури. З точки зору управління ними є суттєві відмінності – спекулятивна нерухомість потребує лише консервації та передпродажної підготовки, а власне інвестиційна – постійного підтримання її у працездатному стані. За строком утримання інвестиційну нерухомість доцільно поділяти на поточну (утримується протягом терміну, що не перевищує один рік) та довгострокову (утримується протягом періоду, що складає більше одного року, з метою отримання орендних платежів та (або) збільшення власного капіталу) [3, с. 1439-1440].

Отже, нерухомість традиційно вважається вигідним активом для залучення споживчих заощаджень, у зв'язку з можливістю приносити стабільний пасивний грошовий потік і зростати в ціні, зводячи мінімум активну участь інвестора при реалізації інвестиційних стратегій. Однак правильний вибір об'єкта та генерація грошового потоку можлива лише при визначенні ефективного підходу до інвестиційного процесу, що є чіткою послідовністю дій при прийнятті інвестиційних рішень, оскільки даний підхід здатний убезпечити потенційного інвестора від ризику втрати фінансових заощаджень та тимчасових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 40 (МСБО 40) «Інвестиційна нерухомість». Міністерство фінансів України: офіційний сайт. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/-main?art_id=92410&cat_id=92408.

2. Про інвестиційну діяльність: закон України від 18.09.1991р. № 1560-XII URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws>
3. Сидоренко О. О. Нерухомість у страховика: класифікація та бухгалтерський облік. Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. Вип. 237: В 6 т. Т. VI. С. 1437-1451.
4. Чернадчук В.Д., Сухонос В.В., Чернадчук Т.О. Основи інвестиційного права України: Навчальний посібник / За заг. ред. В.Д. Чернадчука. - 2-ге вид., перероб. і доп. Суми: ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. 384 с.

*Інна Михайлюк, м.н.с.
ЗРЦ СЕ і ГД НАНУ, м. Ужгород*

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні туристична індустрія розвивається настільки динамічно, що це у свою чергу сприяє інфраструктурним перетворенням та створює нові економічні «ніші», здійснює мультиплікаційний ефект на інші галузі економіки. Сучасний туристичний попит вимагає диверсифікації туристичної діяльності. Диверсифікація туристичних послуг є важливим стратегічним підходом для підприємств туристичної індустрії. Розширення асортименту послуг, розвиток нових напрямків туризму та пристосування до змін стають невід'ємною частиною стратегій бізнесу для забезпечення його стабільності в несприятливих геополітичних та соціально-економічних умовах. Кризові події продемонстрували, що туристична індустрія може і повинна швидко запроваджувати інновації та адаптуватися до змін за допомогою диверсифікації послуг.

Туристична індустрія Закарпатської області та й України загалом протягом останніх років перебуває в умовах трансформаційних змін, обумовлених децентралізацією, карантинними обмеженнями та військовим конфліктом. Останніми роками відбувалася стрімка цифровізація майже всіх сфер економіки, особливо у індустрії гостинності та туризму, де цифровізація та промоція відіграють надважливу роль.

Впровадження диверсифікації рекреаційно-туристичних послуг вимагає ретельного планування та організації формування послуги/продукту і їх вихід на ринок, що знань туристичних ресурсів, організаційно-правових особливостей подорожей, психології та мотивацій туристів.

Саме завдяки диверсифікації туристичний продукт стає більш індивідуальним, більш доступним і гнучким для кожного споживача.

Сфера туризму постійно перебуває в процесі розвитку під впливом різних чинників. Європейський досвід трансформацій у цій галузі засвідчує збалансоване використання економічних, екологічних, людських, соціо-культурних та креативних ресурсів. Вплив зазначених чинників проявляється через процеси активного розвитку туристичних кластерів та мереж, синергії диверсифікованих бізнес-моделей сільського, екологічного, відповідального та креативного туризму. Не зважаючи на особливості локальності послуг сільського туризму в країнах Європейського Союзу та Україні, вони з кожним роком набувають все більшої популярності серед туристів в умовах використання цифрових технологій [1].

Позиціонування туризму як стратегічного напрямку розвитку гірських і сільських територій повинно включати забезпечення сприятливої нормативної бази, інвестиції, рекомендації та стимули для більш ефективного та стійкого розвитку та управління туризмом. Національні, регіональні та місцеві органи влади повинні повністю інтегрувати туризм у свої

плани розвитку при розробці стратегій та програм. Це повинно дозволити більш продуктивно використовувати землю для розвитку туризму, дозволити швидше планувати та ефективніше виконувати програми розвитку територіальних громад. Також органи влади повинні створити сприятливе середовище в сільській та гірській місцевостях, щоб краще реалізувати потенціал туризму для сприяння інвестиціям, інноваціям, підприємництву, гідним і справедливим умовам праці, цифровізації. Цього можна досягти шляхом розвитку необхідної інфраструктури та послуг, фіскальної політики, грошових стимулів, освіти та навчання, посилення верховенства права та регуляторного впливу, що підтримує приватний сектор. Роль та внесок приватного сектору в туризмі та всіх пов'язаних секторах є основоположними для забезпечення стійкості напрямків розвитку сільського туризму [2].

Диверсифікація сільської економіки є пріоритетним завданням політики ЄС, оскільки вона сприяє створенню нових робочих місць у сільській місцевості, зменшенню залежності від первинного сектора економіки, збільшенню потоків доходів із різних джерел. Сільський туризм в ЄС базується на різних факторах місцевого розвитку і є одним із найважливіших драйверів розвитку сільської зайнятості. Села стають сприятливим місцем для життя, вимагаючи диверсифікованих туристичних пропозицій і, таким чином, створюючи можливості для розвитку пропозиції сільського туризму [3].

Список використаних джерел:

1. Диверсифікація європейського сільського туризму через збалансованість та креативність: навчально-практичний посібник / за ред. А.В. Череп, Н.С. Венгерської. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика». 2022. 272 с.
2. Creativity and Innovation in EU Rural Development. European Commission The Magazine from the European Network for Rural Development. URL: <https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/B99849C0-00E8-A7DC-1D6A-775E2ED9F89A.pdf>
3. The Rural Tourist Entrepreneurship – New Opportunities of Capitalizing the Rural Tourist Potential in the Context of Durable Development. European Journal of Sustainable Development (2017), 6, 3, pp. 231 -252. URL: [https://ecsdev.org_ojejsd > article](https://ecsdev.org_ojejsd/article)

Вікторія Мінкович, ст. викладач

Артем Семен, студент 1 курсу

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних умовах Закарпаття – це регіон з унікальними можливостями для створення нових проектів та ідей, західні ворота України до Європейського Союзу, область, де дотриманий баланс розвитку бізнесу та збереження унікальних природних ресурсів.

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну велика кількість українських підприємств опинилися перед викликом збереження своєї діяльності в умовах безперервних військових дій. Закарпаття, завдяки своєму географічному розташуванню, відсутності комендантської години, низькому рівні злочинності в регіоні та відносній безпеці в умовах війни стало надійним тиловим регіоном – новою домівкою для численних компаній, які змушені були релокуватися із зон активних бойових дій. Так, станом на 01.07.2024 за даними Закарпатської ОВА [3] загальна кількість господарюючих суб'єктів в Закарпатській області становить – 80318 одиниць, з них 51693 – це фізичні особи-підприємці, 28625 – юридичні особи. Незважаючи на війну кількість фізичних осіб-підприємців в області у порівнянні з

початком 2022 року зросла на 3943 одиниць (8,3 %), водночас кількість юридичних осіб зросла на 2272 одиниць (8,6 %), що свідчить про інвестиційно сприятливі умови, що спостерігаються в регіоні.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації, з територій, де тривають бойові дії, до Закарпатської області переміщено 283 підприємства різних форм власності. Питома вага фізичних осіб-підприємців у загальній кількості релокованих до області складає 34,3 % [3].

Якщо ж розглядати сферу економічних проблем розвитку регіону, то перша проблема постала ще в 2022 році – мобілізація спеціалістів; її частково допомогла вирішити система бронювання працівників. Друга виникла в 2023-му: черги на кордонах, які паралізували експорт. Великі підприємства шукають способи постачання своєї продукції до ЄС в умовах постійних черг та блокад кордонів. У 2024-му проблеми попередніх років залишаються актуальними, але з'являються й нові виклики – наприклад, релоковані зі сходу конкуренти. У регіоні нині склався значний дефіцит фахівців у зв'язку із релокацією підприємств зі сходу країни. Сюди заїхав високоліквідний бізнес, який конкурує за людські ресурси, підвищивши розмір оплати праці [1].

Внаслідок релокації бізнесу з територій, що постраждали від бойових дій, на Закарпатті планується створити понад 10 тисяч нових робочих місць. Релокація не лише зберігає інтелектуальний та промисловий потенціал, але й створює підґрунтя для нової конфігурації економіки області та потребуватиме підготовку нових спеціальностей виробничих кадрів. Таким чином, в теперішній час Закарпатська область входить в лідери серед регіонів країни щодо приросту створення нових підприємств. В свою чергу, внутрішньо переміщені особи також створюють нові робочі місця [3].

Водночас варто зазначити, що економічні зміни не йдуть легко і плавно. Релокованим великим підприємствам важко знайти місце для переїзду. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, що розробляє програму післявоєнного відновлення людських ресурсів країни, констатує, що екологічна ємність Закарпаття вичерпана, тому релокація до регіону крупних підприємств є сумнівною. Зростання чисельності населення громад Закарпаття за рахунок внутрішньої міграції підсилює гостроту питання з доступом до соціальної інфраструктури, зокрема до садків, шкіл для родин робітників, які переїжджають з інших регіонів [4].

В цей же час актуальна воєнно-політична ситуація в країні є одним з найістотніших чинників, що впливає на регіональні ринки праці – активні бойові дії спричинили виїзд людей за кордон (особливо в перші дні російської навали), а також зумовили мобілізаційні заходи, потрібні для відсічі ворогові. Варто констатувати, що дефіцит кадрів властивий як для прифронтових та географічно близьких до зони бойових дій територій України, так і для т. зв. тилових регіонів – проблема має комплексний характер. У цьому контексті промислові підприємства Закарпатської області, з одного боку, вказують на нестачу кваліфікованої робочої сили (робітничі професії), а з іншого – на те, що підготовка кадрів на базі закладів професійної (професійно-технічної) освіти не відповідає сучасним вимогам ринку праці та не достатньо задовольняє потреби у кваліфікованих кадрах на релокованих підприємствах [2].

Водночас, якщо розглядати економічний ландшафт регіону загалом, то можна відмітити багато ознак економічної трансформації, нової індустріалізації. Релокація, внутрішня міграція змінюють портрет громад та Закарпаття. Якщо раніше область більше зосереджувалася на торгівлі та послугах з сусідніми країнами, туризмі, то зараз помітну роль починають відігравати промисловість і виробничі компанії [4]. Таким чином, попри складні сучасні умови господарювання, завдяки своєму географічному розташуванню, Закарпатській області вдалося залучити значні внутрішні інвестиції в регіон, яких ніколи не було за часів незалежності.

Список використаних джерел:

1. Когутич Т. Закарпаття: як експорт проривається крізь затори на кордоні. (2024). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3874139-zakarpatta-ak-eksport-proriwaetsa-kriz-zatori-na-kordoni.html>.
2. Проблеми розвитку регіональних ринків праці в умовах повномасштабної війни (приклад Закарпатської області) / Національний інститут стратегічних досліджень. (2024). URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/problemy-rozvytku-rehionalnykh-rynkyv-pratsi-v-umovakh-povnomasshtabnoyi>.
3. Промисловість та підприємництво / Офіційний веб-сайт Закарпатської обласної військової адміністрації. (2024). URL: <https://carpathia.gov.ua/diyalnist/ekonomichnij-blok/promislovist-ta-pidpriyemnictvo>.
4. Яцков М. Що на Закарпатті: життя у глибокому тилу, нові економічні можливості та спроби вийти на іншу траєкторію розвитку. (2024). URL: https://lb.ua/blog/npsz/636992_shcho_zakarpatti_zhittya_glibokomu.html.

*Олександр Молнар, к.е.н., доцент
Вікторія Головчанська, аспірантка
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

**МОДЕЛІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА:
КРАЦІ ПРАКТИКИ ЄВРОПИ У ГАЛУЗІ УПРАВЛІННЯ**

Управління розвитком транскордонного співробітництва становить значний інтерес в умовах глобалізації, особливо для країн, що мають спільні кордони з іншими державами. Таке співробітництво охоплює кооперацію регіонів через національні кордони, що дозволяє їм спільно досягати важливих цілей і розв'язувати міждержавні проблеми. Зокрема, багаторічний європейський досвід у цій сфері може виявитися корисним. Країни Європи мають значний досвід у координації транснаціональних проєктів, що включає розробку організаційних структур, механізмів фінансування, залучення зацікавлених сторін та стратегічне планування. Ці елементи сприяють ефективній взаємодії та успішному досягненню загальних цілей.

Транскордонне співробітництво відіграє ключову роль у стимулюванні економічного, соціального і культурного розвитку регіонів, зменшуючи прикордонні бар'єри та підвищуючи якість життя. Воно розширює торговельні зв'язки, сприяє вирішенню спільних проблем, таких як екологія та міграція. Транскордонне співробітництво сприяє створенню сприятливих економічних умов, збільшенню торгівлі та інвестицій, а також стимулює інновації та технологічний обмін. Водночас, воно сприяє соціальній і культурній інтеграції, покращуючи міжкультурне розуміння та толерантність[1]. Транскордонне співробітництво також сприяє вирішенню екологічних викликів через спільні проєкти з охорони довкілля та управління природними ресурсами, а також зміцнює міжнародну безпеку, сприяючи координації боротьби з транскордонними загрозами.

Розробка політики Європейського Союзу у сфері транскордонного співробітництва ґрунтується на низці ключових міжнародних угод і рамкових конвенцій, які визначають основні напрямки і принципи такого співробітництва. Серед основних документів – Північна угода про транскордонне співробітництво від 1977 року, Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами чи властями від 1980 року, Хартії Конгресу місцевих і регіональних властей Європи 1994 року, Європейська хартія прикордонних і транскордонних регіонів (1981 рік та її друга редакція 1995 року) та Європейська хартія регіонального просторового планування 1983 року. Ці документи

встановлюють категоріальний апарат і основні принципи для транскордонного співробітництва [2].

Додатково, відповідно до Мадридської конвенції, серед країн ЄС укладено багато двосторонніх угод, які полегшують транскордонне співробітництво між регіональними та місцевими органами влади, такі як Бенелюкська і Німецько-Нідерландська угоди. Ці угоди спрямовані на партнерство, створення прикордонних і транскордонних робочих спільнот, а також на реалізацію спільних проектів.

В Європі існує багатий діапазон структурних та організаційних моделей для координації транскордонного співробітництва, які були сформовані та адаптовані до специфічних умов і вимог різних регіонів. Серед відомих моделей управління транскордонним співробітництвом можна виділити наступні [1-2]:

– Транскордонні агенції – це спеціалізовані організації, що займаються координацією і виконанням проектів, спрямованих на розвиток транскордонного співробітництва. Вони включають представників різних зацікавлених сторін і забезпечують міжрегіональне партнерство.

– Міжнародні асоціації та мережі – ці організації об'єднують регіони та інших учасників для спільного планування та обміну досвідом, що допомагає в розвитку і вдосконаленні транскордонних ініціатив. Вони надають платформи для стратегічних обговорень та формування колективних стратегій.

– Партнерські угоди та проекти – співробітництво може включати створення спільних структур управління та обміну ресурсами між регіонами або країнами для реалізації конкретних проектів або програм. Це сприяє вирішенню загальних проблем та викликів, що стоять перед співпрацюючими територіями..

Управління розвитком транскордонного співробітництва залишається актуальною проблематикою у сучасному міжнародному контексті, особливо для країн, які мають спільні кордони. Транскордонне співробітництво, яке включає взаємодію та співпрацю між прикордонними регіонами, спрямоване на досягнення спільних цілей і розв'язання загальних проблем, має значні перспективи та можливості [3]. Європейський досвід у цій сфері, з його багатим досвідом у координації міжрегіональних проектів та обміну кращими практиками, є особливо цінним. Він включає розробку організаційних структур, фінансування, залучення заінтересованих сторін, стратегічне планування та інші управлінські аспекти, які сприяють ефективній співпраці та позитивним результатам проектів транскордонного співробітництва.

Таким чином організаційна структура та залучення різних зацікавлених сторін відіграють критичну роль у керуванні транскордонним співробітництвом. Європейський досвід демонструє, що ефективна взаємодія між урядовими структурами, недержавними організаціями і приватним сектором є ключем до успішної реалізації транскордонних ініціатив. Водночас, фінансування цих проектів, особливо за рахунок європейських ресурсів, відіграє вирішальну роль у підтримці їхнього виконання та досягненні стратегічних цілей.

Список використаних джерел:

1. Реслер М. В., Рейс Т. Т. (2023). Європейський досвід управління розвитком транскордонного співробітництва. Підприємництво і торгівля. №(37). С. 49-56. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-37-05>.
2. Шпак О. Транскордонне співробітництво України з країнами ЄС: проблеми та перспективи. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2019. № (24). С. 91–99
3. Гоблик В.В. Спільні транскордонні регіони України та ЄС: зовнішньоекономічний аспект: монографія. Львів. 2012. 305 с.

*Світлана Ніколаєнко, к.е.н.
Національний університет харчових технологій, м. Київ*

ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СТВОРЕННЯ КЛАСТЕРНОГО ОБ'ЄДНАННЯ МОЛОЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Визначені проблеми розвитку молочного виробництва обумовлюють необхідність формування договірних відносин між усіма учасниками ланцюга формування доданої вартості молочної продукції. Основними учасниками ланцюга формування доданої вартості є виробники молока, заготівельні компанії, молокопереробні підприємства, транспортні компанії, торговельні заклади.

На сьогодні взаємодія між окресленими учасниками забезпечується договірними зобов'язаннями між кожним із взаємодіючих суб'єктів на кожному із етапів ланцюга формування доданої вартості. Відсутність узгодженості дій в системі таких договірних відносин та короткостроковий характер договорів формує ризики одностороннього зростання вартості послуг та матеріальних ресурсів у структурі витрат виробництва молочної продукції.

Все це обумовлює необхідність закріплення довгострокових відносин між усіма учасниками даного ланцюга, що, з однієї сторони, створить підґрунтя для формування планів стратегічного розвитку кожного із учасників на основі чітких перспектив майбутнього попиту, а з іншої сторони, забезпечить гарантії попиту на основі відсутності внутрішньої структурної конкуренції між його учасниками.

Однією із організаційних форм реалізації сформованої мети, яка б зберігала юридичну самостійність учасника, об'єднувала підприємства різних організаційно правових форм власності, розмірів та видів економічної діяльності і водночас забезпечувала координацію та узгодженість їх діяльності є кластер. На сьогодні в українському законодавстві відсутнє регулювання кластерних формувань, що, з одного боку, не надає ніяких переваг та пільг кластерам, їх діяльність здійснюється в рамках чинного законодавства, а з іншого боку, зміщує регулювання взаємовідносин в кластерах на договірний рівень його учасників. Отже, основним мотивом створення кластерів є економічний інтерес його учасників та рівень його збалансованості.

Формування кластерів в молочній промисловості дозволить мінімізувати слабкі сторони діяльності та використати потенційні можливості спільного розвитку всіх учасників кластеру.

Створення кластеру за участю підприємств молочної промисловості передбачає певну послідовність дій щодо проведення ретельного аналізу стану ринку, умов діяльності, конкуренції, внутрішньої спроможності реалізації поставленої мети, оцінювання ризиків, відповідальності, зобов'язань тощо. Тому створення кластеру потребує розробки концептуальних підходів, які б відображали певну послідовність обов'язкових дій, реалізація яких забезпечить досягнення мети шляхом вирішення поставлених задач.

Список використаних джерел:

1. Европейская кластерная обсерватория. URL: <http://www.clusterobservatory.eu/index.html>.
2. Качмар О.В. Агропромислові кластери як середовище інноваційного розвитку та формування кваліфікованого персоналу сільськогосподарських підприємств. Приазовський економічний вісник. 2019. Випуск 3(14). С. 337-342.
3. Семенова В. Г., Матішак Ю. І. Кластерне об'єднання як напрям підвищення рівня розвитку молокопереробних підприємств України. Бізнес-інформ. №4, 2017. С. 205-210.

Ігор Одотюк, д.е.н., с.н.с.

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ

ФАКТОР ІННОВАЦІЙ В УМОВАХ ВПЛИВУ ГЛОБАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ПРОЛОНГАЦІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Вирішення завдання щодо ефективної організації повоєнної відбудови національної економіки вимагає ґрунтовного розгляду об'єктивних реалій, якими характеризується стан основних рушіїв відзначеного процесу. Вагоме місце серед таких рушіїв посідають новації. Наявність останніх у вигляді вітчизняних науково-технічних розробок та національна спроможність до їх швидкого впровадження визначатимуть як характер, так і динаміку відновлення української економіки на повоєнному етапі. Втім робота з новаціями після війни можлива лише за умови забезпечення їх відтворення під час війни. Результативність відтворення, окрім воєнних дій, визначається впливом глобальних трансформацій та євроінтеграційною перспективою. Висловлюючись точніше, характером впливу і реальністю перспектив.

Поступ України в напрямку активної участі у глобалізаційному та євроінтеграційному процесах супроводжувався і супроводжуватись продовжує посиленням тенденцій до:

- зменшення національної частки на світовому високотехнологічному ринку;
- скорочення обсягу виробництва інноваційної продукції всередині країни;
- відтоку наукових і інженерних кадрів з вітчизняної сфери науки та інновацій.

Відзначені тенденції повністю ілюструють сутнісні аспекти економічних суперечностей глобалізації та локалізації, рух яких на території України в умовах попереднього історичного етапу їх формування, а також в умовах нинішнього воєнного етапу їх розв'язання відображає перспективи досягнення інноваційним циклом спроможності до розширеного відтворення на етапі повоєнного відновлення національної економіки.

Результативність владної вертикалі управління вітчизняним інноваційним процесом зумовлена фактом опанування останньою мейнстріму на деєтатизацію сфери інноваційної діяльності. Використовуваний діючою системою управління інноваційним розвитком національної економіки тренд на деєтатизацію індукований її відкритістю до впливу глобалізації. Разом з тим, жодних ознак трансформації такого впливу з метою його адаптації до внутрішніх економічних умов не виявлено, що свідчить про повну відсутність захисту наявної локальної специфіки від негативних екстерналій глобалізаційного процесу. Одною з головних причин відсутності такого захисту є низький рівень ефективності вжитих управлінською системою заходів з метою нівелювання негативних впливів економічної глобалізації.

Знаковим проявом панування процесу деєтатизації сфери інноваційного розвитку національної економіки постає тенденція до деперсоніфікації відповідальності за результат управління інноваціями. В свою чергу це призводить до формування і перманентного відтворення державної системи управління, в якій фактор відсутності чіткої владної вертикалі на інноваційний розвиток позитивного впливу не справляє. За вказаних умов зменшення як абсолютного, так і відносного вимірів показників інноваційної результативності національної економіки постає підтвердженням того, що вибудована в умовах відкритості до впливу економічної глобалізації система управління вітчизняною інноваційною діяльністю підвищенню рівня останньої не сприяє.

На етапі воєнної фази розв'язання економічних суперечностей глобалізації і локалізації спроможність вітчизняного інноваційного циклу до відтворення визначатиметься, в першу чергу, результативністю владної вертикалі щодо управління національним інноваційним процесом. Саме тому є нагальна необхідність посилення Україною рівня суверенізації

управління національною сферою науки та інновацій, що наразі означає досягнення ефективності як у вирішенні стратегічних завдань, так і у розв'язанні нагальних проблем підвищення соціального статусу працівника вказаної галузі. Обґрунтованість запропонованих кроків безапеляційна — створення високотехнологічних новацій є прерогативою країни з високим рівнем доходу на душу населення, проте аж ніяк не країни, котра, з огляду на результати відповідних досліджень західних партнерів, за показниками доступності продуктів харчування та забезпечення харчовими продуктами, за рівнем продовольчої безпеки в цілому посідає останнє місце в Європі [1].

Отже, відкритість до неоднозначного впливу глобалізації, деєстатизація розвитку інноваційної діяльності, низька ефективність системи управління інноваціями, відсутність на законодавчому рівні прагматичної стратегії розвитку українських інновацій – це обставини, котрі визначають наразі євроінтеграційну перспективу України. А в реаліях, з одного боку, зростання потенційного обсягу необхідних інвестицій на повоєнне відновлення країни, невідворотного загострення проблеми кадрового забезпечення інноваційного процесу та посилення браку фінансового покриття базових статей витрат розвитку сфери науки та інновацій в Україні, з іншого боку, збереження тенденції до зниження рівня національної конкурентоспроможності та відтворення рецесії економіки країн-лідерів ЄС, геополітична складова доцільності невідкладної реалізації перспективи долучення України до складу країн-членів ЄС доволі імовірно поступиться місцем економічній, що матиме наслідком чергову пролонгацію євроінтеграційної перспективи з волатильним періодом імплементації. Таким чином, розгляд інтеграції України до складу ЄС дієвим ендогенним фактором технологічного та економічного розвитку держави в повоєнний період постає, з позиції існування невизначеності строку успішного її завершення, кроком абсолютно невиправданим.

Список використаних джерел:

1. Економічні суперечності глобалізації та локалізації: форми руху і розв'язання: колективна монографія / за ред. акад. НАН України А.А.Гриценка. Київ: ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”, ДННУ “Академія фінансового управління”, 2024. С.535-552.

Василь Папп, д.е.н., професор

Неля Бошота, к.е.н., ст. викладач

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ОЦІНКИ СТРУКТУРИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Регіональна економіка є важливим об'єктом досліджень, адже саме її структура визначає здатність регіону до стійкого розвитку, його конкурентоспроможність та інтеграцію у загальнодержавну економіку. Оцінка структури регіональної економіки має ключове значення для формування ефективної регіональної політики, оптимізації використання ресурсів та формування економічного потенціалу територій.

Дослідженням різних аспектів формування ефективної структури регіональної економіки присвячені наукові праці вітчизняних вчених зокрема, Красностанової Н.Е. та Якименко Т.А. [1], Манаєнко І. та Голюк В. [2], Пугачевської К.Й. [3], Савко О.Я. та Гавадзин Н.О. [4].

Метою дослідження є аналіз теоретико-методичних підходів до оцінки структури регіональної економіки, визначення ключових принципів і методів аналізу, а також прикладне значення цих підходів у ринкових умовах.

Структура регіональної економіки охоплює комплекс взаємопов'язаних галузей, секторів і сфер діяльності, які формують економічну базу регіону. Її аналіз має ґрунтуватися на теоретичних підходах, таких як:

1. Інституціональний підхід, який акцентує увагу на ролі інституційних чинників, таких як законодавча база, регулятивна політика, економічна культура тощо. У регіональному аспекті важливим є дослідження організаційної взаємодії між місцевими адміністраціями, ОМС, підприємствами та громадянським суспільством, які впливають на економічну структуру.

2. Системний підхід, який розглядає регіональну економіку як складну систему, яка складається з підсистем: виробничої, соціальної, екологічної тощо. Системний підхід дозволяє врахувати взаємозв'язок між цими компонентами, аналізуючи не лише їхній стан, а й динаміку змін.

3. Ендогенний підхід, що акцентує увагу на використанні внутрішніх ресурсів регіону для його економічного зростання. До таких ресурсів належать природні багатства, людський капітал, підприємницька активність тощо.

Оцінка структури регіональної економіки ґрунтується на використанні якісних і кількісних методів, які дозволяють отримати детальну інформацію про стан і тенденції розвитку регіональної економіки. До основних методів економічного аналізу можна віднести аналіз галузевої структури, що передбачає оцінку внеску окремих галузей у валовий регіональний продукт (ВРП), виявлення галузей-лідерів та тих, що перебувають у стагнації, а також аналіз міжгалузевих зв'язків, який дозволяє виявити рівень взаємозалежності між різними галузями економіки регіону. Також важливими у методології досліджень структури регіональної економіки є індикативні та статистичні методи, а також методи економіко-математичного моделювання.

Для забезпечення практичного застосування оцінки структури регіональної економіки необхідно враховувати:

1. Спеціалізацію регіону. Важливо визначити, які галузі є найбільш конкурентоспроможними і забезпечують основний внесок у ВРП.

2. Інвестиційну привабливість. Аналіз структури економіки дозволяє оцінити, які сектори найбільше потребують інвестицій, а які мають перспективу для подальшого розвитку.

3. Рівень інноваційності. Сучасні тенденції розвитку регіональних економік пов'язані із впровадженням новітніх технологій та створенням умов для розвитку інноваційної діяльності.

4. Соціально-економічний аспект. Крім економічних показників необхідно враховувати такі показники, як зайнятість та добробут населення, рівень урбанізації тощо.

Перспективи оцінки структури регіональної економіки пов'язані з розвитком цифрових технологій. Використання великих даних (Big Data) та аналітичних платформ дозволяє отримувати точнішу інформацію про регіональну економіку. Поєднання кількісних і якісних методів сприятиме глибшому розумінню економічних процесів у регіонах.

Отже, оцінка структури регіональної економіки є багатоаспектним процесом, який базується на поєднанні теоретичних концепцій та практичних методів. Вона дозволяє не лише визначити поточний стан економіки регіону, але й прогнозувати розвиток, виявляти проблемні аспекти та сильні сторони. Використання сучасних підходів і технологій дає можливість підвищити точність і ефективність аналізу, що є необхідною умовою для успішної регіональної політики.

Список використаних джерел:

1. Красностанова Н.Е., Якименко Т.А. Формування інноваційної економіки регіону в контексті стійкого розвитку. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2023. Випуск 37. С. 48-55.

2. Манаєнко І., Голюк В. Планування просторового розвитку регіону: складові та оцінка. Економіка та суспільство. 2024. №64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-55>
3. Пугачевська К.Й. Регіональний розвиток як чинник формування конкурентоспроможності економіки регіону. Innovation and Sustainability. 2023. №3. С. 63-68.
4. Савко О.Я., Гавадзин Н.О. Аналіз структури економіки на регіональному рівні. Науковий погляд: економіка та управління. 2022. №2(78). С. 46-50.

Віктор Пирог, аспірант
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», м. Київ
Науковий керівник: Дацій О. І., д.е.н., професор

РОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ІННОВАЦІЙ У РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ЧОТИРИДЕННОГО РОБОЧОГО ТИЖНЯ

Сучасний ринок праці активно змінюється під впливом технологічного прогресу, соціальних трансформацій та кризових викликів. Однією з інноваційних моделей, яка може підвищити ефективність роботи та сприяти добробуту працівників, є чотириденний робочий тиждень. Цей підхід потребує стратегічних рішень і адаптації до сучасних умов, зокрема в контексті українського ринку праці, який зазнав значних трансформацій через війну та економічну нестабільність.

Концепція чотириденного робочого тижня базується на зменшенні кількості робочих днів при збереженні продуктивності та рівня заробітної плати. Міжнародний досвід показує, що така модель роботи сприяє підвищенню рівня задоволеності працею, покращенню балансу між роботою та особистим життям, а також зниженню рівня стресу серед працівників [3, 6]. Наприклад, у країнах Європи пілотні проекти чотириденного робочого тижня демонструють суттєве зростання продуктивності завдяки оптимізації робочих процесів та зменшенню кількості непродуктивних годин [3]. Водночас, впровадження цієї моделі потребує адаптації до регіональних умов, особливо в кризових обставинах, таких як в Україні [1].

Ключову роль у впровадженні чотириденного робочого тижня відіграють технології, зокрема автоматизація та діджиталізація, які дозволяють оптимізувати робочі процеси та мінімізувати кількість рутинних завдань. Наприклад, автоматизовані системи управління проектами дозволяють суттєво знизити адміністративне навантаження, звільняючи ресурси для творчої роботи або вирішення стратегічних завдань [4]. Використання сучасних інформаційних технологій сприяє підвищенню операційної ефективності, що є критично важливим у динамічних умовах ринку праці. Інноваційні управлінські підходи, такі як методологія design thinking, також забезпечують адаптацію графіків роботи до потреб працівників та організацій, враховуючи їхню специфіку [5]. Такий підхід дозволяє створювати інклюзивні моделі управління, які враховують зворотний зв'язок та реальні потреби колективу [5].

Особливу увагу слід приділити соціально-психологічним аспектам скорочення робочого тижня. Досвід країн Європи, зокрема Угорщини, свідчить, що впровадження чотириденного робочого тижня сприяє значному зниженню рівня стресу та професійного вигорання серед працівників, водночас підвищуючи рівень задоволеності життям [6]. Цей ефект особливо важливий для секторів із високим рівнем емоційного навантаження, таких як ІТ-галузь, де проблема вигорання стає дедалі актуальнішою [2]. Впровадження гнучких моделей роботи може стати ефективним рішенням для підтримання мотивації працівників та забезпечення їхньої стабільної ефективності в умовах інтенсивних викликів [2].

В українському контексті впровадження чотириденного робочого тижня має враховувати особливості місцевого ринку праці, зокрема трансформацію, яку спричинили пандемія та військові дії. Дистанційна зайнятість, яка отримала широке поширення, створює підґрунтя для гнучких моделей організації роботи [1]. Водночас цифрові трансформації викликають нові виклики, такі як необхідність адаптації працівників до швидких змін й збільшення навантаження через інтенсивну роботу з інформаційними системами [4]. Ці фактори підкреслюють потребу у стратегічному підході до впровадження чотириденного робочого тижня в Україні.

Чотириденний робочий тиждень є перспективною організаційною інновацією, яка сприяє підвищенню продуктивності, покращенню добробуту працівників та адаптації до умов криз. Впровадження цієї моделі в Україні дозволяє інтегрувати міжнародний досвід із врахуванням локальних реалій. Чотириденний робочий тиждень може стати важливим кроком у трансформації ринку праці, особливо у період посткризового відновлення, та забезпечити сталий розвиток організацій навіть у умовах нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Гук Л. Потенціал дистанційних моделей зайнятості під час криз нестабільності. *Economy of Ukraine*. 2024. Т. 67, № 2(747). С. 47–61. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.02.047> (дата звернення: 16.11.2024).
2. Найчук В. В., Лесніченко Н. П., Кожухаренко М. О. Причини та специфіка прояву синдрому професійного вигорання в працівників іт-сфери. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. серія: Психологія*. 2022. № 1. С. 18–22. URL: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.1.3> (дата звернення: 16.11.2024).
3. Jahal T., Bardeel E. A., Hopkins J. Could the 4-day week work? A scoping review. *Asia pacific journal of human resources*. 2023. URL: <https://doi.org/10.1111/1744-7941.12395> (date of access: 16.11.2024).
4. Spencer D. A. Technology and work: past lessons and future directions. *Technology in society*. 2023. P. 102294. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2023.102294> (date of access: 16.11.2024).
5. Unlocking productivity and well-being: exploring the four-day workweek and design thinking for its implementation / M. N. Sugiarto et al. *Jurnal syntax admiration*. 2024. Vol. 5, no. 5. P. 1830–1841. URL: <https://doi.org/10.46799/jsa.v5i5.1168> (date of access: 16.11.2024).
6. Venczel T. Illuminating shades: a qualitative analysis of the impact of a four-day workweek on subjective well-being in hungary. *Employee responsibilities and rights journal*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1007/s10672-024-09504-6> (date of access: 16.11.2024).

Михайло Пітюлич, д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України
Олександр Побережний, аспірант 2 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Реформа органів місцевого самоврядування та територіальної організації влади, розпочата у 2014 році з метою покращення соціально-економічного та екологічного стану територій, а також умов життя та праці всіх їх мешканців. Однак в Україні децентралізація відбулася в умовах жорсткого зовнішнього тиску з боку Росії, яка на той час анексувала Крим і окупувала частину Донбасу, демографічної кризи, кадрового дефіциту та деградації інфраструктури.

Незважаючи на вищезазначені фактори, Україні вдалося провести адміністративно-територіальну реформу, фіскальну децентралізацію та розширити повноваження місцевої влади. Вже у перші роки децентралізації став очевидним її позитивний вплив, включаючи розширення повноважень місцевого самоврядування, прямі міжбюджетні відносини, чіткий розподіл податків і зборів між рівнями бюджету, запровадження субсидій на інфраструктуру та підвищення зацікавленості міжнародних донорів у підтримці новостворених громад. А це, в свою чергу, стало запорукою спроможності місцевої влади вирішувати основні питання соціально-економічного розвитку громад та надавати якісні послуги її жителям.

У 2020 році уряд затвердив Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Однак повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну в лютому 2022 року створило нові виклики для органів місцевого самоврядування у вигляді жакхливих руйнувань, у т. ч. критичної інфраструктури, мільйони внутрішньо переміщених осіб, і як наслідок збільшення територіальної невідповідності, неплатоспроможності частини громад, зростання тіньових секторів і загострення етнічної напруги в районах зі значною кількістю національних меншин, особливо в прикордонних територіальних громадах. Водночас, в умовах необхідності вирішення складних проблем підвищилась ефективність взаємодії органів державної влади, керівництва територіальних громад та представників громадських організацій. Це продемонструвало ефективність і силу місцевого самоврядування, що стало основою територіальної оборони та організаційних заходів щодо забезпечення життєдіяльності територіальних громад в умовах воєнного стану.

Набутий під час війни досвід допоможе громадам організувати процес післявоєнної відбудови, що має супроводжуватися новим етапом перерозподілу функцій і фінансів від центру до регіонів. У липні 2023 року Уряд затвердив Порядок визначення територій відновлення, а також Порядок розроблення, реалізації та моніторингу плану відновлення та розвитку регіонів і планів відновлення та розвитку територіальних громад [1]. Це дозволить прискорити відновлення територіальних громад, що постраждали від військових дій та сприятиме відбудові транспортної, комунальної й соціальної інфраструктури, а також житла. Віцепрем'єр-міністр з відновлення України – Міністр розвитку громад, територій та інфраструктури О. Кубраков зазначає, що оновлення політики у цій сфері відбувається «знизу догори» на основі запитів територіальних громад [2]. Держава має розробити загальний формат, визначити механізми та принципи післявоєнного відновлення, але головними ініціаторами проектів є місцева влада.

Однак тепер вирішено, що кошти на реконструкцію розподілятиме вручну уряд. Голови ОДА визначатимуть об'єкти реконструкції у своєму регіоні, а позиція місцевої влади в цьому контексті не обговорюється. Затверджений порядок призведе до централізації фінансових ресурсів, применшення ролі територіальних громад та місцевих органів влади. Це створює корупційні ризики зловживань посадовими особами облдержадміністрацій при формуванні переліку об'єктів, які потребують відновлення. Тому необхідно надати можливість виконавчим комітетам міських, сільських, селищних рад подавати запити на отримання коштів, затвердити методичку з чіткими критеріями пріоритетності проектів. Саме місцева влада має виступати лідером у забезпеченні відновлення та сталого розвитку. Адже вони мають формувати місцеву політику, спрямовану на забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку, запроваджувати принципи соціальної справедливості в територіальних громадах, формувати й ефективно реалізовувати конкурентні переваги територій.

Звідси можна зробити висновок, що центральну роль у процесі післявоєнного розвитку України повинні відігравати саме територіальні громади. Крім того, для сприяння сталого розвитку необхідно залучати громадянське суспільство та представників бізнес-спільноти до управління територіями на місцевому рівні, адже це сприятиме відновленню та соціально-економічному розвитку громад у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад від 18.07.2023 № 731. Законодавство України: сайт. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text>.
2. «Щоб повертати країну до життя, арештовані кошти РФ потрібні зараз» – Кубраков про програми відновлення під час війни. Суспільне новини. 2023. URL: <https://susilne.media/511649-ekonomichna-aktivnist-zitlo-socialni-poslugi-kubrakov-pro-programi-vidnovlenna-pid-cas-vijni/>.

*Оксана Полінкевич, д.е.н., професор
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

СМАРТ-БІЗНЕС ТА СОЦІАЛЬНИЙ ДОБРОБУТ В ГРОМАДІ

Підприємництво завжди функціонує в суспільстві. Суспільство визначає можливості для розвитку бізнесу. Загалом в сучасних умовах підприємництво формує розумне суспільство, а розумне суспільство впливає на зміни в бізнесі, оскільки ставить вимоги до нього. Бізнес та суспільство взаємодіють на принципі win-win. Взаємодія бізнесу та суспільства може бути подана у класичній схемі. Бізнес отримував універсальний інструмент для вирішення багатьох завдань: прояву лояльності, формування позитивного іміджу, зміцнення авторитету та статусу, покращення умов праці та зниження рівня травматизму, а також інвестицій у розвиток власного бренду. У свою чергу, суспільство отримує необхідні об'єкти, такі як лікарні, школи, будівлі, музеї чи інші важливі установи (рис. 1).

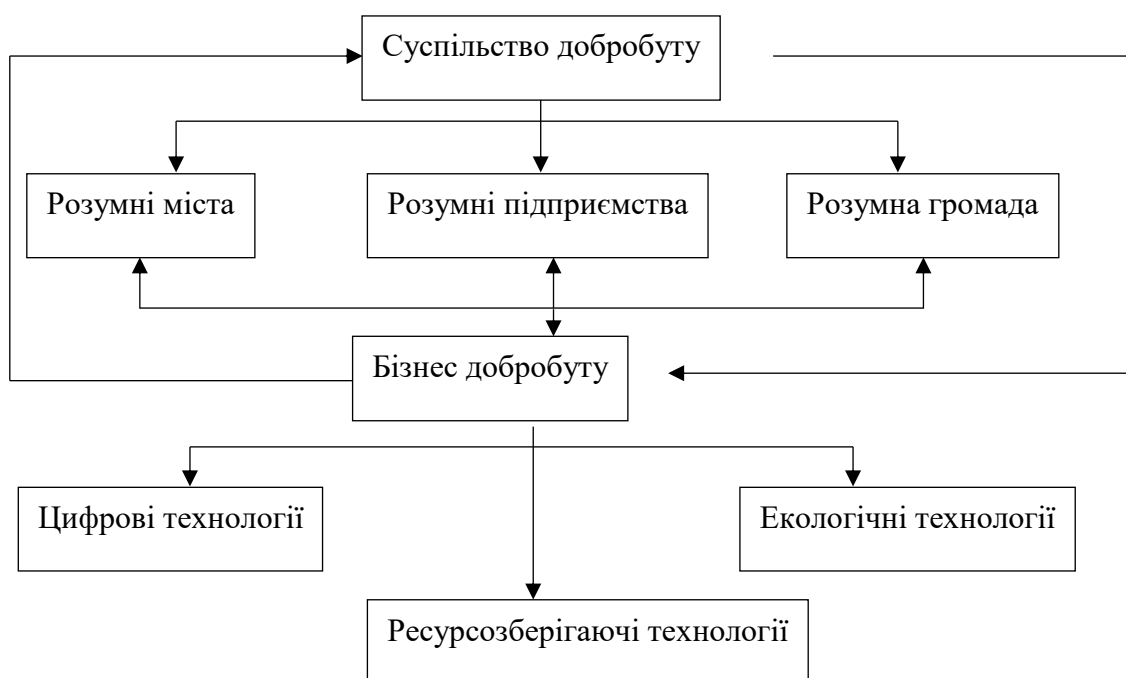

Рис. 1. Взаємозв'язок суспільства та бізнесу

Основними складовими, завдяки яким можна досягти оптимальної взаємодії між суспільством та бізнесом з метою формування добробуту є [1, 2, 3]:

1. Технології – цифрові, віртуальні.

2. Людський потенціал і освіта.
3. Партнерські відносини між владою, бізнесом та суспільством.

Ці складові мають забезпечити такі цілі соціального добробуту:

1. Життєздатність. Підвищення якості життя суспільства завдяки створенню чистого та безпечного середовища, а також розвитку інфраструктури, яка забезпечує доступ до послуг у будь-який час і з будь-якого місця.

2. Ефективність. Економічна привабливість, спрямована на залучення інвесторів, індустрій та кваліфікованих кадрів, а також розвиток ключової інфраструктури для енергетики, комунікацій та інформаційних технологій.

3. Сталість. Акцент на екологічно відповідальному розвитку, спрямованому на збереження ресурсів і мінімізацію негативного впливу на довкілля, щоб забезпечити комфорт для нинішніх і майбутніх поколінь.

Таким чином, реалізація зазначених цілей соціального добробуту можлива при злагодженій роботі бізнесу та формуванню атмосфери взаємопідтримки і саморозвитку.

Список використаних джерел:

1. Варук В. В. Вплив стратегії розвитку смарт-спеціалізації на рівень добробуту мешканців об'єднаних територіальних громад. *Бізнес Інформ*. 2020. №7. С. 338–345. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-7-338-345>
2. Полінкевич О.М. Комплементарність бізнесу та ЗВО задля адаптації ветеранів війни у суспільство добробуту. *Innovation and Sustainability*. 2024. № 1. С. 6-12 <https://doi.org/10.31649/ins.2024.1.6.12>
3. Полінкевич О.М. Соціальний добробут як чинник активізації підприємництва. Підприємство та торгівля: сучасний стан і перспективи розвитку: Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (18-19 трав. 2023р.) / відп. ред. О. М. Полінкевич, О. М. Завадська. Луцьк: ВІП ЛНТУ. 2023. С. 110-111.

*Назарій Понадинець, д.е.н., старший дослідник
ВСП «Навчально-науковий інститут просторового планування та перспективних
технологій Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів*

СМАРТ-ЕКОНОМІКА ЯК ОСНОВА УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

У контексті України, перехід до смарт-економіки супроводжується значними викликами через дестабілізацію внаслідок війни, що включає руйнування інфраструктури, переміщення бізнесу та населення, та екологічні ризики. Ці обставини вимагають відновлення і відбудови, а також створення інноваційних платформ для економічного зростання. Водночас, Україна, готуючись до вступу в Європейський Союз, повинна інтегрувати сучасні технології, щоб відповідати глобальним трендам та викликам.

Важливість смарт-підходів в управлінні на різних рівнях, від місцевих територій до національного масштабу, підкреслюється обмеженістю ресурсів і необхідністю їх оптимального використання. Інноваційні комунікаційні технології відіграють ключову роль у включенні територіальних громад в глобальні процеси та сприяють їх активній участі в наукових та інтелектуальних діяльностях, формуючи основу для розвитку смарт-економіки.

За трактуванням І. Каленюк та І. Унінець, смарт-економіка може бути розглянута у вузькому та широкому аспектах. У вузькому сенсі, смарт-економіка визначається як система економічних відносин в конкретному локалітеті, яка підкріплюється передовими технологіями та ґрунтується на принципах сталості та соціальної відповідальності, спрямованих на

забезпечення комфортних і безпечних умов життя. У широкому розумінні, смарт-економіка означає упорядкування економічних відносин через використання сучасних інтелектуальних технологій та застосування згаданих принципів, з метою створення оптимальних умов для життєдіяльності громадян [1].

Питанням розвитку економіки на засадах розумного підходу – смарт-економіки присвячено дослідження багатьох учених. Як зазначає Л. Северин-Мрачковська, передумовами формування смарт-економіки стали значні досягнення у сфері науки і техніки, утвердження в суспільній та індивідуальній свідомості уявлення про необхідність збереження та відтворення природних ресурсів, ідея шанобливого, бережливого ставлення до довкілля (тобто екологізація свідомості), усвідомлення необхідності розвивати економіку на основі технологій нового покоління [2].

Смарт-економіка, яка базується на взаємодії науки та економіки, інтегрує новітні наукові розробки у виробництво та управління. Вона включає компоненти знань, інновацій, інформації, соціального захисту та охорони навколишнього середовища, формуючи багатогранну екосистему. У цьому контексті, управління смарт-економікою передбачає гармонійне поєднання економічних, екологічних, соціальних, інституційних, інформаційних та правових аспектів. Сучасні дослідження зосереджені на аналізі взаємодії та інтеграції цих складових на різних рівнях, включаючи територіальний. Ефективне управління громадами, що враховує цінності сталого розвитку, є ключовим для забезпечення довгострокової ефективності та благополуччя майбутніх поколінь. Так, І. Каленюк, І. Унівець наголошують на тому, що всі суб'єкти та фактори на певній території мають бути взаємозалежними. Тобто екосистема – це не просто сума акторів, вона включає синергетичний ефект від їх взаємодії [1].

При формуванні комплексу інструментів, за допомогою яких діють технології смарт-економіки, важливо згадати про категорію «вартість територій», як просторово-економічний аспект, коли кількісні та якісні показники використовуються у багатьох напрямках розумного підходу щодо організації функціонування територіальних громад, регіонів, країни тощо.. За визначенням Ю. Палехи вартість територій населених пунктів зумовлюється їх цінністю, яка полягає у відмінностях, що визначаються демографічним, природно-ресурсним потенціалом, географічним положенням, рівнем урбанізації, станом довкілля та іншими факторами [3].

Важливу роль у формуванні показників інвестиційної привабливості територій відіграє саме вартість території, що порівнюється із іншими територіями, а також здійснюється містобудівна оцінка, яка показує наскільки смарт (розумний) підхід використаний у проведенні просторового планування територій населених пунктів і розпланування земель.

Поняття «вартість території» формує бачення зовнішніх та внутрішніх зацікавлених суб'єктів у знаходженні оптимального поєднання природних благ та об'єктивних умов функціонування територій місцевого, регіонального рівня із стратегічними напрямками бачення їх розвитку, одночасно із стратегічними напрямками бажаного використання суб'єктами господарювання для власного розвитку. Саме, у такий спосіб повинні формуватись підходи до визначення цільового використання земель територіальної громади, іншого потенціалу, який формувався на території впродовж тривалого періоду, у тому числі незалежна історико-культурна, промислова, екологічна спадщина тощо. Зважаючи на об'єктивність складених умов можна визначити реальні відносні, кількісні і якісні показники саме вартості територій, яка буде сприйматись суб'єктами для використання у відповідності до своїх можливостей та потреб.

Разом із цим, територіальний маркетинг приймає на себе концептуальну, інформаційно-аналітичну, інструментальну, прогностичну, планувальну та організаційну функції у формуванні стратегічних напрямів розвитку територіальних громад, а також моделювання розвитку окремих населених пунктів. Поєднання (переплетення, інтеграція) цих функцій повинно відбуватись на принципах розумного (смарт), зокрема, оптимальності, інноваційності,

ефективності, раціональності, комплексного і системного підходу, науки, інтелекту, креативності тощо. Як вважає І. Буднікевич, що модель розвитку міста дозволяє краще зрозуміти стратегію, та привести плани і заходи в стратегічну відповідність, презентує головну ціль та можливості міста, які дають можливість жителям задовольнити свої потреби, але при цьому враховує інтереси зовнішніх цільових аудиторій [4].

Таким чином процес економічного розвитку на основі смарт-економіки, яка постає новою моделлю сучасної економіки, що заснована на інформації, інноваціях, захисті населення та довкілля, містить взаємопов'язаний комплекс інструментів, характеристики та ознаки, які використовуються в різних галузях та сферах національної економіки, соціально-економічній діяльності територіальних громад, регіонів, міжнародній співпраці тощо.

Список використаних джерел:

1. Каленюк І. С., Унінець І. М. Екосистема смарт- економіки в глобальному середовищі. Стратегія економічного розвитку України. 2021. Вип. 49. С.5-20. URL: <http://sedu.kneu.edu.ua/article/view/250456/247948>
2. Северин-Мрачковська Л. В. Концепція смарт-економіки в економіко-філософському дискурсі. Міждисциплінарний дискурс у дослідженні феномену соціального : колект. монографія / ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; [С. Б. Артеменко, О. Б. Гаєвська, Л. В. Северин-Мрачковська та ін.]. Електрон. текст. дані. Київ : КНЕУ, 2021. С. 87–96.
3. Палеха Ю. М. Економіко-географічні аспекти формування вартості територій населених пунктів. Наукове видання. Київ: Профі, 2006. 324 с.
4. Буднікевич І. М. Муніципальний маркетинг: теорія, методологія, практика. Чернівці, 2012. 648 с.

*Богдан Самойленко, к.е.н., докторант
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк*

АНАЛІЗ ВПЛИВУ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ НА РИНОК ЛОГІСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Кризові ситуації, що охоплюють економічні коливання, політичні конфлікти, природні катастрофи та глобальні пандемії, зумовлюють значні виклики для логістичних систем. Це впливає на всі аспекти логістичної діяльності, починаючи від управління ланцюгами постачання і закінчуючи розподілом ресурсів, вимагаючи від компаній оперативної адаптації до мінливих умов. Логістика, як інтегральний компонент економічної системи, виступає каталізатором підтримання стабільності та ефективності виробничих і комерційних операцій, що забезпечує не тільки поточну діяльність, але й допомагає в пошуках шляхів для подолання кризових явищ. Важливість розуміння впливу криз на логістичні послуги спонукає до детального аналізу різних аспектів цього феномена.

Сучасний світ характеризується високою динамічністю та нестабільністю, що часто призводить до виникнення кризових ситуацій. Логістична галузь, як одна з найважливіших складових економіки, є особливо вразливою до таких потрясінь. Кризи суттєво впливають на обсяги перевезень, вартість послуг, ефективність логістичних ланцюгів та, відповідно, на необхідність коригування державної політики в цій сфері.

Кризові явища доцільно визначити як зовнішні або внутрішні шоки, що призводять до дестабілізації ринкових умов та функціонування підприємств. У контексті регулювання ринку логістичних послуг виокремимо основні типи кризових явищ:

1. Економічні кризи: фінансові кризи, інфляційні шоки, дефіцит ресурсів;

2. Соціальні та політичні кризи: воєнні конфлікти, санкційні режими, недостатність кадрів;

3. Екологічні кризи: природні катастрофи, зміни клімату;

4. Технологічні кризи: кіберзагрози, порушення у постачанні електроенергії та зв'язку.

Кожен із цих факторів має значний вплив на ринок логістичних послуг, вимагаючи адаптації регуляторних механізмів та стратегій управління.

Світовий досвід свідчить про те, що різні країни використовують різноманітні підходи до регулювання логістичного ринку в умовах кризи. Так, деякі країни надають перевагу лібералізації ринку, інші – посиленню державного контролю. Проте, загальною тенденцією є прагнення до створення гнучких і адаптивних систем регулювання, які дозволяють оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Український ринок логістичних послуг зазнав значного впливу різних кризових явищ, зокрема, економічної кризи 2008-2009 років, політичної кризи 2013-2014 років та військового вторгнення, що призвело до зниження обсягів перевезень, зростання тарифів, погіршення якості послуг та інших негативних наслідків.

Важливо проаналізувати як вплинули кризові явища на Індекс ефективності логістики (LPI), який пропонує Світовий банк, який є інтерактивним інструментом, призначеним для порівняльного аналізу логістичних показників різних країн. Він допомагає країнам оцінювати проблеми та можливості, які виникають у сфері торговельної логістики, і визначати шляхи для покращення ефективності їхньої логістичної діяльності. LPI формується на основі глобального опитування операторів логістики, таких як міжнародні експедитори та кур'єрські служби, а також кількісних даних, що відображають результати ключових компонентів логістичних ланцюгів[1].

Зіставляючи Індекс ефективності логістики України з показниками сусідніх країн, можна зазначити, що наша держава значно відстає від Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії. Станом на 2023 рік, Україна демонструє найнижчий рівень індексу, що становить 2,70 (рис. 1).

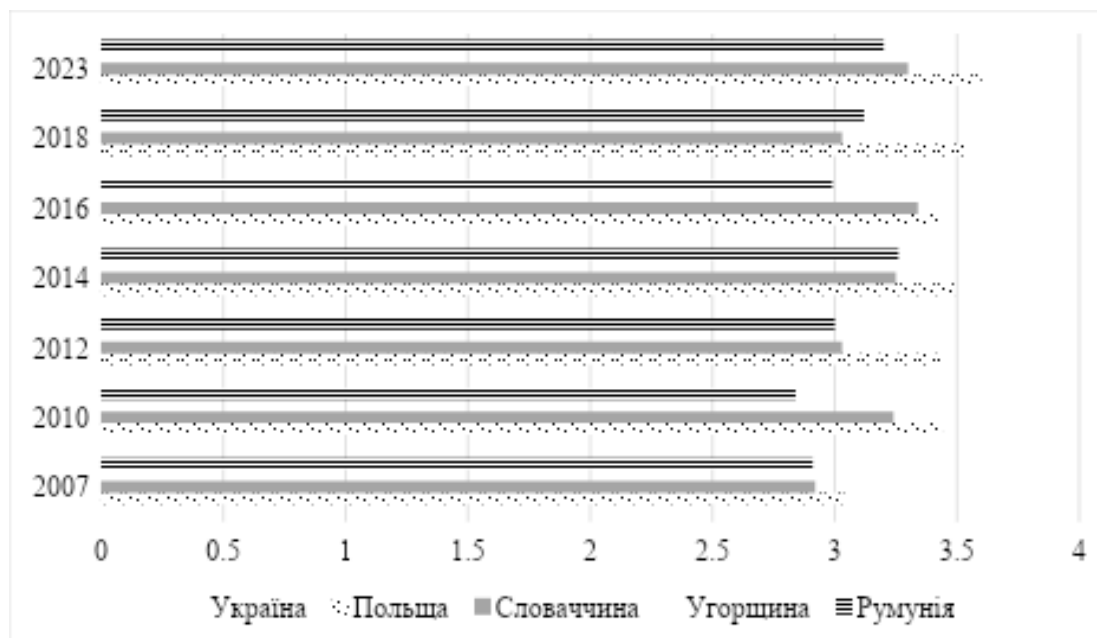

Рис. 1. Динаміка індексу ефективності логістики України та країн-сусідів у 2007-2023 роках

Побудовано на основі:[1-2]

Як видно з даних на рисунку 1, Індекс ефективності логістики таких країн, як Польща, Словаччина, Угорщина та Румунія, демонструє стабільну тенденцію до зростання. Це зростання спостерігається з моменту публікації першого рейтингу Світового банку у 2007 році до 2023 року. Усі аналізовані країни показали вищі результати у 2023 році порівняно з початковими показниками. Це свідчить про послідовну та стратегічну політику, спрямовану на розвиток логістичної інфраструктури та покращення логістичних процесів у кожній з цих держав.

Що стосується України (рис. 2), динаміка Індексу ефективності логістики демонструє залежність від політико-економічних умов. Зокрема, суттєвий приріст індексу спостерігався у 2012 році, коли він зріс на 11,8% або на 0,3 базисних пункти порівняно з 2007 роком, що було безпосередньо пов'язано з підготовкою до проведення чемпіонату Європи з футболу «ЄВРО-2012». Під час цього періоду були здійснені значні інвестиції у розвиток залізничної інфраструктури, зокрема, було проведено капітальний ремонт залізниць, що забезпечували зв'язок між містами, де проходили матчі [3]. Такі заходи сприяли модернізації основних залізничних магістралей України.

Рис. 2. Індекс ефективності логістики України

Побудовано на основі: [1]

Зниження індексу було зумовлене військовими діями, що призвели до втрати Україною аеропортів та морських портів, а також виведення з експлуатації частини залізничної інфраструктури.

Важливо зазначити, що вплив кризових явищ на індекс логістичної ефективності може бути різноспрямованим. Так, глобальні економічні кризи або регіональні політичні конфлікти можуть негативно впливати на інвестиційний клімат, що в свою чергу гальмує розвиток логістичної інфраструктури та знижує ефективність логістичних процесів. Проте стабільна державна політика з підтримки сектору логістики, навіть у кризові періоди, може значно пом'якшити негативний вплив, як це відбувалося у Польщі та Румунії, де державна підтримка та євроінтеграційні процеси дозволили мінімізувати негативні наслідки криз.

Кризові ситуації різного характеру, включаючи економічні збої, політичні негаразди, природні лиха та глобальні здоров'ячі пандемії, створюють великі виклики для логістичних систем. Вони руйнують усталені ланцюги постачання та вимагають від компаній оперативної адаптації до нових реалій. Логістика, важливий елемент економічного ладу, стає ключовим чинником в забезпеченні стабільності та продуктивності виробничих і комерційних процесів. Зрозуміння впливу криз на логістичні послуги та їх управління є критично важливим для мінімізації збитків та відновлення послідовності роботи. Важливість адаптивних стратегій та

державної підтримки логістики в умовах нестабільності підкреслює потребу в детальному аналізі та розробці ефективних механізмів реагування на кризові події у логістичному секторі.

Список використаних джерел:

1. Logistics Performance Index. The World Bank. URL: <https://lpi.worldbank.org/international/global>
2. Малюта Л., Рудан В., Балушевський К. Проблеми та перспективи розвитку транспортної логістики України в умовах воєнного стану. Економічний аналіз. 2023. Том 33. № 3. С. 153-164.
3. Євро-2012: напрями реалізації нагромадженого потенціалу регіонального розвитку. В. І. Волошин, Т. Г. Васильців, А. І. Мокій, Н. А. Мікула [та ін.]. К.: НІСД, 2012. 136 с.

Тетяна Свінцицька, студентка

Навчально-науковий інститут права Державного податкового університету, м. Київ

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ІНВЕСТИЦІЙНІ ЧИННИКИ

В умовах воєнного стану надзвичайно важливими є питання ефективного фінансового забезпечення та відновлення об'єктів критичної інфраструктури, які відіграють ключову роль в захисті національних інтересів. Одним із ключових чинників є створення сприятливого інвестиційного клімату, який забезпечить стале функціонування критичної інфраструктури. У загальному розумінні критична інфраструктура має нормативне визначення як сукупність об'єктів критичної інфраструктури, що являють собою об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам. Вказане визначення містить стаття 1 в глосарії термінів Закону України «Про критичну інфраструктуру» [1], який регламентує, що віднесення об'єктів до критичної інфраструктури здійснюється в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України та визначає, що віднесення об'єктів до критичної інфраструктури здійснюється за сукупністю критеріїв, що визначають їх соціальну, політичну, економічну, екологічну значущість для забезпечення оборони країни, безпеки громадян, суспільства, держави і правопорядку, зокрема для реалізації життєво важливих функцій та надання життєво важливих послуг, свідчать про існування загроз для них, можливість виникнення кризових ситуацій через несанкціоноване втручання в їх функціонування, припинення функціонування, людський фактор чи природні лиха, тривалість робіт для усунення таких наслідків до повного відновлення штатного режиму (частини 1, 2 статті 8). Порядок віднесення об'єктів до критичної інфраструктури, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 1109 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1384) [2] визначає механізм віднесення об'єктів до критичної інфраструктури та їх категоризації та регламентує перелік секторів критичної інфраструктури, серед яких: паливно-енергетичний сектор; цифрові технології; захист інформації; харчова промисловість та агропромисловий комплекс; державний матеріальний резерв; охорона здоров'я; ринки капіталу та організовані товарні ринки; фінансовий сектор; транспорт і пошта; системи життєзабезпечення; промисловість; сектор громадської безпеки; цивільний захист населення і територій; охорона навколишнього природного середовища; сектор оборони; правосуддя; виконання кримінальних покарань, тримання під вартою та утримання військовополонених; державна реєстрація; наукові дослідження та розробки; фінансовий сектор; вибори та референдуми; соціальний захист; інформаційний сектор; державна влада та місцеве

самоврядування. Тож, при розгляді чинників інвестування в зазначеній сфері особливу увагу необхідно приділити відновленню критичної інфраструктури, об'єкти якої мають високу соціальну, політичну, економічну, екологічну значущість для забезпечення безпеки та оборони країни. У цьому контексті постає питання визначеності джерел фінансування заходів захисту критичної інфраструктури.

Відповідно до частини 1 статті 30 Закону України «Про критичну інфраструктуру» джерелами фінансування робіт і заходів із забезпечення захисту критичної інфраструктури є кошти державного і місцевих бюджетів, власні кошти операторів критичної інфраструктури, кредити банків, кошти міжнародної технічної допомоги та інші джерела, не заборонені законодавством. Доречно вказано, що фінансові обмеження України через триваючу війну та економічну нестабільність підкреслюють необхідність залучення приватних інвесторів і сприяння міжнародній співпраці, при чому інтеграція інноваційних технологій, таких як штучний інтелект й інтернет речей, може значно підвищити стійкість та ефективність інфраструктурних систем [3]. Дійсно в умовах сучасних фінансових обмежень вкрай потрібно застосування дієвих механізмів та акумулювання фінансових ресурсів для забезпечення відновлення та захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Слід погодитися, що залучення інвестицій у відновлення об'єктів критичної інфраструктури є одним із ключових викликів сучасності, особливо це стосується країн, що постраждали внаслідок військових конфліктів або природних катастроф, тому основні перешкоди для залучення інвестицій включають політичну та економічну нестабільність, високі витрати на відновлення, недостатньо розвинену правову базу та корупційні ризики, проте існує низка механізмів, що можуть допомогти подолати ці проблеми, серед яких окреслено державне інвестування, публічно-приватне партнерство, міжнародна допомога та страхування ризиків [4].

Отже, зазначене актуалізує подальші наукові пошуки та дослідження проблематики визначення джерел фінансування та інвестиційних чинників функціонування об'єктів критичної інфраструктури в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-І (в редакції від 21.09.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#top>.
2. Порядок віднесення об'єктів до критичної інфраструктури: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 1109 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1384). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2020-%D0%BF#Text>.
1. Затонацький Д., Полторацька А. Стратегічні маркери інвестування в об'єкти критичної інфраструктури в контексті економічної безпеки України. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2024. № 3(53), С. 10-21. DOI: <https://doi.org/10.55643/ser.3.53.2024.576>.
2. Затонацький Д. Сучасні виклики щодо залучення інвестицій у відновлення об'єктів критичної інфраструктури. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. № 332(4). С. 419-427. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-64>.

*Евеліна Сіра, к.е.н., доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

СТАН ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ДОВОЄННИЙ ТА ВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Економіка України впродовж останніх трьох десятиліть пережила кілька значних потрясінь, які стали наслідком як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Кожне з цих

економічних явищ залишало свій слід на соціально-економічному розвитку країни, демонструючи її вразливість до глобальних змін і внутрішніх структурних проблем. Від 1990-х років до початку великої війни з росією в 2022 році, Україна пройшла через кілька етапів економічного підйому та спаду. Аналіз основних макроекономічних показників цього періоду дозволяє глибше зрозуміти не тільки економічні наслідки кожного з таких потрясінь, але й тенденції в розвитку економіки країни, які передували війні та визначають її сучасний стан.

2022 рік став п'ятим великим викликом для України після періоду стабільного економічного зростання в 2000-х роках. Кожен виклик виявляв слабкі місця в економічній структурі країни, що свідчило про наявність системних проблем. Причини економічної нестабільності мали різноманітний характер: фінансові кризи 1998 та 2008 років, анексія Криму та збройний конфлікт на Сході України в 2014 році, а також пандемія COVID-19 у 2020 році. Кожен із цих етапів мав свої специфічні механізми впливу на економіку, які змінювались залежно від ринкової ситуації, урядових рішень та поведінки бізнесу. Тривалість негативних тенденцій та реакція на них також варіювались в залежності від ситуації.

Світова фінансова криза 1998 року виникла внаслідок економічних потрясінь у Південно-Східній Азії, що почалися ще в 1997 році. Країни, такі як Таїланд, Південна Корея, Малайзія та Індонезія, були значно уражені. У той же час росія зазнала дефолту в серпні 1998 року, і, хоча Україні вдалося уникнути цього сценарію, її економіка зазнала серйозних втрат. Курс гривні обвалився на 31,7%, що спричинило зниження середньої зарплати та різкий ріст інфляції, яка досягла 20% [4].

Світова економічна криза 2008 року, що виникла через проблеми в іпотечному секторі США та їх розповсюдження на глобальні фінансові ринки, також стала серйозним ударом для України. Внаслідок цієї кризи інфляція досягла 22,3%, курс гривні впав на 47,8%, а безробіття зросло на 31,5% [4].

Пандемія COVID-19, що почалася в 2020 році, стала новим типом економічного потрясіння, викликаного природним фактором. Уряд був змушений ввести карантинні обмеження, що суттєво знизило економічну активність. ВВП України скоротився на 4%, промислове виробництво знизилося на 4,5%, а рівень безробіття зріс до 9,5% [1].

Найбільший економічний удар по Україні завдала війна, що розпочалася 24 лютого 2022 року з повномасштабного вторгнення росії. Війна призвела до катастрофічних наслідків для економіки: різке зростання цін, падіння рівня зарплат, закриття підприємств, масові втрати робочих місць і масове переміщення населення. Економічна ситуація залишається надзвичайно складною, що призводить до інфляції, значного підвищення цін і безробіття. Отже, кожен з перерахованих викликів приносив нові проблеми для України.

Номинальний ВВП України (млн грн) за 2010–2023 роки демонструє стійке зростання, хоча цей показник також відображає інфляційні процеси та девальвацію національної валюти.

Номинальний ВВП України зріс з 1 082 569 млн грн у 2010 році до 6 537 825 млн грн у 2023 році, демонструючи середнє зростання близько 10% на рік. У 2017–2019 роках відбулося економічне відновлення, коли ВВП збільшився з 2 982 920 млн грн до 3 974 564 млн грн (зростання близько 15% на рік). У 2020 році, попри кризу COVID-19, ВВП зріс до 4 194 102 млн грн (+5,5%), хоча темпи уповільнилися. У 2023 році зростання до 6 537 825 млн грн (+25,9%) частково пояснюється девальвацією гривні (падіння на 16,9%) [2], що підвищило номінальні показники, навіть якщо реальний обсяг виробництва залишився стабільним.

ВВП на душу населення у гривнях також постійно зростає, з 23 603,6 грн у 2010 році до 158 877,9 грн у 2023 році (зростання у 6,7 раза). У доларах США динаміка менш рівномірна через залежність від валютного курсу, що відображає інфляційний компонент у гривневих показниках. Рівень інфляції, найнижчий у 2012 році (99,8%) та найвищий у 2015 році (143,3%), стабілізувався з 2020 року (105–126%) [2].

Середня заробітна плата демонструє суттєве зростання як у національній валюті, так і в доларах США. У 2010 році середня заробітна плата складала 1 916 грн, що дорівнювало

приблизно 239,5 долара США за середньорічним курсом. До 2023 року цей показник у гривнях зріс більш ніж у дев'ять разів і становив 17 442 грн, тоді як у доларах досяг 518,3 долара США, що є найвищим значенням за аналізований період [6].

У 2023 році середня зарплата досягла рекордного рівня в доларах США, перевищивши навіть докризові показники. Це може бути пов'язано зі зростанням реальної вартості праці та адаптацією економіки до нових викликів, а також з підвищенням курсу долара, що додатково вплинуло на розрахунок у валюті.

Кількість зареєстрованих безробітних зменшилася з 452,1 тисячі осіб у 2010 році до 96,1 тисячі у 2023 році. Проте зниження могло бути обумовлене не лише покращенням економічної ситуації, але й зміною критеріїв реєстрації або скороченням мотивації до офіційного обліку. Криза 2014–2015 років призвела до зростання безробіття (пік у 2022 році – 145,8 тисячі осіб) [3], але вже у 2023 році спостерігалось різке скорочення, що може бути результатом як міграції, так і структурних змін на ринку праці.

Таким чином, зростання заробітної плати та скорочення безробіття, хоча й вказують на позитивні зрушення, залишають відкритими питання щодо реальної якості життя населення, ефективності ринку праці та глибших структурних змін в економіці країни. Це потребує комплексного підходу до аналізу, враховуючи соціальні, демографічні та економічні чинники.

Протяжність війни створює дедалі складніші умови для макроекономічного управління в Україні, що вимагає глибокого перегляду поточної стратегії. У цих умовах важливим завданням стає пошук довгострокових рішень. Вони повинні враховувати динаміку війни та її потенційні наслідки для ключових галузей економіки.

Список використаних джерел:

1. Бураковський І. COVID-19 як економічна криза природного походження Еспресо - український погляд. URL: <https://espresso.tv/covid-19-yak-ekonomichna-kryza-prirodnogo-rokhozheniya>.
2. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні МінфінМедіа. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
3. Кількість зареєстрованих безробітних. МінфінМедіа. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/>.
4. Особливості економічних криз в Україні 1998, 2008 і 2014 років. «Слово і Діло». URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/25/infografika/ekonomika/osoblyvosti-ekonomichnykh-kryz-ukrayini-1998-2008-2014-rokiv>.
5. Особливості економічних криз в Україні 1998, 2008 і 2014 років. «Слово і Діло». URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/25/infografika/ekonomika/osoblyvosti-ekonomichnykh-kryz-ukrayini-1998-2008-2014-rokiv>.
6. Середня заробітна плата в Україні з 2010 року. МінфінМедіа. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/usd/>.

Марко Слінецький, аспірант

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНОЮ СФЕРОЮ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Туристична галузь є важливим сектором для економічного зростання регіонів, але її потенціал в Україні залишається недостатньо реалізованим. Основними проблемами є фрагментарність управління, недостатнє фінансування інфраструктури та слабка інтеграція місцевих ініціатив у загальнонаціональну стратегію. Низький рівень координації між владою та бізнесом і недостатнє впровадження інновацій

знижують конкурентоспроможність галузі. Це вимагає вдосконалення управлінських підходів і розробки ефективних рішень для розвитку туризму.

Аналіз останніх досліджень. У наукових працях з управління туристичною сферою значна увага приділяється питанням стратегічного планування, розвитку інфраструктури та впровадження інновацій. Дослідники відзначають важливість координації між державними, місцевими органами влади та приватним сектором для досягнення сталого розвитку галузі. Особливу увагу приділено адаптації управлінських підходів до сучасних викликів та інтеграції інновацій у процеси розвитку туризму. Ці аспекти формують основу для подальшого вдосконалення туристичного менеджменту. Для здійснення досліджень було проаналізовано праці Папуша І.Д., Халімовська І. В., Лотиш О. Я., Олексюк Г. В., Ангелко І. В. та інших.

Метою даного дослідження є аналіз управлінських аспектів розвитку туристичної сфери на регіональному рівні та розробка рекомендацій щодо вдосконалення управлінських механізмів. Дослідження спрямоване на вивчення впливу існуючих підходів до управління на розвиток туристичного потенціалу регіонів та визначення шляхів їх оптимізації. Особлива увага приділяється питанням взаємодії державних, місцевих органів влади та приватного сектору для забезпечення ефективного функціонування туристичної галузі.

Основні результати дослідження. Управління туристичною сферою є важливим інструментом розвитку регіонів, оскільки забезпечує не лише економічний, а й соціальний ефект. Аналіз свідчить, що сучасні управлінські механізми в Україні мають значний потенціал, але стикаються з низкою проблем, зокрема слабкою координацією між державними та місцевими органами влади, недостатнім фінансуванням інфраструктури та низьким рівнем цифровізації галузі.

Одним із ключових напрямків розвитку є впровадження стратегічного планування та кластерних моделей управління, які дозволяють ефективніше використовувати ресурси регіонів. Створення кластерів у сфері туризму передбачає об'єднання таких компонентів - виробничого, технологічного (обслуговування), маркетингового, науки і проектування, підготовки кадрів та управління, природно-рекреаційних та історико-архітектурних об'єктів. Тому туристичний кластер є новим кроком у співпраці фірм, установ, організацій до формування й просування на ринку туристичного продукту і досягнення спільного економічного успіху [1]. Також важливу роль відіграє залучення приватного сектору через публічно-приватне партнерство та інвестиційні стимули. Залучення зацікавлених сторін є ключовим елементом успішного управління будь-яким сектором економіки, включаючи туризм. Воно допомагає забезпечити, щоб стратегії розвитку туризму були всебічно продуманими та відповідали потребам всіх зацікавлених сторін. Це також сприяє підтримці стратегій та їх успішному впровадженню [3].

Інноваційні рішення, зокрема цифрові платформи для просування туристичних послуг, сприяють покращенню конкурентоспроможності регіонів на внутрішньому та міжнародному ринках.

Дослідження показало, що гармонізація управлінських процесів із сучасними викликами, такими як економічна нестабільність та виклики воєнного часу, є необхідною умовою для сталого розвитку туристичної сфери, адже ця сфера є однією з найдинамічніших. Туризм відносять до однієї з найбільших і динамічних галузей світової економіки. Високі темпи розвитку, великі обсяги валютних надходжень активно впливають на різні сектори економіки, що сприяє розвитку країни в цілому. Раціональне використання даної галузі може забезпечити не тільки більш повне задоволення пізнавально-оздоровчо- спортивних потреб туристів, а й принести економічну вигоду[2]. Успішні практики співпраці місцевих громад із міжнародними партнерами також свідчать про важливість інтеграції України у світовий туристичний простір.

Висновок. Управління туристичною сферою є ключовим фактором розвитку регіонів, що сприяє економічному зростанню, створенню робочих місць та залученню інвестицій. Ефективність цього процесу залежить від координації між державними, місцевими органами влади та бізнесом, впровадження інноваційних підходів та інтеграції місцевих ініціатив у загальнонаціональну стратегію. Розробка дієвих управлінських механізмів здатна підвищити конкурентоспроможність галузі та реалізувати її потенціал, сприяючи сталому розвитку регіонів України.

Список використаних джерел:

1. Дмитрієва І. О. Кластерний розвиток у туризмі як чинник активації економіки України. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2013. Вип. 2(17). С.10-14.
2. Папуша І.Д. Маркетингова стратегія розвитку туристично-курортного комплексу (на прикладі курортно-рекреаційного комплексу «Велика Ялта»): автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.06.02 підприємництво, менеджмент та маркетинг. Київ: КНЕУ. 2000. 18 с.
3. Шпак Л. О. Кластерний підхід розвитку регіональних туристично-рекреаційних комплексів. Ефективна економіка. 2012. № 11. С. 22-29

Юрій Стефанчук, аспірант

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: Якубів В. М., д.е.н., професор*

ІНСТРУМЕНТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Одним з ключових аспектів сучасного процесу державотворення в Україні є вдосконалення механізмів державного управління у всіх ланках адміністративно-територіального поділу країни. Надзвичайно важливими елементами реформи є районний і регіональний рівні управління. Основна мета реформ на регіональному рівні полягає у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів і задоволенні потреб населення. Аналізуючи глобальні практики та національний досвід у сфері публічного управління, стає зрозумілим, що необхідно модернізувати систему державного управління так, аби вона була орієнтована на інтереси громадян та знаходилася під ефективним контролем громадськості.

Аналіз останніх досліджень. Тематика децентралізації публічної влади знаходить широке висвітлення в дослідженнях вітчизняних науковців, таких як: П. Жука, Н. Попадинця, І. Заблодської, Р. Джабраїлова, Г. Возняк, Г. Олексюк, А. Пелехатого, З. Сірика та ін.

Метою дослідження є визначення основних інструментів регіонального розвитку в умовах децентралізації влади в Україні.

Основні результати дослідження. Інструменти регіонального розвитку в умовах децентралізації влади в Україні відіграють ключову роль у формуванні ефективного механізму управління, який сприяє соціально-економічному розвитку регіонів. Ці інструменти охоплюють широкий спектр методів і підходів, кожен з яких має свої специфічні цілі та механізми реалізації. Наведемо основні з них [1-3]:

1. Стратегічне планування – один із основних інструментів, який дозволяє регіональним органам управління визначити довгострокові цілі та пріоритети розвитку. Стратегічне планування включає розробку стратегій регіонального розвитку, які базуються на аналізі потенціалу та ресурсів території.

2. Програмно-цільовий метод – передбачає формування та реалізацію комплексних програм розвитку, які спрямовані на досягнення конкретних цілей через координоване використання бюджетних та інших ресурсів.

3. Проектне управління – впровадження конкретних інвестиційних проєктів, що спрямовані на підвищення рівня інфраструктури та якості життя населення. Цей підхід включає підготовку, оцінку, впровадження та моніторинг проєктів.

4. Фінансові інструменти – використання спеціальних фінансових механізмів, таких як регіональні фонди розвитку, кредити та гранти, які сприяють залученню інвестицій та розвитку приватного сектору.

5. Публічно-приватне партнерство – модель співпраці між державним та приватним секторами для реалізації проєктів інфраструктурного розвитку, що передбачає спільне фінансування, будівництво та управління.

6. Регуляторні інструменти – впровадження політик та законодавчих ініціатив, спрямованих на створення сприятливого ділового клімату, спрощення процедур отримання дозволів, регуляцію земельних відносин тощо.

7. Моніторинг та оцінка – систематичне відстеження виконання регіональних програм та проєктів для забезпечення їх ефективності та коригування політик з метою оптимізації ресурсів і досягнення більш високих результатів.

Ці інструменти регіонального розвитку сприяють впровадженню децентралізації влади, зміцненню ролі регіонів в економічному та соціальному плані, а також забезпечують більшу згуртованість та спроможність місцевого самоврядування реагувати на виклики сучасності.

Висновок. У контексті вдосконалення системи державного управління в Україні, значну роль відіграє реформування на районному та регіональному рівнях, спрямоване на ефективне реагування на соціально-економічні потреби громадян. Центральними до цього процесу є інструменти регіонального розвитку, що охоплюють стратегічне планування, програмно-цільовий метод, проектне управління, фінансові механізми, публічно-приватне партнерство, регуляторні інструменти, а також моніторинг та оцінка. Інтеграція цих інструментів забезпечує зміцнення децентралізації влади, стимулює розвиток регіонів, забезпечує участь громадськості у вирішенні ключових питань та сприяє створенню умов для сталого розвитку. З огляду на високу ефективність зазначених інструментів, подальше їх вдосконалення і адаптація до сучасних викликів є необхідними кроками на шляху до забезпечення прозорості, підзвітності та відповідності дій держави потребам громадян.

Список використаних джерел:

1. Жук П. В., Сірик З. О. Інвестиційний потенціал територіальних громад: суть поняття та питання управління. *Регіональна економіка*. 2017. №2(84). С. 16-22.
2. Hrynychshyn I., Panukhnyk O., Bil M., Popadynets N., Patytska Kh., Leshchuh I. Scientific-methodical foundations of estimation of territorial communities' endogenous capacity in Ukraine in conditions of decentralization. *Advances in Economics, Business and Management Research. Proceedings of the 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management (SMTESM 2019)*. 2019. <https://doi.org/10.2991/smtesm-19.2019.61> P. 314-319
3. Олексюк Г.В., Лисяк Н. М., Попадинець Н. М. Концептуально-структурні моделі ендогенного потенціалу об'єднаних територіальних громад як передумова підвищення їх конкурентоспроможності. *Економіка України*. Київ. 2019.я № 3. С. 52-69.

Юлія Траньович, м.н с.
ЗРЦ СЕ і ГД НАНУ, м. Ужгород
Ярослав Бойко, к.е.н., с.н.с., доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
ЗРЦ СЕ і ГД НАНУ, м. Ужгород

ЩОДО ОЦІНКИ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Економічна складова діяльності регіону (як на мікро- (місто, селище, територіальна громада, область тощо), так і на макрорівні) є динамічним явищем. І особливо стрімкою така динаміка є в період потрясінь, надзвичайних ситуацій. Вторгнення РФ, крім глибокої гуманітарної, інфраструктурної, соціальної криз, є великим шоком і для економіки. Разом з тим, економіка регіонів, що знаходяться в зоні бойових дій чи безпосередньо межують з агресором, зазнала величезного спаду (хоча раніше часто ці території були локомотивом економіки України), тоді як водночас західні регіони країни отримали нові людські та інтелектуальні ресурси (ВПО), релокований бізнес, залучення донорських коштів та грантів, що проявилось у зростанні спроможності територіальних громад і областей, збільшенні бюджетних надходжень, економічному поживленні, навіть певних структурних трансформаціях економіки.

Методичні підходи щодо оцінювання структурної трансформації економіки регіону охоплюють комплекс інструментів, які дозволяють аналізувати, вимірювати та інтерпретувати зміни в структурі економіки на основі різних аспектів. Ці підходи поділяються на кількісні, якісні, економетричні, соціологічні та інші.

Кількісні методи є дуже інформативними, дозволяючи чітко визначити, на скільки, за рахунок чого і як відбулися зміни економічної структури. До них, зокрема, відносять і статистичні підходи, які є основою аналізу структурної трансформації економіки, оскільки вони базуються на даних, що відображають динаміку економічних показників у часі. Ці підходи дають змогу кількісно оцінити зміни у структурі економіки, виявити тенденції, закономірності та диспропорції.

До статистичних підходів відноситься й аналіз структурних зрушень за видами економічної діяльності. Він спрямований на вивчення змін у структурі економіки регіону шляхом порівняння часток різних секторів у загальній економічній активності (наприклад, у ВРП чи зайнятості). Такий аналіз дозволяє виявити, як різні сектори економіки розвиваються або скорочуються та яким чином ці зміни впливають на регіональну економіку.

Аналіз структурних зрушень часто використовується для:

1. Виявлення пріоритетних галузей для інвестицій. Місцева влада та інвестори можуть визначити сектори, які демонструють позитивні регіональні ефекти.
2. Розробки регіональної політики. На основі аналізу можна розробити стратегії підтримки конкретних галузей, що сприятиме сталому розвитку.
3. Моніторингу структурної трансформації. Періодичний аналіз дозволяє відстежувати, як змінюється структура економіки у відповідь на політичні рішення чи зовнішні фактори.

Аналіз структурних зрушень за видами економічної діяльності на регіональному рівні має велике значення для дослідження економічного розвитку, оскільки дозволяє зрозуміти, які сектори забезпечують зростання економіки, а які знижують свою роль. На практиці цей метод використовують для вивчення економічної динаміки, аналізуючи зміни в частках кожної галузі (сільське господарство, промисловість, послуги тощо) у загальному ВРП регіону або рівні зайнятості.

На основі цього аналізу можна виділити конкурентні переваги регіону та визначити перспективні галузі для розвитку. Порівняння з національними показниками дозволяє побачити, як конкретний регіон розвивається у порівнянні з країною в цілому.

Список використаних джерел:

1. Ходжаян А. Методичні підходи до оцінювання макроекономічних структурних трансформацій. *Економічний простір*. 2018. №138. С.89-107.
2. Структурно-функціональний аналіз та моделювання розвитку економіки: монографія / Галіцин В. К., Суслов О. П., Галіцина О. В., Самченко Н. К. К. : КНЕУ, 2013. 377с.

*Андрій Угрин, аспірант
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів
Науковий керівник: Алексєєв І. В., д.е.н., професор*

ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД З УРАХУВАННЯМ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Загальновідомо, що поділ процесу розвитку будь-яких організаційних структур має на меті визначення певних характерних особливостей, притаманних саме окремо виділеному часовому відтинку існування та функціонування конкретної структури. Визначення часових меж для кожного характерного часового відтинку чинної організаційної структури надає можливість, по-перше, сформулювати назви кожного відтинку – періоду, по-друге, сформулювати періодизацію досліджуваного процесу. Отже, періодизація як процес дослідження є необхідною для чіткого визначення значущості кожного з періодів розвитку організаційної структури. У нашому дослідженні такою організаційною структурою є територіальна громада (ТГ).

Термін територіальна громада активніше використовується в Україні віднедавна. Раніше переважно оперували поняттями, що відображали назви адміністративних одиниць, а саме, село, селище, місто, район, область, Автономна Республіка Крим. Нагадати про це необхідно з тієї причини, що для різних періодів розвитку територій в Україні використовували термінологію з різним змістовим наголосом. Часом виникали пропозиції з укрупнення областей і переходу до категорії під назвою «край». Прагнення певною мірою змінити й удосконалити адміністрування територіями проявлялося вже давно, а почало реалізовуватись лише в роки незалежності.

Періодизація розвитку територій, як і будь-яка класифікація, може бути побудована за різними ознаками. Адже для кожного періоду цілі та завдання ставляться різні. Нами пропонується розгляд досліджуваного питання відповідно до законодавчо-нормативної бази України. Так, у 1998 році було підписано й опубліковано Указ Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» [1]. У 2015 році Кабінет Міністрів України своєю постановою [2] затвердив «Методику формування спроможних територіальних громад» [3]. Публікуючи характеристику щодо зазначеної методики, В. Бойко написав: «8 квітня в Україні фактично стартувала адміністративно-територіальна реформа» [4]. Важливим аспектом реформи було питання децентралізації, щодо якої відбулись дискусії, за результатами яких було видано збірку [5]. Реформа децентралізації розпочалась у 2014 році [6]. Як зазначають автори Макаров Г. В. і Дуда А. В., в аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень «Новий районний поділ: проблеми функціонування, перспективи удосконалення» [7], другий етап адміністративно-територіальної реформи в Україні був проведений за Постановою Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» (прийнята 17 липня 2020 р.). Натомість С.Л. Мартищенко вважає, що з 1991 року триває лише один етап, на якому здійснення адміністративно-територіальної реформи у межах процесу децентралізації триває донині [8].

Таким чином, огляд наведених джерел дозволяє зробити такі висновки. По-перше, дослідники проблеми реформування територіального устрою в Україні [4-8] незалежно один від одного використовують поетапний підхід для аналізу ситуації, що складається в ході реформи. Ми погоджуємося з таким підходом до вивчення проблем реформування територіального устрою і місцевого самоврядування. Адже ключовими точками для розмежування етапів обираються відповідні нормативно-правові акти, що свідчать про визнання органами влади та управління держави деяких назрілих проблем і необхідність їхнього розв'язання саме правовим шляхом.

По-друге, у різних авторів є свій погляд на кількість і зміст етапів адміністративно-територіального реформування. Так, дослідники [7] називають період від 17 липня 2020 р. вже другим етапом реформи. В той же час автор [8] говорить про єдиний етап від 1991 р. до нинішнього часу (принаймні до 2022 р.).

Вбачаємо за можливе дати власну періодизацію адміністративно-територіального реформування і запропонувати відповідні назви тим етапам, які вже достатньо чітко вималювались у багатьох публікаціях. Перший етап слід вважати підготовчим до реформування територіального устрою і місцевого самоврядування. Початок цьому етапові надав Указ Президента України від 1998 р. щодо «Концепції адміністративної реформи в Україні». Другий етап слід пов'язати із урядовим затвердженням методики формування спроможних територіальних громад у 2015 р. Третім етапом можна вважати період від липня 2020 р., коли Верховна Рада України ухвалила постанову щодо утворення та ліквідації районів. Нарешті четвертий етап розпочався 24 лютого 2022 р. з початком російської агресії проти України і введенням воєнного стану, коли процес реформування призупинився. Якщо часом завершення кожного етапу можна вважати моментом початку наступного етапу, тоді четвертий етап завершиться із завершенням війни та припиненням воєнного стану. Після цього, вочевидь, можна буде говорити про п'ятий етап адміністративно-територіальної реформи в Україні, який буде мати своїм змістом відновлення діяльності територіальних громад, їх реформування вже у нових повоєнних умовах з урахуванням потреби повернення на деокуповані території тимчасово переселених осіб, осіб з еміграції, переміщення на попередні місця розташування підприємств, що були евакуйовані внаслідок агресії.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні від 22.07.1998 № 810/98. URL: https://ips.ligazakon.net/document/u810_98?an=1&ed=2001_07_21
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 р. № 214 «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF/print>
3. Методика формування спроможних територіальних громад. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF/print>
4. Бойко В. Старт для формування громад. URL: <https://nvrada.cg.gov.ua/index.php?id=330931&tp=0>
5. Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання / Переднє слово Голови Верховної Ради України В. Б. Гройсмана. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 413 с.
6. Реформа децентралізації. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
7. Новий районний поділ: проблеми функціонування, перспективи удосконалення. К.: НІСД, 2021. 20 с.
8. Мартищенко С. Л. Концептуальні особливості сучасного етапу адміністративно-територіальної реформи в Україні. Часопис Київського університету права, 2022/2-4. С. 32-37. DOI: 10.36695/2219-5521.2-4.2022.04

*Ірина Хільчевська, к.г.н., доцент
Надія Новальська, к.е.н., доцент
Національний авіаційний університет, м. Київ*

ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНА СИСТЕМА ЄС: МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Європейська інтеграція є головним зовнішньополітичним та зовнішньоекономічним пріоритетом України, невід’ємною складовою якої включення нашої держави до єдиної транспортно-логістичної системи ЄС.

Розвиток інтегрованої транспортно-логістичної системи країни дасть змогу зайняти конкурентоспроможні позиції на міжнародних ринках логістичних послуг, особливо в період повоєнного відновлення України. Транспортно-логістична система включає множини взаємопов’язаних елементів у вигляді підприємств транспорту, логістики, транспортних мереж тощо, які утворюють єдине ціле та підпорядковані одній меті – задоволенню потреб споживачів у транспортних і логістичних послугах [5].

На сьогоднішній день співробітництво між Україною та ЄС у сфері транспорту регламентується Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами та має на меті сприяння розвитку стабільних транспортних систем, здійсненню ефективних і безпечних транспортних перевезень, а також інтермодальності й оперативної сумісності транспортних систем [6].

30 травня 2018 р. було схвалено Національну транспортну стратегію України на період до 2030 року, основним завданням якої є адаптація національного законодавства до законодавства ЄС. Україна та ЄС співпрацюють в рамках різних регіональних ініціатив. Зокрема, територією країни проходять чотири Пан’європейські транспортні коридори (№№ 3, 5, 7, 9) та міжрегіональний транспортний коридор ТРАСЕКА.

21 червня 2016 р. в Роттердамі міністрами транспорту країн Східного партнерства, країн-членів ЄС та Європейською Комісією ухвалено рішення щодо поширення Трансєвропейської транспортної мережі (TEN-T) на сусідні з ЄС країни, в т.ч. Україну. Політика ЄС щодо TEN-T є ключовим інструментом для планування та розвитку узгодженої, ефективної, мультимодальної та високоякісної транспортної інфраструктури в ЄС і включає залізниці, внутрішні водні шляхи, короткі морські судноплавні шляхи та дороги, що з’єднують міські вузли, морські та внутрішні порти, аеропорти та термінали [7].

12 жовтня 2021 р. між Україною та ЄС і була підписана Угода про спільний авіаційний простір, який наразі є закритим з 24 лютого 2022 р.

29 червня 2022 р. у французькому м. Ліон було укладено Угоду між Україною та ЄС про вантажні перевезення автотранспортом, що значно прискорило та покращило логістику між Україною та ЄС та сприяло значному зростанню обсягів імпорتنих та експортних вантажів перевезених автомобільним транспортом.

06 червня 2023 р. у м. Львів було укладено Угоду між Україною та ЄС про участь нашої держави у програмі «Механізм «Сполучення Європи» (CEF). CEF (Connecting Europe Facility) – це фонд ЄС, створений у 2014 р. для інвестицій у транспортні, енергетичні, цифрові та телекомунікаційні проекти. Це один із ключових фінансових інструментів для розвитку інфраструктурних проектів у Європі, зокрема, для фінансування розвитку TEN-T. Вперше в історії до цієї програми приєдналася країна, яка ще не є членом співтовариства, що вкотре підкреслює незворотній курс інтеграції України з ЄС.

З початку повномасштабного вторгнення на західному кордоні з ЄС вдалось розширити логістичні можливості і у частині інфраструктури: запущена система електронного перетину кордону eЧерга на пунктах пропуску (ПП); збільшено пропускну здатність пункту «Краківець» на кордоні з Польщею; відкрито два нові ПП на кордоні з Румунією (

«Красноїльськ» для авто та «Дяківці – Раковець» для пішоходів та легкових авто); відновлено роботу на залізничному маршруті «Рахів–Валя Вишеулуй» до Румунії.

16 липня 2024 р. в рамках програми «Механізм «Сполучення Європи» (CEF) для України було погоджено чотири проекти з розвитку транспортної інфраструктури («Інтеграція залізничної системи України в транспортну систему ЄС. 1 етап», «Організація транспортних потоків з метою підвищення пропускної спроможності інфраструктури, безпеки та ефективності послуг з перетину кордону на спільній дорозі Румунія–Молдова–Україна ПП Галац/Джурджулешти/Рені», проєкт на створення та впровадження Української річкової інформаційної служби на Дунаї та на відновлення аеронавігаційної галузі України, «Інтегрована модернізація європейської мережі CNS») [1].

Об'єкти транспортної інфраструктури стали однією з ключових сфер, які зазнали найбільших атак та руйнувань з боку росії. За попередніми оцінками, загальний обсяг прямих збитків об'єктів транспортної інфраструктури в Україні склав \$36,8 млрд. [3]. Лише за перший рік війни (станом на лютий 2023 року) було зруйновано або пошкоджено понад 25 000 км доріг державного та місцевого значення та 344 мости та мостові переходи. Ці збитки й досі продовжують зростати [2]. З початку бойових дій в Україні були пошкоджені 19 аеропортів і цивільних аеродромів; щонайменше 126 залізничних вокзалів і станцій. Незважаючи на те, що активні бойові дії досі тривають, а росія й надалі завдає шкоди населеним пунктам, поступово ведеться відновлення і відбудова. Зокрема, вже відновлений проїзд 50 мостами та штучними спорудами, влаштовані 54 тимчасові переправи та об'їзні шляхи.

Повноцінне відновлення української економіки неможливе без відбудови та модернізації логістичної інфраструктури. росія повністю або частково знищила приблизно 382 тис. кв.м. складських площ, найбільше — у Київській області [4]. Частина зруйнованих логістичних комплексів вже відбудовано.

Можна стверджувати, що Україна впевнено рухається в напрямку інтеграції транспортно-логістичної системи з країнами ЄС, хоча, з об'єктивних причин, прогрес наразі обмежений. Однак навіть під час війни необхідно продовжувати приводити своє законодавство у відповідність до законодавства ЄС, щоб майбутній вступ до ЄС був швидким, а інтеграція з його транспортно-логістичною системою відбулась із вигодою для України.

Список використаних джерел:

1. Євросоюз профінансує чотири українські проекти з розвитку транспортної інфраструктури за програмою CEF. Укрінформ. 17 липня 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3886228-evrosouz-profinansue-cotiri-ukrainski-proekti-z-rozvitku-transportnoi-infrastrukturi-za-programou-cef.html>.
2. За рік війни РФ завдала збитків інфраструктурі України майже на \$144 млрд. KSE. URL: <https://forbes.ua/news/za-rik-viyuni-rf-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukraini-mayzhe-na-144-mlrd-kse-22032023-12556>
3. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf
4. Обух В. Логістична складова повоєнного відновлення: підходи та пошук ресурсів. Укрінформ. 26 квітня 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3700927-logistica-skladova-povoennogo-vidnovlenna-pidhodi-ta-posuk-resursiv.html>
5. Попова Н. В. Транспортно-логістична система: дефініція та складові. Бізнес Інформ. 2016. № 1. С. 169–174.
6. Співробітництво у сфері транспорту. Представництво України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/transport>
7. Trans-European Transport Network (TEN-T) // European Commission. Mobility and Transport. URL: https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/infrastructure-and-investment/trans-european-transport-network-ten-t_en

Богдан Хомин, аспірант

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ
Науковий керівник: Якубів В. М., д.е.н., професор*

ОРГАНІЗАЦІЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Постановка проблеми. Корпоративна культура відіграє ключову роль у формуванні ідентичності громади, її ціннісних орієнтирів та поведінкових стандартів, що безпосередньо впливає на здатність громади до саморозвитку та адаптації до змін.

Організація корпоративної культури може стати фундаментом для підвищення мотивації співробітників органів місцевої влади, підтримки інноваційних ініціатив та ефективної реалізації стратегічних проектів розвитку. Розробка та впровадження корпоративної культури в громадах сприяє не лише покращенню внутрішньої організації, але й формує відкрите й прозоре управління, що забезпечує вищу якість життя мешканців.

Додатково, в контексті зростаючої урбанізації та глобалізації, корпоративна культура в територіальних громадах виступає як важливий фактор залучення інвестицій та талантів, зміцнення позицій громади на регіональному та національному рівнях. Тому вивчення та систематизація підходів до організації корпоративної культури стає необхідною умовою для підвищення ефективності управління і сприяння сталому розвитку територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями формування корпоративної культури в територіальних громадах є предметом вивчення низки українських авторів: З. Бурик, Д. Задихайла, О. Кібенка, Г. В. Назарової, О. Бобровської, Г. Монастирського, Й. Завадського, Р. Пушкаря, А. Ногінської.

Метою дослідження є визначення основних особливостей та ідентичностей організації корпоративної культури в територіальних громадах.

Основні результати дослідження. З огляду на сучасні виклики глобалізації, урбанізації та децентралізації, питання формування ефективної корпоративної культури в територіальних громадах є важливою складовою ефективного управління громадою. Визначення ідентичності та характерних рис корпоративної культури значно підвищує ефективність управління, соціальну згуртованість і забезпечує сталий розвиток територій.

Корпоративна культура в територіальних громадах – це сукупність цінностей, норм, вірувань та практик, які визначають спосіб взаємодії між членами громади, а також між громадою та зовнішнім середовищем. Вона формується під впливом історичного розвитку, соціокультурних традицій, економічного контексту та політичного устрою регіону. Особливістю такої культури є її гнучкість та адаптивність до змін, що дозволяє громадам ефективно реагувати на сучасні виклики [1].

Ідентичність корпоративної культури територіальних громад виявляється через спільні цінності та цілі, які об'єднують жителів. Це може включати спільне бачення майбутнього громади, взаємну підтримку, колективне вирішення місцевих проблем та розвиток місцевої економіки. Ідентичність корпоративної культури допомагає зміцнити внутрішні зв'язки між мешканцями та підвищити їхню причетність до загальних справ, сприяє формуванню відповідальності та залученості до управління громадою.

Під час організації корпоративної культури територіальних громад важливим є урахування специфіки регіону та потреб населення громади. Серед основних викликів – необхідність інтеграції традиційних підходів з сучасними технологічними рішеннями, а також забезпечення балансу між збереженням культурної спадщини та інноваційним розвитком. Крім того, необхідно подолати потенційні бар'єри на шляху до змін, такі як опір інноваціям з боку мешканців або недостатність ресурсів для реалізації програм розвитку.

Позитивне формування корпоративної культури в територіальних громадах може значно вплинути на соціально-економічний розвиток регіону. Воно сприяє підвищенню

привабливості громади для інвесторів, покращенню якості життя мешканців, залученню молоді та кваліфікованих кадрів. Також це створює умови для сталого розвитку, збільшення місцевих доходів і формування позитивного іміджу громади [2].

Завершуючи, можна сказати, що організація корпоративної культури в територіальних громадах є не лише необхідністю, але й значним ресурсом для зміцнення їхньої соціальної структури та економічного потенціалу.

Висновок. Корпоративна культура сприяє не лише внутрішньому управлінню та організаційній структурі громад, але й відіграє критичну роль у їхній здатності адаптуватися до швидко змінюваних умов. Інтеграція традиційних цінностей із сучасними технологічними досягненнями є ключовою для досягнення сталого розвитку та залучення інвестицій. Корпоративна культура також впливає на підвищення мотивації співробітників місцевої влади та ефективності реалізації стратегічних проєктів. Ефективно організована корпоративна культура у територіальних громадах сприяє не тільки зміцненню внутрішніх процесів, але й створює оптимальне середовище для сталого розвитку, що обумовлено залученням зовнішніх ресурсів та інновацій. Культурні особливості громад виявляються через спільні цінності та цілі, що сприяють соціальній згуртованості та підвищенню якості життя мешканців. Отже, важливість корпоративної культури для територіальних громад є беззаперечною, оскільки вона є фундаментом для розвитку, інновацій та ефективного реагування на сучасні виклики, які ставить перед громадами сучасна динаміка змін.

Список використаних джерел:

1. Бобровська О. Ю. Корпоративність місцевого самоврядування як інтегральний чинник його розвитку. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 3(29). С. 75–85.
2. Бурик З. М. Формування корпоративної культури в територіальних громадах України в умовах змін і невизначеності. *Публічне урядування*. 2022. (4) - (32). С. 10-16. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-4\(32\)-1](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-4(32)-1)

*Оксана Чубарь, к.е.н., доцент
Віктор Бідяк, аспірант 2 курсу*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

ВРАХУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІНАХ СТРУКТУРИ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Виділення, усвідомлення та обґрунтування комплексу характерних особливостей, притаманних регіону, процесам його соціально-економічного розвитку та природно-ресурсного забезпечення, є важливими факторами, які повинні обов'язково враховуватись при формуванні та проведенні трансформаційних змін регіональної економіки, економічної та соціальної політики на рівні громад і регіону в цілому.

Закарпаття в даному контексті відрізняється певними ключовими ознаками географічного, природно-ресурсного, кліматичного плану. Звісно, що «гарячі» бойові дії (хоч і далеко від області) та військовий стан вплинули на внутрішньорегіональні соціально-економічні процеси. Проте важливо відзначити, що структура промислового виробництва області, яка сформувалась у довоєнний період, була представлена так [5]: переробна промисловість області займала лівову частку всієї галузі - 64,8 %. У свою чергу в ній найвищу частку склала підгалузь машинобудування – 32,4 %. Тобто, переробна промисловість, а в ній машинобудування – найбільш значимі для регіональної економічної системи.

Очевидно, що за період 2022-2024 років у структурі регіональної економіки та соціальної сфери відбулись певні зміни з урахуванням впливу релокації бізнесу та певної перебудови

економічних процесів у країні внаслідок ведення військових дій. Ці зміни потребують подальшого вивчення, аналізу, виявлення позитивних і можливих негативних наслідків їх впливу на соціально-економічні процеси, які відбуваються у регіоні.

Отже подальша трансформація соціально-економічного життя краю повинна враховувати як фактори макроекономічного рівня, так і регіональні особливості, зокрема унікальні, раціональна та грамотна імплементація яких може забезпечувати досягнення як локальних, так і загальнодержавних цілей розвитку.

Закарпатська область є унікальним за своїм географічним розташуванням, природою, культурою, архітектурою, історією, традиціями краєм, і ця унікальність повинна використовуватись як фактор розвитку та удосконалення структури регіональної економіки (табл. 1). Фактор географічного розташування та сусідства з чотирма європейськими країнами є визначальним щодо подальшої розбудови прикордонної інфраструктури та супутньої сфери послуг (транспортних, логістичних, банківських, фінансових, страхових, тимчасового розміщення, харчування тощо). У цьому контексті розвиток та підвищення стандартів якості транспортної мережі області набуває важливого значення. Територією Закарпаття проходить мережа залізниць та автомобільних шляхів, у тому числі міжнародних. Це забезпечує хороше сполучення для Закарпатської області з багатьма областями України та країнами Європейського Союзу, проте одночасно вимагає великих ресурсних вкладень для підтримки цієї інфраструктури в належному стані, а також її подальшої активної розбудови.

До особливостей природно-географічних характеристик краю слід додати, що близько 75% території області розташовано в горах Карпатах, і лише 25% на Закарпатській низовині. Закарпаття - одна із найменших за площею областей України, 214 населених пунктів якої мають статус гірських [2]. Здебільшого в таких населених пунктах недостатньо розвинуті сфера застосування праці та система соціально-побутового обслуговування, обмежена транспортна доступність. Вказані характеристики є обмежуючими факторами, які слід враховувати при проведенні трансформаційних змін економічної системи.

При оцінках та характеристиці природно-ресурсного потенціалу краю в першу чергу традиційно робиться наголос на сфері лісокористування, лісового господарства та лісової промисловості. Для Закарпаття ліси – основна сировинна база регіону, лісистість якого є найбільшою в Україні і складає 52%. Зважаючи на наявне ресурсне забезпечення розвиток деревообробки, меблевої промисловості, проте саме на засадах високотехнологічного виробництва, яке на даний момент в області практично відсутнє, є важливим стратегічним напрямком. Проте він гальмується відсутністю інвестиційних ресурсів для придбання та активного використання технологій з поглибленої переробки деревини, з урахуванням також екологічних наслідків впливу та природне середовище.

Природно-ресурсний потенціал краю цінний не лише для розвитку промислового виробництва, але й для сфери рекреації і туризму. Адже унікальність рельєфу, гірські масиви, полонини, річки та потічки, природні парки та заповідні зони, кліматичні особливості формують сприятливі умови для рекреаційно-туристичного підприємництва, санаторно-курортної справи, «зеленого» туризму. Цей пріоритетний напрям не може розвиватись без урахування стану екологічної безпеки.

Екологічна безпека – це соціально необхідний рівень якості навколишнього середовища, при якому відсутні загрози здоров'ю людей та життєдіяльності суспільства, виникненню негативних змін у функціонуванні природних екосистем [4].

З початком повномасштабної військової агресії та масового переміщення бізнесу зі Сходу України та із зони бойових дій у центральну та західну її частини почало озвучуватись питання екологічної ємності територій. Цей показник можна представити у вигляді граничної можливості природного середовища даного регіону (з його природно-ресурсним потенціалом, з урахуванням наявних природоохоронних засобів) протистояти деградації під впливом антропогенного і техногенного навантаження [1]. За словами академіка Е. Лібанової, на заході

країни можливості для перенесення (релокації) значних промислових об'єктів не безмежні, а щодо Закарпаття, Буковини та Волині - взагалі вичерпані [3].

Таблиця 1

Регіональні особливості Закарпатської області та можливі вектори їх впливу на вдосконалення структури економіки (складено авторами)

Регіональна особливість	Вектор впливу на структуру економіки	
Географічне розташування та близькість до кордонів 4-х країн ЄС	Розвиток прикордонної інфраструктури та сфери послуг, що з нею пов'язана. Розвиток транспортно-логістичної сфери та дорожнього господарства	Обов'язковість урахування екологічної місткості регіону та окремих ТГ, проведення екологічних експертиз при переміщенні бізнесових структур чи створенні нових підприємств, при відкритті індустріальних парків
Природно-ресурсний потенціал (ліс, корисні копалини)	Розвиток високотехнологічного деревообробного комплексу, меблевої промисловості на засадах поглибленої переробки сировини та високої доданої вартості Розвиток галузі будівельних матеріалів	
Природно-кліматичні особливості, заповідні зони, парки, території	Розширення спектру та підвищення якості послуг рекреаційно-оздоровчої та туристичної сфер Сільськогосподарське виробництво, агропромислове виробництво (овочівництво, садівництво, вівчарство)	
Релокація підприємств різних ВЕДів на територію області з початком війни	Відкриття нових робочих місць, створення нових підприємств інноваційного спрямування, зміна галузевої структури регіональної економіки, зменшення її дотаційності	

Процес релокації, який активно розпочався та здійснювався в регіоні у 2022-2023 роках, засвідчив його несистемний і хаотичний характер. Переміщення бізнесів відбувалося без урахування реального ресурсного та інфраструктурного забезпечення, без належних екологічних експертиз. Зрозуміло, що ці процеси мали надзвичайний характер, коли часу для ґрунтовних оцінок практично не було: стояло питання виживання та збереження хоча б якоїсь частини активів, майна, виробничих потужностей тощо. Проте в середньо-та довгостроковій перспективі екологічні чинники повинні відігравати визначальну роль при прийнятті таких важливих рішень, що будуть мати довготривалий структурний вплив на розвиток пріоритетних видів економічної діяльності у краї. Ці рішення повинні бути фахово обґрунтовані з урахуванням чинників ресурсного, кадрового забезпечення, інноваційної результативності, впливу на ринок праці, та, без сумніву, антропогенного й індустріального навантаження на довкілля.

Отже, унікальними особливостями Закарпатської області слід вважати її географічне розташування, природно-кліматичні характеристики, ресурсне забезпечення для розвитку лісопереробної промисловості, агропромислового виробництва. Значимість рекреаційно-туристичної та оздоровчої сфер, що базуються на природно-кліматичних ресурсах, вимагає відповідного рівня екологічної безпеки та захисту довкілля, що повинно враховуватись при подальших трансформаційних змінах структури регіональної економіки.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. – К.: "Палітра", 1997. – 130 с. URL: <http://www.geograf.com.ua/glossary/termini-z-galuzi-turizmu-ta-rekreaciji/ekologichna-mistkist-regionu>.
2. Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» від 15 лютого 1995 року № 56/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Інститут демографії: Екологічна ємність Закарпаття вже вичерпана. 28.08.2023. URL: https://mukachevo.net/news/institut-demografiyi-ekolohichna-yemnist-zakarpattia-vze-vycherpana_5476995.html.
4. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. Львів, 2013. Том 1. Екологічна безпека та природно-ресурсний потенціал / відп. ред. В.С. Кравців. 2013. 336 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20130001.pdf>.
5. Стратегія розвитку Закарпатської області на період до 2027 року (проект). URL: <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/regional%20development%20strategy%20until%202027.pdf>.

*Святослав Шепетюк, студент 4 курсу
ВСП «Гусятинський фаховий коледж ТНТУ ім І. Пулюя», смт. Гусятин
Науковий керівник: Шепетюк Л. В., викладач економічних дисциплін*

РИНОК ПРАЦІ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Зайнятість населення та ринок праці займають важливе місце у сучасних ринкових відносинах. Тільки на ринку праці здійснюється продаж – купівля робочої сили, оцінюється її корисність і переплітаються інтереси робітника та роботодавця щодо умов функціонування.

Основними чинниками, які мають значний вплив на регулювання ринку праці можна віднести виробничі, соціально-економічні, науково-технологічні, політико-правові. Виробничі чинники впливають на ринок праці через інноваційні процеси на підприємствах і виражаються на технічному рівні виробництва та ступені використання нових технологій. Соціально-економічні чинники залежать від економічної активності населення, наявності робочих місць, рівня соціальних виплат, матеріальних умов та рівня захищеності населення. Науково-технічні чинники виявляються готовності до інновацій, професійно-освітньому рівні працівників та прискоренні науково-технічного прогресу. Політико-правові чинники регулюють законодавчі аспекти зайнятості, заохочують підприємців до створення нових робочих місць.

На сучасному етапі розвиток ринку праці залежить від демографічних чинників, що суттєво погіршилися внаслідок воєнних дій. Через війну залишилися без роботи майже 40 % людей, приблизно 23% українців працюють і отримують заробітну плату довоєнного рівня, а 22% - отримують зменшену заробітну плату. Через важкі умови у малому та середньому бізнесі в Україні було скорочено майже 1, 07 млн. працівників. На кінець 2023 року та на початку 2024 року можна спостерігати підвищення дефіциту кадрів. Наразі безробітні українці шукають роботу, але їхні навички не завжди відповідають запитам працедавців. На рисунку 1 відображено зростання частки вакансій для різних категорій населення.

Рис. 1. Зростання частки вакансій на ринку праці

*Джерело: складено автором на основі даних work.ua

Аналізуючи дані ресурсу work.ua можна зазначити, на ринку праці стала помітна тенденція стосовно дефіциту кадрів. І саме зростання частки вакансій для студентів, пенсіонерів, кандидатів без досвіду роботи свідчить про проблеми роботодавців на ринку праці. Найбільший брак кадрів ми спостерігаємо серед некваліфікованих робітників. Важка робота, незручний графік роботи, низька заробітна плата, сезонність – це основні причини, які впливають на плинність кадрів.

У 2024 році рівень безробіття частково знизився, про що свідчать дані опитувань, проведених Національним банком України. На рисунку 2 відображено динаміку зниження безробіття [1].

Рис. 2. Рівень безробіття у 2021-2024 рр.

**Джерело: складено автором на основі даних інфляційного звіту НБУ*

На основі наведених даних зазначаємо, що у 2024 році рівень безробіття помітно знизився. Але дефіцит кадрів зберігається і надалі. Роботодавці для виконання роботи залучають на свої підприємства ветеранів, студентів і навіть людей пенсійного віку. Наразі рівень безробіття серед внутрішньо переміщених осіб дещо вищий, ніж в загальному серед населення. Це пояснюється невідповідністю їх кваліфікації до вакансій на ринку праці у нових регіонах проживання.

Отже, можна зазначити, що ринок праці є важливим елементом економіки країни. Він впливає на добробут населення та відповідно соціальну стабільність. Поглиблення регіональних диспропорцій, внутрішня міграція змінили розташування робочої сили та спричинили дефіцит окремих спеціальностей. Тому, сучасні економічні умови нашої країни вимагають зовсім нових підходів до вирішення проблем попиту та пропозиції робочої сили, погіршення демографічної ситуації, посилення міграційних процесів та зниження добробуту населення. Роботодавці повинні навчитися взаємодіяти з людьми, які постраждали від війни та ветеранами. Такі аспекти як взаємодопомога, побудова високоефективної команди та розвиток емпатії повинні стати в пріоритеті при забезпеченні ефективного функціонування ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Ринок праці в умовах війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3909003-rinok-praci-v-umovah-vijni-demograficni-vikliki-dla-ukraini.html> (дата звернення 28.11.24)
2. Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості. URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infofiles/01_sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_2023_0.pdf (дата звернення 28.11.24)
3. Шепетюк С. Окремі аспекти стану ринку праці України у сучасних умовах. Міжнародна науково-практична конференція: тези 27 січня 2023р. Лондон, Великобританія, с 650-655

СЕКЦІЯ 2
АКТУАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

*Владислав Алексєєнко, аспірант 2 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Чубарь О. Г., к.е.н., доцент*

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

На третьому році повномасштабної війни вартість збитків і втрат, яких зазнала Україна, вже досягла рекордних величин, а падіння реального ВВП є сильнішим, ніж у більшості країн, які мали досвід збройних конфліктів.

Економічна ситуація у кожній країні під час війни є неймовірно складною. На бюджет лягає велике навантаження витрат, які зазвичай немає чим покривати. В такій ситуації опинилась і Україна, де за період 2022-2023 рр. дефіцит бюджету зріс на 1373 трлн грн або майже у 8 разів. У 2024 р. запланований дефіцит становить взагалі 48% бюджету, тобто держава не зможе профінансувати майже половину своїх витрат [2].

Якщо розглядати дефіцит бюджету через відношення до ВВП, то варто відмітити, що європейське законодавство не допускає перевищення дефіциту більше ніж 3-5% ВВП. Протягом 2010-2021 рр. Україна вкладалась у ці межі, і завершила 2021 р. з показником – 3,63%. Проте у 2022 р. він вже становив – 17,62%, 2023 р. – 20,39%, а в 2024 р. запланований рекордний показник – 20,7% [2].

Розглядаючи план бюджету 2024 р., необхідно зазначити такі дані: доходи бюджету – 1,768 трлн грн, видатки – 3,355 трлн грн, з них витрати на оборону та безпеку – 1,692 трлн грн [2]. Витрати на оборону складають найбільшу статтю видатків кошторису, що не є дивним для країни в стані війни. Однак, майже всі надходження протягом року будуть спрямовуватись на покриття воєнних дій, не залишаючи коштів для фінансування інших важливих витрат бюджету, наприклад, соціальної сфери.

Структура джерел фінансування державних витрат України приблизно виглядає наступним чином: 41% витрат фінансуються податковими і неподатковими доходами бюджету, 35% - зовнішніми позиками і грантами, 13% - монетарним фінансуванням і 9% - залученням позик на внутрішньому ринку [2]. Тобто, витрати держави на ведення військових дій і функціонування соціально-гуманітарної сфери майже порівну розділили між собою українські платники податків і зовнішні кредитори/донори.

В той же час, як свідчить досвід інших країн, що перебували у стані війни, вклад внутрішніх кредиторів держави та грошової емісії, зазвичай є більш суттєвими, а зовнішні донори не завжди відіграють настільки вагому роль, як в Україні.

Наприклад, в Ізраїлі під час війни на виснаження (1967-1970 роки) державні видатки на 53% фінансувалися за рахунок внутрішніх доходів, на 20% - за рахунок емісії центрального банку, на 22% - за рахунок зовнішніх позик і грантів, на 5% - за рахунок позик банків та інших внутрішніх секторів [3].

У економіці США часів II світової війни державні видатки на 30,2% фінансувалися за рахунок податкових доходів бюджету, на 10,1% - за рахунок монетарного фінансування центрального банку і на 46% - залучення внутрішніх позик урядом. Тобто в США у структурі фінансування державних видатків частка внутрішніх кредиторів уряду була в рази більшою, ніж в Україні, частка грошової емісії була трохи меншою, зовнішні донори були відсутніми, а платники податків мали співставну частку в загальному фінансуванні [3].

Як бачимо, залучення зовнішньої допомоги є ключовою передумовою функціонування економіки. Однак, в умовах невизначеності Україні критично потрібно шукати та застосовувати рішення для нарощення власних внутрішніх джерел фінансування. По-перше, такі ресурси є критично важливими для фінансування армії. По-друге, значна залежність від міжнародної допомоги робить країну вразливою та підриває її майбутню стійкість.

Необхідно проводити реформи, знаходити та задіювати усі можливі внутрішні ресурси, які б дозволили підвищити ефективність процесів, та вивільнити таким чином ресурси, а також наростити надходження до бюджету. Актуальними у такому випадку є реформи цифровізації.

Впровадження цифрових рішень та оптимізація державних процесів не лише підвищують ефективність управління та якість надання послуг, але й сприяють зростанню доходів державного бюджету та наближенню до європейських стандартів. Так, наприклад, впровадження системи «Е-акциз» зменшить рівень нелегальної торгівлі, підвищить прозорість ринку та сприятиме розвитку легального бізнес-сектору, тим самим покращуючи економічну стабільність та сприяючи інтеграції України до європейського ринку. Під час повномасштабної війни також важливою є транспортна галузь, у якій відбувається цифровізація процесів шляхом впровадження проєктів «Черга», «e-ТТН» [1].

Отже, наразі Україна переживає складні часи. Війна, залишаючи після себе численні руйнування та соціальні проблеми, ставить перед державою і суспільством низку складних завдань, які об'єднує потреба у вагомому фінансуванні. Найдоступнішими джерелами фінансування економіки для України залишаються зовнішні позики та міжнародна допомога. Водночас, зважаючи на досвід інших країн, державі слід активніше шукати рішення для нарощення власних фінансових ресурсів, щоб зменшити залежність від зовнішньої допомоги і зміцнити свою економічну незалежність.

Список використаних джерел:

1. Гроші в обмін на реформи: економічна стійкість України як основа фінансування відбудови. Yurii Romashko / Інститут аналітики та адвокації / 12 серпня 2024. URL: <https://iaa.org.ua/articles/money-for-reforms-ukraines-economic-resilience-as-a-basis-for-financing-reconstruction/>
2. Макроекономічні показники. Статистика / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#4>
3. Фінансово-економічні наслідки війни / LB.ua («Лівий Берег») / 31 березня 2023 р. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoeconomichni_naslidki.html

*Вадим Березовик, к.е.н., докторант, директор ТОВ «Профін консалтинг»
ДННУ «Академія фінансового управління», м. Київ*

ДЕРЖАВНИЙ КАПІТАЛ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Банки відіграють важливу роль у економіці країни. Ефективно функціонуюча банківська система стимулює розвиток економіки країни, адже 93,6 % сукупних активів фінансових установ України сконцентровано саме в банківських установах.

Фінансові кризи 2008-2009 та 2014-2015 років спровокували хвилю банкрутств банків в Україні та збільшили концентрацію банківських активів та капіталу. Частка держави у банківській системі досягла надмірно високого рівня. Суттєве зростання державного капіталу відбулось у наслідок націоналізації Приватбанку (грудень 2016 року) та Сенсбанку (липень 2023 року).

Державні банки за даними НБУ [1] станом на 01.01.2024 р. володіли 53,6% чистих активів банківського сектору та 64,5% коштів населення (з них найкрупніший в країні Приватбанк 23,3% та 36,2% відповідно).

Концентрація банківського капіталу в державному секторі впливає на формування клієнтської бази та кредитної політики банків, а відповідно на ризик-апетити та рівень конкуренції в цілому на банківському ринку.

Концентрація капіталу та активів потребує визначення оптимального рівня участі держави у банківському секторі, який має забезпечити стабільність функціонування грошово-кредитної системи у періоди криз та діючого військового стану, а також забезпечити прозоре функціонування банківської системи, рівний доступ до кредитування різних суб'єктів господарювання.

Як свідчить дослідження МВФ регуляторне поле, що сприяє конкуренції у банківському секторі, може полегшити доступ до кредитів і, зрештою, забезпечити ширший розподіл переваг від зростання кількості кредитів [3].

У розвинутих країнах частка держсектору на банківському ринку менше ніж 30% (наприклад, у Великобританії та в таких країнах ЄС як Іспанія, Італія, Франція, Португалія). Регіон Центральної та Східної Європи має різний рівень присутності держави у банківському секторі [1]. Державні банки мають достатній вплив у Болгарії, Польщі, Румунії, Словаччині. Лише в Молдові, яка зараз, як і Україна, проходить шлях до вступу у ЄС, немає держбанків після проведення приватизації місцевого Ексімбанку.

Не дивлячись на значну концентрацію державного капіталу в банківській системі України, в наукових дослідженнях недостатньо уваги приділено аналізу специфічних процесів формальної та неформальної концентрації державного банківського капіталу та функціонування інституцій, які мають забезпечувати управління та координацію діяльності банківських установ з державним капіталом.

У довоєнній стратегії Міністерства фінансів України 2020р. був передбачений ліберальний підхід на частковий або повний вихід держави з усіх банків з державною часткою. Зазначалося, що метою держави є зменшення до 2025 р. ринкової частки державних банків удвічі – з теперішніх більш ніж 50% до рівня 25% трьома основними напрямками:

1. шляхом продажу стратегічним інвесторам (іноземним та місцевим, переважно **міжнародним** комерційним банкам) мажоритарних пакетів акцій;
2. за рахунок продажу міжнародним фінансовим організаціям;
3. за допомогою виходу держбанків на IPO, тобто первинного розміщення їх акцій на фондових біржах.

Підкреслювалося, що продаж банків має проводитися за справедливою ринковою вартістю, яка буде максимізована для держави шляхом трансформації корпоративного управління держбанків «до рівня приватних банків, підвищення операційної ефективності, досягнення фінансової стійкості та надійності банків» [2] за допомогою зовнішніх радників та іноземних консультантів.

Продаж частки держави у банках має здійснюватися у сприятливий для продажу час за прозорими процедурами з метою отримання найкращих пропозицій та сприяння розвитку справедливої конкуренції на банківському ринку. Конкуренція на банківському ринку має підвищити якість банківських послуг та стимулювати розвиток кредитування реального сектора економіки України.

На мою думку, під час військового стану продаж банків, як стратегічно важливих для фінансування оборони держави об'єктів навряд чи є доцільним, тим більше, що отримати у цей час «максимальну ціну» буде дуже складно.

Окрім того, як показала практика, під час війни найбільш швидко відновили кредитування реального сектора економіки саме українські державні банки, здійснюючи кредитування стратегічно важливих секторів економіки, надаючи фінансування на релокацію

бізнесів з тимчасово окупованих територій та районів ведення бойових дій. В той же час, приватні банки та банки з іноземним капіталом суттєво скоротили обсяги надання нових кредитів через введення нових більш жорстких кредитних процедур та політик.

Фактично більшість приватних банків та банків з іноземним капіталом сконцентрували свої активні операції на вкладення у ОВДП та розміщення у високоприбуткові депозитні сертифікати НБУ. Таким чином, більшість банків протягом 2022-2023 років отримали надприбутки від розміщення активів у державні боргові інструменти і не підтримували кредитування підприємств та фізичних осіб.

Військовий стан вимагає виваженого підходу у забезпеченні стабільного функціонування банківської системи країни. Ситуативна концентрація держави у банківському секторі зіграла позитивну роль у швидкому відновленні державними банками кредитування реального сектора економіки після початку широкомасштабної агресії.

В повоєнний період слід зменшити частку держави у банківському секторі до оптимальної межі концентрації у діапазоні 25—30% активів банківської системи. Такий рівень участі держави в активах та капіталі банківської системи має забезпечити зростання конкуренції на ринку банківських послуг, покращення сервісів та забезпечить фінансування великих інфраструктурних проектів та кредитування стратегічних підприємств України.

Список використаних джерел:

1. Березовик В.М., Прозоров Ю.В. Межі концентрації державного банківського капіталу та інститути координації кредитування економіки / Економіка та суспільство. 2024, № 63. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4144>.
2. Міністерство фінансів України. Засади стратегічного реформування державного банківського сектору (стратегічні принципи). Київ, серпень 2020 р. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files/20200814%20SOB%20Strategy.pdf>.
3. Eichengreen B., Csonto D., El-Ganainy A., Koczan Z. (2021). Financial Globalization and Inequality: Capital Flows as a Two-Edged Sword. IMF Working Paper. URL: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2021/English/wpiea2021004-print-pdf.ashx>

Олена Бобрик, викладач

Сергій Леценко, викладач

ВСП «Верхньодніпровський фаховий коледж ДДАЕУ», м. Верхньодніпровськ

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Для успішного функціонування ринкової економіки України необхідний добре розвинений фінансовий ринок. Він є необхідним для залучення інвестицій, підтримки підприємництва та покращення життя громадян. Ефективне функціонування фінансового ринку залежить від загальної макроекономічної стабільності та сприятливого бізнес-клімату. Він є не лише джерелом фінансування, але й важливим інструментом економічної політики.

В українській економіці фінансовий ринок виконує важливу роль, забезпечуючи взаємодію попиту та пропозиції на різноманітні фінансові ресурси, що є необхідною умовою для ефективного функціонування ринкової системи. Ефективне функціонування фінансового ринку, зокрема страхового, пенсійного та небанківського секторів, є необхідною умовою для сталого економічного зростання України та підвищення добробуту її громадян [3,с.5].

Перед повномасштабним вторгненням фінансовий сектор України був недостатньо розвинений і сильно залежний від банків. Ця ситуація була наслідком складного перехідного

періоду та недосконалої ринкової інфраструктури. Війна не лише виявила слабкі місця системи, а й поставила під загрозу її стабільність. Тому виникла гостра потреба в адаптації фінансових інститутів до нових реалій та підготовці до відновлення економіки після війни.

Глибокий, високоліквідний і стійкий фінансовий сектор – це потужний двигун економічного розвитку. Він здатний мобілізувати значні ресурси та спрямувати їх на інноваційні проекти, що забезпечує стійке зростання економіки. Тому відновлення та розвиток фінансового ринку є невід’ємною частиною стратегії післявоєнної відбудови України [1,с.22-23].

Безперервна робота фінансового сектору є життєво необхідною для успішного протистояння агресору та подальшого відновлення країни. Фінансовий сектор має забезпечити як фінансування оборони, так і захист інтересів громадян. Війна стала серйозним випробуванням для фінансової системи України, проте завдяки оперативним діям фінансових інститутів вдалося мінімізувати негативні наслідки для економіки [2,с.148].

Незважаючи на виклики війни, фінансовий ринок України демонструє здатність до адаптації та відкриває нові можливості для розвитку:

1. Прискорення цифрової трансформації, тобто війна стимулювала розвиток цифрових каналів обслуговування, що дозволяє банкам і фінансовим компаніям надавати послуги клієнтам у будь-якій точці країни, навіть у віддалених регіонах.

2. Розвиток інклюзивних фінансових послуг, тобто війна підкреслила необхідність забезпечення доступу до фінансових послуг для всіх верств населення, зокрема для внутрішньо переміщених осіб та жителів деокупованих територій.

3. Залучення міжнародної фінансової допомоги, тобто війна сприяла збільшенню обсягу міжнародної фінансової допомоги Україні, що може бути використано для відновлення економіки та розвитку фінансового сектору.

4. Розвиток зелених фінансів, тобто відбудова України після війни створить значний попит на фінансування зелених проектів, що може стимулювати розвиток цього сегмента фінансового ринку.

Створення нових фінансових інструментів, тобто війна виявила потребу в нових фінансових інструментах для підтримки постраждалих від війни підприємств та населення [4,с.39].

Війна є тимчасовим явищем, і після перемоги Україна матиме значний потенціал для розвитку фінансового ринку. Очікується, що після завершення війни відбудеться відновлення банківського сектору, зокрема за рахунок залучення міжнародної фінансової допомоги та реструктуризації проблемних кредитів. Війна може стимулювати розвиток ринку капіталу, зокрема за рахунок емісії облігацій для фінансування відновлення інфраструктури. Очікується, що після завершення війни зросте доступність фінансових послуг для населення, зокрема за рахунок розвитку цифрових каналів обслуговування та розширення мережі банківських відділень. Війна може призвести до посилення ролі держави в економіці, зокрема у фінансовому секторі.

Війна в Україні створила безпрецедентні виклики для фінансового сектору, але також відкрила нові можливості для його розвитку. Успішне подолання цих викликів та реалізація потенціалу для розвитку вимагатимуть скоординованих дій уряду, Національного банку України, міжнародних фінансових організацій та фінансових інститутів [5,с.67].

Список використаних джерел:

1. Данилишин Б. Реалії воєнного часу: ситуація в економіці та фінансових ринках України. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/568138_realii_voiennoho_chasu_situatsiya.html.
2. Розвиток фінансового ринку України в умовах європейської інтеграції: проблеми та перспективи: кол. монографія / за заг. ред. В.Г. Баранової, О.М.Гончаренко. Харків: Діса плюс, 2019. 370 с.

3. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Березень 2021. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitkufinansovogo-sektoru-ukrayini-do-2025-roku-7686>.
4. Чернишова О.Б., Чорновол А.О., Мирончук В.М. Функціонування фінансового сектору України в умовах воєнного стану. ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО. Вип. 38. 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-49>.
5. Шишпанова Н.О., Іванов А.О. Фінансовий ринок: сучасний стан, проблеми на перспективі розвитку. Modern Economics. 2017. № 1. С. 66–72.

*Аліна Ботнарчук, студентка 2 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Мінкович В. Т., ст. викладач*

СУТНІСТЬ ТА ОКРЕМІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ КРЕДИТНОЇ ЕМІСІЇ

Процес кредитної емісії є одним із ключових механізмів впливу на економічну активність, фінансову стабільність і темпи економічного зростання в країні. Кредитна емісія, забезпечуючи банківську систему ресурсами для кредитування, відіграє важливу роль у стимулюванні інвестицій, розвитку підприємництва та задоволенні споживчого попиту. Однак надмірне або недостатнє використання кредитної емісії може призвести до серйозних макроекономічних проблем, таких як інфляція, зниження довіри до банківської системи, банківські кризи та економічні спади.

Кредитна емісія є ключовою складовою грошово-кредитної політики держави та відіграє важливу роль у формуванні обсягу грошової маси в економіці. Вона являє собою процес випуску нових грошей в обіг шляхом кредитування центральним або комерційними банками. Ефективне регулювання кредитної емісії сприяє забезпеченню економічної стабільності, створенню умов для зростання виробництва та підтримання стабільного рівня цін.

Кредитна емісія часто призводить до надлишкової кількості грошей в обігу, що провокує зростання цін. Особливо це є проблемою, коли кредити надаються без чіткого контролю, зокрема в умовах економічної нестабільності. Часто відсутність прозорих механізмів моніторингу кредитних операцій створює ризики для інвесторів та вкладників, що може призвести до втрати довіри до банківської системи. Недостатній рівень кваліфікації працівників у банківському секторі та недосконалість внутрішніх механізмів управління можуть призводити до неправильного розподілу кредитних коштів та завищення ризиків [1].

В періоди, коли в країні значні обсяги кредитів були проблемними, посилювався ризик банківських криз. Такий стан зумовлює потребу у збільшенні резервів для покриття збитків, що обмежує здатність банків до нових кредитних операцій. Через низькі доходи багатьох громадян та бізнесів здатність повернення кредитів буде залишатися обмеженою, що підвищує ризики невиконання зобов'язань перед банками. Нестабільна економічна та політична ситуація в країні впливає на ризикованість кредитування та на стабільність національної валюти, що є ключовими факторами для успішної кредитної емісії [3].

Повномасштабне вторгнення росії призвело до зменшення попиту на кредити з боку фізичних осіб. Разом з тим попит на кредити з боку підприємств зберігається, зокрема, і за рахунок покращення умов участі корпорацій в урядових програмах [2]. Разом з тим високі відсоткові ставки на ринку гальмують попит на кредити, а але для бізнесу така підтримка за умов війни є дуже важливою, оскільки він відчуває нестачу довгострокових інвестиційних ресурсів.

Емісійна політика НБУ останніх років, а тим більше з початком війни, більше орієнтована на фінансування державних потреб, ніж на підтримку банків, що призводить до зниження ліквідності банківської системи і зменшення її здатності підтримувати економічне зростання через кредитування. Фондовий канал емісії активно використовується не для стимулювання економіки, а для забезпечення бюджетних потреб та фінансування бюджетного дефіциту, що знижує його ефективність для розвитку економічної активності і споживчого попиту. Нерівномірна динаміка участі НБУ в процесі кредитної емісії сприяє погіршенню основних макроекономічних показників, таких як зростання ВВП, інфляція та банківська діяльність, що свідчить про необхідність узгодження і послідовності монетарної політики.

Для вдосконалення кредитної емісії в Україні слід розглянути інновації штучного інтелекту та цифровізації. Наприклад, створення платформи з використанням штучного інтелекту для прогностичного аналізу кредитних ризиків на основі великих даних (big data) дозволить покращити якість оцінки позичальників. Платформа може аналізувати історичні дані з різних джерел (податкові, фінансові звіти підприємств, макроекономічні показники) і прогнозувати потенційні ризики, навіть, враховуючи зовнішні чинники. Це дозволить стабільніше регулювати кредитну емісію, спираючись на більш точні прогнози економічних циклів.

Блокчейн можна використовувати для прозорості й захищеної фіксації кредитних транзакцій, що підвищить довіру до операцій. Національний банк міг би ініціювати створення захищеного блокчейн-реєстру для кожного виду кредитної емісії, що спростить облік емісійних коштів і зробить механізми рефінансування ефективнішими.

Платформи на основі штучного інтелекту можуть сприяти цифровізації кредитних процедур, дозволяючи підприємствам швидко проходити оцінку та отримувати доступ до кредитних ліній. Національний банк міг би створити центральний цифровий хаб, де через алгоритми штучного інтелекту обробляються заявки на кредити. Це підвищить швидкість обігу коштів в економіці, дозволяючи вільнішу і контрольовану кредитну емісію.

Використання штучного інтелекту для адаптивного моніторингу кредитних портфелів банків і системи ризиків. Це дозволить наглядовим органам відстежувати зміни ринкових умов у реальному часі, гнучко реагуючи на коливання макроекономічних індикаторів і допомагаючи підтримувати стабільний рівень кредитної емісії.

Таким чином, для вдосконалення кредитної емісії доцільно використовувати інноваційні рішення на основі штучного інтелекту та блокчейну. Штучний інтелект може підвищити якість оцінки ризиків завдяки аналізу великих даних, допомогти у сегментації позичальників, створенні адаптованих умов кредитування та автоматизації моніторингу ризиків. Блокчейн забезпечить прозорість і надійність кредитних транзакцій, дозволяючи НБУ спростити облік емісійних коштів. Використання цих технологій дасть змогу стабілізувати кредитну емісію та посилити її регулювання, сприяючи економічному розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Економічна правда. Центральні банки в період криз: тактика і стратегія дій. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/20/697221/> (дата звернення: 12.10.2024).
2. Іршак О. С. Кредитна діяльність банків в умовах війни. Ефективність міжнародної економічної інтеграції. 2023. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-326-5-16>. (дата звернення: 12.11.2024).
3. Швець Ю. О., Горбачов О. Є. Сучасний стан банківського кредитування в Україні: проблеми та перспективи. Економіка і суспільство. 2018. № 15. С. 793-798. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/120.pdf (дата звернення: 22.10.2024).
4. Nikiforov P., Kraus N., Kraus K. Regulation of the Money Market through Monetary Policy Instruments. European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations. 2022. Т. 2, № 10. С. 77-90. URL: <https://doi.org/10.32750/2022-0207> (date of access: 12.11.2024).

Віталій Варцаба, аспірант

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Огородник В. О., к.е.н., доцент

ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Інвестиції відіграють вирішальну роль у відновленні та розвитку економіки в умовах післявоєнного періоду. Для України, яка зіткнулася з безпрецедентними викликами у вигляді руйнування інфраструктури, втрати промислового потенціалу та значного скорочення економічної активності, питання створення сприятливого інвестиційного клімату є пріоритетним завданням державної політики.

Міжнародна практика свідчить, що інвестиції можуть стати основним джерелом фінансування для модернізації країни. Разом із цим, залучення іноземних інвесторів можливе лише за умови створення прозорих правил, гарантій безпеки капіталу та довгострокової економічної стабільності.

До початку військового конфлікту Україна демонструвала позитивну динаміку в залученні інвестицій (рис.1).

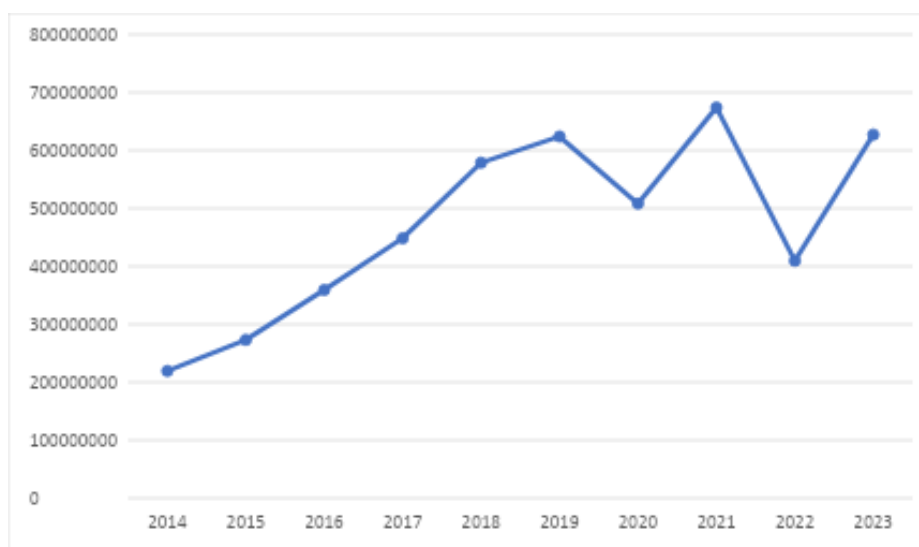

Рис. 1. Обсяг капітальних інвестицій в Україні за 2014-2023 роки, тис. грн. [2]

Аналіз даних обсягу капітальних інвестицій в Україні за 2014-2023 роки дозволяє визначити ключові тенденції та вплив економічних змін, зокрема, війни, на інвестиційну діяльність в країні.

Протягом 2014-2018 років спостерігалось поступове зростання капітальних інвестицій: від 219,4 млрд грн у 2014 році до 578,7 млрд грн у 2018 році. Це свідчить про стабільний економічний ріст і відновлення інвестиційної активності після економічної кризи 2014 року. Ріст був особливо значним у 2017-2018 роках, коли обсяг інвестицій перевищив 600 млрд грн, що свідчить про підвищення інтересу до інвестицій в країні. У 2020 році обсяг капітальних інвестицій різко знизився до 508,2 млрд грн. Це, ймовірно, є результатом негативного впливу пандемії COVID-19, що призвела до затримок в реалізації інвестиційних проєктів, а також до скорочення бізнес-активності в умовах обмежень і карантинів. Вже у 2021 році інвестиції відновилися до 673,9 млрд грн, що є найбільшим показником за весь період з 2014 року. У 2022 році через повномасштабну війну, яку розпочала Росія проти України, обсяг капітальних інвестицій значно скоротився до 409,7 млрд грн, що на 39% менше, ніж у 2021 році [2].

Враховуючи значне падіння в 2022 році та неповне відновлення в 2023 році, Україні необхідно забезпечити стабільність та підтримку інвестиційної привабливості через впровадження реформ, покращення бізнес-клімату та залучення міжнародних інвестицій, щоб прискорити відновлення економіки після перемоги.

Одним із найбільших викликів для інвесторів залишається високий рівень корупції, недостатня прозорість процедур і нерозвинена судова система. Крім того, військові дії створюють додаткові ризики для інвестування, зокрема у вигляді фізичного знищення активів і неможливості прогнозувати економічну політику держави.

Проте, навіть в умовах війни, певні сектори залишаються привабливими для інвесторів, зокрема IT-сфера, агропромисловий комплекс та альтернативна енергетика.

Післявоєнний період є критичним для економічного відновлення України. Ефективна політика залучення інвестицій стане запорукою довгострокового розвитку країни, створення нових робочих місць та модернізації національної економіки. Запропоновані рекомендації дозволяють мінімізувати ризики для інвесторів, підвищити довіру до країни та забезпечити стійке економічне зростання.

Список використаних джерел:

1. Інноваційні основи відновлення та розвитку країн після збройних конфліктів: інноваційний вимір: колективна монографія / за ред. д.е.н. Омеляненка В. А. Суми: Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань. 2022. 280 с.
2. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за 2010-2023 роки Державна служба статистики України URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ibd/kin/kin_rik/k_ed_10-21.xlsx

Катерина Веселовська, студентка 2 курсу

Євгенія Мегела, студентка 2 курсу

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

Науковий керівник: Мінкович В. Т., ст. викладач

ШЛЯХИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ УКРАЇНЦІВ

У часи економічної нестабільності, зокрема під час війни, фінансова грамотність стає критично важливою. Адже, достатній рівень фінансової грамотності допомагає населенню раціонально використовувати фінансові ресурси, формувати особисті заощадження та фінансову подушку безпеки, зберігати стабільність та уникати паніки, наприклад, надмірних покупок через страх зростання цін. З огляду на це, Національний банк України (НБУ) вже кілька років працює над підвищенням рівня обізнаності громадян у фінансових питаннях, розробляючи довгострокові стратегії. Усі розроблені напрямки стратегії допоможуть громадянам уникати фінансового шахрайства, приймати раціональні фінансові рішення, що в кінцевому результаті призведе до зміцнення економіки країни.

Так, відповідно до Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року [4], високий рівень фінансової грамотності населення країни має важливе значення для економіки держави, адже:

- сприяє зростанню рівня довіри громадян до фінансових установ;
- сприяє зростанню рівня користування фінансовими послугами;
- сприяє до стабільності, зростанню та розвитку економіки держави;
- підвищує рівень користування каналами дистанційного електронного обслуговування під час отримання фінансових послуг;

- дозволяє відрізнити шахрайські дії та забезпечити ефективне використання ресурсів, що позитивно впливає на загальну економічну ситуацію в країні.

У 2018 році дослідження USAID показало, що індекс фінансової грамотності в Україні становив 11,6 балів, останнє місце серед опитаних країн [6]. У 2021 році цей показник зріс до 12,3 балів. Найвищий рівень грамотності зафіксували у вікових групах 25-34 і 30-59 років, найнижчий – серед молоді 18-19 років та старшого покоління віком від 60 років [1]. Дослідження також виявило, що крім невисокого рівня знань, громадяни часто виконували ряд помилок, які заважали розвитку їх корисних фінансових навичок: віддавали перевагу одному з видів накопичення, не вміли контролювати витрати, зловживали кредитами, відкладали заощадження на потім. Більша частка батьків розвинула звичку вкладати всі кошти у дітей і постійно перебували в фінансових труднощах [5].

Держава розпочала боротись з цими проблемами, затвердивши Національну стратегію розвитку фінансової грамотності до 2030 року. Метою якої є – підвищення фінансової обізнаності громадян. Стратегія, розроблена НБУ спрямована на розширення фінансових знань серед різних груп населення та створення якісної базової фінансової освіти для дітей та молоді. Важливими напрямками впровадження стратегії вважаємо наступні:

1. Створюються навчальні ресурси, модернізуються навчальні програми та впроваджуються новий обов'язковий курс «Підприємництво і фінансова грамотність» з 2025 року у 8 класах та з 2026 року у 9 класах у всіх школах України.

2. Для дорослого населення підвищується фінансова грамотність через навчальні ресурси для розвитку фінансових навичок, управління фінансами в кризу та обізнаності про економіку й фінансові продукти.

3. Вперше буде запроваджено комплексний підхід для підвищення фінансової обізнаності підприємців.

4. Планується створити навчальні матеріали про цифрові фінансові послуги, платіжну безпеку та захист від кіберзлочинності.

5. Відбувається налагодження співпраці з представниками міжнародних організацій та інших країн для покращення екосистеми фінансової грамотності [3].

Розробку стратегії НБУ з підвищення фінансової грамотності українців вважаємо важливим кроком для забезпечення економічної стабільності України. Водночас аналіз світового досвіду дозволяє перейняти успішні практики, які можуть стати орієнтиром для вдосконалення вітчизняних підходів.

Так, у 2023 році було проведено опитування Flash Eurobarometer 525 «Моніторинг рівня фінансової грамотності в ЄС», за результатами якого було визначено рівень знань європейців у сфері фінансів: 52% населення країн ЄС оцінюють свій рівень фінансової грамотності як середній, 25% вважають ці знання досить високими, 5% – дуже високими, 12% мешканців відповіли, що їхні знання досить низькі, 4% – дуже низькі [2]. В той же час одні з найвищих показників фінансової грамотності в світі мають Норвегія, Данія та Нідерланди, де близько 70% населення володіють необхідними знаннями у сфері фінансів. Високий рівень освіченості у фінансовій сфері досягається у цих країнах завдяки значним інвестиціям в освітню систему та впровадженню спеціалізованих програм. Наприклад, Національний банк Норвегії фінансує кілька програм, щоб створити різні цікаві та інтерактивні навчальні програми, що спрямовані на навчання школярів і студентів управлінню витратами, інвестиціями, кредитами та довгостроковими заощадженнями. Водночас Уряд Нідерландів розширює фінансові можливості громадян через законодавчі ініціативи, спрямовані на підвищення обізнаності щодо управління грошима. У 2012 році прийнято закон для зменшення рівня кредитних заборгованостей. У сфері освіти впроваджено програми з фінансової грамотності, орієнтовані на навчання населення з раннього віку [7]. Данія демонструє баланс між високим рівнем споживчого боргу та значними активами домогосподарств, маючи один із найнижчих рівнів бідності у світі, а значна частина населення володіє значними фінансовими ресурсами.

Особливу роль у фінансовій стабільності відіграє модель пенсійних накопичень із використанням складного відсотка. Громадяни відкладають 10-15% доходу на обов'язкові пенсійні плани, які продовжують приносити дохід навіть після виходу на пенсію. Пенсійна реформа супроводжувалася інформаційною кампанією і, попри складнощі впровадження, підтвердила свою ефективність [7].

Таким чином, дії, які вже заплановано Урядом реалізовувати в досліджуваній нами сфері, спрямовані на формування фінансово грамотних українців, які зможуть ефективно використовувати ресурси та трансформувати навички у роботі та повсякденному житті. Навчання з раннього віку сприятиме відповідальному ставленню до фінансів, а нові курси підвищать економічну активність і рівень підприємництва. Молоде покоління краще орієнтуватиметься у бюджетуванні, заощадженнях та цифрових фінансових послугах, а також уникатиме шахрайства. Співпраця з міжнародними організаціями та адаптація європейського досвіду допоможуть запровадити найкращі практики, посилюючи фінансову грамотність і стабільність в Україні.

Список використаних джерел:

1. Домбровська С. О. Сучасні методи формування фінансової грамотності населення України. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/1_Dombrovska_319_2022_5_14.pdf. (дата звернення: 05.11.2024)
2. Кожен 6 європеєць не має заощаджень: до чого тут Україна? URL: <https://minfin.com.ua/ua/invest/articles/finansovaya-gramotnost-v-evrosoyuzeuropki-dlya-ukrainy/>. (дата звернення: 28.11.2024)
3. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/zatverdzheno-natsionalnu-strategiyu-rozvitku-finansovoi-gramotnosti-do-2030-roku>. (дата звернення 05.11.2024)
4. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року URL: <https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/nbu-strategy-fingramotnosti-2030-compressed.pdf>. (дата звернення: 05.11.2024)
5. Семенюк А.І. Фінансова грамотність населення як основа фінансової безпеки держави URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12530/1/74-76.pdf>. (дата звернення: 06.11.2024)
6. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні 2021 URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf. (дата звернення 05.11.2024)
7. Як навчають фінансової грамоти у світі: досвід передових країн URL: https://24tv.ua/education/yak-navchayut-finansoviy-gramoti-sviti-dosvid-peredovih-novini-dnya_n1631855. (дата звернення: 28.11.2024)

*Володимир Височанський, к.е.н., доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

ВКЛАДНИКИ ЧИ КРЕДИТОРИ?

Проблему стійкості банківської системи пов'язують із питанням системних ризиків. Це ризики, що виникають через можливість взаємозалежного або доміно-подібного краху фінансових установ, коли фінансові труднощі однієї установи можуть вплинути на інші через тісні зв'язки в банківській системі. Системні ризики зростають під час економічної нестабільності, відтоку капіталу, кризи ліквідності, і це загрожує стійкості всієї банківської системи. Якщо специфіка формування та використання капіталу окремого банку в значній мірі

залежать від ефективності його функціонування та стратегій розвитку бізнесу, то проблеми управління ліквідністю є типовими та мають теоретичне обґрунтування. Криза ліквідності розгортається в банку коли йому не вдається сформувати достатньо активів в ліквідній формі для термінового погашення зобов'язань. Управління ліквідністю передбачає планування погашення строкових зобов'язань відповідно до визначеного графіку. Воно суттєво ускладнюється відносно безстрокових зобов'язань, тому потребує ретельної уваги особливо в періоди зростання невизначеності в економіці.

В структурі зобов'язань типового комерційного банку найбільша частка припадає на депозити клієнтів, причому безстрокові зобов'язання являють собою вклади на вимогу. На відміну від строкових безстрокові вклади клієнти сприймають як аналог грошей через вільний доступ до них. З іншого боку, банки їх розглядають як окреме джерело ресурсів, що може бути використане від свого імені, на власний розсуд і ризик. При цьому банк повинен враховувати ймовірність раптового вилучення вкладів на вимогу клієнтами і формувати адекватний запас ліквідності для виконання зобов'язань в цій частині. В періоди непередбачуваних панічних настроїв серед вкладників банки звертаються за ресурсним підкріпленням до центрального банку, що свідчить про вразливість сучасної моделі банківської справи і залежність банків від рішень регулятора.

Хесус Уерта де Сото зауважує, що сучасні вклади до запитання принципово відрізняються за суттю від депозитів періоду становлення банківської діяльності. Першопочатково вклади оформлялися договором *depositum* (з лат. «щось довірене або надане для добросовісного збереження»), згідно з яким депонент розміщав кошти в депозитарії на невизначений строк, зберігав за собою право до ступу до них і міг вилучити їх на першу вимогу [1]. При цьому банк не міг розглядати їх як джерело ресурсів і використовувати на власні потреби, а вкладник оплачував послугу добросовісного збереження його коштів [2].

Сучасні депозити не відповідають їх первісній сутності. Вони розглядаються банками як джерело ресурсів і, відповідно, класифікуються як зобов'язання перед їх постачальниками. Клієнти, які відкривають строкові депозити, є кредиторами банку. Разом з цим, власники вкладів на вимогу займають нечітку диспозицію в дихотомії «володіння-вимога» відносно коштів на вкладі, що особливо проявляється в кризові часи регуляторних обмежень стосовно максимальної суми коштів доступної для вилучення з банківського рахунку. Припускаючи, що кошти в певному обсязі зберігатимуться на вкладах до вимоги постійно, банки використовують цей ресурс для надання нових позик, вдаючись до безготівкової емісії грошей. Це є важливий елемент політики кредитної експансії, яка, як довів Фрідріх Гаск, лежить в основі формування ділових циклів [3-5].

Для приведення вкладів на вимогу у відповідність до принципів матеріального права необхідно відновити їх первісну умову добросовісного збереження, що означає вільний доступ до них власника та виключає їх використання зберігачем на власні потреби. В сучасній конфігурації банківської системи це передбачатиме відкриття та обслуговування вкладів на вимогу виключно в центральному банку. При цьому банки оперуватимуть лише строковими депозитами, тобто позиками, отриманими від клієнтів-кредиторів, і перетворяться на справжніх посередників в кредиті. Вкладники (власники вкладів на вимогу) будуть більш впевнені у збереженні своїх коштів при гарантованому постійному доступі до них. Кредитори банків, натомість, розуміючи свою позицію постачальника ресурсів, стануть більш обачливими та вимогливими при виборі банка-позичальника. За таких умов криза ліквідності окремих банків не спричинятиме системної катастрофи, банки звільняться від надмірних вимог регулятора та краще відповідатимуть принципам класичного комерційного підприємства.

Чітке правове розмежування ролей клієнтів банків як вкладників і кредиторів у підсумку передбачатиме виконання функції емісії грошей виключно центральним банком і зниження ймовірності системних криз в банківській сфері, пов'язаних з браком ліквідності. Це

сприятиме пригніченню циклічності економіки; зниженню рівня невизначеності, попиту на гроші, інфляції та вартості позикового капіталу; і, в загальному, більш гармонійному розвитку ринкових відносин в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/search?q=deposit>.
2. Huerta de Soto, Jesus. Money, Bank Credit, and Economic Cycles. 3rd English ed. Ludwig von Mises Institute, Auburn, 2012, p. 4.
3. Hayek F. A. The "Paradox" of Savings // *Economica*, No. 32, 1931. – pp. 125-169.
4. Hayek F. A. Monetary Theory and Trading Cycles. Sentry Press. New York, 1933.
5. Hayek F. A. Prices and Production. 2nd ed. Augustus M. Kelly, Publishers. New York, 1935.

*Степан Голубка, д.е.н., професор
Національна академія управління, м. Київ*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Питання ефективної підтримки з боку держави розвитку національної економіки загалом та бізнесу, зокрема в часи глобалізаційних викликів, під час війни та повоєнного відновлення є дуже важливими і потребують детального висвітлення та аналізу.

Так, аналіз сутності програми «Доступні кредити 5-7-9%», як однієї із складових програми «Зроблено в Україні», її суттєвої ролі у підтримці національного бізнесу для отримання фінансових ресурсів в умовах глобальних викликів, спричинених економічною нестабільністю та повномасштабним вторгненням РФ в Україну показав, що в залежності від викликів змінювалися і пріоритетні напрямки державної підтримки. Як показує практика, Кабінетом Міністрів України внесено більше 35 змін до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 [1].

В умовах подолання наслідків повномасштабної війни РФ проти України одним із найпотужніших інструментом фінансової підтримки суб'єктів підприємництва є державна програма «Доступні кредити 5-7-9%», створена з метою формування сприятливого інституціонального середовища для розвитку національного бізнесу. Механізм державної підтримки суб'єктів господарювання розроблено відповідно до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва [1] та реалізується Фондом розвитку підприємництва через відповідно уповноважені до умов Порядку банки [2]. Втім анонсовано, що у червні 2024 року Верховною Радою України прийнято за основу проект Закону України про Національну установу розвитку [3]. Таким чином, передбачається створення цієї інституції, «яка виконуватиме функції із забезпечення фінансової та іншої підтримки розвитку та відбудови економіки України» [4] завдяки реорганізації Фонду розвитку підприємництва.

Аналіз ефективності та результативності державної підтримки за програмою банківського кредитування суб'єктів підприємництва «Доступні кредити 5-7-9%», зокрема показав, що найбільший обсяг кредитів – 61,3 млрд грн - надано суб'єктам підприємництва для поповнення обігових коштів, тоді як на інвестиційні цілі – 19,0 млрд грн. Кредитні кошти, спрямовані на антивоєнний напрям, становили 57,4 млрд грн, на підтримку посівної кампанії – 38,5 млрд грн. При цьому відбулося значне зміщення сегментів надання державної підтримки, а саме: від суб'єктів мікро- та малого підприємництва до середнього і великого [5]. Слід відмітити, що найбільші обсяги підтримки були надані за такими напрямками: сільське господарство – 12,9 млрд грн, оптова і роздрібна торгівля – 6,8 млрд грн, переробна

промисловість – 4,1 млрд грн, інші напрями – 3,0 млрд гривень. Обсяг наданої державної підтримки у 2023 році порівняно з 2021 роком зріс у 4 рази (з 3,8 до 15,7 млрд гривень) [5].

Якщо на початках Програма передбачала надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва в Україні, передусім спрямованої на розвиток підприємництва, збільшення обсягів виробництва та експорту, то останнім часом Кабінет Міністрів України розширив можливості цієї державної Програми, спостерігається також її масштабування. Нові пріоритети та модернізація Програми пов'язані з наданням державної підтримки, в першу чергу проектам інвестиційного кредитування. Власне, залучення інвестицій у реальний сектор національної економіки для підтримки українських виробників, стимулювання попиту на українські товари тощо є одним з основних напрямків політики «Зроблено в Україні».

Крім того, з новою економічною політикою воєнного часу пов'язано масштабування фінансової підтримки у рамках урядової програми у 2022-2024 рр., основними компонентами якої стали, зокрема: започаткування чи розширення власного бізнесу «Власна справа», програма доступного пільгового іпотечного кредитування – «Оселя, підтримка несировинного експорту, розвиток виробництв та залучення інвестицій у реальний сектор ЕКА України та ін., що стане предметом першочергового висвітлення в подальших дослідженнях.

Підсумково слід відзначити, що для ефективного забезпечення адміністрування процесу фінансової державної підтримки, необхідне вдосконалення методології оцінки Програми «Доступні кредити 5–7–9 %», продовження її модернізації на пільгове кредитування бізнесу не тільки для реалізації інвестиційних проектів, але й для підтримки розвитку підприємництва на деокупованих і прифронтових територіях. Зокрема, для пільгового кредитування та забезпечення реальних потреб підтримки підприємницької діяльності, що сприятиме створенню нових робочих місць, а також повоєнній відбудові та відновленню національної економіки.

Разом з тим, позитивним кроком збільшення обсягу залученого фінансування програм фінансової підтримки суб'єктам підприємництва вбачається у створенні «зі спеціальним мандатом» Національної установи розвитку, що повинна сприяти насамперед, забезпеченню ефективності інвестицій та контролю за їх використанням уповноваженими органами з питань надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва в Україні. Такі дії уможливають досягнення цілей державної підтримки підприємницької діяльності, окреслять мету і завдання щодо підвищення ефективності та якості надання державних фінансових послуг, а також гармонійного національного соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 року № 28 «Про надання фінансової державної підтримки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>.
2. Програма «Доступні кредити 5-7-9%». URL: <https://bdf.gov.ua/wp-content/uploads/2021/03/Prohrama-Dostupni-kredyty-5-7-9.pdf>
3. Проект Закону про Національну установу розвитку. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=11238&conv=9>.
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України про Національну установу розвитку. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/2632515a-c815-4da8-ad3a-5ba014f1eaa8>.
5. Про розгляд Звіту про результати аудиту ефективності на тему «Державна фінансова підтримка бізнесу в умовах воєнного стану». URL: file:///F:/1%20%D0%B6%D0%BE%D0%B2%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%8C/%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2/R_RP_42-2_2024.pdf.

*Катерина Грет, студентка I курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Мінкович В. Т., ст. викладач*

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СЬОГОДЕННІ

Фінансові технології (FinTech) сьогодні швидко змінюють світ, змінюючи спосіб взаємодії людей із фінансовими послугами. Нові винаходи та вдосконалення свідчать про появу багатьох технологій, серед яких, зокрема, штучний інтелект (ШІ), машинне навчання (ML), технологія блокчейн, а також впровадження багатьох досягнень у мобільному банкінгу та системах децентралізованих платформ. Метою дослідження є виявлення фундаментальних тенденцій розвитку фінансових технологій та їх впливу на суспільство та економіку.

У широкому сенсі термін фінансові технології можна застосувати до будь-яких інновацій у способі ведення бізнесу. Фактично, люди вже використовують деякі елементи FinTech щодня. Наприклад, переказування грошей з дебетового рахунку на поточний за допомогою телефону або керування інвестиціями через онлайн-брокера. За даними EY's 2019 Global FinTech Adoption Index, приблизно дві третини споживачів користуються принаймні двома чи більше послугами фінансових технологій, і ці споживачі все більше усвідомлюють, що фінансові технології стали частиною їхнього повсякденного життя [2]. Ці зміни відображають глобальну тенденцію, коли технології розвиваються разом зі світом, щоб надавати нові рішення.

Світ кардинально змінюється і технології змінюються разом з ним. Нові технології, такі як машинне навчання/штучний інтелект (ШІ), прогнозна поведінкова аналітика та маркетинг на основі даних, допоможуть усунути здогадки та рутину з прийняття фінансових рішень. «Навчальні» програми не тільки вивчають звички користувачів, але й залучають їх до ігор, щоб покращити автоматизовані та підсвідомі рішення щодо витрат і заощаджень [5]. Фінансові технології також активно використовують технологію автоматизованого обслуговування клієнтів, використовуючи чат-ботів та інтерфейси на основі штучного інтелекту, щоб допомогти клієнтам виконувати основні завдання та зменшити витрати на персонал. FinTech також використовується для боротьби з шахрайством, використовуючи інформацію про історію платежів для позначення невідповідних транзакцій [4]. Щоб краще зрозуміти вплив цих технологій, варто розглянути, як вони працюють для різних груп користувачів.

Fintech обслуговує чотири основні категорії користувачів, що дозволяє вам краще зрозуміти, як нові технології впливають на різні сегменти ринку, і сприяти більш ефективній взаємодії між ними.

- Бізнес для бізнесу (B2B) для банків.
- Клієнти B2B банків.
- Бізнес для споживача (B2C) для малих підприємств.
- Споживачі.

Тенденції до мобільного банкінгу, збільшення кількості даних, точніша аналітика та децентралізований доступ створять можливості для всіх чотирьох груп взаємодіяти так, як ніколи раніше.

Що стосується бізнесу, то перед запровадженням фінансових технологій власники бізнесу або стартапи звертаються до банків за фінансуванням або початковим фінансуванням [1]. Якщо вони планують приймати платежі картками, вони повинні співпрацювати з постачальником кредитів і навіть встановити таке обладнання, як дротові карткові термінали. Тепер, з мобільними технологіями, ці труднощі залишилися в минулому.

Завдяки стрімкому розвитку фінансових технологій та їх інтеграції в повсякденне життя, зростає потреба в точному розумінні їх впливу на суспільство. Згідно з дослідженнями

Массачусетського технологічного інституту (MIT), впровадження фінансових технологій не тільки підвищує якість і комфорт фінансових послуг, але й стимулює зростання економіки в цілому. Крім того, останні розробки, такі як технологія блокчейн і штучний інтелект, полегшили вихід на ринок як нових фінансових стартапів, так і традиційних компаній, що прагнуть адаптуватися до сучасних технологій [7]. Ці висновки доповнює дослідження компанії McKinsey & Company, яке розглядає роль FinTech у підвищенні фінансової інклюзивності.

У дослідженні, проведеному McKinsey & Company, автори стверджують, що кінцевою метою фінтех є підвищення доступності фінансового сектора, особливо тих сегментів, які не мають доступу до традиційної банківської системи[3]. Одним із прикладів є мобільні платформи, які спростили надання послуг людям, які проживають у сільській місцевості з обмеженими банківськими можливостями. Прогнози McKinsey показують, що фінансові технології можуть підвищити ступінь інклюзивності на 20-30% у країнах, що розвиваються, таким чином сприяючи розширенню малих підприємств.

Наступне дослідження, проведене Принстонським університетом щодо штучного інтелекту та його застосування у фінансових технологій, показало, що штучний інтелект має прогнозу аналітику, а також може запропонувати поради щодо управління фінансами[6]. Це зменшує бар'єр для входу до фінансового навчання клієнтів і заохочує їх робити правильний фінансовий вибір.

Отже, можна зробити висновок, що технологічний прогрес у сфері фінансових інструментів позитивно впливає на фінансову індустрію та суспільство в цілому, а також на якість життя в більшості економік. FinTech покращує надання фінансових послуг, робить фінансові операції ефективнішими та швидшими, а також сприяє підвищенню фінансової грамотності користувачів.

Список використаних джерел:

1. Basel Committee on Banking Supervision. (2018). Sound Practices: Implications of Fintech Developments for Banks and Bank Supervisors. Basel: Bank for International Settlements. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d431.pdf>
2. Financial Technology (Fintech): Its Uses and Impact on Our Lives. URL: <https://www.investopedia.com/terms/f/fintech.asp>.
3. McKinsey & Company. (2016). Digital Finance for All: Powering Inclusive Growth in Emerging Economies. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/employment-and-growth/how-digital-finance-could-boost-growth-in-emerging-economies>.
4. McKinsey & Company. (2023). Building a World-Class Digital Finance Function. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/strategy-and-corporate-finance/our-insights/building-a-world-class-digital-finance-function>.
5. MIT Open Course Ware. (2020). Fintech: Shaping the Financial World. URL: <https://ocw.mit.edu/courses/15-s08-fintech-shaping-the-financial-world-spring-2020/>.
6. MIT Sloan School of Management. (2024). 5 Predictions for Fintech in 2024. URL: <https://mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/5-predictions-fintech-2024>.
7. MIT Sloan School of Management. (2024). Can Generative AI Provide Trusted Financial Advice? URL: <https://mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/can-generative-ai-provide-trusted-financial-advice>.

*Наталія Гурай, магістрантка 2 курсу
Мар'яна Тимчак, к.е.н., доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

РОЛЬ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Стабільне функціонування держави безпосередньо залежить від розвиненості кредитного ринку, який виступає індикатором економічного здоров'я країни, визначаючи темпи економічного зростання, можливість впровадження інновацій та реалізації масштабних проектів, а також рівень інвестиційної активності. Правильно налаштована система кредитування здатна не лише оптимізувати економічні процеси, а й стимулювати розвиток різних секторів бізнесу – від великих корпорацій до малих підприємств, які формують основу економічного потенціалу держави.

Іпотечне кредитування набуває особливого значення як інструмент фінансування операцій з нерухомістю різного призначення в умовах браку фінансових ресурсів. Обставини війни, яка спричинила значні руйнування житла громадян України, в разі підсилили важливість доступних іпотечних механізмів для відбудови та забезпечення населення житлом. Крім того, розвиток іпотечного ринку може стати інструментом підтримки будівельної галузі, створення робочих місць і стимулювання економічної активності, тобто сприяти економічній стабілізації та відновленню у післявоєнний період. Не менш важливим є соціальний захист громадян: іпотечні програми допомагають переселенцям та постраждалим від війни громадянам отримати власне житло на пільгових умовах [5]. Такі масштабні питання не можливо вирішити без розробки спеціальних механізмів іпотечного кредитування з державними гарантіями та компенсаційними програмами, що мають враховувати підвищені ризики та фінансову нестабільність. Іншими словами, реалізація таких умов вимагає комплексного підходу з боку держави, банківського сектору та міжнародних партнерів. Ці аспекти й визначають значною мірою актуальність нашого дослідження.

Дослідження базується на комплексному аналізі трьох ключових інформаційних блоків. До першого належить законодавча база, що включає профільні закони України у сфері іпотеки, регуляторні акти НБУ, державні програми житлового кредитування та стратегічні документи розвитку фінансового сектору. Другий блок охоплює статистичну інформацію, зокрема аналітичні дані НБУ щодо іпотечного ринку, офіційну звітність Державної служби статистики, огляди банківських асоціацій та статистичні показники Міністерства фінансів. Третій блок формується з наукових та аналітичних матеріалів, що містять дослідження українських і закордонних економістів, аналітику МВФ, порівняльні дослідження з веб-ресурсів фінансових установ, спеціалізованих фінансових медіа та експертні огляди консалтингових компаній.

Зауважимо, що сучасний механізм іпотечного кредитування потребує постійного вдосконалення через низку викликів, зокрема високі процентні ставки, обмежену доступність кредитних ресурсів для широких верств населення та необхідність адаптації до мінливих ринкових умов. З огляду на це, вивчення та впровадження інноваційних підходів, зарубіжного досвіду та державних ініціатив дозволить створити більш гнучку, прозору та соціально орієнтовану систему іпотечного кредитування, яка б відповідала стратегічним цілям економічного розвитку України, яка на сьогодні вже має добрі зразки втілення механізмів іпотечного кредитування. Виокремимо, як мінімум, три із них: «Укрфінжитло», «eОселя» та «Держмолодьжитло», які демонструють диференційований підхід до вирішення житлових проблем різних категорій населення України. Кожен з цих механізмів має унікальні характеристики: «Укрфінжитло» орієнтований на комплексну підтримку громадян у сфері житлового кредитування, «eОселя» пропонує інноваційні цифрові рішення для здешевлення іпотеки, а «Держмолодьжитло» спеціалізується на підтримці молоді в отриманні власного

житла. Їхня діяльність є важливим інструментом державної соціальної політики, спрямованої на підвищення доступності житла та забезпечення житлових прав громадян в умовах складної економічної ситуації. З іншого боку, ці профільні державні агентства потребують модернізації. Необхідно впровадити сучасні фінансові технології, розширити спектр іпотечних продуктів, зробити їх більш гнучкими та адаптованими до потреб різних соціальних груп [3].

На рівні нормативно-правового регулювання необхідно провести суттєву гармонізацію законодавства з європейськими стандартами, створивши більш прозорі та справедливі умови як для банківських установ, так і для громадян. Важливо розробити чіткі механізми захисту прав кредиторів та позичальників, запровадити дієві антикризові інструменти та механізми державної підтримки. На часі створення дієвих механізмів здешевлення іпотечних кредитів: це може бути реалізовано через часткову компенсацію відсоткових ставок, впровадження державних програм підтримки, розширення практики надання цільових субсидій та грантів для покращення житлових умов тощо. Не менш важливим є соціальний аспект проблеми, який передбачає розроблення спеціальних цільових програм для підтримки молоді, внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій та інших категорій громадян, які потребують особливої уваги держави в питаннях забезпечення житлом [1]. Крім того, необхідна цифрова трансформація іпотечного ринку: вона має включати впровадження сучасних електронних сервісів, максимальне спрощення процедур отримання кредиту, створення прозорих онлайн-платформ, які забезпечать зручність та доступність іпотечних послуг.

Таким чином, підвищення ефективності іпотечного кредитування в Україні потребує комплексного системного підходу, який включає вдосконалення одночасно правових, фінансових, інституційних та соціальних аспектів, наведених вище. Реалізація запропонованих та інших заходів сприятиме створенню більш гнучкої, прозорої та соціально орієнтованої системи іпотечного кредитування, що відповідатиме стратегічним цілям економічного розвитку України, зокрема у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву. URL: <https://www.molod-kredit.gov.ua/>
2. Закон України «Про іпотеку». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>
3. Закон України від 27.04.2021 № 1414-IX «Про основні засади молодіжної політики». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>.
4. Ляхова О.О., Майстер А.В. Іпотечне кредитування в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Електронний журнал «Ефективна економіка»: URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1560>
5. Сайт «Укрфінжитло». URL: <https://ukrfinzhytlo.in.ua/>

*Беата Дзямко, студентка 4 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Чубарь О. Г., к.е.н., доцент*

ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО БАНКУ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Наразі Україна є членом багатьох міжнародних фінансових організацій. Національний банк України веде активну співпрацю з Міжнародним валютним фондом, Групою Світового банку, Європейським банком реконструкцій та розвитку (ЄБРР), Чорноморським банком торгівлі та розвитку, Європейським інвестиційним банком.

ЄБРР – один із найбільших інвесторів, фінансові ресурси якого надають значну підтримку для здійснення економічних реформ в Україні. Банк здійснює фінансування інвестиційних проєктів розвитку в приватному та державному секторах, а також надає технічну допомогу [7].

Європейський банк реконструкцій і розвитку – це міжнародна фінансова організація, діяльність якої спрямована на фінансування економічних реформ у країнах Центральної та Східної Європи з метою їх переходу до ринкової економіки [7].

Україна є членом ЄБРР з 1992 року. Станом на 01 листопада 2024 року сукупний обсяг виділеного Україні Банком фінансування становить 20,01 млрд євро в рамках 597 проєктів. На стадії реалізації в державному секторі економіки знаходиться 11 спільних з ЄБРР проєктів загальним обсягом кредитів 2 315,0 млн євро. Обсяг використання коштів кредиту ЄБРР за цими проєктами станом на 01 листопада 2024 року – 1 200,45 млн євро (51,86% загальної суми позик) [4].

Проте Україна є не тільки країною, де працює ЄБРР, але й донором ЄБРР. У 2010 році Україна підписала угоду про внесок у розмірі 10 мільйонів євро до Фонду Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та довкілля (E5P). А друга угода про внесок на €10 млн була підписана у 2020 році [1].

Основою діяльності Банку є інвестиції в проєкти. ЄБРР використовує багато різноманітних фінансових інструментів: позики, інвестиції в акціонерний капітал, гарантії, пошук проєктів, перехід до LIBOR, допомога через фінансових посередників. Проте основними формами прямого фінансування все ж таки залишаються позики, капітал і гарантії.

Проєкти можуть бути розглянуті для отримання допомоги ЄБРР, якщо вони: знаходяться в економіці, де працює ЄБРР, мають гарні перспективи бути прибутковими, мають значні внески в капітал в грошовій або в натуральній формі від спонсора проєкту, принесуть користь місцевій економіці, відповідають екологічним стандартам ЄБРР, а також стандартам країни, в якій реалізуються [6]. Також варто зазначити, що є сфери, в яких фінансування не здійснюється. Це насамперед, діяльність, пов'язана з обороною, тютюнова промисловість, речовини, заборонені міжнародним правом, окремі гральні заклади. Крім того, не фінансуються продукти чи процеси, що приносять шкоду навколишньому середовищу.

Проєкти ЄБРР прийнято поділяти на завершені, ті, які знаходяться на стадії реалізації, та ті, що перебувають на стадії підготовки.

Серед завершених проєктів найбільшими в Україні є: Проєкт реконструкції аеропорту «Бориспіль», Розвиток залізничних шляхів залізниць України, Відновлення автомагістралі М-06 та реформа фінансування сектору автодоріг, Модернізація системи аеронавігаційного обслуговування України, Другий проєкт «Ремонт автомобільної дороги Київ-Чоп [5].

Також варто відзначити значну підтримку ЄБРР під час повномасштабного вторгнення росії на територію України. Загалом з початку війни Україні було виділено понад 5 мільярдів євро. Фінансування включало екстрену фінансову підтримку для залізничних та електроенергетичних компаній і підтримку Нафтогазу [2].

Як тільки умови дозволять, ЄБРР також буде готовий взяти участь у програмі реконструкції України, щоб відновити бізнес, життєво важливу інфраструктуру; підтримувати ефективно врядування; дозволити доступ до послуг. Передбачено і співпрацю з міжнародними партнерами, включаючи ЄС і США, а також двосторонніми донорами та іншими міжнародними фінансовими установами. Очікується різке зростання інвестицій в енергетичну безпеку, а також прискорення зусиль з декарбонізації [3].

В Україні передбачено наступні 4 елементи, на яких базується підтримка ЄБРР: відстрочення платежів, реструктуризація боргів; торгове фінансування, в тому числі для імпорту палива; екстрене фінансування ліквідності, за погодженням з партнерами; надзвичайна підтримка реформ, щоб підтримати українську владу негайним законодавчим та регуляторним втручанням.

Таким чином, фінансування з допомогою Європейського банку реконструкції і розвитку є одним із найбільших та найсуттєвіших поміж інших. Завдяки різноманітному спектру інвестування, банк охоплює велику частину державного і приватного секторів. Також значний внесок полягає в екологічності проєктів. У сучасних воєнних реаліях Україна потребує допомоги інших держав та фінансових інвестиційних установ. По-перше, це необхідно для надання невідкладної допомоги у відновленні пошкодженої інфраструктури. А по-друге, завдяки теперішній співпраці, наша держава надовго пов'язує себе з ЄБРР, що в майбутньому дасть їй значні можливості у відбудові.

Список використаних джерел:

1. ЄБРР в Україні: огляд. URL: <https://www.ebrd.com/where-we-are/ukraine/overview.html>.
2. ЄБРР і війна проти України. URL: <https://www.ebrd.com/what-we-do/war-on-ukraine>.
3. ЄБРР оприлюднює пакет заходів щодо стійкості на суму 2 мільярди євро у відповідь на війну проти України. URL: <https://www.ebrd.com/news/2022/ebrd-unveils-2-billion-resilience-package-in-response-to-the-war-on-ukraine-.html>.
4. Європейський банк реконструкції та розвитку. URL: <https://mof.gov.ua/uk/ebrr>.
5. Інфраструктурні проєкти з ЄБРР та ЄІБ. URL: <https://mtu.gov.ua/content/infrastrukturni-proekti-z-ebrr-ta-eib.html>.
6. Project finance. Проєктне фінансування. URL: <https://www.ebrd.com/work-with-us/project-finance.html>.
7. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions#section-3>.

Анастасія Дорошенко, студентка 1 курсу

Ілля Георгієв, студент 1 курсу

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

Науковий керівник: Мінкович В. Т., ст. викладач

РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

До війни Україна дотримувалася дисциплінованої фіскальної політики з бюджетним дефіцитом не вище 3% ВВП та боргом близько 50% ВВП – суттєво нижче за “безпечний” поріг у 60% [7]. Проте у зв'язку з агресією росії, українська економіка втратила стійкість і нездатна самостійно впоратися з економічним спадом, тому потребує підтримки від своїх партнерів. Прямі збитки України від війни станом тільки на початок грудня 2022 року оцінюються у 135,9 млрд дол США [6]. Сума прямих збитків, нанесених інфраструктурі України в ході війни, станом на січень 2024 року сягнула майже \$155 млрд. [2]. Від початку повномасштабного вторгнення, станом на вересень 2024 року, росія завдала тільки екологічних збитків Україні на суму понад 2,6 трлн гривень [5].

В такий складний період надзвичайно важливою стала залучена іноземна фінансова допомога, зокрема бюджетна допомога. Перші іноземні гранти та кредити почали надходити нашій країні всього через кілька днів після початку повномасштабного вторгнення. З плином часу іноземне фінансування стало ключовим джерелом фінансування державного бюджету.

Першою фінансовою допомогою Україні під час повномасштабного вторгнення росії стала макрофінансова підтримка від Міжнародного валютного фонду (МВФ). Уже 9 березня 2022 року МВФ затвердив екстрений пакет допомоги обсягом \$1,4 млрд у межах Інструменту швидкого фінансування, щоб підтримати економіку України в умовах війни [1].

Влітку 2024 року надійшли кошти від ЄС – перший регулярний транш (той, який надається за виконання умов) у межах інструменту Ukraine Facility. Фінансування складається з кредиту – \$2,9 млрд, гранту – \$1,6 млрд. Гранти йдуть прямо до доходів бюджету (тобто зменшують фіскальний дефіцит) та не потребують повернення, отже не збільшують державний борг [5].

За оцінками Світового банку, відразу у 2022 році українська економіка скоротилася на 29,1%, що стало одним із найглибших спадів за всю історію. Війна призвела до руйнування промислових підприємств, логістики та критичної інфраструктури, що своєю чергою вплинуло на обсяги надходжень до бюджету. Уряд мав значний бюджетний дефіцит, який у 2023 році перевищував 30% ВВП, але міжнародні гранти та кредити дозволили: підтримувати фінансування соціальних виплат (пенсій, зарплат держслужбовців), зберегти резерви Національного банку, які могли б швидко виснажитися через девальвацію гривні та відтік капіталу, уникнути гіперінфляції, утримуючи курс гривні від значних коливань.

Так, кредити від ЄС і МВФ допомогли забезпечити ліквідність державного бюджету. Допомога США у вигляді грантів дозволила покривати нагальні бюджетні потреби без збільшення боргового навантаження. В серпні 2023 року грант від США у \$3,9 млрд Україна отримала через проєкт Світового банку PEACE in Ukraine. Кошти мають цільове призначення і спрямовуються на заробітну плату вчителям, співробітникам служб швидкого реагування (ДСНС), працівникам державних органів, першочергові соціальні видатки [3].

За даними економістів Центру економічної стратегії з початку 2023 року, оскільки вдалося розпланувати надходження міжнародної допомоги і загалом зробити цей процес більш стабільним, держава вже не друкує гривню і в подальшому намагатиметься уникати таких дій, щоб не спричинити гіперінфляцію [8]. Таким чином, можна констатувати, що міжнародна допомога відіграла вирішальну роль у стійкості України під час війни. І основними, найбільшими за обсягом допомоги Україні партнерами нашої держави є:

- ЄС: Виділив понад 20 млрд євро на макрофінансову підтримку України у вигляді кредитів та грантів. Ці кошти використовуються для підтримки бюджету, виплати зарплат, пенсій та інших соціальних витрат. Фінансування освітніх проєктів для дітей ВПО, зокрема цифрових платформ для дистанційного навчання. Програми стажувань для українських студентів у країнах ЄС.

- Міжнародний валютний фонд (МВФ): Запровадив програму підтримки України на 15,6 млрд доларів протягом 4 років.

- США: Надали понад 13 млрд доларів економічної допомоги для підтримки бюджетних витрат. Гранти на навчання студентів, які виїхали вимушено закордон.

- Світовий банк: Вклав близько 6 млрд доларів у проєкти відновлення інфраструктури та економіки.

- ООН: UNICEF надав понад 300 млн доларів для відновлення шкіл та підтримки дітей, які постраждали від війни [6].

Отже, фінансова допомога нашій державі під час війни охоплює всі критичні сфери – від оборони до соціальної підтримки. Загалом, її роль була вирішальною для: збереження економіки у стані війни, підтримання фінансової стійкості, забезпечення базових потреб населення, створення умов для відновлення після війни. Допомога стала ключовим фактором у стримуванні агресії, запобіганні колапсу економіки, стабілізації ситуації в країні та фундаментом для виживання та відбудови держави в умовах війни [7].

Таким чином, повномасштабне вторгнення РФ стало безпрецедентним випробуванням не тільки для суспільства, але й для економіки України. Усі зароблені кошти держава вимушена спрямовувати на сектор оборони, а соціальні видатки фінансує за гроші, які надають міжнародні партнери [8]. Так, вже станом на листопад 2024 року Україна отримала близько 153 мільярдів доларів міжнародної допомоги з моменту початку повномасштабного вторгнення. Сюди входить фінансова, гуманітарна, військова підтримка від різних країн і

міжнародних організацій. Зокрема, Європейський Союз та США залишаються ключовими донорами, надаючи більшу частину цієї допомоги, як у вигляді грантів, так і кредитів.

Список використаних джерел:

1. UKRINFORM, IMF grants Ukraine \$1.4B in emergency financing, 10 березня 2022, URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-economy/3425177-imf-grants-ukraine-14b-in-emergency-financing.html>.
2. Боярчук Т. Росія завдала збитків інфраструктурі України на майже 155 мільярдів доларів, 12 лютого 2024, URL: https://lb.ua/society/2024/02/12/598044_rosiya_zavdala_zbitkiv.html
3. Коріновська А. Україна отримала понад \$23 млрд міжнародної допомоги від початку повномасштабної війни — Шмигаль, 18 листопада 2022, URL: <https://suspilne.media/320092-ukraina-otrimala-ponad-23-mlrd-miznarodnoi-dopomogi-vid-pocatku-povnomasstabnoi-vijni-smigal/>.
4. Кравченко О. Росія завдала екологічних збитків Україні на суму понад 2,6 трлн гривень, 14 жовтня 2024, URL: https://lb.ua/society/2024/10/14/639817_rosiya_zavdala_ekologichnih_zbitkiv.html
5. Орел І. У серпні Україна отримала \$8,4 млрд кредитів та грантів від ЄС та США. Грантова допомога рекордна за час війни, 30 серпня 2024, URL: <https://forbes.ua/news/u-serpni-ukraina-otrimala-84-mlrd-kreditiv-ta-grantiv-vid-es-ta-ssha-grantova-dopomoga-rekordna-za-chas-viyuni-30082024-23325>.
6. Порохова М., Гуменюк Я. Міжнародна фінансова допомога Україні, Наукові перспективи. № 11(41) 2023, URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/7693/7738>.
7. Репко М. Фінансова підтримка України під час та після війни: якою може бути стратегія ЄС, 11 травня 2023, URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2023/05/11/7161414/>.
8. Самойлюк М. Як економіка України працює під час війни. 2024. URL: <https://ces.org.ua/velikiy-ekspleyner/>.

*Ольга Заславська, к.е.н., доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

**ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ЧЕРЕЗ КРЕДИТУВАННЯ:
ЦІЛІ, ПРИНЦИПИ ТА ІНСТРУМЕНТИ**

Відновлення стабільного функціонування кредитного ринку в Україні є стратегічно важливим для розвитку міцної економіки, підтримки оборонно-промислового комплексу, а також для післявоєнного відновлення країни. У цьому контексті у рамках активізації кредитної підтримки вітчизняними банками економіки держави у червні 2024 року Національним банком України розроблено Стратегію з розвитку кредитування. Її метою є забезпечення фінансовими ресурсами процесу відновлення енергетичної інфраструктури та активізація позитивних трендів на ринку кредитування шляхом стимулювання попиту, спрямованого на підвищення обороноздатності країни [2].

Для успішної реалізації даного документа виокремлено низку стратегічних цілей, без яких досягнення загальної мети є неможливим (рис. 1).

Виходячи із представлених НБУ цілей, можна визначити основні принципи досягнення кожної з них:

- забезпечити фінансування оборонно-промислового комплексу як ключового елемента національної безпеки;
- удосконалити процедури отримання позик та зменшити юридичні й інші ризики задля більшої доступності кредитування для громадян і бізнесу;

- встановити додаткові вимоги щодо оцінки кредитоспроможності позичальників;
- запровадити заходи для зниження частки непрацюючих кредитів;
- впровадити регуляторні механізми для фінансування «зелених» проєктів відповідно до міжнародних стандартів;
- розширити коло фінансових інструментів через розвиток торговельного факторингу та фінансового лізингу;
- підвищувати рівень фінансової грамотності та обізнаності серед населення та підприємців;
- впровадити сучасні технологічні рішення для спрощення доступу до фінансових послуг та підвищення якості обслуговування клієнтів [3].

Рис. 1. Стратегічні цілі активізації банківського кредитування відновлення пріоритетних галузей в умовах воєнного стану [2]

Із метою досягнення зазначених цілей та дотримання принципів у серпні 2024 року Національний банк України впровадив нові вимоги до банків, які дозволять їм зберегти запас капіталу для покриття воєнних ризиків та сформувати потенціал до нарощування кредитного портфелю у 1,5 рази. Ключовими оновленими положеннями є:

- поетапне підвищення мінімального значення нормативу достатності регулятивного капіталу до 01.07.2025 р.;
- дозвіл враховувати в капіталі проміжні прибутки та субординовані борги на етапі їх погодження [1].

Досвід країн, які пережили воєнні конфлікти та етапи відновлення економіки, свідчить про необхідність державної підтримки пріоритетних напрямів і секторів економіки. На цьому етапі пріоритетними в кредитуванні вважаються підприємства оборонно-промислового комплексу, критичної енергетичної інфраструктури, переробної промисловості, сільського господарства. Основними інструментами державної політики для розвитку кредитування мають бути: державні та міжнародні гарантії, страхування воєнно-політичних ризиків, програми компенсації відсоткових ставок за кредитами, проєктне фінансування та діяльність державних фінансових інститутів [3].

У підсумку зауважимо, що описана вище Стратегія з розвитку кредитування, представлена НБУ, є рамковим документом, який описує шляхи досягнення поставлених цілей. Однак подальший розвиток кредитування в Україні залежить не тільки від того, як

виконуватимуться прописані положення, але й від багатьох більш практичних чинників: ситуації на фронті, загального стану економіки, настроїв бізнесу, купівельної спроможності населення. Важливу роль також відіграватиме стабільність фінансової системи та довіра до банківської сфери. Лише комплексний підхід дозволить створити сприятливі умови для відновлення кредитного ринку та сталого економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Банківська система успішно перейшла на нову структуру капіталу. 2024. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/bankivska-sistema-uspishno-pereyshla-na-novu-strukturu-kapitalu>.
2. Стратегія з розвитку кредитування. 2024. Офіційний сайт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Lending_development_strategy_2024.pdf?v=9.
3. Харламов П. Позики на розвиток ВПК та відновлення енергетики. Що ще цікавого закладено в нову Стратегію кредитування. 2024. URL: <https://mind.ua/publications/20275484-poziki-na-rozvitok-vpk-ta-vidnovlennya-energetiki-shcho-shche-cikavogo-zakladeno-v-novu-strategiyu-kredituv>.

Руслан Зубков, д.е.н., професор

*Миколаївський міжрегіональний інститут розвитку людини
ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Миколаїв*

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сучасний світ переживає епоху безпрецедентних змін, зумовлених глобалізацією, цифровізацією та технологічними інноваціями. Фінансова система, як один з ключових елементів економіки, також зазнає значних трансформацій. Інноваційний розвиток фінансової системи стає необхідною умовою для забезпечення її стійкості, конкурентоспроможності та адаптації до нових викликів.

Глобальні трансформації, такі як зміни в економічному порядку, розвиток нових технологій і зміна споживчих звичок, суттєво впливають на фінансову систему. Вплив глобальних трансформацій на фінансову систему, інноваційні рішення та виклики наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Вплив глобальних трансформацій на фінансову систему, інноваційні рішення та виклики [1; 3; 4]

Розділ	Основні аспекти
1	2
1. Вплив глобальних трансформацій на фінансову систему	
Цифровізація фінансових послуг	- Впровадження мобільних платежів, електронних гарантів та онлайн-банкінгу. - Зниження витрат, підвищення доступності та зручності для споживачів.
FinTech	- Інноваційні рішення, такі як краудфандинг, блокчейн-технології та автоматизація фінансових послуг. - Зростання конкуренції на ринку.
DeFi	- Використання блокчейну для обходу традиційних посередників. - Можлива трансформація структури фінансової системи.
2. Інноваційні рішення для фінансової системи	
Блокчейн-технології	- Забезпечення прозорості та безпеки транзакцій. - Зменшення ризиків шахрайства, підвищення довіри до фінансових установ.

1	2
Штучний інтелект (AI)	- Аналіз великих обсягів даних. - Прогнозування ризиків, розуміння потреб клієнтів, автоматизація процесів.
Гнучкі бізнес-моделі	- Розвиток партнерств з FinTech-компаніями. - Впровадження нових продуктів для задоволення сучасних потреб споживачів.
3. Виклики та перспективи	
Регуляторні бар'єри	- Застарілі закони, які стримують впровадження нових технологій. - Необхідність адаптації регуляторних рамок.
Кібербезпека	- Зростання ризиків кіберзлочинності через поширення цифрових послуг. - Інвестиції у технології захисту даних клієнтів.
Соціальна відповідальність	- Забезпечення доступності фінансових послуг для всіх. - Урахування соціальних аспектів, зокрема економічної нерівності.

Впровадження цифрових технологій, таких як мобільні платежі, електронні гарантії та онлайн-банкінг, змінює спосіб надання фінансових послуг. Це дозволяє знижувати витрати, підвищувати доступність та зручність для споживачів.

FinTech-компанії активно заповнюють ніші, які традиційні банки не можуть або не хочуть обслуговувати. Вони пропонують інноваційні рішення, такі як краудфандинг, блокчейн-технології та автоматизовані фінансові послуги, що сприяє зростанню конкуренції на ринку. Цей новий підхід до фінансів, що базується на технології блокчейн, дозволяє обійти традиційні фінансові посередники, що може суттєво змінити структуру фінансової системи. Для адаптації до нових умов фінансова система повинна впроваджувати інноваційні рішення, які включають: Використання блокчейну для забезпечення прозорості та безпеки фінансових транзакцій. Це дозволяє зменшити ризики шахрайства та підвищити довіру до фінансових установ. AI може бути використаний для аналізу великих обсягів даних, що дозволяє фінансовим установам краще розуміти потреби клієнтів, прогнозувати ризики та автоматизувати процеси. Фінансові установи повинні адаптувати свої бізнес-моделі до нових реалій, включаючи розвиток партнерств з FinTech-компаніями та впровадження нових продуктів, що відповідають потребам сучасних споживачів [1;2].

Незважаючи на численні можливості, інноваційний розвиток фінансової системи стикається з рядом викликів. Багато країн все ще мають застарілі регуляторні рамки, які не відповідають новим технологіям. Це може стримувати інновації та розвиток FinTech. Зростання цифрових фінансових послуг супроводжується збільшенням ризиків кіберзлочинності. Фінансові установи повинні інвестувати в технології безпеки для захисту даних клієнтів. Інновації в фінансовій системі повинні враховувати соціальні аспекти, такі як доступність фінансових послуг для всіх верств населення, особливо в умовах економічної нерівності[3;4].

Таким чином, інноваційний розвиток фінансової системи в умовах глобальних трансформацій є необхідною умовою для забезпечення її стійкості та конкурентоспроможності. Впровадження нових технологій, адаптація до змінюваних умов ринку та врахування соціальних аспектів можуть суттєво підвищити ефективність фінансових установ.

Список використаних джерел:

1. Bashynska I., Malynovska Y., Kolinko N., Bielialov, T., Järvis M., Kovalska K., Saiensus M. Performance assessment of sustainable leadership of enterprise's circular economy-driven innovative activities. Sustainability. 2024. Vol. 16(2). URL: <https://doi.org/10.3390/su16020558>
2. Kolinets, L. (2023). International Financial Markets of the Future: Technological Innovations and Their Impact on the Global Financial System. Futurity of Social Sciences, 1(3), 4–19. <https://doi.org/10.57125/FS.2023.09.20.01>

3. Krylova O. V. FinTech in the System of Transformations of the Global Financial Sphere. Management of Economy: Theory and Practice. Chumachenko's Annals: collection of scientific papers / Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine. Kyiv, 2020. P. 261-273. DOI: <https://doi.org/10.37405/2221-1187.2020.261-273>
4. Tonkykh, O., Derhachova, V., Palii, S., Bratushka, S. and Zolkover, A. (2023). Blockchain Technology and the Transformation of Financial Systems: From Decentralization to Innovative Solutions in the Global Economy. Econ. Aff., 68(04): 2221- 2228. DOI: 10.46852/0424-2513.4.2023.30

*Олена Іванина, студентка 2 курсу магістратури
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Чубарь О. Г., к.е.н., доцент*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ ДЛЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ: ДОСВІД НЕОБАНКІВ

Сучасний фінансовий ринок України перебуває в умовах значних викликів, які потребують від суб'єктів фінансової системи гнучкості, інновацій та стратегічного підходу. Одним із ключових випробувань є економічна нестабільність, спричинена військовими діями та макроекономічними кризами. Це призводить до зниження платоспроможності населення та збільшення обсягу проблемних кредитів [2].

Одними з найбільших фінансових суб'єктів на ринку виступають банки. Банки як основні суб'єкти фінансового ринку відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності економічної системи, виконуючи низку важливих функцій, які адаптуються до сучасних викликів і умов. Однак, світова цифровізація не стоїть на місці. Впровадження штучного інтелекту та інших новітніх систем допомагає значно підвищити ефективність функціонування суб'єктів фінансового ринку, пристосувати їх до реалій сьогодення та забезпечити конкурентоспроможність. Зважаючи на це, альтернативою традиційним банкам поступово стають необанки.

Необанки – це фінансові суб'єкти, які виступають рушійною силою цифрової трансформації банківської сфери, сприяючи підвищенню фінансової інклюзії, спрощенню доступу до банківських послуг і створенню клієнтоорієнтованих сервісів. На відміну від традиційних банків, необанки часто не мають власних банківських ліцензій, а діють у партнерстві з ліцензованими фінансовими установами. Наприклад, в Україні Монобанк працює під ліцензією АТ «Універсал Банк». Їхня діяльність знижує витрати на підтримку інфраструктури та дозволяє пропонувати більш вигідні умови для клієнтів, зокрема низькі комісії, вигідні кредити та різноманітні бонуси, як-от кешбек [3].

Світовий досвід необанків, зокрема таких, як Revolut, N26, Chime та український Монобанк, демонструє, що вони є не лише адаптацією до нових викликів, але й потужним рушієм інновацій у фінансовій сфері. Наприклад, Revolut, що базується у Великій Британії, пропонує користувачам послуги з мультивалютних рахунків та інструменти для управління витратами, які базуються на технологіях штучного інтелекту. Це дозволяє клієнтам оптимізувати свої фінансові операції та отримувати високий рівень персоналізації послуг [1].

Подібний підхід демонструє і Монобанк, який є лідером українського ринку необанків. Його мобільний додаток включає не лише базові банківські послуги, такі як відкриття рахунків чи проведення платежів, але й додаткові сервіси: автоматизований аналіз витрат, функцію збору коштів «банка» та високий рівень кешбеку. Така модель обслуговування дозволяє

Монобанку зберігати конкурентоспроможність на ринку, навіть в умовах економічної турбулентності.

Однак, необанки, як фінансові суб'єкти, стикаються з низкою викликів на сучасному фінансовому ринку. По-перше, регуляторні обмеження та необхідність відповідати законодавству створюють значні труднощі, оскільки необанки повинні дотримуватися вимог щодо боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. По-друге, зростаюча конкуренція з боку традиційних банків та інших фінтех-компаній змушує необанки постійно впроваджувати інновації та покращувати свої послуги. По-третє, забезпечення кібербезпеки є критично важливим, оскільки необанки працюють виключно в цифровому середовищі, що робить їх вразливими до кібератак. Крім того, побудова довіри серед клієнтів є ще одним викликом, оскільки відсутність фізичних відділень може викликати сумніви щодо надійності таких установ.

Попри ці виклики, необанки створюють нові стандарти у фінансовому обслуговуванні. Їхній успіх у великій мірі залежить від здатності адаптуватися до швидко змінних умов ринку, впроваджувати інновації та зберігати лояльність клієнтів. У глобальному контексті, діяльність необанків сприяє розвитку фінансової інклюзії, особливо у тих регіонах, де традиційні банківські послуги є обмеженими.

Таким чином, необанки не лише адаптуються до викликів сучасного фінансового ринку, але й активно формують його майбутнє. Їхній досвід доводить, що інновації та орієнтація на клієнтів є ключовими факторами успіху у цифрову епоху.

Список використаних джерел:

1. Куровцева Н. Revolut (Револют): картка, додаток, тарифи, безпека. Огляд від експертів Monito. Money transfer: compare ways to send money online with Monito. URL: <https://www.monito.com/uk/oglyad/revolut> (дата звернення: 20.11.2024).
2. Національний інститут стратегічних досліджень. Банківська система України станом на квітень 2023 року. Досягнення, проблеми, можливості. URL: Банківська система України станом на квітень 2023 року. Досягнення, проблеми, можливості. Національний інститут стратегічних досліджень (дата звернення: 20.11.2024).
3. Finance.ua. Monobank перший банк без відділень. URL: Історія monobank — першого в Україні банку без відділень (дата звернення: 20.11.2024).

*Олександр Ключок, студент 4 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Чубарь О. Г., к.е.н., доцент*

АЛГОРИТМІЧНИЙ ТРЕЙДІНГ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ НА ВАЛЮТНОМУ РИНКУ (РИНКУ FOREX)

Розвиток інформаційних технологій та мережі Інтернет, а також процеси глобалізації та цифровізації за останні 20 років призвели до значних змін у світовому фінансовому середовищі, внаслідок чого комп'ютерні технології стали основним засобом реалізації фінансових операцій на різноманітних ринках. Не оминули такі зміни і валютний ринок, який за щоденним обсягом операцій є найбільшим ринком у світі (за даними трирічного звіту Банку міжнародних розрахунків (BIS) станом на 2022 рік середньоденна сума операцій на валютному ринку сягнула 7,5 трлн. дол. США) [5]. Однією з основних тенденцій, яка спостерігається на валютному ринку на сьогоднішній день, є зростання частки операцій, що виконуються комп'ютерами самостійно за обмеженого людського втручання, тобто алгоритмічної торгівлі.

Алгоритмічна торгівля – це такий різновид торгівлі, за якої угоди на ринку укладаються за допомогою комп’ютерних програм, що слідує встановленому наперед ряду правил (критеріїв) і базуються на складних формулах та передових математичних моделях. Зазвичай для відкриття угоди алгоритмом встановлюється такий перелік критеріїв: таймінг (час відкриття угоди), ціну, за якою відкривається угода та її обсяг [2, 3].

Можна виокремити три основні види алгоритмів, які використовуються банківськими та небанківським фінансовими установами на валютному ринку [1]:

1. Алгоритми виконання – метою таких алгоритмів є мінімізація впливу великих угод на ціну валюти, яка є об’єктом операції.
2. Алгоритми маркет-мейкінгу – це алгоритми, які автоматично укладають угоди з іншими контрагентами, за умови, що такі угоди можуть бути виконані.
3. Опортуністичні алгоритми – здійснюють моніторинг ринку з метою пошуку можливостей для отримання прибутку або проведення хеджування.

Яскравим прикладом установи, що використовує алгоритми для укладання угод своїх клієнтів на валютному ринку, є французький конгломерат BNP Paribas SA. Дана установа використовує повноцінну алгоритмічну торговельну систему під назвою «Рекс», яка включає в себе три алгоритми: «Ігуану», «Гадюку» і «Хамелеона», кожний з яких призначений для відкриття угод з різними характеристиками.

Алгоритм «Гадюка» використовується, коли клієнти ведуть агресивну торгівлю на валютному ринку і їм потрібно максимально швидко відкривати та закривати позиції. Такий стиль торгівлі прийнято називати скальпінгом.

Алгоритм «Хамелеон» застосовується при проведенні великих за обсягом транзакцій. Цей алгоритм допомагає «розбити» велику операцію на ряд менших за обсягом, котрі поступово реалізуються протягом певного проміжку часу, що дозволяє клієнту виконати свою угоду за найбільш вигідною середньою ціною, а також допомагає мінімізувати вплив цієї угоди на цінові котирування.

Алгоритм «Ігуана» застосовується у тому випадку, коли клієнт хоче відкрити певну угоду у встановлений проміжок часу, але не знає, в який саме момент для нього будуть найвигідніші умови для її відкриття. Саме цей алгоритм самостійно обирає момент для відкриття угоди клієнта [4].

Станом на 2022 рік за даними Банку міжнародних розрахунків близько 75% спотових операцій на валютному ринку були здійснені з використанням алгоритмів [5]. Основними факторами, що спонукають учасників валютного ринку використовувати алгоритми при проведенні операцій є [6]:

1. Зниження середньої вартості транзакцій: алгоритмічна торгівля сприяє зменшенню середів між ціною купівлі та ціною продажу, а також значно обмежує вплив великих угод на цінові коливання. Враховуючи великий обсяг торгів на валютному ринку, навіть незначні на перший погляд зміни у вартості транзакцій можуть суттєво вплинути на прибутки учасників валютного ринку.

2. Висока швидкість і точність реалізації угод: торгові алгоритми здатні здійснювати транзакції протягом мілісекунд та монетизувати навіть незначні ринкові коливання, що просто неможливо зробити «вручну».

3. Більш якісний ризик-менеджмент: через відсутність впливу людського фактору торгові алгоритми здатні набагато ефективніше здійснювати менеджмент угод учасників ринків, зводячи таким чином до мінімуму можливі втрати і навпаки максимізуючи прибутки.

На рисунку 1 зображено динаміку використання торгових алгоритмів при здійсненні операцій на валютному ринку протягом 2019-2022 років у розрізі різних типів фінансових установ, складену на основі результатів опитування аналітичної платформи Coalition Greenwich.

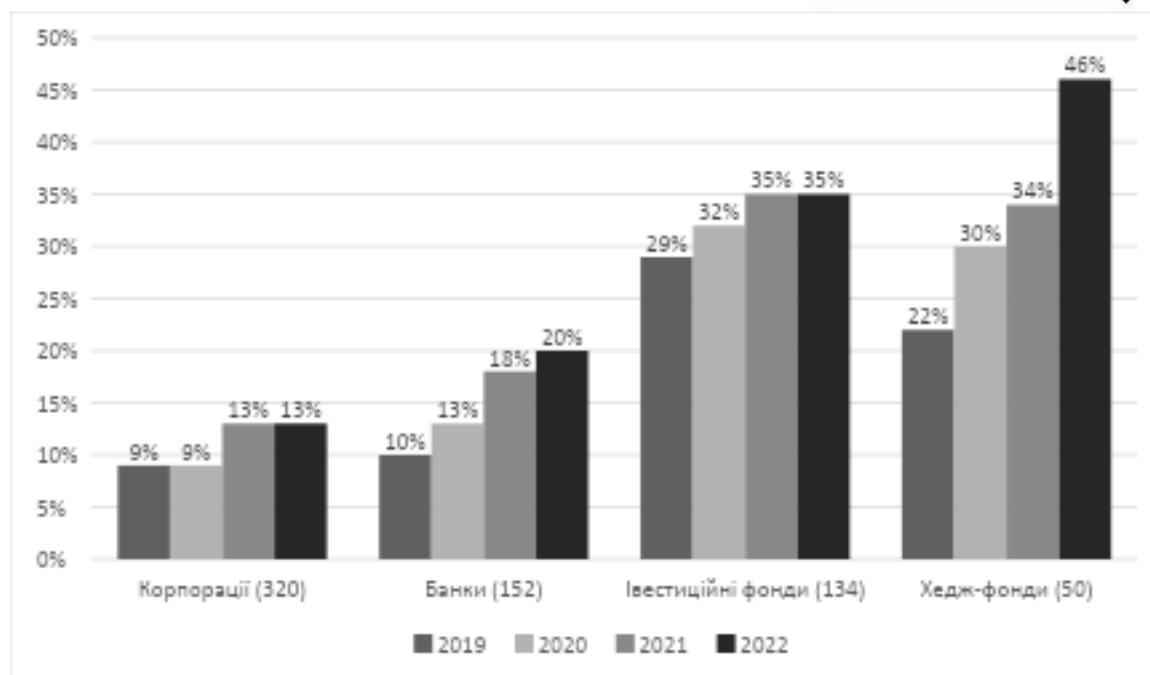

Рис.1. Частка фінансових установ, що використовують торгові алгоритми при здійсненні операцій на світовому валютному ринку, протягом 2019-2022 рр. [6]

За даними, зображеними на рис.1, видно, що серед основних типів фінансових установ спостерігається тенденція до збільшення використання торгових алгоритмів при здійсненні операції на валютному ринку. При цьому найактивніше торгові алгоритми використовують саме хедж-фонди, майже половина з яких станом на 2022 рік вже впровадила їх у свою діяльність.

Отже, алгоритмічний трейдинг можна вважати наступним етапом розвитку операційної складової валютного ринку в епоху цифровізації та автоматизації. Враховуючи стрімкий розвиток інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту та великих мовних моделей (LLM), а також значні переваги, які використання алгоритмів приносить своїм користувачам, можна припустити, що частка установ, які таким чином будуть автоматизувати та оптимізувати свої процеси, буде тільки зростати, тому цілком ймовірно, що до 2030 року вже близько 90% від усіх угод на валютному ринку будуть здійснюватись лише за участю алгоритмів, без прямого втручання людини.

Список використаних джерел:

1. Alain Chaboud, Dagfinn Rime and Vladyslav Sushko. The foreign exchange market URL: <https://www.bis.org/publ/work1094.pdf>
2. Basics of Algorithmic Trading: Concepts and Examples URL: <https://www.investopedia.com/articles/active-trading/101014/basics-algorithmic-trading-concepts-and-examples.asp>
3. How Algo Trading Is Revolutionizing the World of Banking URL: <https://arbismart.com/blog/how-algo-trading-is-revolutionizing-the-world-of-banking/>
4. Old School FX Traders Are Being Replaced by Algos With Names Like Viper URL: <https://www.bloomberg.com/news/features/2024-07-07/wall-street-giants-replace-traders-with-algorithms-in-new-fx-era>
5. OTC foreign exchange turnover in April 2022 URL: https://www.bis.org/statistics/rpfx22_fx.htm
6. The Rise of Algo Trading in FX Markets URL: <https://www.nomuraconnects.com/focused-thinking-posts/the-rise-of-algo-trading-in-fx-markets/>

*Ганна Коваль, студентка 3 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Костьов'ят Г. І., к.е.н., доцент*

РОЗВИТОК ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Ринок платіжних послуг в Україні зазнає істотних трансформацій під впливом новітніх технологій, зростання популярності цифрових сервісів та інтеграції української економіки у глобальні фінансові процеси. В умовах глобалізації та цифровізації економіки спостерігається зростання попиту на вдосконалення фінансових сервісів, що відповідають сучасним викликам. Одним із ключових трендів є підвищення популярності безготівкових розрахунків - у 2023 році частка таких операцій в Україні перевищила 70%. Крім того, активно впроваджуються інноваційні платіжні рішення, зокрема мобільні додатки, технології NFC, а також криптовалюти, що створюють нові можливості для споживачів і бізнесу.

Суттєвий внесок у розвиток ринку платіжних послуг здійснюють FinTech-компанії, які формують нові екосистеми фінансових послуг, пропонуючи інноваційні рішення, зокрема, цифровий банкінг, онлайн-сервіси, Другої платіжної директиви (PSD2) та Директиви з електронних грошей (EMD) [1]. Ці тенденції відображають динамічність і адаптивність українського фінансового сектору до сучасних глобальних змін. Водночас розвиток ринку платіжних послуг в Україні супроводжується низкою викликів, зокрема необхідністю вдосконалення правового регулювання, посилення кібербезпеки та забезпечення фінансової інклюзії. Зростання популярності цифрових технологій також вимагає від фінансових установ модернізації своєї інфраструктури, впровадження новітніх стандартів обслуговування клієнтів та інтеграції з міжнародними платіжними системами.

Іншою важливою тенденцією є поширення партнерств між традиційними банками та FinTech-компаніями, що сприяє створенню гібридних рішень, орієнтованих на розширення спектру послуг і підвищення зручності для користувачів. Інтеграція хмарних технологій є ще одним важливим аспектом, використання платформ, таких як Amazon Web Services (AWS), Microsoft Azure тощо, надає компаніям можливість швидко масштабувати свої IT-ресурси, забезпечувати доступність даних та додатків з будь-якої точки світу, а також підвищувати безпеку інформаційних систем. Хмарні технології забезпечують гнучкість і адаптивність, що дозволяє структурам ефективно реагувати на зміни в ринковому середовищі та швидко впроваджувати інновації. Забезпечення кібербезпеки також є ключовим методом цифрового стратегічного управління. Використання інструментів, таких як FireEye, Symantec тощо, дозволяє захищати інформаційні системи від кібератак, забезпечувати безперервний моніторинг загроз [2]. Паралельно, активна інтеграція України до міжнародних фінансових ринків відкриває нові можливості для розвитку експорту фінансових послуг, залучення іноземних інвестицій та підвищення конкурентоспроможності українських компаній. У цьому контексті розвиток платіжної інфраструктури стає не лише питанням технологічного прогресу, але й стратегічним напрямом національної економічної політики.

Подальший розвиток цього сектору потребує комплексного підходу, який включатиме інвестиції в інновації, розвиток людського капіталу та активізацію міжнародного співробітництва. Лише за таких умов Україна зможе закріпити свої позиції як одного з лідерів регіонального ринку платіжних послуг.

Список використаних джерел:

1. Закон «Про платіжні послуги» № 1591-IX. URL: <https://www.president.gov.ua/news/glavaderzhavi-pidpisav-zakon-pro-platizhni-poslugi-69849#>
2. Костьов'ят Г., Рогов В. Вектори розвитку стратегічного управління в умовах цифрової трансформації. Наукові праці МАУП. Економічні науки. 2024. Вип. 3 (75). Київ: Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2024. 120 с.

*Анна Ковач, студентка 2 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Чубарь О. Г., к.е.н., доцент*

ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НБУ

Аналіз грошово-кредитної політики центральних банків є важливою складовою дослідження економічного розвитку країни, адже саме монетарні інструменти значною мірою визначають рівень стабільності грошової системи, темпи економічного зростання та ефективність боротьби з інфляцією. Протягом перехідного періоду економіки України від інфляційного «навісу», який був спадком від СРСР до побудови самостійної економічної системи, грошово-кредитна політика, розроблена Національним банком України (НБУ) пройшла кілька етапів, які відзначалися зміною підходів і пріоритетів.

У перші роки незалежності грошово-кредитна політика в Україні формувалася переважно під впливом кейнсіанських ідей, що виявлялося у значному державному втручанні в економічні процеси, використанні адміністративних методів регулювання та акценті на короткострокових цілях. Це було, зокрема, пов'язано з попереднім комуністичним досвідом у питаннях державного втручання у процеси економіки і тотального контролю всіх її сфер. Такий підхід, однак, сприяв розбалансуванню ринків, глибокій економічній кризі та стрімкому зростанню інфляції. Згодом, починаючи з середини 1990-х років, відбувся поступовий перехід до монетаристських підходів, які передбачали лібералізацію фінансових ринків, скорочення бюджетного дефіциту та жорсткий контроль за емісією грошей.

Монетарна політика НБУ за останні 10 років демонструє динамічність і адаптивність до зовнішніх викликів. Ключовим інструментом регулятора для досягнення цілей з контролю інфляції, стабілізації валюти та стимулювання економіки була і залишається облікова ставка, яка відображає макроекономічну ситуацію країни (рис. 1).

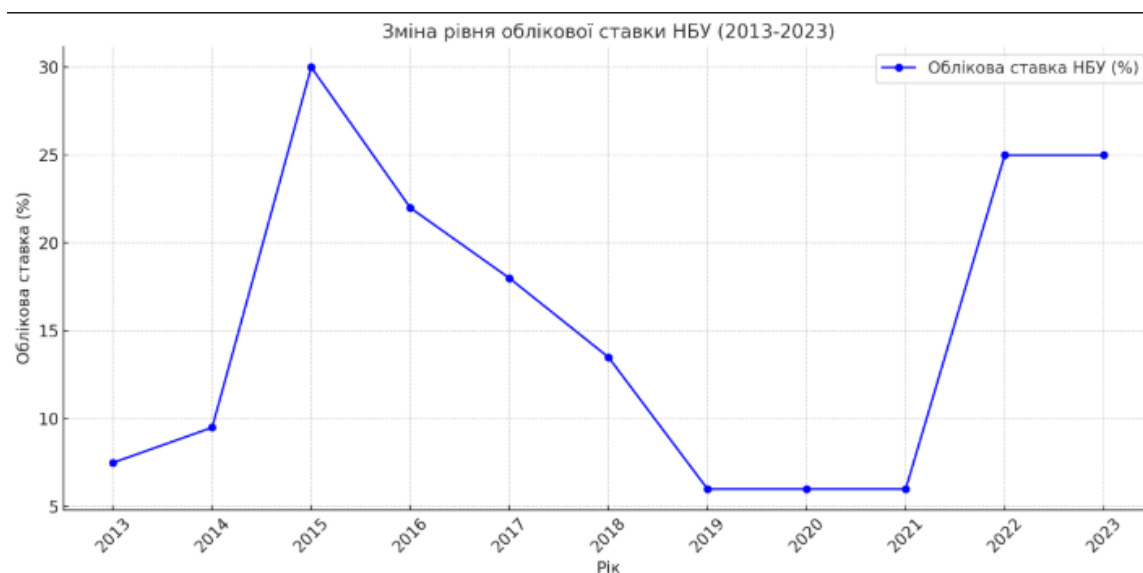

Рис. 1. Динаміка зміни облікової ставки НБУ у 2013-2023 рр. [3]

З рис. 1 видно, що починаючи з 2013 року НБУ поступово підвищував облікову ставку, реагуючи на економічну нестабільність, викликану політичною кризою та девальвацією гривні. Зокрема, у 2015 році ставка досягла історичного піку — 30%. Це рішення було спрямоване на боротьбу з гіперінфляцією та зміцнення довіри до національної валюти.

Протягом 2016-2019 років НБУ знижував облікову ставку, що свідчило про поступову стабілізацію макроекономічної ситуації. У цей період Україна досягла помірного рівня інфляції, а ставка у 2019 році опустилася до 13,5%. Основними факторами цього успіху стали покращення платіжного балансу та впровадження інфляційного таргетування.

Пандемія COVID-19 у 2020 році призвела до безпрецедентного зниження облікової ставки до 6% для підтримки економіки. Це рішення сприяло доступності кредитів для бізнесу, але також створило ризики для валютного ринку. У подальшому, російське вторгнення у 2022 році викликало різке підвищення ставки до 25%. Це рішення було необхідним для стримування інфляції, стабілізації валютного курсу та підтримки довіри до фінансової системи. НБУ ефективно використовував жорстку монетарну політику в умовах війни.

Станом на кінець жовтня 2024 року облікова ставка склала 13%. Ставки за гривневими інструментами впродовж липня-грудня 2024 року помірно знижувалися у відповідь на пом'якшення процентної політики НБУ. Збереження стимулів для банків у вигляді тримісячних депозитних сертифікатів стримувало зниження ставок за гривневими строковими депозитами населення. Дохідність гривневих інструментів була вищою за поточну та очікувану інфляцію. У результаті вкладення населення у гривневі строкові депозити та ОВДП надалі зростали, що відповідало завданням НБУ [2, 3].

Окрім встановлення облікової ставки, НБУ керується своєю операційною ціллю монетарної політики, яка полягає в утриманні гривневих міжбанківських ставок на рівні, близькому до рівня ключової ставки, в межах коридору процентних ставок за інструментами постійного доступу. Індикатором рівня гривневих міжбанківських процентних ставок для цілей процентної політики визначено Український індекс міжбанківських ставок овернайт (UONIA) [1].

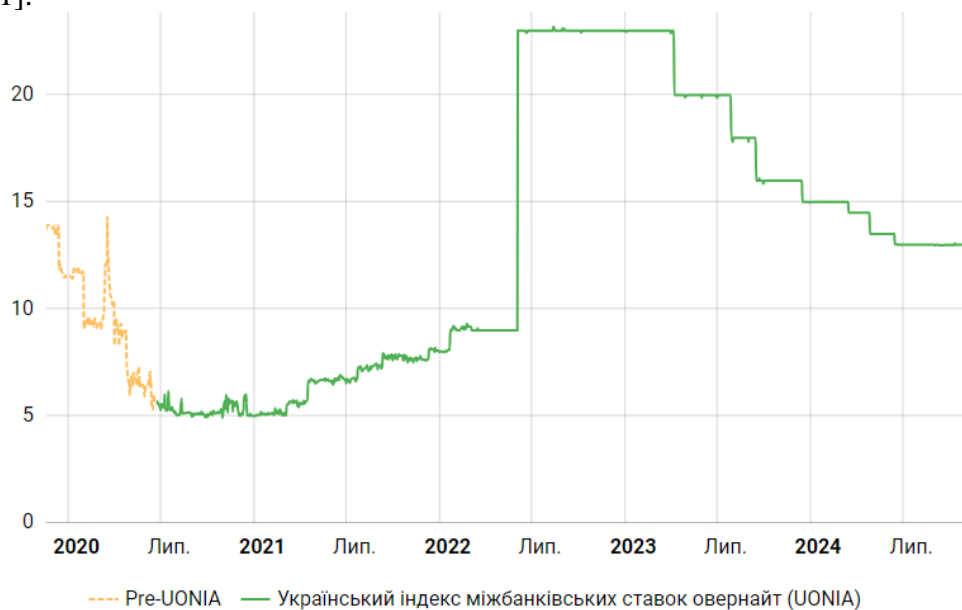

Рис. 2. Динаміка зміни індексу міжбанківських ставок овернайт UONIA у період 2020-2024 рр. [4]

Графік динаміки UONIA і Pre-UONIA відображає реакцію НБУ на економічні виклики. У 2020 році ставки знижувалися завдяки політиці пом'якшення, спрямованій на підтримку ліквідності банків і стимулювання кредитування під час пандемії. У 2021 році почалося поступове зростання ставок через перехід до жорсткішої монетарної політики для стримування інфляції.

У 2022 році ставки різко підвищилися до понад 20% через економічні виклики війни. НБУ підняв облікову ставку до 25%, посилив валютний контроль і обмежив рефінансування

банків для стабілізації системи. З другої половини 2023 року ставки поступово знижувалися на тлі стабілізації економіки, зменшення інфляції та пом'якшення політики НБУ.

Аналіз монетарної політики Національного банку України за останні роки підтверджує її важливу роль у стабілізації економіки та грошової системи. Використання облікової ставки як основного інструмента регулятора забезпечило адаптацію до складних умов, включаючи інфляційний тиск, економічну кризу, пандемію COVID-19 і військові дії. Саме зовнішні виклики, такі як війна, залишаються ключовими обмеженнями, які впливають на ефективність монетарних заходів. Жорсткі заходи, прийняті у 2022 році, довели свою результативність у забезпеченні макроекономічної стабільності. Водночас збереження гнучкості та адаптації політики НБУ до нових умов стане вирішальним для подальшого економічного зростання та підтримки фінансової стійкості України.

Список використаних джерел:

1. Інструменти монетарної політики. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/tools#section-1> (дата звернення: 01.12.2024).
2. Облікова ставка з 26 січня 2024 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-15> (дата звернення: 01.12.2024).
3. Облікова ставка Національного банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish> (дата звернення: 01.12.2024).
4. Ринок грошей: динаміка UONIA. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/uonia-chart?startDate=18.11.2019&endDate=18.11.2024> (дата звернення: 01.12.2024).

*Вікторія Мінкович, ст. викладач
Катерина Юденко, студентка 3 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ВПРОДОВЖ 2020-2023 рр.

Фондовий ринок відіграє досить суттєву роль в розвитку України, оскільки емісія, продаж та обмін цінних паперів забезпечують залучення додаткового капіталу в різні сектори економіки. Тобто, завдяки фінансовим інструментам держава, фізичні та юридичні особи та інші учасники ринку можуть здійснити довгострокову інвестицію у певний фінансовий інструмент (акція, облігація, опціонні, ф'ючерсні та форвардні контракти, інструменти іноземного походження) і в майбутньому отримувати прибуток, або навпаки залучити кошти через інвестиції інших суб'єктів ринку для виконання власних цілей [3; с. 188]. Проте в сучасних реаліях вітчизняний фондовий ринок за своїми масштабами не є дуже значним.

На фондовому ринку України функціонувало кілька фондових бірж, таких як: АТ «Українська біржа», ПАТ «Фондова біржа «Перспектива», АТ «Фондова біржа ПФТС» та Українська міжбанківська валютна біржа (УМВБ). Проте, з травня 2022 року Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку заборонила біржі УМВБ здійснювати операції з купівлі-продажу фінансовими інструментами на фондовому ринку України та припинила ліцензування компанії. Ця заборона діє впродовж всього часу дії військового стану та буде переглянута після його закінчення. Таким чином, впродовж 2020-2023рр. провідними суб'єктами ринку визначилися «ПФТС» та «ПЕРСПЕКТИВА». Станом на 2023 рік частка торгів, здійснених цими компаніями (табл. 1), склали разом 96,62% від річного обсягу (62,94% – «ПФТС»; 33,68% – «ПЕРСПЕКТИВА»).

Таблиця 1

Динаміка частки проведених торгів фондовими біржами «ПФТС» та «ПЕРСПЕКТИВА» до загального обсягу проведених торгів протягом 2020-2023 рр. (%) [1; 2]

Рік	"ПФТС"	"ПЕРСПЕКТИВА"	Річний обсяг торгів
2023	62,94%	33,68%	436 432,20 ₴
2022	52,28%	38,12%	160 631,58 ₴
2021	49,02%	48,04%	451 947,45 ₴
2020	39,22%	60,06%	335 403,65 ₴

На рисунку 1 відображено динаміку змін обсягів торгівлі фінансовими інструментами, які здійснили ці дві біржі. Чітких тенденцій за аналізований період прослідкувати неможливо, оскільки в даний час відбулося дві кризові ситуації в Україні: на показники 2020 року вплинула пандемія COVID-19, а на 2022 рік – повномасштабне вторгнення росії на територію країни.

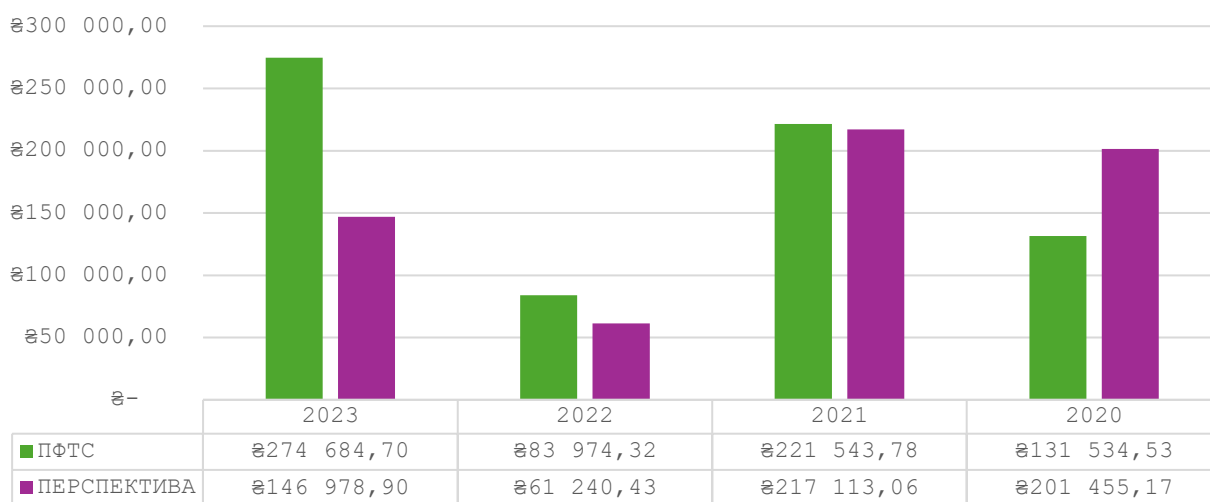

Рис. 1. Динаміка обсягів проведених торгів на організованих ринках фондовими біржами «ПФТС» та «ПЕРСПЕКТИВА» протягом 2020-2023 рр. [1; 2]

Тільки у 2020 році, з усього проаналізованого періоду, «ПЕРСПЕКТИВА» за обсягами проведених торгів переважає «ПФТС» на 69,92 млрд. грн. У 2021 році відповідно коли суб'єкти ринку адаптувалися до умов роботи під час пандемії відбулося зростання обсягів торгів. Проте відчутні збитки понесли компанії саме у 2022 році (обсяги компаній скоротилися на понад 137 млрд. грн («ПФТС»)) та 155 млрд. грн («ПЕРСПЕКТИВА»)), бо через введення 24 лютого 2024 року військового стану, та позачергового засідання НКЦПФР у Верховній Раді, було прийнято рішення про заборону проведення будь-яких операцій з фінансовими інструментами на фондовому ринку. Таким чином, регулятор ринку мав на меті забезпечити конфіденційність особистої інформації учасникам ринку [4, с. 74].

Загалом у 2023 році найбільш популярним фінансовим інструментом серед усіх учасників ринку за яким здійснювалися торгівельні операції на організованому ринку біржі були ОВДП, який займав 93% від загального обсягу проводжених торгів у співвідношенні з іншими фінансами інструментами. Цей показник свідчить про готовність держави інвестування учасників ринку, оскільки саме вона є повноправним емітентом цього виду фінансового інструменту. Також це є позивним моментом і для самої держави, оскільки ці кошти спрямовані на певний перелік витрат і потреб країни (наповнення бюджету,

направлення частини на погашення боргу, фінансування військових витрат країни в теперішній час).

Також як учасники ринку, так і самі організатори ринку здійснюють операції на ринку з таким фінансовим інструментом як облігації іноземних держав, які у 2023 році від загального обсягу фінансових інструментів становили 5%, а за операціями організаторами ринку «ПФТС» та «ПЕРСПЕКТИВА» обсяг торгівлі цим інструментом у 2023 році склав понад 3 та 16 млрд. грн відповідно, що на 2,9 («ПФТС») та 14,8 («ПЕРСПЕКТИВА») млрд. грн більше, порівнюючи з 2022 роком (табл. 2).

Таблиця 2

**Обсяги торгів здійснені фондовими біржами «ПФТС» та «ПЕРСПЕКТИВА»
на організованих ринках з розподілом за фінансовими інструментами
періодом 2020-2023 рр. (млн. грн.) [1; 2]**

		Облігація внутрішніх державних позик	Темпи приросту	Облігація іноземної держави	Темпи приросту	Інші	Темпи приросту
2023	ПФТС	262369,10	182196,96	3648,50	2912,74	8667,10	5600,69
	ПЕРСПЕКТИВА	130459,70	71471,82	16374,00	14816,74	145,20	-550,10
2022	ПФТС	80172,14	-136452,20	735,76	513,38	3066,41	-1630,65
	ПЕРСПЕКТИВА	58987,88	-156708,34	1557,26	1557,26	695,30	-721,55
2021	ПФТС	216624,34	90724,73	222,38	218,29	4697,06	-933,77
	ПЕРСПЕКТИВА	215696,22	14940,72	0,00	0,00	1416,85	717,18
2020	ПФТС	125899,61	125899,61	4,09	4,09	5630,83	-492,21
	ПЕРСПЕКТИВА	200755,50	200755,50	0,00	0,00	699,67	-60,88

Щодо інших видів інструментів (акція; акція іноземного емітента; акція КІФ; державний дериватив; інвестиційний сертифікат; облігація внутрішніх державних позик; облігація внутрішніх місцевих позик; облігація зовнішніх державних позик; облігація іноземного емітента; облігація іноземної держави; облігація підприємства; опціонний сертифікат; ф'ючерсний контракт; корпоративна облігація; фінансовий інструмент іноземного емітента), то вони склали у 2023 році 2,02 % та зросли у порівнянні з попереднім роком на 5,6 млрд. грн за показниками «ПФТС» та скоротилася на 550 млн. грн у «ПЕРСПЕКТИВА» [1]. Такий перелік фінансових інструментів постійно змінюється, деякі інструменти з'являються, а деякі більше не використовуються, що свідчить про постійний розвиток не тільки ринку, а й самих фінансових інструментів, оскільки попит з боку учасників торгів впливає на їхнє існування на цьому ринку.

Таким чином, 2022 рік виявився важким для всього фондового ринку країни через заборону проведення своєї діяльності, що була покликана на приховання інформації про всіх учасників фондового ринку від загального доступу, але 2023 рік показує швидке повернення до майже того обсягу, що і станом на 2021 рік, що свідчить про спроможність учасників ринку здійснювати інвестиційну діяльність, а ринок забезпечувати своє функціонування, та розподіляти залучений капітал між сегментами фінансового ринку України [3; с. 188; 4, с. 74].

Проте, в цей самий час нікуди не зникли і давні проблеми його розвитку, а сучасна війна тільки посилила їх: політична нестабільність, довіра інвесторів, обмежений асортимент фінансових інструментів, порівняно з розвинутими ринками, недостатній рівень фінансової інклюзії українців. При цьому фондовий ринок відіграє важливу роль в економічному розвитку будь-якої держави – забезпечуючи залучення капіталу, стимулювання інвестицій та підвищення ефективності бізнесу. Однак, для досягнення свого повного потенціалу, український фондовий ринок потребує подальших реформ та розвитку.

Список використаних джерел:

1. Аналіз ринку. НКЦПФР. URL:<https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/#tab-dov> (дата звернення: 29.11.2024).
2. Інформаційна довідка щодо ринків капіталу України протягом січня-грудня 2023 року. НКЦПФР. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/informatsiina_dovidka_za_hruden_2023_.pdf (дата звернення: 29.11.2024).
3. Шуба О. А. Особливості інтеграції фондового ринку України у світовий фондовий ринок. Бізнес-інформ. 2021. № 14. С. 183–189. URL:<https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-4-183-189> (дата звернення: 28.11.2024).
4. Шулик Ю. В. Стан та перспективи розвитку фондового ринку України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2024. Т. 33, №61. С. 69–80. URL: [https://doi.org/10.25264/2311-5149-2024-33\(61\)-69-80](https://doi.org/10.25264/2311-5149-2024-33(61)-69-80) (дата звернення: 28.11.2024).

*Анастасія Ніколаєва, студентка 4 курсу
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця
Науковий керівник: Волкова Н. І., к.е.н., доцент*

СУЧАСНИЙ СТАН ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Фондовий ринок є інструментом регулювання фінансової системи країни. Фондовий ринок взаємопов'язаний з фінансовою системою та фінансовим ринком (включаючи банківський сектор). Фондові ринки розвинених країн залучають капітал у вітчизняну економіку найбільш ефективним та оптимальним способом. Таким чином постачаючи капітал до розвинених країн. Фінансуючи конкурентоспроможні передові галузі промисловості. Стимулюючи науково-технічний прогрес, зростання і позитивні зміни в структурі економіки. Отже, фондовий ринок є потужною платформою для реалізації можливостей мобілізації коштів та зародження низки нових конкурентоспроможних інструментів інвестування [3].

На графіку (рис.1) показано динаміку випуску акцій в Україні з 2020 по 2023 рік, що є важливим індикатором економічної ситуації в країні та інвестиційного клімату. Обсяг випусків акцій є важливим показником, що відображає попит на фондовому ринку, зацікавленість інвесторів у нових активах та загальну економічну активність.

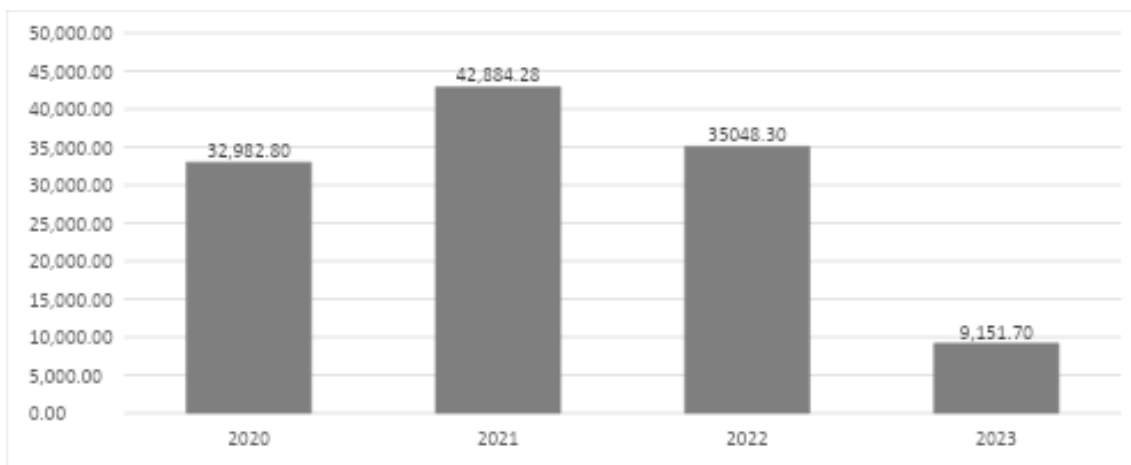

Рис. 1. Обсяг випусків акцій за 2020-2023 рр., млн. грн. [1]

У 2020 році обсяг випуску акцій знизився приблизно до 32982,8 млн грн. Це суттєве падіння пов'язане з впливом пандемії COVID-19, яка спричинила економічний спад, невизначеність на ринках та скорочення інвестиційної активності. Нестабільність, викликана карантинними обмеженнями, знизилася попит на акції, що позначилося на обсязі їх випуску. У 2021 році обсяг випуску акцій частково відновився і досяг позначки 42884,28 млн грн, що свідчить про певну стабілізацію ринку після шоку від пандемії. Крім того, урядові заходи підтримки економіки та вакцинація населення сприяли поступовому відновленню інвестиційної активності. У 2022 році показник випуску акцій залишився на рівні 35048,3 млн грн, що свідчить про відносну стабільність, але незначне зниження в порівнянні з попереднім роком. На цей період могли вплинути нові виклики, зокрема зростаючі геополітичні ризики та інфляційні процеси. Інвестори, ймовірно, проявляли обережність, що позначилось на обсягах залучення капіталу через фондовий ринок. У 2023 році обсяг випуску акцій різко впав до 9151,7 млн грн. Вважаємо, значне скорочення пов'язане із посиленням економічних і політичних викликів, що суттєво вплинули на довіру інвесторів та загальний стан ринку. Додамо, макроекономічні чинники, такі як інфляція, зниження темпів економічного зростання та зовнішньоекономічні ризики, призвели до різкого спаду на ринку акцій.

Первинний ринок корпоративних облігацій відіграє важливу роль у фінансуванні корпоративного сектору. На діаграмі (рис.2) представлена динаміка обсягу випуску корпоративних облігацій за період з 2020 по 2023 роки, що дозволяє оцінити зміну активності підприємств на ринку боргових інструментів в Україні.

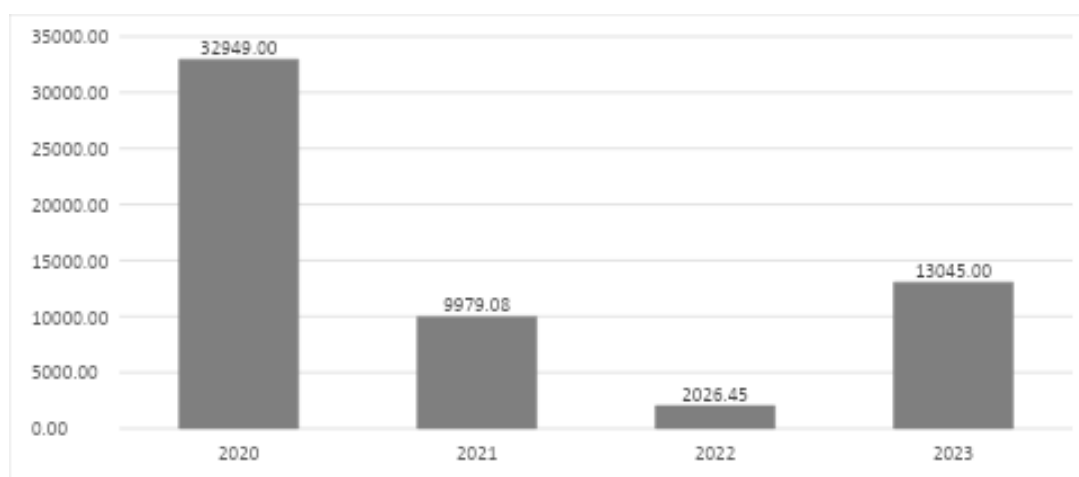

Рис. 2. Обсяг випусків корпоративних облігацій підприємств за 2020-2023 рр., млн. грн. [1]

Обсяг випуску облігацій досяг свого піку у 2020 році і досяг 32 949 млн грн, що свідчить про високу активність підприємств на ринку боргових інструментів, ймовірно, з метою залучення капіталу для розвитку чи підтримки ліквідності під час початкового етапу пандемії COVID-19. У 2021 році обсяг випуску облігацій значно знизився до 9 979 млн грн. Це падіння пов'язане із поступовою стабілізацією економічної ситуації та зниженням потреби у великих обсягах боргового фінансування. Крім того, зниження попиту на облігації спричинене високою невизначеністю на ринку, що зменшило інтерес інвесторів до ризикових корпоративних облігацій. У 2022 році обсяг випуску облігацій продовжив зменшуватися, досягнувши мінімуму в 2 026 млн грн. Це вказує на суттєве зниження активності підприємств на ринку облігацій, ймовірно, через загострення економічної ситуації, а також повномасштабного російського вторгнення. В 2023 році обсяг випуску облігацій зріс до 13 045 млн грн, що свідчить про поступове відновлення ринку. Підприємства, ймовірно, знову звернулися до облігацій як джерела фінансування, можливо, з метою рефінансування наявного

боргу або для інвестування у відновлення та розвиток. Крім того, таке зростання вказує на покращення інвестиційного клімату та відновлення довіри інвесторів до корпоративного боргового ринку.

Сьогодні можливості для українських інвесторів значно обмежені. Внутрішній ринок переважно пропонує боргові інструменти, тоді як іноземні інвестиції стримуються валютними обмеженнями з боку Національного банку України. Ліквідність українських акцій зараз низька, тому для інвесторів варто дочекатися завершення війни та покращення ринкової ліквідності перед продажем акцій. Інвестуючи в акції українських компаній, сучасні інвестори отримують активи за вигідною вартістю, проте супроводжуються значними військово-політичними ризиками. Можливості для виведення капіталу з метою інвестування в іноземні акції обмежені, а пропозиція закордонних акцій на внутрішньому ринку залишається малою. Очевидно, що вплив високих військових ризиків на динаміку українського фондового ринку триватиме [2].

Таким чином, фондовий ринок України відображає складну економічну ситуацію, але при цьому зберігає потенціал для відновлення та подальшого зростання. Він також виконує функцію стабілізації фінансової системи, поступово адаптуючись до нових викликів. В умовах підвищених ризиків, інвестори зосереджуються на вторинному ринку, що свідчить про прагнення до більш обережного підходу і забезпечення ліквідності.

Список використаних джерел:

1. Аналіз ринку – НКЦПФР. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/> (дата звернення: 11.11.2024).
2. Сучасний стан фондового ринку України та перспективи його розвитку. Економіка та суспільство. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4323> (дата звернення: 11.11.2024).
3. Lviv State University of Internal Affairs Institutional Repository (LvSUIAIR): Фондовий ринок України: сучасний стан та перспективи розвитку. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4232> (дата звернення: 11.11.2024).

*Валерія Огородник, к.е.н., доцент
Юліанна Філеп, здобувачка освітнього ступеня магістр
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Інвестиційний клімат є багатогранним поняттям, що об'єднує різноманітні фактори, які визначають привабливість країни або регіону для інвесторів. Це комплекс економічних, політичних, соціальних та правових умов [4], що мають значний вплив на процес залучення капіталу. Сприятливий інвестиційний клімат сприяє стабільному розвитку економіки, створюючи умови для підвищення конкурентоспроможності та залучення довгострокових інвестицій. Важливими складовими цього середовища є правова стабільність, макроекономічна стабільність, інфраструктурний розвиток, політична стабільність та соціальна рівновага. Відповідно, для забезпечення позитивного інвестиційного клімату необхідно постійно вдосконалювати законодавство, забезпечувати економічну стабільність, покращувати інфраструктуру та зменшувати політичні та соціальні ризики.

Оцінка інвестиційного клімату є ключовим елементом для прийняття обґрунтованих рішень щодо залучення інвестицій на різних рівнях. Вона передбачає використання комплексних методологій, що дозволяють визначити привабливість економічного середовища для інвесторів.

Розвиток методології оцінки інвестиційного клімату проходив через кілька етапів, починаючи з основних експертних оцінок і до сучасних комплексних підходів, які включають різноманітні кількісні та якісні індикатори.

Сучасні методики оцінки, такі як універсальна методика, спеціальна методика та методика бальної шкали [2], дозволяють детально аналізувати інвестиційний клімат та проводити порівняльний аналіз між країнами. Вони забезпечують точну картину потенціалу країн для інвестування, виявляють слабкі місця і допомагають надавати рекомендації щодо покращення інвестиційного середовища.

Міжнародні рейтинги, такі як Doing Business, Transparency International та Moody's, є важливими інструментами для аналізу інвестиційного клімату в країнах. Вони оцінюють різні аспекти економічного середовища і дозволяють інвесторам приймати обґрунтовані рішення щодо розподілу капіталу.

Важливість комплексного підходу до оцінки інвестиційного клімату полягає в тому, що він дозволяє не тільки оцінити рівень привабливості країни чи регіону, але й передбачити потенційні ризики, а також сприяти розвитку економічних реформ та інституційних змін, що забезпечить сталий розвиток інвестиційної діяльності.

Залучення інвестицій є критично важливим для відновлення економіки після військових конфліктів. Вони сприяють відновленню інфраструктури, створенню робочих місць та модернізації виробничих потужностей.

Залучення інвестицій в умовах війни є складним, багатогранним процесом, що має як потенційні переваги, так і численні загрози. Серед переваг можна відзначити можливість відновлення та розвитку ключових галузей економіки, зокрема інфраструктури, оборонної промисловості та новітніх технологій. Інвестування в ці сектори може сприяти швидкому відновленню країни, зменшенню рівня безробіття та підвищенню національної безпеки. Водночас, інвестиції в окремі галузі, наприклад, енергетичний сектор або агропромисловість, можуть стимулювати економічний розвиток і створення нових можливостей для бізнесу навіть під час кризових періодів.

Однак на шляху залучення інвестицій стоїть чимало загроз. Найбільшою загрозою є політична нестабільність та зміни у законодавчій та регуляторній базі, що можуть ускладнити інвестування. Високий рівень військових ризиків та загроза руйнування інфраструктури створюють неприяне середовище для інвесторів. Крім того, економічна турбулентність та інфляція можуть знизити привабливість національних активів для іноземних інвесторів. У цьому контексті важливо забезпечити необхідні механізми захисту інвесторів, такі як державні гарантії або спеціальні зони для інвестицій, що знижують ризики. Стратегічний підхід до залучення інвестицій в умовах війни має включати і мінімізацію цих загроз, а також акцент на інвестуванні в найважливіші для стабільності країни сектори.

Україна сьогодні знаходиться в складних умовах, що виникли через військову агресію росії, що значно змінює економічний ландшафт країни та безпосередньо впливає на інвестиційну привабливість. Хоча іноземні інвестори й надалі прагнуть знайти можливості для вкладення капіталу, їм доводиться зважати на низку факторів, які знижують рівень довіри до українського ринку. Серед ключових умов, що визначають інвестиційну привабливість, є відсутність корупційних ризиків, розвиток стратегічних документів, правова стабільність, готовність місцевої влади підтримувати інвестиційні ініціативи та загальна політична стабільність.

Водночас поточні виклики, зокрема війна, стають серйозним бар'єром для інвесторів. Руйнація інфраструктури, порушення логістичних маршрутів, переміщення бізнесу та громадян вимагають значних додаткових витрат, що знижують привабливість країни для капіталовкладень. Особливо складними є питання правового забезпечення інвестицій: незважаючи на певні кроки до покращення інвестиційного клімату, залишається чимало прогалин у законодавстві, судовій практиці, а також проблеми корупції.

В умовах війни особливу увагу приділяють залученню інвестицій у військово-промисловий комплекс, оскільки саме він може стати одним із основних напрямків економічного зростання в умовах активної військової загрози. Уряди повинні ретельно управляти ресурсами для досягнення перемоги та водночас стимулювати інвестиції, необхідні для відновлення економіки після війни. Інвестиції в оборонний сектор можуть забезпечити технологічний та медичний прогрес, що в перспективі позитивно вплине на загальний економічний розвиток.

Важливою умовою для залучення іноземного капіталу є зовнішня політика держави. Україна активно розвиває стратегічні альянси, інтеграційні процеси з Європейським Союзом і НАТО, що допомагають створити стабільнішу міжнародну ситуацію та підвищити довіру інвесторів. Зокрема, Угода про асоціацію з ЄС [5] і зобов'язання щодо членства в НАТО [3] дозволяють Україні зміцнювати економічні зв'язки та створювати потенціал для залучення інвестицій.

Також значну роль у покращенні інвестиційного клімату відіграє міжнародна підтримка, яка надається через санкції проти агресора та підтримку України на різних платформах, таких як "Рамштайн" і міжнародні інвестиційні ініціативи [1]. Це дає можливість країні підвищити свою інвестиційну привабливість та стимулювати внутрішній економічний розвиток через нові платформи і механізми страхування.

Проте для успішного залучення інвестицій Україні необхідно створити сприятливу нормативно-правову базу, що включає пільги для інвесторів, забезпечення прав на інтелектуальну власність, вдосконалення судової практики та боротьбу з корупцією. Державне регулювання повинно стати основним інструментом формування привабливого інвестиційного клімату, що дозволить ефективно залучати капітал та сприяти економічному зростанню.

Список використаних джерел:

1. Браїлян Є. Топ-10 перемог зовнішньої політики України (2022). URL: <https://armyinform.com.ua/2022/08/24/top-10-peremog-zovnishnoyi-polityky-ukrayiny/>.
2. Бусарева Т. Г. Методика оцінки національного інвестиційного клімату. Інвестиції: практика та досвід № 20/2011 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1682>.
3. Відносини Україна–НАТО. (2022). Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
4. Луців Б.Л., Кравчук І.С., Сас Б.Б. Інвестування: Підручник. Тернопіль: Економічна думка, 2014. 544 с.
5. Угода про асоціацію. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociaciyu>.

*Андріана Сабо, студентка 2 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Чубарь О. Г., к.е.н., доцент*

АНАЛІЗ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ У 2021-2023 РОКАХ

Інфляція належить до складних і актуальних економічних явищ, які мають прямий вплив на фінансову стабільність країни та рівень життя її громадян. Вона проявляється у загальному підвищенні цін на товари й послуги, що супроводжується знеціненням національної валюти. Для України проблема інфляції залишається особливо гострою, адже економіка країни зазнала значного впливу низки кризових факторів останніх років. У контексті політичних і

економічних викликів інфляція виступає ключовим індикатором ефективності державної економічної політики, що підкреслює важливість її всебічного аналізу та розробки дієвих механізмів для забезпечення макроекономічної стабільності.

Особливо період 2021–2023 років став важливим етапом для економіки України, позначеним значними внутрішніми та зовнішніми викликами. Наслідки пандемії COVID-19, зростання цін на енергоресурси та військовий конфлікт створили сильний тиск на економіку, змушуючи уряд переглядати пріоритети політики. Інфляція стала ключовою проблемою, що погіршила рівень життя населення та спричинила соціальну напругу. Аналіз цих процесів дозволяє краще зрозуміти виклики, які стоять перед країною, та окреслити шляхи стабілізації економіки.

Таблиця 1

Динаміка зміни інфляції України в 2021-2023 рр.

Рік	Індекс інфляції (%)	Зміна індексу з попереднім роком (%)
2021	10,0%	5%
2022	26,6%	16,6%
2023	5,1%	-21,5%

* Складено автором за джерелом [1].

Згідно з даними таблиці 1, економічна ситуація в Україні у 2021 році зазнала значних викликів, спричинених глобальними наслідками пандемії COVID-19, провокуючи стрімке зростання інфляції, яка наприкінці року досягла рівня 10%. Цей показник значно перевищував заплановані економічні показники, що потребувало термінового втручання з боку державних органів. Для врегулювання ситуації на фінансовому ринку, збереження стабільності національної валюти та обмеження темпів зростання цін було впроваджено низку заходів, зокрема поступове підвищення ключових відсоткових ставок.

Проте виклики для національної економіки суттєво ускладнилися в 2022 році внаслідок розгортання повномасштабної військової агресії з боку росії. Збройний конфлікт став причиною масштабних руйнувань критичної інфраструктури, значного скорочення логістичних можливостей, масової міграції населення та втрати значної частки робочої сили. У цих умовах інфляція зросла до безпрецедентних 26,6%, перевищивши попередній показник на 16,6%. Основними факторами, що стимулювали зростання цін, стали дефіцит багатьох товарів і послуг на внутрішньому ринку, а також зростання витрат на імпорتنі поставки. Для стримування цих негативних явищ уряд був змушений вдаватися до регуляторних механізмів, зокрема обмеження цін на основні продукти та послуги, а також запровадження контролю над стратегічно важливими галузями економіки [3].

У 2023 році економічна ситуація почала поступово стабілізуватися завдяки низці сприятливих факторів. Серед них – позитивні зміни на валютному ринку, фінансова та технічна допомога з боку міжнародних партнерів, державна підтримка ключових секторів економіки та часткове відновлення виробничого потенціалу. Значну роль у цьому процесі відіграла релокація підприємств із регіонів, що постраждали від активних бойових дій, до західних областей України. Такий крок сприяв збереженню виробничих потужностей, створенню нових робочих місць у відносно безпечних регіонах і відновленню економічної активності. Унаслідок цих зусиль темпи інфляції почали сповільнюватися, і за результатами року її рівень знизився до 5,1%, що означає суттєве зменшення порівняно з попереднім періодом [2].

Отже, протягом 2021–2023 років в Україні демонструється складний, багатофакторний характер інфляційних процесів, які перебувають у постійній залежності від як внутрішніх, так

і зовнішніх економічних викликів. Але ці процеси підкреслюють важливість адаптації економічної політики до змінюваних умов та підтримки національного виробництва для забезпечення стабільності в складних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Індекс інфляції (2000-2024). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: 01.12.2024).
2. Індеси інфляції. Фонд державного майна України. URL: <https://www.spfu.gov.ua/ua/regions/zaporizhia/spf-rent-indeksi-inflyacii.html> (дата звернення: 01.12.2024).
3. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у 2022 році. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-2022-rotsi> (дата звернення: 01.12.2024).

*Янош Токач, магістр 2-ого року навчання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Тимчак М. В., к.е.н., доцент*

ПРОБЛЕМИ АКТИВІЗАЦІІ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

Проблема участі банківських установ у розвитку вітчизняної економіки з особливою гостротою постала упродовж останнього десятиліття – від моменту розгортання фінансово-економічної кризи в Україні у 2014-2015 рр. і до сучасного періоду часу, коли внаслідок широкомасштабної воєнної агресії запас внутрішніх ресурсів підприємств для відновлення виробничої активності наблизився до мінімальних значень [2].

За останні роки масштаби кредитної підтримки реального сектору економіки суттєво знизилися, що негативно вплинуло на виробництво, ВВП та добробут суспільства. Частка банківських кредитів у фінансуванні капітальних інвестицій підприємств знизилася до історичного мінімуму – 5 %. У результаті структура активів банківської системи суттєво деформувалася: частка кредитного портфеля у вигляді наданих суб'єктам господарювання і фізичним особам кредитів наразі становить менше чверті від загального обсягу активів банків – 17,3 % та 5,4 % відповідно (станом на 2019 рік – 27,8 % та 9,5 % відповідно). У своєму річному звіті НБУ пояснив таку структуру активів банківського сектору «низьким попитом на кредити в умовах війни та продовженням припливу коштів клієнтів до банків» [3].

Зазначена тенденція свідчить про втрату банківською системою України здатності ефективно виконувати роль фінансового посередника. Це пов'язано із низькою привабливістю кредитних операцій та наявністю альтернативних варіантів для інвестування. Ще з 2014 року спостерігається постійне зниження показника «фінансової глибини» економіки, що вимірюється співвідношенням банківських кредитів до ВВП (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка банківського кредитування та ВВП України [1]

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
Усього кредитів, наданих банками, млн. грн.	971871	948386	1044049	1007648	963717
Номинальний ВВП (у фактичних цінах), млн. грн.	3974564	4194102	5459574	5191028	6537825
Частка кредитного портфелю у ВВП, %	24,5	22,6	19,1	19,4	14,5

За останні 5 років частка кредитного портфелю у ВВП зменшилася на 10 %, досягнувши критично низького рівня 14,5 % у 2023 році. Звичайно, банки й надалі кредитують нових клієнтів, проте таке кредитування має певні особливості, оскільки попит на позики значно послабився, а збільшення фінансування потребують окремі підприємства та галузі.

Отже, активізація банківського кредитування реального сектору в умовах воєнного стану є пріоритетом економічної політики держави. Кредити впливають на економічне зростання, інфляцію, фінансову стабільність і забезпечують життєздатність підприємств. Щоб стимулювати банківське кредитування, необхідно:

1. Переглянути монетарну політику НБУ, зокрема знизити облікову ставку, щоб стимулювати банки вкладати кошти в реальний сектор. Зауважимо, що дане положення було реалізоване і станом на листопад 2024 року облікова ставка становить 13 %.
2. Розвивати механізми цільового довгострокового рефінансування банків, особливо для стратегічно важливих державних програм, з контролем за використанням цих ресурсів.
3. Залучити фіскальні стимули, такі як державні гарантії, компенсація відсоткових ставок, податкові канікули, для підтримки малого і середнього бізнесу.
4. Звзяти спеціалізацію державних банків на підтримці критичних для економіки галузей, а також створити спеціалізовані банки розвитку.
5. Дерегулювати банківську систему, щоб привабити міжнародних інвесторів та розвинути інноваційні банківські моделі [2].

Реалізація цих заходів вимагає комплексного підходу та узгодженості дій між законодавчою і виконавчою владою та НБУ, щоб створити умови для зацікавленості банків у кредитуванні реального сектору.

У підсумку зазначимо, що активізація банківського кредитування реального сектору залежить не лише від кредитної політики комерційних банків, але й від ефективних рішень на макrorівні. Лише за таких умов можна стимулювати банківське кредитування реального сектору, що є важливим для стійкого економічного зростання та підтримки високого рівня зайнятості.

Список використаних джерел:

1. Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах). Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>.
2. Дзюблюк О. Проблеми активізації банківського кредитування реального сектору економіки в умовах воєнного стану. Вісник економіки. 2023. Вип. 3. С. 8-25. URL: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.03.008>.
3. Річний звіт Національного банку України за 2022 рік. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2022.pdf?v=9.

*Оксана Чубарь, к.е.н., доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

ОПЕРАЦІЇ З ВІЙСЬКОВИМИ ОБЛІГАЦІЯМИ В УКРАЇНІ: ДИНАМІКА ТА ОСОБЛИВОСТІ

Війна та викликане нею зростання дефіцитності Державного бюджету країни змушує вдаватись як до значних зовнішніх запозичень, так і до зростання обсягів випуску державних цінних паперів, в тому числі військових облігацій. Обсяги випуску ОВДП на первинному ринку України зросли у 2022-2023 роках в 1,2-2,2 разів порівняно з довоєнним 2020 роком (табл.1)

Таблиця 1

Розміщення ОВДП на первинному ринку України та залучення коштів до бюджету у 2019-2023 рр. [3]

Рік	Розміщення ОВДП, номінованих у гривні, на первинному ринку		Обсяги залучень до бюджету	
	сума, млн. грн.	дохідність (середньозважена), %	сума, млн. грн.	дохідність (середньозважена), %
2019	227551,81	16,93	227551,81	16,93
2020	265668,72	10,20	258828,72	10,22
2021	309719,48	11,34	287896,18	11,44
2022	594384,51	18,26	164384,51	12,72
2023	401785,12	18,70	401785,12	18,70

Практично всі кошти від цих розміщень спрямовувались до бюджету, зав винятком 2022 року.

За даними аналітичного центру «VoxUkraine», сума залучених у жовтні 2024 року коштів від розміщення ОВДП стала рекордною від початку повномасштабного вторгнення (більше було лише в червні 2022 року, коли залучили 124,2 млрд грн, лівовою часткою яких був прямий викуп військових облігацій НБУ). Причиною значних запозичень протягом вересня-жовтня 2024 року названо зниження дохідності за депозитними сертифікатами НБУ та зміни в політиці обов'язкового резервування банками. Зокрема, з 20 вересня 2024 року знижено ставку за тримісячними депозитними сертифікатами НБУ з 16,5% до 15,5% (ця ставка залежить від рівня облікової ставки НБУ) та ухвалено рішення НБУ про збільшення з 50% до 60% частки обов'язкових резервів, яку банки мають змогу покривати завдяки бенчмарк-ОВДП. Протягом жовтня сума ОВДП в обігу, якими володіють банки, зросла на 39,1 млрд грн і наприкінці жовтня становила 819,34 млрд грн, а це 46,7% від усіх облігацій в обігу (1,8 трлн грн) [1]. Таким чином, саме в банків сконцентрований найбільший пакет державних цінних паперів, другу позицію посідає НБУ.

Отже, в 2024 році випуск ОВДП, включно з військовими облігаціями, став головним джерелом доходів державного бюджету України. Принагідно слід наголосити, що у 2024 році відбулося суттєве скорочення зовнішніх джерел фінансування для України: якщо 2023 році було залучено майже 58 млрд дол. у вигляді грантової, кредитної та гарантійної підтримки, то за результатами 2024 року (станом на листопад) ця сума вже склала 41, 2 млрд дол., тобто скоротилась в 1,4 рази [2]. Окремі країни, які в 2022-2023 роках надавали фінансову допомогу Україні у формі кредитів чи грантів, за результатами 2024 (станом на листопад) такої підтримки не здійснювали (наприклад, Німеччина, Франція, Нідерланди). Важливо акцентувати, що серед країн найбільші обсяги фінансової допомоги Україні надавали США, і це була грантова підтримка, обсяги якої скоротились у 2024 році майже вдвічі порівняно з першим роком повномасштабної війни. Також грантову допомогу Україні надавали ЄС, Японія, Норвегія. Одним із найбільших донорів України залишається ЄС, однак масштаби його підтримки суттєво коливались і найбільшими були у 2023 році. Тенденція до зниження обсягів зовнішньої фінансової підтримки для формування загального фонду державного бюджету у 2024 році чітко прослідковується. За таких умов на перше місце вийшли ОВДП та військові облігації (рис.1).

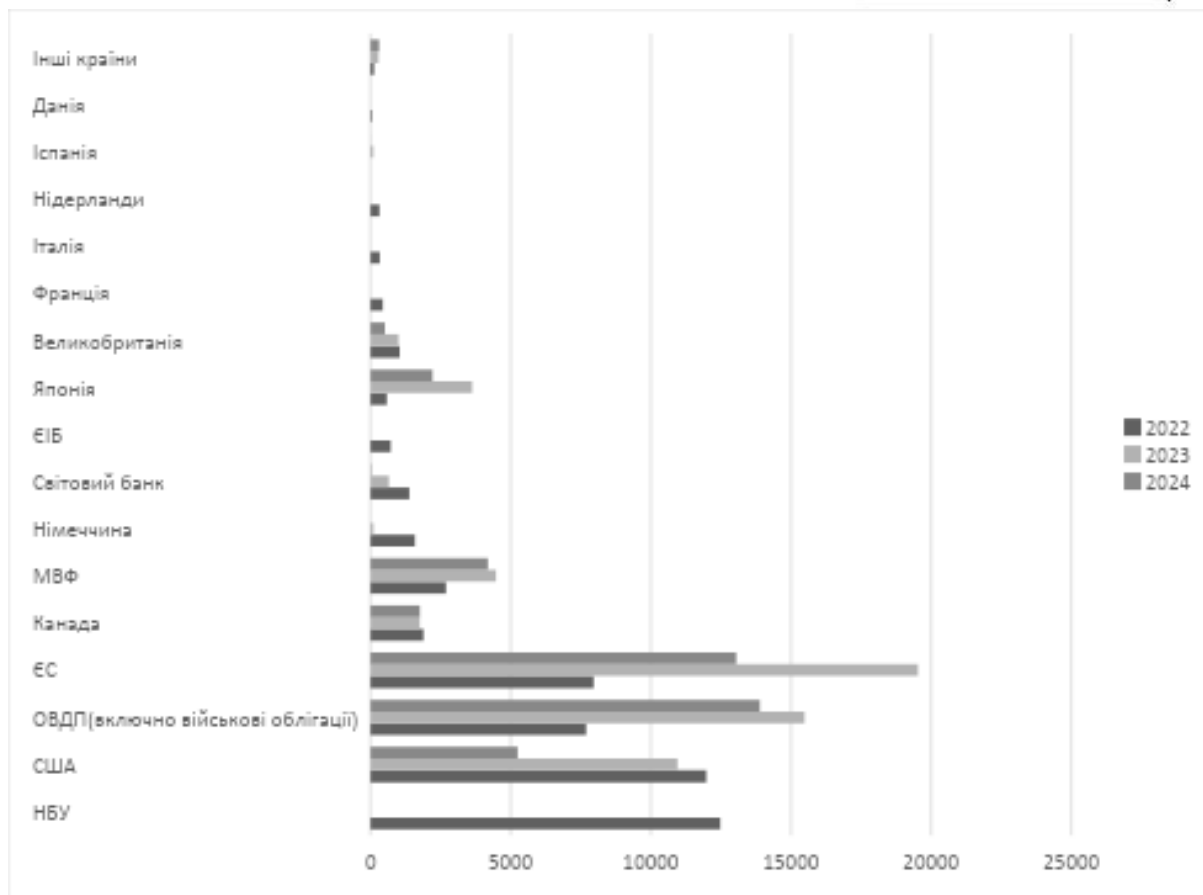

Рис. 1. Фінансування загального фонду Державного бюджету України у 2022-2024 роках, млн. дол. *

*Складено за даними [2]

Офіційні статистичні дані свідчать, що НБУ фінансував бюджет України тільки у 2022 році, і масштаби цих операцій були найбільшими порівняно з іншими джерелами. Зрозуміло, що присутність НБУ як кредитора Уряду свідчить про використання емісійних ресурсів для фінансування бюджетного дефіциту.

Разом з тим, як зазначено в Основних засадах ГКП на середньострокову перспективу[4], НБУ прагне уникати посилення фіскального домінування та надаватиме підтримку державному бюджету лише у виняткових випадках, як засіб «останньої надії». Короткострокове фінансування може надаватися виключно для покриття несподіваних тимчасових потреб у ліквідності для забезпечення безперерйного функціонування системи державних фінансів. Довгострокове фінансування НБУ може здійснювати для покриття критичних видатків Уряду на підтримання обороноздатності України в разі відсутності інших джерел фінансування.

У підсумку слід зазначити, що активна робота внутрішнього боргового ринку є важливою для забезпечення макрофінансової стійкості. Адже з одного боку, вона запобігає емісійному фінансуванню бюджетного дефіциту, а з іншого – стає важливим інструментом для поліпшення строковості коштів у банківській системі, мінімізації ризиків для валютного ринку та цінової стабільності [5].

Список використаних джерел:

1. Бюджетний барометр - жовтень 2024 року 15.11.2024. Вокс Україна. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3927439-budzetnij-barometr-zovten-2024-roku.html>.

2. Джерела фінансування загального фонду державного бюджету у 2022-204 роках. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни. 19 листопада 2024 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435.
3. Інформація щодо розміщення ОВДП у 2018-2023 роках. Дохідність ОВДП на первинному ринку. Сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#2fs>.
4. Основні засади грошово-кредитної політики на середньострокову перспективу. Рішення Ради НБУ від 11 вересня 2024 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG_2024-mt.pdf?v=10.
5. Статистика щодо продажу і погашення ОВДП. Уряд залучив майже 1 316 млрд грн від продажу ОВДП на аукціонах упродовж воєнного стану. 4 листопада 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/uryad-zaluchiv-mayje-1316-mlrd-grn-vid-prodaju-ovdp-na-auktsionah-uprodovj-voyennogo-stanu>.

*Едіна Шебеишень, студентка 2 курсу магістратури
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Огородник В. О., к.е.н., доцент*

ПОЛІТИКА ОBOB'ЯЗKOBOrO РЕЗЕРVУВАННЯ НБУ: СУТНІСТЬ І ДІЄВІСТЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Обов'язкові резерви посідають важливе місце серед інструментів монетарної політики, за допомогою яких можна здійснювати доволі ефективне управління грошово-кредитним ринком. Порядок формування та зберігання обов'язкових резервів банками в Україні регламентується Постановою Правління НБУ «Положення про порядок формування та зберігання обов'язкових резервів банками України та філіями іноземних банків в Україні» [5] та Рішенням Правління НБУ «Про формування та зберігання обов'язкових резервів» [6].

Об'єктом резервування у відповідності з цим документом є сума пасивів, а за окремими активно-пасивними рахунками - пасивне сальдо за балансом банку; періодом визначення резервної бази є визначений строк, протягом якого обраховується база для резервування. Головна мета обов'язкового резервування коштів полягає в обмеженні дії грошового мультиплікатора та підтриманні на певному рівні грошової маси в обігу. Відповідно для збільшення пропозиції грошей НБУ зменшує норматив обов'язкового резервування, а для зменшення пропозиції - підвищує норматив.

Норматив обов'язкового резервування встановлюється єдиним для банків в процентному відношенні до загальної суми залучених банком коштів в національній та іноземній валюті; для різних видів зобов'язань можуть встановлюватися різні нормативи обов'язкового резервування; рішення про підвищення нормативу обов'язкового резервування набирає чинності не раніше ніж через 10 днів після його опублікування [4].

З 2001р. НБУ почав застосовувати на практиці диференційовані нормативи обов'язкового резервування для стимулювання або обмеження різних видів депозитних операцій комерційних банків. Як свідчать дані табл. 1, діапазони та рівень офіційних резервів за досліджуваний період відрізнялись. Зокрема, нормативи формування обов'язкових резервів за коштами, залученими в національній валюті, тривалий час залишались на нульовому рівні. Така диференціація нормативу була запроваджена з метою сприяння залученню банками коштів на різні види депозитів саме в національній валюті.

Таблиця 1

Параметри монетарної сфери України за 2015-2023 рр.*

	2015	2019	2020	2021	2022	2023	Зміна (+, -) 2023 до 2015, разів
ВВП України у факт цінах, млрд. грн	1979,5	3974,6	4194,1	5459,6	5191,0	6537,8	+3,3
Грошова маса МЗ, млрд грн	994,1	1438,3	1850,0	2071,4	2501,6	3077,2	+3,1
Рівень монетизації (за МЗ), %	50,0	36,2	44,1	37,9	48,2	47,1	-3,3 в.п
Швидкість обертання грошової маси МЗ, обертів за рік	2,0	2,8	2,3	2,6	2,1	2,1	+0,1
Грошова база (ГБ), млрд грн	336,0	477,5	596,0	662,5	792,5	976,9	+2,9
Грошовий мультиплікатор (МЗ/ГБ)	2,96	3,01	3,10	3,13	3,16	3,15	+0,19
Норматив обов'язкового резерву (діапазон на кінець періоду, %)	3-6,5	3-6,5	0-10,0	0-10,0	0-10,0	10-30	+3-5 разів
Облікова ставка НБУ (на кінець періоду), %	22,0	13,5	6,0	9,0	25,0	15,0	-7,0 в.а

* Складено та розраховано автором за даними [1, 2]

Починаючи з 2020 року нормативи резервування суттєво підвищуються, а особливо у 2023-2024 році, коли, наприклад, норматив резервування поточних коштів фізичних осіб в іноземній валюті сягнув 35 %. Таке різке підвищення вказаного нормативу було викликано наміром НБУ «зв'язати» надлишкову ліквідність у банківській системі, переспрямувати ці кошти у військові облігації (банки зараховують у покриття обов'язкових резервів облігації внутрішньої державної позики). Крім того, звісно ж переслідувалась певна антиінфляційна спрямованість застосування цього монетарного інструмента.

Норматив обов'язкового резервування має безпосередній вплив на величину грошово-кредитного мультиплікатора і, відповідно, на обсяги кредитної емісії в банківській системі країни. Як свідчать дані таблиці 1, зниження норм обов'язкового резервування призводило до поступового зростання грошово-кредитного мультиплікатора (у 2019-2022 роках), і навпаки – в періоди підвищення нормативу мультиплікатор може проявляти тенденцію до скорочення. Негативну стрибкоподібну динаміку з 2015році засвідчив показник монетизації ВВП, який скоротився до рівня 47,1% у 2023 році, а ще нижчим був у 2019 році, що відповідно відображалось на зміні показника швидкості грошової одиниці.

Зміни нормативів резервування мають опосередкований вплив і на інші параметри грошового ринку та монетарної сфери, зокрема, на динаміку та структуру грошової маси. Проаналізовані дані відображають волатильну її динаміку з тенденцією до зниження частки готівки у структурі МЗ: за представлений шестирічний період найнижчий рівень готівки спостерігався у 2023 році – 23,3% порівняно з 28,4% у 2015 році. Негативним є зниження частки строкових депозитів до рівня 19-23% (у 2015 році ця частка складала 42,2 %), в т.ч. строкових депозитів в національній валюті до 11-15% (у 2015 – 20%). Одночасно надзвичайно низькою є частка цінних паперів, менше 0,1% в 2021-2023 роках, що опосередковано відображає низький рівень розвитку фондового ринку в країні (розраховано за даними [3]).

Отже, в сучасних умовах обов'язкове резервування має виключно монетарне призначення. В періоди загострення стану ринку увага до цього інструменту зростає, оскільки завдяки йому можна «зв'язувати» грошову масу в умовах надлишку ліквідності в банківській системі. Підвищений інтерес до цього інструмента характерний для країн з неефективними та неліквідними ринками цінних паперів, в першу чергу, вторинних. За умов військового стану в Україні посилюється значення цього інструмента, оскільки він дозволяє НБУ вирішувати ряд проблем грошового ринку, банківської системи та ринку державних цінних паперів.

Список використаних джерел:

1. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
2. Грошово-кредитна статистика. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms>.
3. Грошово-кредитна статистика. Огляди фінансових корпорацій. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms>.
4. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
5. Постанова Правління НБУ від 11.12.2014 № 806 «Про затвердження Положення про порядок формування та зберігання обов'язкових резервів банками України та філіями іноземних банків в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0806500-14#n22>.
6. Рішення Правління НБУ «Про формування та зберігання обов'язкових резервів» від 23 листопада 2017 року № 752-рш. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/Decision_23112017_752-rsh_kp.pdf.

*Олена Яриш, к.е.н., доцент
Анна Авраменко, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Полтавський університет економіки і торгівлі, м. Полтава*

ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОНДОВИЙ РИНОК: ПЕРЕВАГИ, РИЗИКИ ТА РЕГУЛЮВАННЯ

Штучний інтелект (ШІ) стрімко трансформує галузі по всьому світу, і фондовий ринок не є винятком. Еволюція ШІ від базової автоматизації до більш досконалих моделей машинного навчання та генеративного ШІ відкрила нові можливості для підвищення індивідуальної продуктивності, ефективності роботи та розробки нових продуктів, покращення нагляду за фондовим ринком та управління ризиками.

Згідно з оприлюдненим у 2024 році глобальним опитуванням London Stock Exchange Group спільно з міжнародною дослідницькою компанією ThoughtLab «Майбутнє багатства: чому послідовність має значення» штучний інтелект продовжує формувати інвестиційний сектор. У звіті наголошується, що 62% компаній з управління активами вважають, що штучний інтелект кардинально змінить їхній операційний функціонал, що відповідає очікуванням 68% інвесторів [3].

Впровадження штучного інтелекту на фондових ринках має надзвичайно високий потенціал, що спричинить значні зміни в структурі ринку завдяки більш широкому та потужнішому використанню алгоритмічної торгівлі та нових торгових та інвестиційних стратегій.

З поміж числених переваг, які пропонує підхід із підтримкою штучного інтелекту, включаючи більшу автоматизацію та швидкість, зменшення помилок, зроблених вручну та економічну ефективність інвестори-респонденти очікують мультиканального доступу та нижчу вартість.

Глобальне визнання переваг ШІ призвело до стрімкого росту інвестицій у галузь компаній штучного інтелекту (рис.1)

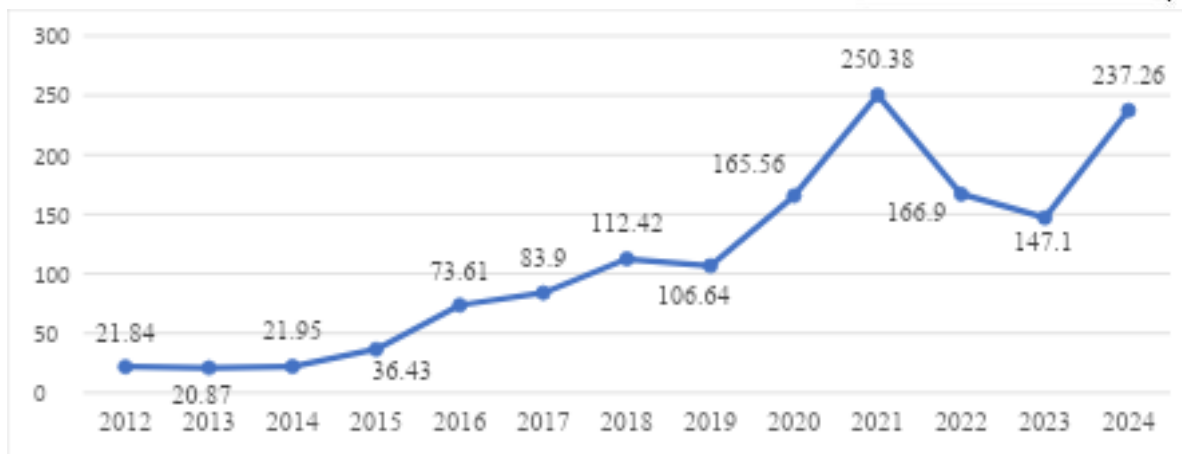

Рис. 1. Динаміка обсягів інвестицій у галузь компаній штучного інтелекту за 2012-2024 рр., млрд. дол. США

Джерело: складено авторами на основі [1]

Водночас завищені оцінки стартапів у сфері генеративного штучного інтелекту та гіперочікування від провідних індустрій, економічна і регуляторна невизначеність, підвищення ризиків кіберзагроз та зловживань технологіями ШІ, спричинили перегрів сектору спричинили падіння інвестиційних обсягів у 2022-2023 рр. та коригування прогнозів щодо майбутніх прибутків у галузі [2].

Отже, з одного боку ШІ може зменшити деякі ризики фондового ринку, забезпечивши ефективний ризик-менеджмент, посиливши ліквідність ринку та покращивши моніторинг ринку як учасниками, так і регуляторами. У той же час виникають нові ризики, зокрема волатильність ринку під час стресу, обмеження прозорості і проблеми з моніторингом учасників ринку, підвищення операційних ризиків у результаті залежності від постачальників послуг штучного інтелекту, бізнес-моделі стартапів ШІ яких можуть виявитися нежиттєздатними, а також підвищені кіберризики та ризики маніпулювання ринком.

Зважаючи на швидку інтеграцію технологій штучного інтелекту на фондовому ринку активізації потребує вдосконалення нормативно-правового поля у сфері ШІ, основною метою якого має стати врегулювання використання ШІ в алгоритмічній торгівлі, забезпечення етичних стандартів і прозорості в алгоритмах, що використовуються, запобігання маніпуляціям цінами, розробка стандартів безпеки для використання ШІ тощо. При цьому адаптивність і ефективність нових правових норм застосування ШІ має бути спрямована на підвищення ефективності його використання без шкоди для основних цілей фінансового регулювання, дозволяючи штучному інтелекту органічно вписатися в існуючий регуляторний ландшафт.

Список використаних джерел:

1. Artificial intelligence and the economy: implications for central banks. BIS Annual Economic Report 2024. URL: <https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2024e3.pdf>.
2. NextGen: ШІ: ШІ adoption is thriving in the financial sector URL: <https://www.finextra.com/newsarticle/44844/nextgen-ШІ-ШІ-adoption-is-thriving-in-the-financial-sector>.
3. The future of wealth: Why consistency matters. URL: <https://www.lseg.com/en/media-centre/press-releases/2024/ШІ-set-to-revolutionise-wealth-anagement-operations>.

СЕКЦІЯ 3
МОДИФІКАЦІЯ БЮДЖЕТНОЇ ТА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО ТА ПІСЛЯВОЄННОГО СТАНУ

Nataliia Melnyk, third-year PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv
Supervisor: Rozhko A. D., Doctor of Economic Sciences, Professor

BASIC PRINCIPLES AND OBJECTIVES OF GENDER-RESPONSIVE BUDGETING
IN THE CONTEXT OF BUDGET PROCESS RISKS

Gender-responsive budgeting (GRB) is a powerful tool for integrating gender considerations into every stage of the budgetary process, advancing gender equality within society. GRB seeks to embed a gender perspective in governance at all levels, establishing it as a foundational principle of national policy and economic frameworks. By leveraging various instruments and institutions united by the shared objective of guaranteeing equal rights and opportunities for all, GRB aims to address gender disparities. However, its successful implementation hinges on a well-defined strategy.

The main principles of GRB within the context of budget process risks include the following:

- Integration of gender aspects and needs at all stages of the budget process, along with the creation of mechanisms to eliminate gender gaps and discrimination.
- Ensuring the openness and transparency of budget processes to promote efficient and economical spending of public resources, while considering gender needs and ensuring timely reporting by public authorities on the fulfillment of gender-related obligations.
- Continuous monitoring and control of the effectiveness of GRB implementation to identify and minimize risks in the financing of budget programs, specifically addressing inconsistencies and the failure to account for gender aspects in existing budget programs.

The objectives of gender-responsive budgeting exhibit significant variation across countries, contingent upon specific national needs. These variations are shaped by the degree of political will to promote gender policies, the challenges encountered during their implementation, and the broader socio-economic context of the country. A critical aspect of GRB implementation in Ukraine is the strength of its institutional mechanisms, the most significant of which are:

1. The legal framework of legislative acts regulating the integration of gender considerations into the budgeting process. For instance, amendments to the Budget Code of Ukraine mandate the gender analysis of budget programs [1].
2. Methodological recommendations of the Ministry of Finance of Ukraine on the practical implementation of GRB in the budget process [2].
3. Various international programs and projects on advisory support and training for public authorities, including the establishment of working groups at different levels of government.
4. Professional development of civil servants through training and seminars to raise awareness of the importance of gender mainstreaming in the budget process.
5. Conducting various awareness-raising campaigns to promote the importance of gender budgeting and its impact on the quality of life.
6. Monitoring and evaluation of the effectiveness of the implementation of gender-responsive budgeting, which allows timely tracking and, if necessary, adjustment of strategies and existing budget programs to achieve the set gender equality goals and to ensure continuous improvement of budget decisions to achieve greater social justice. An example is the introduction of amendments to regulations or budget programs themselves.

7. Involvement of representatives of civil society organizations to ensure transparency and accountability in budget implementation.

The aforementioned institutional mechanisms will facilitate the integration of gender considerations into all phases of the budget cycle, thereby promoting greater social justice, gender equality, and the reduction of gender gaps. Additionally, these mechanisms will contribute to sustainable societal development and the integration of gender perspectives into economic policies.

When considering gender aspects within the context of budget process risks, a comprehensive approach and the participation of all stakeholders in decision-making are essential. While GRB ensures a more equitable distribution of public resources without necessitating increased budget allocations, it may encounter certain risks. These risks include systemic resistance from civil servants to adopt new approaches, a lack of information on gender issues, and misunderstandings or misinterpretations of GRB objectives. Some may perceive GRB not as a tool to enhance budget efficiency but rather as a means to streamline workflows.

References:

1. Order of the Ministry of Finance of Ukraine of 19.05.2020 No. 223 "On Evaluation of the Efficiency of the Budgetary the effectiveness of budgetary programs of the state budget". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0646-20#Text>
2. Order of the Ministry of Finance of Ukraine from 02.01.2019 No. 1 "On Approval of Methodological recommendations on the implementation and application of a gender-oriented approach in the budgetary process". <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text>

*Назарій Баскевич, студент 2-го (магістерського) рівня
Ліліана Гораль, д.е.н., професор*

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМИ ПОДАТКАМИ

Сучасний світ стикається з численними екологічними викликами, які потребують термінових та ефективних рішень. Зміна клімату, забруднення навколишнього середовища, втрата біорізноманіття та виснаження природних ресурсів стають причинами глобальних криз, які вимагають активних дій з боку держав, підприємств та суспільства. В Україні, зокрема в Івано-Франківській області, екологічні проблеми є особливо актуальними через поєднання промислової діяльності, аграрного виробництва та високої щільності населення.

Екологічні податки виступають важливим інструментом для забезпечення фінансування екологічних ініціатив та реалізації програм з охорони довкілля. Однак, незважаючи на існування даного механізму, ефективність використання екологічних податків в Україні залишається низькою. Кошти, отримані від екологічних податків, часто не використовуються за цільовим призначенням, а процес прийняття управлінських рішень щодо їх використання потребує вдосконалення.

Екологічні податки стимулюють підприємства та громадян знижувати шкідливі викиди та впроваджувати екологічно сприятливі технології. Крім того, доходи від екологічних податків можуть бути використані для фінансування проєктів сталого розвитку регіонів, таких як очищення водних ресурсів, відновлення екосистем, розвиток зеленої енергетики та підвищення енергоефективності.

Зважаючи на специфічні екологічні виклики, з якими стикається Івано-Франківська область, важливо дослідити, яким чином існуюча система екологічних податків може бути

адаптована для вирішення локальних проблем, таких як забруднення повітря, управління відходами та збереження водних ресурсів.

Економічний механізм природокористування в Україні включає ключові платежі, такі як екологічний податок, грошові стягнення за порушення екологічного законодавства та рентну плату за використання природних ресурсів. Кошти від екологічного податку спрямовуються до державного і місцевих бюджетів, а також у фонди охорони навколишнього середовища для фінансування природоохоронних заходів. На рівні Івано-Франківської області такі заходи фінансуються через обласний фонд охорони навколишнього природного середовища та місцеві екологічні програми, виключно для цілей, визначених законодавством.

У ході дослідження розглянуто основні екологічні проблеми Івано-Франківської області, їх причини та наслідки, а також проаналізовано ефективність використання екологічних податків як інструменту для покращення стану області, що дозволило виявити прогалини в чинній системі екологічного оподаткування та сформулювати рекомендації для вдосконалення механізмів управління природокористуванням у контексті сталого 'розвитку.

Користуючись інформацією зі звіту про стратегічну екологічну оцінку Програми економічного і соціального розвитку Івано-Франківської області 2021-2027 на 2024 рік, основні екологічні проблеми регіону сьогодні можна розділити на декілька напрямків, що потребують комплексного підходу та ефективного використання екологічних податків для вирішення [1]:

Найбільшим екологічним викликом Івано-Франківської області є забруднення повітря, 89,2% викидів якого припадає на підприємства енергетики, такі як Бурштинська ТЕС, яка є одним із найбільших забруднювачів в Україні. Забруднення водних об'єктів теж має критичний характер — у 2023 році обсяг скидів зріс до 55,136 млн м³. Очисні споруди часто потребують реконструкції, а подекуди взагалі відсутні, що ускладнює контроль за якістю води.

Не менш актуальною є проблема відходів, адже в області відсутня інфраструктура для утилізації промислових відходів, зокрема гірничодобувної та енергетичної галузей. Це ускладнює їхнє перероблення та зберігання. Сільськогосподарська діяльність спричиняє ерозію та деградацію ґрунтів, погіршуючи їхній стан. Крім того, активізація зсувів, селевих потоків і повеней вимагає значних інвестицій для запобігання цим явищам.

Нарешті, недостатній захист природно-заповідного фонду через відсутність чітких меж і документації призводить до втрати біорізноманіття та може сприяти незаконному використанню природних ресурсів, що створює додаткові екологічні ризики та ускладнює моніторинг стану довкілля.

До вирішення цих проблем можна було би підійти з різних боків, наприклад, шляхом застосування прогресивних ставок податку, які зростають залежно від обсягу викидів чи запровадження податків на скиди речовин у водні об'єкти. Однак такий підхід має суттєві ризики: він може лише заохотити підприємства до приховування реальних даних про обсяги забруднень або ж сприяти переміщенню діяльності в "тінь". Це ускладнить державний контроль, знизить податкові надходження та, як наслідок, не вирішить екологічних проблем. Крім того, збільшення податкового навантаження без чітких механізмів використання зібраних коштів може викликати невдоволення з боку бізнесу, що ще більше послабить співпрацю між підприємствами та державою в екологічній сфері.

Тому доцільне вирішення цих проблем шляхом створення так званого екологічного фонду на рівні підприємств. Замість традиційної моделі сплати екологічного податку до державного бюджету, підприємства могли б акумулювати ці кошти у внутрішньому фонді, спеціально призначеному для фінансування екологічних ініціатив. Ці кошти використовувалися б виключно для інвестицій у вузько спеціалізовані напрями розвитку, такі як екологічна модернізація виробничих процесів, впровадження енергозберігаючих технологій або вдосконалення систем утилізації відходів. Такий підхід не лише сприятиме збереженню фінансових ресурсів підприємств, а й створює пряму економічну зацікавленість

у сталому розвитку, що допоможе знизити їхній екологічний вплив і підвищити конкурентоспроможність. Окрім того, впровадження внутрішнього екологічного фонду стимулюватиме підприємства до легалізації діяльності. Прозора система акумуляції та використання коштів дозволить зменшити потребу в ухиленні від сплати екологічних податків, а також надасть бізнесу додаткові стимули вивести виробництво із тіні. У свою чергу, це підвищить ефективність контролю за екологічними ініціативами, забезпечить чесну конкуренцію на ринку та створить довіру між підприємствами, державою і суспільством.

Отже, маючи можливість варто налагодити механізм прийняття управлінських рішень щодо екологічних податків, щоб після закінчення війни стати прикладом для інших областей та допомогти їх відбудові надлишковими матеріальними ресурсами, що почнуть виникати після вирішення локальних екологічних проблем Івано-Франківської області. Ефективне управління екологічними податками та їх використання можуть суттєво поліпшити екологічну ситуацію в Івано-Франківській області. Залучення та акумулювання ресурсів з екологічних податків для фінансування модернізації інфраструктури, екологічних ініціатив та охорони природних ресурсів створить умови для сталого розвитку і підвищення якості життя.

Список використаних джерел:

1. Звіт про стратегічну екологічну оцінку Програми економічного і соціального розвитку Івано-Франківської області на 2024 рік.

*Олександр Булавинець, к.е.н., докторант
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФЕРТІВ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

Соціальні трансферти сьогодні займають важливе місце в системі публічних фінансів, оскільки вони є основним інструментом державної соціальної політики, спрямованим на забезпечення соціального захисту населення та підтримку економічно вразливих груп. Так вони включають пенсії, виплату допомоги, субсидії та інші виплати, що здійснюються за рахунок державного бюджету та мають безпосередній вплив на рівень життя громадян, зменшення соціальних нерівностей і забезпечення соціальної стабільності в країні.

В умовах економічних змін та глобалізації роль соціальних трансфертів у фінансовій системі держави значно зростає, оскільки вони допомагають мінімізувати негативні наслідки ринкових змін для малозабезпечених верств населення, а також виступають важливим елементом для стабільності соціальної сфери. Водночас питання ефективності та справедливості розподілу соціальних трансфертів стає все більш актуальним, оскільки неправильно збалансовані соціальні виплати можуть призвести до бюджетних дисбалансів та збільшення боргового навантаження на державу. Так спираючись на теоретичні дослідження [1, 2, 3, 4] можливо визначити, що соціальні трансферти представляють собою фінансові виплати або матеріальну допомогу, яку держава надає фізичним особам чи домогосподарствам з метою забезпечення соціального захисту, підтримки малозабезпечених верств населення, а також компенсації втрат доходу через різні соціальні ризики, такі як старість, хвороба, безробіття, інвалідність тощо. Вони становлять важливу частину системи публічних фінансів, оскільки є ключовим інструментом реалізації соціальної політики держави.

Таким чином, зазначимо, що соціальні трансферти можна поділити на кілька основних категорій [1]: грошові трансферти, натуральні трансферти, міжнародні трансферти.

В таблиці 1 представимо функції соціальних трансфертів в системі публічних фінансів.

Таблиця 1

Функції соціальних трансфертів у системі публічних фінансів

Функція	Характеристика
Функція перерозподілу	соціальні трансферти сприяють перерозподілу ресурсів від економічно активних верств населення до вразливих груп, знижуючи соціальні нерівності
Стимулююча функція	вони можуть стимулювати економічну активність і підтримувати підприємницьку діяльність, забезпечуючи тим самим робочі місця та сприяючи розвитку окремих секторів економіки
Підтримуюча функція	соціальні трансферти є важливим інструментом для забезпечення мінімального рівня доходів для малозабезпечених осіб, що дозволяє їм підтримувати гідний рівень життя, особливо в умовах економічної кризи або нестабільності на ринку праці

Джерело: систематизовано з урахуванням [1-4]

Також слід зауважити, що соціальні трансферти фінансуються за рахунок публічних фінансів, тобто бюджетних коштів, які формуються через податки, збори, державні позики та інші джерела державного доходу. Від рівня фінансування цих трансфертів залежить ефективність соціальної політики держави та її здатність забезпечити соціальний захист для різних категорій населення. Проте через обмеженість бюджетних ресурсів часто виникає питання оптимізації соціальних виплат, щоб забезпечити їх цільове використання та уникнути негативних економічних наслідків.

Соціальні трансферти є важливим інструментом для підтримки соціального благополуччя населення та досягнення соціальної справедливості. Вони не тільки виконують роль перерозподілу, але й забезпечують економічну стабільність у країні, знижуючи рівень бідності та допомагаючи громадянам адаптуватися до змін на ринку праці. Водночас, їх ефективне управління вимагає оптимізації фінансування та моніторингу результатів, оскільки надмірне навантаження на публічні фінанси може призвести до економічних труднощів.

Список використаних джерел:

1. Мальований М.І. Фінансові аспекти функціонування системи соціального захисту населення в Україні: Монографія. Умань: СПД Сочінський, 2016. 496 с.
2. Мальований М. Теоретичні основи забезпечення соціального захисту. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. № 5/1(132). С. 174-185.
3. Огінська А.Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз. Економіка та держава: науково-практичний журнал / Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України; ТОВ «Ред. журн. «Економіка та держава». Київ, 2018. № 4, квітень. С. 131-136.
4. Клименко А.Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. Теорія і практика правознавства. 2017. Вип. 2 (12). С. 1-10.

*Тетяна Бутурлакiна, к.е.н., доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ У ФІНАНСАХ: ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА БЮДЖЕТНУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

В сучасних умовах використання інформаційних систем і технологій об'єктивною необхідністю є створення єдиного інформаційного простору, що охоплює всі ділянки та всіх учасників бюджетної сфери. Ядром побудови такого простору є повна автоматизація процесу

касового виконання бюджету, що забезпечує оптимізацію комплексного бюджетного обліку, фінансового контролю і ефективне управління державними фінансовими ресурсами.

Виходячи з об'єктивних викликів, уряд України прийняв рішення про створення Міністерства цифрової трансформації України, шляхом реорганізації Державного агентства з питань електронного урядування [2]. Кабінет Міністрів України Постановою «Питання Міністерства цифрової трансформації» від 18 вересня 2019 р. [3] затвердив Положення про Міністерство цифрової трансформації України, в якому визначено основні пріоритетні напрями впровадження цифровізації, зокрема і у сфері державної політики. Фінансові ресурси, які забезпечують реалізацію державної політики перерозподіляються в бюджетній системі. Тому, пріоритетними завданнями є впровадження цифровізації безпосередньо для реалізації бюджетного процесу. 17 листопада 2021 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України №1467-р було схвалено Стратегію здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами до 2025 року та затверджено план заходів щодо її реалізації [4]. У цьому аспекті регулювання процесів цифровізації варто розглядати як складову частину регулювання фінансової діяльності держави.

Предметом цифровізації в бюджетній сфері стає створення нового об'єкта бюджетних відносин (цифрових активів); цифровізація процесів ухвалення рішень у бюджетній сфері як переведення всіх стадій бюджетного процесу в електронний формат; впровадження смартконтрактів у виконання бюджетів. При цьому наслідком цифровізації стає зміна суб'єктного складу бюджетної діяльності або перегляд їхніх функцій [2].

Найбільш значним впливом цифровізації на бюджетну систему став процес автоматизації бюджетного планування на національному і на місцевому рівні. Зауважимо, що цифровізацію слід відрізнити від автоматизації. Автоматизація – це передача частини функцій, які виконує фахівець, пристроям технічної обробки інформації, що можна розглядати як проміжний етап і перехідну стадію до цифровізації, де окрім передачі функцій автоматизації, передбачається підвищення ефективності всіх процесів завдяки застосуванню новітніх технологій обробки даних, передачі інформації та методів ухвалення рішень, що дублюють інтелектуальну роботу [2].

Особливістю бюджетної сфери є її високий ступінь готовності до цифровізації через «цифрову сутність» самого бюджету [2]. Розглядаючи цифровізацію як криптографування - закріплення й відображення інформації за допомогою коду, що складається із цифр, обмін та зберігання інформації за допомогою електронних пристроїв та систем зв'язку, - можна стверджувати, що цифровізація бюджетної сфери відбулася. Концепція створення та розвитку державної інформаційної системи управління публічними фінансами уможливило переведення інформації, пов'язаної з формуванням, розподілом та використанням публічних фондів коштів, у цифровий формат.

Цифровізація бюджетної системи є складним суперечливим процесом фінансового перерозподілу, який включає велику кількість зацікавлених сторін, їх інтереси. Пришвидшення цифровізації вимагає значних інвестицій в сучасні технології, що є проблемним питанням для України у період воєнного стану, оскільки бюджетний процес характеризується річним бюджетним циклом, фіксованими розмірами бюджетних асигнувань, а також обмеження розмірів цільових витрат. Однак в Україні вже створено основні передумови активного використання цифровізації бюджетної системи, що забезпечує внутрішньоурядову та міжсекторальну координацію, підвищує ефективність розміщення бюджетних коштів в пріоритетних сферах. Широкий асортимент цифрових продуктів зумовлює необхідність побудови ефективної фінансової системи, яка стане базисом для реалізації стійкої цифрової політики.

Важливим завданням стає розробка відповідних інструментів, а також комплексних і скоординованих підходів до впровадження цифрових продуктів. Стосовно основних негативних наслідків цифровізації в бюджетній системі необхідно зазначити проблеми з

кібербезпекою на державному рівні, цифровою неграмотністю представників громад [1]. Щодо розширення можливостей, то, насамперед, це стосується підвищення прозорості та підзвітності використання бюджетних коштів, обмеження бюрократії, корупції, ухилення від сплати податків, полегшення взаємодії громадян з місцевими та державними органами управління. Таким чином забезпечується мінімізація тіньових потоків капіталу, що підвищує довіру до України з боку партнерів, зокрема основних фінансових донорів. Для суспільства цифровізація означає покращення сервісів надання громадських послуг.

Список використаних джерел:

1. Бірюк Дмитро Олександрович. Передумови цифровізації фінансової системи України. Гальчинські читання. Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції. НІСД. 2 листопада 2023 р., м. Київ. С.82-83 URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/tezi-gch_golovne_final_08_12_23.pdf
2. Попов Д. І. Котуха О. С. Олашин М. М. Цифровізація бюджетної системи України як інструмент підвищення публічності органів державної влади. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Право, публічне управління та адміністрування. № 7 (2023). URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-01-11/2023-7-01-11>
3. Постанова Кабінету Міністрів України "Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади" від 2 вересня 2019 р. № 829. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/29-2023-%D0%BF#Text>
4. Постанова Кабінету Міністрів України "Питання Міністерства цифрової трансформації" від 18 вересня 2019 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації" від 17 листопада 2021 р. № 1467-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-%D1%80#Text>

***Наталія Грицак**, студентка I курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Мінкович В. Т., ст. викладач*

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВИХ ПЛАТЕЖІВ В ЕКОНОМІЦІ ДЕРЖАВИ

Податки виникли ще з часів неоліту і активно використовувалися людством до існування держав. Вони пройшли тривалу еволюцію від платежів в натуральній формі з безсистемним характером до постійного джерела державних доходів. Сучасна змішана економіка не лише підтверджує провідну значимість категорії «податки» у системі фінансових відносин, а й висуває нові напрями прояву під плином часу [4, с. 296]. В сучасному ж світі податкова система, вважається, однією з найсуттєвіших і найважливіших сфер національної економіки. Це складова без якої неможливо уявити будь-який фінансовий механізм.

Відповідно до ст. 6 Податкового кодексу України, податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників податку [3]. Податкові платежі є основним джерелом поповнення бюджету та необхідні для функціонування державного апарату й реалізації заходів у таких сферах, як охорона здоров'я, освіта, інфраструктура, оборона тощо [1].

Основні норми податкової системи України і вимоги до платників податків містяться у ПКУ. Податкова система базується на певних принципах, серед яких: загальність і

економічність оподаткування, рівність усіх платників перед законом, стабільність [3]. Ефективність податкової системи країни впливає на якість життя громадян. Частина сплачених податків надходить до державного бюджету, а частина – забезпечує фінансування потреб територіальних громад. Віддаючи частину своїх доходів у бюджет, громадяни інвестують у національну безпеку, будівництво доріг, програми боротьби з бідністю, освіту і науку.

Основні функції податків держави поділяються на:

- фіскальну (забезпечує державу фінансовими ресурсами для підтримки громадян);
- регулюючу (впливає на економічну активність споживачів).

Тобто головною метою фіскальної функції є досягнення високого рівня соціальної інфраструктури в державі і забезпечення потреб громадян країни. А регулююча функція полягає в тому, що за допомогою податків відбувається перерозподіл вартості національного доходу між державою та її суб'єктами. Таким чином, податки є основним інструментом перерозподілу доходів між членами суспільства, а також важливим засобом стабілізації економіки [1].

Досліджуючи функції податків, варто також відмітити, що вони є важливим фіскальним інструментом і в певні періоди забезпечують згладжування економічних циклів. Так, під час економічних спадів держава може знизити податки або збільшити державні витрати, щоб стимулювати економіку. Тобто за допомогою податкових пільг та преференцій держава може стимулювати розвиток певних галузей економіки, інновацій, експорту тощо. І навпаки, під час економічного буму підвищення податків може допомогти стримати інфляцію.

Отже, податковими надходженнями визнаються встановлені законодавством загальнодержавні та місцеві податки і збори, які посідають провідне місце серед методів мобілізації бюджетних ресурсів та інструментів державного регулювання економіки. Податкові надходження посідають важливе місце у бюджетних доходах, займаючи найбільшу питому вагу у їх структурі, що, у свою чергу, впливає на соціально-економічний розвиток держави, а також є одним із інструментів державного регулювання економіки. При розгляді податкових платежів як державного інструменту впливу на економіку країни доцільно згадати про ефективність такого впливу. Встановлюючи податкове навантаження на здійснення того чи іншого виду діяльності, держава визначає рівень економічного клімату для розвитку суб'єктів господарювання. З одного боку, податковий тиск має бути помірним, а з іншого, – податкові надходження мають бути стабільними та досягати рівня, що надавав би змогу державі забезпечити свої видатки. Процес формування податкових надходжень до бюджету має важливе значення для перерозподілу ВВП та функціонування держави як інституту і тому є належно організований та детально регламентується бюджетним, податковим, цивільно-процесуальним, кримінальним та іншими законодавствами [2, с. 856].

Таким чином, ефективна сучасна податкова система має формуватися з урахуванням як міжнародного, так і внутрішнього історичного досвіду, особливостей функціонування національної економіки відповідно до функцій податків і на підставі розумного використання принципів оподаткування. Вона повинна забезпечувати баланс соціальної справедливості та економічної ефективності.

Список використаних джерел:

1. Види податків та їхні функції. URL: <https://pravovsim.org/blog/207>.
2. Малкіна Я.Д. Економічний зміст податків, їх роль та сучасний стан податкової системи України. Глобальні та національні проблеми України. Випуск 6. 2015. С. 854-858. URL: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/174.pdf>.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI: станом на 01.10.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3603-20#n5>.
4. Турянський Ю. І. Податки як суспільно-економічна категорія їх функції та види. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24.1. С. 296-302.

*Зоряна Залужна, аспірантка 2 року навчання
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ
Науковий керівник: Рожко О. Д., д.е.н., професор*

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО БЮДЖЕТУВАННЯ У ФІНАНСОВОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ ДЕРЖАВИ

В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України реформування механізмів управління державними фінансами стає одним із найактуальніших завдань. Програмно-цільове бюджетування (ПЦБ) є важливим інструментом, що дозволяє не лише підвищити ефективність використання обмежених ресурсів, але й спрямовує їх на досягнення стратегічних цілей розвитку країни. Цей метод базується на плануванні та виконанні бюджетних програм з урахуванням їх результативності [2, с. 26-31], що є особливо актуальним в умовах обмежених фінансових ресурсів та масштабних завдань з відновлення країни.

Метою дослідження є аналіз викликів та перспектив вдосконалення програмно-цільового бюджетування у фінансовому менеджменті держави, обґрунтування його значення як інструменту підвищення ефективності управління державними фінансами, а також визначення шляхів подолання ключових перешкод для забезпечення прозорості, результативності та сталого розвитку бюджетних процесів.

ПЦБ передбачає планування бюджетних видатків з урахуванням чітко визначених цілей та показників результативності. Це забезпечує прозорість і підзвітність бюджетних процесів, що сприяє зміцненню суспільної довіри. Зокрема, у працях В. Д. Базиловича наголошується, що ПЦБ створює умови для раціоналізації витрат і оптимізації бюджетного процесу в цілому [1, с. 67-73].

Однак розвиток цього методу ускладнюється низкою викликів. Серед основних – відсутність чіткої нормативно-правової бази, яка б враховувала специфіку воєнного та післявоєнного періодів. Згідно з даними Стратегії реформування системи управління державними фінансами (2022–2025), вдосконалення нормативного забезпечення є критичним фактором успішності ПЦБ [3, с. 2-23].

Ще одним важливим аспектом є обмеженість ресурсів і кадрового потенціалу. Як зазначає Ю. Д. Радіонов, ефективне застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі потребує належного кадрового забезпечення та усунення існуючих прогалин у знаннях і компетенціях відповідальних виконавців. Крім того, обмеженість бюджетних ресурсів ускладнює можливості реалізації програм, що особливо актуально в умовах фінансової нестабільності та воєнного стану. Важливим є перехід до середньострокового бюджетного планування та моніторинг виконання бюджетних програм для забезпечення максимального результату при обмежених ресурсах [4, с. 23-26].

Цифровізація бюджетних процесів також залишається актуальною проблемою. Відсутність єдиної інформаційної платформи ускладнює моніторинг та оцінку виконання бюджетних програм. Як зазначено у звіті OECD (2019), впровадження сучасних інформаційних технологій сприяє підвищенню прозорості та оперативності управління державними фінансами [5, с. 37-42].

Водночас перспективи ПЦБ є надзвичайно обнадійливими. Його вдосконалення сприятиме не лише забезпеченню прозорості бюджетних процесів, але й зосередженню ресурсів на досягненні конкретних результатів. Інтеграція ПЦБ із національними стратегічними планами відновлення дозволяє узгоджувати бюджетні витрати з пріоритетами розвитку країни, особливо у таких сферах, як відбудова інфраструктури, розвиток соціальної сфери та економіки.

Застосування ПЦБ відповідає міжнародним стандартам управління державними фінансами, що підвищує довіру донорів та інвесторів. Це створює додаткові можливості для

залучення фінансової допомоги, яка є вкрай необхідною для реалізації масштабних відновлювальних проєктів.

Отже, вдосконалення програмно-цільового бюджетування є ключовим інструментом підвищення ефективності управління державними фінансами України. Цей підхід дозволяє змінити фокус бюджетування з витрат на досягнення конкретних результатів, сприяючи раціоналізації використання ресурсів. Успіх реалізації ПЦБ залежить від подолання викликів, таких як удосконалення нормативно-правової бази, цифровізація бюджетних процесів і розвиток кадрового потенціалу. Прозорість і підзвітність витрат, залучення громадськості до моніторингу та адаптація до сучасних викликів створюють умови для підвищення довіри до державного управління.

Таким чином, ПЦБ забезпечує результативність бюджетних витрат, сприяє відновленню економіки та залученню міжнародної фінансової допомоги, закладаючи основу для сталого розвитку України у післявоєнний період.

Перспективами подальших досліджень є розробка практичних рекомендацій щодо адаптації програмно-цільового бюджетування до умов воєнного стану та післявоєнного відновлення України. Зокрема, це включає аналіз ефективності існуючих бюджетних програм, оцінку впливу цифровізації на прозорість і результативність бюджетних процесів, а також дослідження механізмів підвищення довіри громадян до бюджетної політики. Особливу увагу слід приділити інтеграції програмно-цільового підходу з міжнародними стандартами управління державними фінансами та пошуку шляхів залучення додаткових ресурсів від міжнародних партнерів.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В. Д., Андрущенко, В., Алаєв, А., & Алампіїв, П. (2016). Правові питання бюджетної системи України. ВІСНИК.
2. Перун, З. В., Романюк, О. І., Товста, Н. Н., & Літвінцева, Л. П. (2009). Програмно-цільовий метод формування бюджету : Навч. посіб. Унісерв.
3. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки та плану заходів з її реалізації, Розпорядження Кабінету Міністрів України No. 1805-р (2021) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-p#Text>.
4. Радіонов, Ю. Д. (2018). Програмно-цільовий метод бюджетування: Проблеми впровадження та перспективи розвитку. Економіка України, (2 (675)), 21–38.
5. OECD. (2019). Performance budgeting in OECD countries. 2019. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2019/05/oecd-good-practices-for-performance-budgeting_0a446f98/c90b0305-en.pdf.

*Юрій Іванов, д.е.н., професор,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, Харківський
національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків*

*Ольга Іванова, д.е.н., професор,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, м. Харків*

ПОВОЄННА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТА ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Диверсифікація просторового розвитку є об'єктивною вимогою повоєнного відновлення України. Її актуальність обумовлена не тільки релокацією виробничих потужностей і трудового потенціалу внаслідок воєнних дій та суттєвої руйнації промислової та соціальної

інфраструктури, але й необхідністю створення умов для сталого розвитку регіонів та можливістю отримання синергетичних ефектів.

Разом з тим практична реалізація такої диверсифікації потребує відповідних рішень в сфері фінансової та податкової політики, які мають прийматися, по-перше, з урахуванням пріоритетних напрямів економічного розвитку й інвестування для повоєнної відбудови України, а по-друге, - не суперечити європейському законодавству, нормам і правилам ЄС з огляду на триваючі перемовини України щодо вступу в ЄС. Диверсифікація просторового розвитку в повоєнний період має враховувати вимоги ЄС щодо стратегії конкурентоспроможності ЄС, викладеної у вересневій 2024 р. доповіді М. Драгі [2].

Першою, і найбільш важливою сферою сфокусованих дій ЄС в цій стратегії визначено ліквідацію інноваційного розриву між Китаєм та США і країнами ЄС. В контексті диверсифікації просторового розвитку в період повоєнного відновлення України це означає необхідність першочергової податкової підтримки інвестиційних проектів, базованих на технологічних інноваціях за пріоритетними для регіонів напрямками. При цьому спеціалізація регіонів, що склалася, має бути врахована, але втрачає свою критичність і виступає не як напрямок, а як фактор регіонального розвитку.

Другою сферою забезпечення конкурентоспроможності ЄС в доповіді М. Драгі названий узгоджений в рамках ЄС план декарбонізації. Це, в свою чергу висуває підвищені вимоги для країн-кандидатів в члени ЄС та підсилює актуальність інтенсивного податкового стимулювання «зеленого переходу» в Україні, в тому числі і в першу чергу введення податкових пільг в сфері використання електротранспорту, сонячної та вітрової енергії, та може потребувати нових просторових рішень.

Третьою сферою дій для забезпечення європейської конкурентоспроможності є підвищення безпеки та зменшення залежностей. Для України це означає диверсифікацію постачань з геополітично небезпечних джерел та розвиток виробництва відповідних товарів-субститутів вітчизняного виробництва. Останнє може бути досягнуто може бути досягнуто на підставі цільового стимулювання конкретних товарів з активною імпортною митною політикою.

Аналіз кращих європейських практик [3] свідчить про широке різноманіття застосовуваних країнами податкових пільг, спрямованих на впровадження інновацій та особливо в сфері «зеленого» переходу, як можуть бути використані в Україні, проте за певних умов, до яких відносяться наступні.

1. Поступова та обережна децентралізація податкової політики, основним напрямом якої є збільшення повноважень органів місцевого самоврядування в сфері надання податкових пільг для стимулювання інвестицій інноваційного характеру за пріоритетними напрямками, Вирішення цієї проблеми в перспективі може бути зв'язане зі збільшенням кількості місцевих податків і зборів при скороченні розміру закріплення за місцевими бюджетами загальнодержавних податків, проте першим кроком в цьому напрямі може бути розширення повноважень місцевих органів в сфері надання податкових пільг при чіткому обмеженні можливих цілей стимулювання.

2. Внесення необхідних змін в документи стратегічного характеру, і перш за все в Національну стратегію доходів до 2030 р. [1], а також відповідне законодавче врегулювання цих норм в Податковому кодексі України. В Національній стратегії доходів можливі інструменти податкової політики в сфері стимулювання інвестицій практично обмежені чотирма спеціальними податковими режимами та миттєвою (повною) амортизацією, яка в Європі має дуже обмежену сферу застосування.

3. Введення інноваційних пільг та пільг для зелених інвестицій потребує перегляду їх дизайну з метою введення спеціальних запобіжників, спрямованих на забезпечення ефективності та результативності податкових пільг, запобігання необґрунтованим рішенням органів місцевого самоврядування, такому негативному явищу, як «greenwashing».

4. Введення постійного моніторингу ефективності та результативності податкових пільг та системи індикаторів, при перевищенні яких дія відповідної податкової пільги припиняється контролюючими органами.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія доходів до 2030 року. Затверджена розпорядженням КМУ від 27 грудня 2023 № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Національна_стратегія_доходів_2030.pdf.
2. Draghi Mario. The future of European competitiveness. Report, September 2024: Part A. Competitiveness strategy for Europe. URL: https://commission.europa.eu/document/download/97e481fd-2dc3-412d-be4c-f152a8232961_en?filename=The%20future%20of%20European%20competitiveness%20_%20A%20competitiveness%20strategy%20for%20Europe.pdf
3. Tax Policy Reforms 2024: OECD and Selected Partner Economies, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/c3686f5e-en>

*Георгіна Кампо, к.е.н., доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Олеся Гаврилець, к.е.н., доцент
Мукачівський державний університет, м. Мукачево*

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТАТУСУ ПОДАТКОВОГО РЕЗИДЕНТСТВА

У зв'язку з посиленою міграцією населення пов'язану з російською агресією проти України, значна кількість громадян України перебуває закордоном. Частина з них продовжує працювати на українські компанії онлайн, вести підприємницьку діяльність в Україні, частина працевлаштувалася у країнах перебування. Ці обставини актуалізують обговорення статусу податкового резидентства, оскільки у різних країнах можуть бути різні підходи до його визначення у національному законодавстві.

У податковому законодавстві багатьох країн критерії визначення статусу податкового резидента включають кілька факторів: строк перебування особи на території певної країни (більше 183 днів у році); центр життєвих інтересів (особистих і економічних).

Згідно Податкового Кодексу України (ст.14) [1] фізична особа вважається резидентом, якщо така особа має місце постійного проживання в Україні, навіть якщо вона має місце проживання також в іноземній державі. Якщо особа має місце постійного проживання також в іноземній державі, вона вважається резидентом, якщо має більш тісні особисті чи економічні зв'язки (центр життєвих інтересів) в Україні. У разі якщо державу, в якій фізична особа має центр життєвих інтересів, не можна визначити, або якщо фізична особа не має місця постійного проживання у жодній з держав, вона вважається резидентом, якщо перебуває в Україні не менше 183 днів (включаючи день приїзду та від'їзду) протягом періоду або періодів податкового року. Достатньою (але не виключною) умовою визначення місця знаходження центру життєвих інтересів фізичної особи є місце постійного проживання членів її сім'ї або її реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності. Якщо неможливо визначити резидентський статус фізичної особи, використовуючи попередні положення, фізична особа вважається резидентом, якщо вона є громадянином України [1].

Так, як багато громадян України перебувають у інших країнах більше даного строку – 183 днів, винаймають житло, працюють, то вони можуть бути визнані податковими резидентами країни перебування. В той же час, ці ж громадяни можуть працювати онлайн в Україні, вести бізнес, мати зареєстроване місце проживання. Це означає, що з погляду

українських податкових органів, вони вважаються податковими резидентами України і зобов'язані сплачувати з усіх своїх доходів (за винятком соціальної допомоги) ПДФО та військовий збір.

У більшості країн статус податкового резидентства набувається автоматично, після 183 днів перебування і, зазвичай, особі не потрібно робити якихось формальних дій для його набуття. Тобто, більшість українських громадян, які перебувають у певній країні більше цього періоду є податковими резидентами країн перебування. Це призводить до ситуації подвійного податкового резидентства і виникнення податкових зобов'язань перед двома державами. При визначенні своїх податкових зобов'язань особа має враховувати наявність угод про уникнення подвійного оподаткування між Україною та країною перебування.

Тут може бути багато різноманітних ситуацій. Перша – особа проживає в іншій країні, там є резидентом і виконує свої податкові зобов'язання, в Україні немає жодних доходів, майна і перед виїздом на постійне проживання закордоном особа пройшла певні процедури: завершено усю економічну діяльність, знято з обліку і реєстрації проживання. У такому випадку особа має вийти з податкового резидентства України. Проте, така процедура не прописана у національному законодавстві. Особа має довести українському податковому органу, що є резидентом іншої країни і там виконує свої податкові зобов'язання.

Друга ситуація, коли особа веде підприємницьку діяльність в Україні. Якщо вона застосує спрощену систему оподаткування, то потрібно мати на увазі, що нерезиденти не можуть її використовувати. У випадку застосування підприємцем загальної системи оподаткування, частина сплаченого податку на доходи фізичних осіб може бути зарахована і донараховано різницю, якщо сума ПДФО, що має бути сплачена є вищою української, однак сплата військового збору залишається обов'язковою. У випадку використання спрощеної системи оподаткування - сплата єдиного податку є обов'язковою. Якщо особа бажає залишатися податковим резидентом України, то для уникнення подвійного оподаткування, вона має підтвердити це документально, отримавши довідку підтвердження податкового резидента України. Це можна зробити особисто або за допомогою законного представника шляхом відправлення заяви поштою або онлайн у кабінеті платника податків.

Третя ситуація, коли особа працює онлайн в Україні як найманий працівник і роботодавець нараховує та стягує із доходів такої особи ПДФО та військовий збір. Разом з тим, податковий орган країни перебування може визначати різницю податків на доходи фізичних осіб, обов'язкову до сплати. У такій ситуації особа має звернутися до податкового органу за місцем проживання та зробити заяву на запит до українських податкових органів для підтвердження сплати податків в Україні. Тут також виникає питання, де саме формується дохід при онлайн роботі – в Україні чи країні перебування. У законодавстві деяких країн таких дохід все одно підлягатиме оподаткування за місцем формування, тобто у країні перебування. Це вимагає детального вивчення місцевого податкового законодавства, угод про уникнення подвійного оподаткування і консультування з податковим консультантом. Адже особа має довести, що її доходи з України вже було оподатковано і подальше визначення податкових зобов'язань перед країною перебування має відбуватися на основі угоди про уникнення подвійного оподаткування між Україною та країною перебування. Якщо такої угоди немає, то скоріш за все усі доходи особи незалежно від їх походження підлягатимуть оподаткуванню у країні перебування.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

*Аліна Карпенко, студентка 4 курсу
ХНЕУ ім. Семе́на Кузне́ця, м. Харків
Науковий керівник: Юшко С. В., к.е.н., доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Формування доходів бюджету є одним із ключових елементів економічної дієздатності міських територіальних громад, що дозволяє забезпечити виконання місцевими органами влади покладених на них обов'язків та здійснення ними відповідного внеску у сталий розвиток регіону. Децентралізація в Україні надала громадам більшу економічну автономію, але разом з тим вони також стикаються з низкою викликів.

У цій роботі буде проаналізовано стан формування доходів Харківської міської територіальної громади в умовах воєнного стану. Для дослідження взяті 2022-2023 рр., формування показників за якими порівнюється з базовим, 2021 р.

Розглянемо, як формувалися доходи державного бюджету протягом досліджуваного періоду (табл. 1) [1].

Таблиця 1
Доходи бюджету Харківської міської територіальної громади (факт), млн. грн.

Показники	2021р.	2022р.	2023р.	2022 р., % від 2021 р.	2023 р., % від 2022 р.
Податкові надходження	13 750,4	13 112,4	14 099,4	95,4	107,5
Неподаткові надходження	623,1	201,1	386,3	32,3	192,1
Доходи від операцій з капіталом	130,6	5,0	1,6	3,8	32,0
Цільові фонди	0,2	72,9	3,2	<i>364,5 рази</i>	4,4
Разом доходів (без трансфертів)	14 504,2	13 391,4	14 490,5	92,3	108,2
Міжбюджетні трансферти	2 806,3	2 432,7	3 680,4	86,7	151,3
Разом	17 310,5	15 824,0	18 170,9	91,4	114,8

Як свідчать дані табл. 1, упродовж аналізованого періоду доходи бюджету Харківської міської територіальної громади зазнали суттєвих змін. За підсумками 2022 р. обсяг доходів скоротився на 8,6 % порівняно з 2021 р., що є свідченням того, що військовий стан спричинив серйозний вплив на фінансову стабільність міста. Натомість у 2023 р. рівень доходів у порівнянні з 2022 р. збільшився на 14,8 %, що перевищило показник базового 2021 р., і попередньо може свідчити про поступову нормалізацію фінансової ситуації. Разом з тим слід взяти до уваги значення показників інфляції, що мали місце в 2022 та 2023 рр.: індекс споживчих цін (рік до попереднього року) – 120,2 та 112,9 % відповідно, індекс-дефлятор ВВП – 134,9 та 118,5 % відповідно [2]. Стає зрозумілим, що вагома частина доходів була знецінена впливом інфляційного чинника.

Зауважимо, що найбільші втрати бюджету (в абсолютних показниках) у 2022 р. пов'язані зі скороченням податкових надходжень: через зниження ділової активності економічних суб'єктів та коригування законодавцем правил нарахування та стягнення окремих обов'язкових платежів недоотримані доходи за податком на прибуток підприємств, податком на доходи фізичних осіб, акцизним податком, платою за землю, єдиним податком для суб'єктів спрощеної системи оподаткування тощо [1].

Суттєві скорочення неподаткових надходжень (від 623,1 млн грн у 2021 р. до 201,1 у 2022 р. з подальшим їх зростанням до 386,3 млн грн обумовлені зменшенням доходів від власності та підприємницької діяльності (зокрема, якщо в 2021 р. до бюджету було вилучено 301,1 млн чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств, то в 2022 р. тільки 1,9 млн грн, якщо в 2021 р. від розміщення тимчасово вільних коштів бюджету було зароблено

40,7 млн грн, то в 2022 р. лише 5,5 млн грн тощо), скороченням надходжень від адміністративних зборів та платежів в умовах зменшення обсягів наданих адміністративних послуг, скорочення обсягів власних надходжень бюджетних установ [1].

Найсуттєвішим (у відносному вимірі) падінням серед усіх складових дохідної частини бюджету характеризуються доходи від операцій з капіталом. Значними коливаннями характеризуються доходи від цільових фондів, що, ймовірно, пов'язано зі специфікою формування цільових фондів в умовах війни.

Основні суми міжбюджетних трансфертів бюджет Харківської міської ради отримує з державного бюджету. У 2022 р. перелік таких надходжень скоротився. Держава передала кошти на компенсацію втрат доходів бюджету внаслідок наданих державою податкових пільг, та освітню субвенцію. Решта надходжень, зокрема на розвиток соціальної інфраструктури, здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку територій, на будівництво метрополітену тощо були призупинені. Зростання надходжень від трансфертів в 2023 р. пов'язані з підтримкою, яка надходить від держави у рамках програм відновлення критичної інфраструктури, реалізації проєктів (об'єктів, заходів), спрямованих на ліквідацію наслідків збройної агресії.

Проведений аналіз доходів Харківської міської територіальної громади у 2021-2023 роках демонструє істотний вплив воєнного стану на фінансову стабільність міста. На сьогоднішній день і надалі лишаються ризики недоформування доходів бюджету через труднощі у веденні бізнесу в умовах постійних повітряних тривог, відключення електроенергії, прямих втрат бізнесу через руйнування ворогом виробничих об'єктів та приміщень. Негативно на роботі бізнесу, а отже й формуванні бюджетних надходжень позначається нестабільне податкове законодавство, що вимагає більшої відповідальності законодавців за рішення, які ухвалюються.

Список використаних джерел:

1. Державний веб-портал бюджету для громадян Open budget. URL : <https://openbudget.gov.ua/local-budget/2055400000/local-incomes>.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>

*Петро Лазар, директор
Департамент фінансів Закарпатської ОВА, м. Ужгород
Юлія Траньович, молодший науковий співробітник
ЗРЦ СЕ і ГД НАНУ, м. Ужгород*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА 2024 РІК ТА ПЛАНУВАННЯ НА 2025 РІК

За 10 місяців 2024 року до загального фонду місцевих бюджетів Закарпатської області надійшло без трансфертів 8 221,3 млн грн, що на 12,6% або 1 189,3 млн грн менше відповідного показника січня-жовтня 2023 року [1]. Таке зменшення надходжень було очікуваним в результаті прийнятої норми [3] щодо вилучення з 1 жовтня 2023 року з місцевих бюджетів до державного бюджету ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців.

При цьому 50 територіальних громад області все ж таки мають позитивний темп росту надходжень. У співставних умовах, не враховуючи «військове» ПДФО, у всіх громадах надходження збільшились відносно минулого року.

У структурі видатків загального фонду бюджету області за галузевою ознакою основну питому вагу займали видатки на освіту – 64,4%, соціальний захист та соціальне забезпечення населення – 5,%, охорону здоров'я – 3,4%, культуру і мистецтво – 2,6%, фізичну культуру і

спорт – 1,8%. Обсяг видатків загального фонду на захищені статті склав 9 852,7 млн грн або 83,3% загального обсягу видатків [1]. 19 листопада 2024 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» [4].

Однією з найважливіших для місцевого самоврядування норм Закону є збереження зарахування 64% ПДФО. Тобто четвертий рік поспіль до бюджетів територіальних громад зараховуватимуться додаткові 4%, які необхідно спрямувати на проведення розрахунків за електричну та теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ, інші енергоносії. Цією нормою для бюджетів територіальних громад Закарпатської області збережено 283 млн грн [2].

За результатами горизонтального вирівнювання у 2025 році в області із 64 територіальних громад базову дотацію отримають 55 бюджетів загальним обсягом 1512,5 млн грн, що більше за 2024 рік на 15,2%. Реверсна дотація перераховуватиметься до держбюджету з 7 бюджетів області – Тячівської, Перечинської, Баранинської, Мукачівської, Холмківської, Кольчинської та Ужгородської територіальних громад – загальним обсягом 326,7 млн грн. У двох територіальних громад, Оноківської та Чопської, бюджети розраховані такі як збалансовані, тобто і без базової, і без реверсної дотацій. Слід зауважити, що на відміну поточного року, коли реверсна дотація не перераховується з місцевих бюджетів, на 2025 рік вже такої норми не передбачено.

Ще однією особливістю держбюджету на 2025 рік є відновлення Державного фонду регіонального розвитку, який був призупинений з початком повномасштабного вторгнення. На 2025 рік на ДФРР передбачено 1 млрд грн, що спрямовуватимуться на реалізацію публічних інвестиційних проєктів. Обсяг освітньої субвенції на 2025 рік передбачений на рівні 2024 року, проте розподілу між місцевими бюджетами в держбюджеті немає, що значно ускладнює планування місцевих бюджетів на наступний рік.

Список використаних джерел:

1. Довідка про стан виконання місцевих бюджетів Закарпатської області за січень-жовтень 2024 року. Офіційний веб-сайт Закарпатської обласної військової адміністрації. URL: https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/finance/2024/241120_dovidka_mb.pdf.
2. Закарпатське РВ Асоціації міст України. Проєкт Держбюджету – 2025: що чекає на місцеві бюджети Закарпаття. ПравдаЄ. URL: <https://pravdaye.com.ua/proyekt-derzhbyudzhetu-2025-shho-chekae-na-miscevi-byudzhety-zakarpattya/>.
3. Про внесення змін до розділу VI Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України: Закон України від 8.11.2023 р. № 3428-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-IX#Text>.
4. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19.11.2024 р. № 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>.

*Андрій Моленда, аспірант 3 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Колісник Г. М., д.е.н., професор*

ПРОТИДІЯ ВИКОРИСТАННЮ ОФШОРНИХ ЮРИСДИКЦІЙ В ОПЕРАЦІЯХ, ЩО ПІДПАДАЮТЬ ПІД ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ

Процес інтеграції економік окремих країн в світову економічну систему та існуючі тенденції до глобалізації зумовлюють використання офшорних фінансових та торгових центрів. Існування офшорних юрисдикцій зумовлене як різницею між рівнем оподаткування,

так і бажанням забезпечити розвиток певних галузей, територій, чи навіть країн. Слід зазначити, що приклад окремих країн (ОАЄ, Республіка Сінгапур, Князівство Монако, Ірландія тощо) вказує на успішність створення офшорних юрисдикцій та забезпечення привабливого інвестиційного клімату через надання податкових, митних та фінансових преференцій.

Використання офшорних юрисдикцій залишається сталою практикою серед транснаціональних компаній, однак, використання таких юрисдикцій застосовується і національними компаніями для оптимізації фінансових та податкових показників. Саме у зв'язку з намаганням бізнесу оптимізувати сплату податків і виникла необхідність запровадження контролю за трансфертним ціноутворенням.

Щодо України, то якщо в перші роки незалежності використання офшорних юрисдикцій розглядалось як можливість вийти на світові ринки та стимулювання економіки, то в подальшому, такі офшорні юрисдикції стали використовуватись для мінімізації податкових зобов'язань, акумулювання капіталу, а в деяких випадках і відмивання доходів [1].

Так, як структура вітчизняного експорту під впливом глобалізаційних процесів почала рухатись до сировинно-аграрного експорту, то це створило потенційні умови для виведення прибутків з-під оподаткування через офшорні юрисдикції [2].

В цілому, немає нічого протизаконного в намаганні бізнесу мінімізувати податкові зобов'язання, однак, якщо в Україні залишається мінімальний прибуток, а його лєвова частка виводиться в офшор, то це негативно впливає на економіку країни. Враховуючи такі тенденції, в Україні з 2013 року було запроваджено систему контролю трансфертного ціноутворення.

Світова практика показує, що механізм трансфертного ціноутворення є досить ефективним, тому його застосовують майже всі країни. Свідченням цього є дані Державної податкової служби України щодо кількості контрольованих операцій проведених із країнами, що, відповідно до постанови КМУ від 27.12.2017 р. №1045, віднесені до Переліку держав (територій), які відповідають критеріям, установленим пп. 39.2.1.2 пп. 39.2.1 п. 39.2 ст. 39 Податкового кодексу України. Так, за 2023 рік у 8,9% операцій підставою віднесення їх до контрольованих було проведення з офшорними юрисдикціями [3].

Розроблений державою механізм контролю за трансфертним ціноутворенням передбачає декілька етапів відслідковування та прийняття рішень, щодо проведених операцій.

Так, на першому етапі підприємство за результатами звітного року має подати до податкового органу звіт про контрольовані операції. У цьому звіті відображається вся інформація щодо проведених господарських операцій, в тому числі щодо контрагента-нерезидента, його юрисдикції. Таким чином, вже на цьому етапі податковий орган бачить чи використовується підприємством нерезидент, зареєстрований в офшорній юрисдикції. Якщо ж підприємство вирішить не подати звіт про контрольовані операції, чи не відобразити в ньому проведені операції, а податковим органом при проведенні звірки, наприклад, з базами даних митного органу, буде виявлено такі операції, то до підприємства буде застосовано штраф, розмір якого є досить суттєвим.

На другому етапі, у разі, якщо у податкового органу виникли сумніви щодо достовірності даних зазначених у звіті про контрольовані операції, то підприємству направляється відповідний запит з проханням надати пояснення. Якщо підприємство не може надати пояснення щодо проведених операцій, то податковий орган переходить до наступного етапу, який полягає у наданні запиту на документацію з трансфертного ціноутворення.

Суть документації з трансфертного ціноутворення полягає в тому, що підприємство самостійно має переконатись, що проведені операції відповідають ринковим цінам та відсутнє заниження ціни через нерезидента, який, у даному випадку, знаходиться в офшорній юрисдикції. На цьому етапі підприємство, враховуючи наявність інформації про ціни, рентабельність, може самостійно провести донарахування податку на прибуток, виведений в офшорну юрисдикцію.

Отримавши таку документацію, податковий орган може як погодитись з аргументами підприємства щодо відповідності цін ринковим, так і прийти до висновку, що підприємство занижує податок.

В подальшому, маючи обґрунтовану підозру в заниженні податку, податковий орган переходить до проведення перевірки такого підприємства.

Таким чином, можна стверджувати, що на сьогоднішній день в Україні розроблений дієвий механізм протидії використанню офшорних юрисдикцій при проведенні операцій, що підпадають під трансфертне ціноутворення.

Список використаних джерел:

1. Ляхович О. Торгівля через офшорні зони: раціональна необхідність чи перепона для розвитку України? Спільне. URL: <https://commons.com.ua/uk/torgivlya-cherez-ofshorni-zoni-ratsionalna-neobhidnist-chi-perepona-dlya-rozvitku-ukrayini/>
2. Рудая М. І. Новації у трансфертному ціноутворенні в операціях із офшорами / Міжвідомчий Науково-методичний збірник «Криміналістика і судова експертиза». 2019. – №64. - С. 699-707. URL: <https://digest.kndise.gov.ua/kndise-2019-64-66/>
3. Результати роботи ДПС щодо податкового контролю за трансфертним ціноутворенням (листопад 2024 року). ДПС України. 2024. URL: <https://www.tax.gov.ua/diyalnist-/transfertne-tsinoutvorennya-ta-mijnarodne-opodatkuvannya/transfertne-tsinoutvorennya/prezentatsiyni-materiali/840999.html>

*Анастасія Ніколаєва, студентка 4 курсу
Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця
Науковий керівник: Волкова В. В., к.е.н., доцент*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Державний бюджет – це система фінансових відносин між державою, громадянами, підприємствами та організаціями, спрямована на формування і використання централізованого фонду грошових ресурсів для забезпечення суспільних потреб. Він є щорічним балансом доходів і видатків, що складається державними органами з метою впливу на економічні процеси та підвищення їх ефективності. В Україні бюджетна система, яка включає державний бюджет і бюджети місцевих адміністративних одиниць, слугує основою державних фінансів [1].

На рисунку 1 представлені доходи державного бюджету України за період 2018–2023 років, виражені в мільярдах гривень. Даний показник є ключовим індикатором фінансового стану країни, оскільки відображає обсяг ресурсів, які держава мобілізує для виконання своїх функцій та реалізації програм економічного й соціального розвитку. Аналіз змін у доходах бюджету дозволяє оцінити ефективність бюджетної політики, вплив макроекономічних факторів та визначити основні тенденції у державних фінансах.

Згідно з даними графіка, доходи державного бюджету України мали стійку тенденцію до зростання упродовж аналізованого періоду.

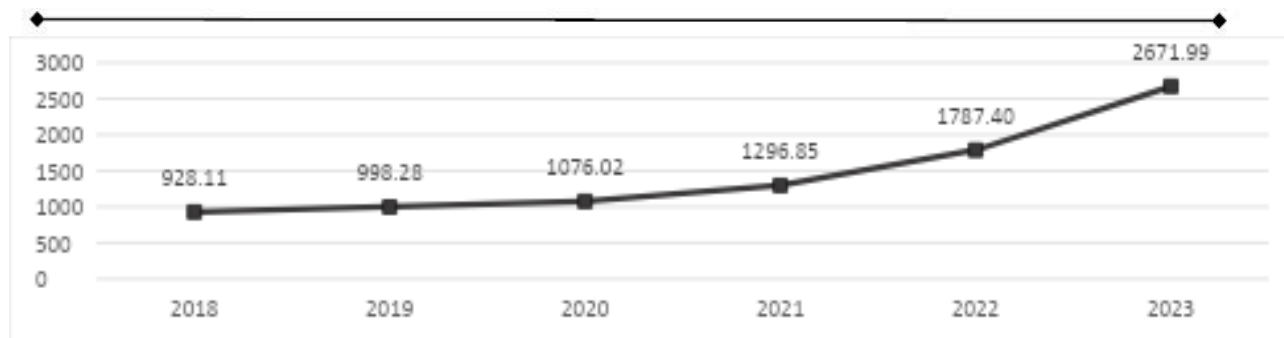

Рис. 1. Доходи державного бюджету за 2018-2023 рр. в млрд. грн. [2]

У 2018 році доходи бюджету становили 928,11 млрд грн. Це є базовою точкою для оцінки подальших змін. До 2021 року спостерігалось поступове збільшення доходів бюджету — до 998,28 млрд грн у 2019 році (+7,5%) і до 1076,02 млрд грн у 2020 році (+7,8%). У 2021 році показник зріс до 1296,85 млрд грн, демонструючи суттєвіший приріст (+20,5%). У 2022 році доходи досягли 1787,4 млрд грн, що на 37,8% більше, ніж у попередньому році. У 2023 році темпи зростання ще більше посилюються, і доходи зросли до 2671,99 млрд грн (+49,5%). Такий різкий стрибок може бути пов'язаний із інфляційними процесами, реформами у сфері податкової політики або екстремним фінансуванням у відповідь на виклики війни та економічної кризи.

Доходи державного бюджету за аналізований період зросли більш ніж утричі, що свідчить про активну мобілізацію ресурсів та збільшення економічної бази. Проте такі зміни також можуть бути частково зумовлені інфляцією або змінами валютних курсів, які впливають на номінальні показники доходів.

На рисунку 2 зображено видатки державного бюджету України за період 2018–2023 років у мільярдах гривень. Видатки бюджету є ключовим показником фінансової політики держави, оскільки відображають обсяг коштів, спрямованих на фінансування державних програм, соціального забезпечення, оборони та інших важливих напрямів. Аналіз динаміки видатків дозволяє оцінити пріоритети держави в умовах економічних і соціальних змін.

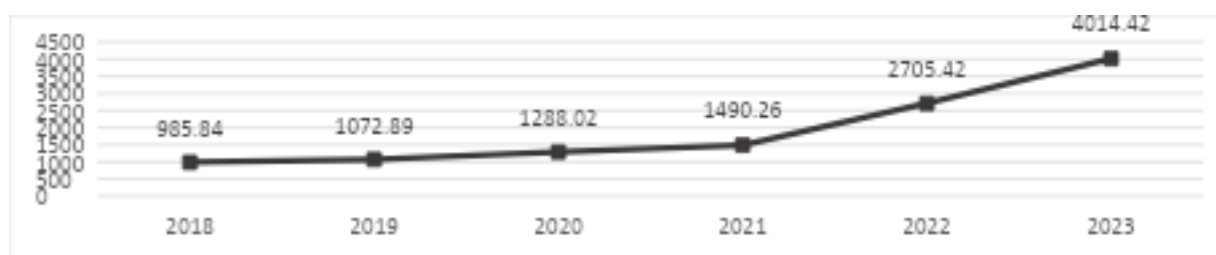

Рис. 2. Видатки державного бюджету за 2018-2023 рр. в млрд. грн. [3]

У 2018 році видатки становили 985,84 млрд грн, що було базовим показником для подальшого аналізу. Видатки поступово збільшувалися, досягнувши 1072,89 млрд грн у 2019 році (+8,8%), 1288,02 млрд грн у 2020 році (+20%), та 1490,26 млрд грн у 2021 році (+15,7%). Таке поступове зростання може свідчити про планомірне розширення державного фінансування. У 2022 році видатки різко зросли до 2705,42 млрд грн (+81,5% порівняно з 2021 роком), а у 2023 році досягли 4014,42 млрд грн (+48,4%). Така динаміка, ймовірно, зумовлена викликами війни, збільшенням витрат на оборону, гуманітарну допомогу та стабілізацію економіки в умовах кризи.

Отже, видатки державного бюджету за 2018–2023 роки зросли більше ніж у чотири рази, що свідчить про значне посилення ролі держави в економіці та соціальній сфері. Це може бути

як відповіддю на зовнішні та внутрішні виклики, так і наслідком зростання номінальних показників у зв'язку з інфляцією та змінами в податковій політиці.

Наведені дані підкреслюють масштабність змін у державних фінансах України за останні роки. Значне зростання видатків порівняно з доходами відображає зусилля держави щодо підтримки населення та економіки в умовах кризи. Водночас для забезпечення довгострокової фінансової стабільності необхідно збалансувати бюджетну політику, зокрема шляхом підвищення ефективності управління доходами та витратами.

Вважаємо, що для удосконалення бюджетної політики України потрібно: оптимізувати видатки через аудит програм і скорочення неефективних витрат, а також збільшити доходи бюджету шляхом розширення податкової бази, виведення економіки з тіні та стимулювання бізнесу. Крім того, важливо скоротити бюджетний дефіцит, залучаючи міжнародну фінансову допомогу для стратегічних проектів, а також розвивати ключові сектори економіки, такі як промисловість, сільське господарство та інформаційні технології. Контроль за інфляцією, прозорість витрат і залучення іноземних інвестицій сприятимуть довгостроковій фінансовій стабільності та економічному зростанню.

Напрями вдосконалення бюджетної політики України можна окреслити таким чином:

1. Оптимізація державних видатків через аудит програм, скорочення неефективних витрат та забезпечення адресності соціальних програм.
2. Збільшення доходів бюджету шляхом розширення податкової бази, детінізації економіки, вдосконалення адміністрування та залучення інвестицій.
3. Зменшення бюджетного дефіциту через раціональне запозичення, прозорість використання коштів і баланс між доходами та витратами.
4. Стимулювання економічного розвитку шляхом інвестування в ключові галузі, розвиток інфраструктури, підтримку експорту та інтеграцію у світові ринки.
5. Контроль за інфляцією та стабільністю валюти через співпрацю уряду та Національного банку.

Список використаних джерел:

1. Державний бюджет України: особливості формування та виконання. State Budget of Ukraine: features of formation and execution. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40766/1/Сидорук%20А.%20І.pdf> (дата звернення: 23.11.2024).
2. Портал «Бюджет для громадян». Access Denied. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=program> (дата звернення: 23.11.2024).
3. Видатки держбюджету України (2014-2024). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (дата звернення: 23.11.2024).

Цезар Огонь, д.е.н., професор

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ДЖЕРЕЛА ТА НАПРЯМИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В УКРАЇНІ

План стійкості, який представив Президент України 19 листопада 2024 року в Верховній Раді України, на нашу думку, є стратегією розвитку України на перспективу та доповненням до Плану Перемоги і тепер потребує реальних кроків та наповнення відповідним змістом запропонованих важливих складових і напрямків розвитку нашої держави. Усі складові Плану від першого і до крайнього є важливими для стійкості та економічного відродження України.

Їх реалізація залежить від формування та використання різних джерел фінансово-кредитних ресурсів щодо забезпечення фінансування публічних інвестиційних проєктів. Вони можуть бути внутрішніми та зовнішніми. До внутрішніх джерел відносяться, зокрема, державні та приватні інвестиції. В цих умовах залишається досить важливим джерелом видатків на здійснення публічних інвестиційних проєктів кошти державного бюджету, включаючи державні фонди спеціального призначення, які є складовими Державного бюджету України.

З цих позицій постає питання досягти реальних показників та балансу бюджету на відповідний рік, не допустити невиконання доходів бюджету та зберегти позитивну тенденцію покращення соціальних стандартів на наступний рік та перспективу. Зазначимо, що державний бюджет на 2025 рік – це бюджет воюючої країни. Відповідно він має бути надзвичайно обґрунтованим, збалансованим, а його показники реальними та відповідати вимогам часу і максимально задовільнити потреби суспільства і кожної людини у поточному фінансовому році та на перспективу.

На особливу увагу заслуговує державна політика щодо інвестицій, надання кредитів, компенсації частини видатків загалом чи відсотків зокрема тощо. Мова йде, перш за все, про державну підтримку мікро, малого та середнього бізнесу, особливо в аграрному секторі. Тому, як і в 2024 році, на виконання державної програми «Доступні кредити 5-7-9» на 2025 рік Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) пропонує виділити видатки Фонду розвитку підприємництва 18 млрд грн. Це одна із складових реалізації державної політики «Зроблено в Україні». Слід відмітити, що загалом за період дії цієї програми «Доступні кредити 5-7-9» задіяно 46 банків [1,3].

Як результат, запровадження Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» дало можливість з моменту її реалізації заключити майже 100 тисяч кредитних договорів на загальну суму понад 340 млрд грн, в тому числі за час дії воєнного стану майже 65 тисяч відповідних договорів та понад 250 млрд грн відповідно. Найбільше всього отримали підприємства таких областей: Київська - 4,9 млрд для 737 господарств, відповідно Вінницька - 3,3 та 773, Одеська - 3,3 та 706, Кіровоградська - 3 та 969, Харківська - 2,9 та 447, Волинська - 2,3 та 405, Дніпропетровська - 2,3 та 490, Львівська -2,3 та 535 [1,3, 4].

Слід відмітити, що в наступному році, на нашу думку, має запрацювати Національна установа розвитку, яка перебере на себе повноваження відповідного Фонду розвитку підприємництва, для використання різних фінансово-кредитних інструментів в сфері залучення коштів для здійснення інвестицій в розвиток економіки України.

Створення Національної установи розвитку (далі – НУР) має відбутися на заміну нині діючому Фонду розвитку підприємництва [далі – ФРП] та стати правонаступником його всіх прав та зобов'язань. Пропонується визначити, що НУР[2] має виконуватиме функції із забезпечення фінансової та іншої підтримки відбудови та економічного розвитку України. Створення НУР обумовлено великими збитками і потребами у відновленні нашої країни через повномасштабну війну. НУР має виконувати функції агента КМУ з розвитку та структурної трансформації економіки, шляхом використання різних сучасних фінансово-кредитних інструментів та механізмів для відродження нашої країни.

НУР пропонується дозволити проводити операції з фінансово-кредитними інструментами, окрім депозитних та ощадних сертифікатів банку. НУР пропонується дозволити здійснювати діяльність без здійснення ліцензування (авторизації) Національним банком України. Це стосується надання коштів у кредит, факторингу, надання гарантій, діяльність з укладання деривативних документів та вчинення правочинів щодо фінансових інструментів від свого імені та за власний рахунок [2].

У законі про Державний бюджет України на 2025 рік пропонується відкрити, у разі потреби, декілька нових бюджетних програм, джерелом яких мають стати залишок коштів, що були перераховані Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування

України на випадок безробіття та невикористані у 2024 році та зберігаються на рахунках спеціального фонду. Орієнтовна сума становитиме біля 10 млрд грн. Ці кошти за прогнозом передбачається розподіляти за рішенням КМУ та спрямовувати на часткову компенсацію вартості придбання сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, державне стимулювання створення індустріальних парків, державну підтримку реалізації інвестиційних проєктів, компенсацію витрат на розмінування земель сільськогосподарського призначення, підтримку внутрішнього попиту на вітчизняні товари та послуги.

Аналіз показує, що в державному бюджеті на 2025 рік Мінфіну, як головному розпоряднику коштів, за бюджетною програмою «Фінансове забезпечення підготовки та реалізації публічних інвестиційних проєктів» передбачено кошти орієнтовно обсягом 25 млрд грн на реалізацію 100 проєктів, які будуть розподілені між головними розпорядниками коштів за рішенням КМУ, з можливим відкриттям нових бюджетних програм, на підставі рішення Стратегічної інвестиційної ради. Постає питання та потребує чіткого порядку, яким чином забезпечити прозорість та справедливість у відборі кращих проєктів при виконанні відповідної норми в бюджеті?

Позитивним, на нашу думку, є те, що у 2025 році також продовжуватиме діяти Фонд розвитку інновацій нащо в державному бюджеті передбачається 3 млрд грн. На підтримку фермерських господарств планується 4,7 млрд грн.

Слід відмітити, що як показала практика формування показників у Державному бюджеті України на 2025 рік фінансові можливості не в повній мірі покривають зобов'язання держави перед громадянським суспільством щодо відродження національної економіки та її зростання. І тут є декілька причин. Тому, подана Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України низка законопроектів, мають дати додатковий фінансовий ресурс, який сприятиме покращенню виконання бюджетних зобов'язань як в цілому, так і в інвестиційному розвитку національної економіки, зокрема.

Вищезазначені та інші питання щодо розвитку публічних інвестиційних проєктів залишаються предметом подальших досліджень у царині відродження, стійкості та безпечного розвитку національної економіки у середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік», реєстр. номер 12000-у від 14.09.2024. URL: rada.gov.ua.
2. Проект Закону України «Про Національну установу розвитку», реєстр. номер 11238 від 07.05.2024. URL: rada.gov.ua.
3. Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%». URL: <https://bdf.gov.ua/programs/dostupni-kredyty-5-7-9/>.
4. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/>

*Михайло Олексій, аспірант
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Огородник В. О., к.е.н., доцент*

ПОДАТКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Податковий потенціал України під час воєнного стану є важливою темою, оскільки економічні труднощі, викликані війною, суттєво впливають на фінансову спроможність держави. Основні аспекти, які потрібно розглянути, включають зміни в податковій політиці, вплив війни на економіку та податкові надходження, а також можливості для забезпечення фінансування потреб країни під час воєнного стану.

Історичний аналіз оподаткування в Україні в часи війн та конфліктів вказує на важливість гнучкості, справедливості та ефективності в адмініструванні податків у воєнний період. [1].

Через бойові дії, руйнування інфраструктури, переміщення населення та зниження обсягів виробництва, податкові надходження від підприємств та фізичних осіб значно знизилися. Зниження споживчої активності та обмеження експорту товарів також негативно впливають на надходження від ПДВ та акцизного податку.

В умовах воєнного стану уряд України запровадив різні пільги для підтримки бізнесу та громадян. Наприклад, були знижені ставки податків або введені тимчасові звільнення від обов'язків сплачувати податки для окремих секторів, які зазнали найбільших втрат. Основними з яких, тимчасово, з 1 квітня 2022 року до 31 липня 2023 року, фізичні особи-підприємці - платники єдиного податку першої та другої груп мали право не сплачувати єдиний податок, а також підприємці на третій групі оподаткування могли скористатися можливістю переходу на оподаткування за ставкою 2% [2].

Податковий кодекс України було адаптовано для полегшення ведення бізнесу під час війни та створення умов для більшої ліквідності у бізнес-середовищі. В умовах воєнного стану також змінюється робота податкових органів. Введення електронних платформ та онлайн-сервісів дозволяє зберігати стабільність у зборі податків, навіть у складних умовах. Однак, ефективність адміністрування залежить від інфраструктури та доступу до ресурсів, що може бути обмеженим через руйнування.

Для стабільного поповнення державного бюджету в умовах воєнного стану та поновлення господарської діяльності багатьох підприємств і запобігання значній міграції населення необхідно відтворити зацікавленість бізнесу до активної підприємницької діяльності, наприклад, податковими пільгами, що спонукатимуть підприємців відновити свою діяльність в більших масштабах та створювати нові робочі місця. Зняття податкового навантаження та тиску з боку податкових органів сприятиме стабільному наповненню бюджету. Менша ставка податку може забезпечити більші надходження завдяки зростанню бізнес-активності.

Реформування податкового законодавства України — тривалий і складний процес, що має привести до створення покращених умов для рівноправного партнерства України з Європейським Союзом та сприятливого інвестиційного клімату.

Податкова реформа в Україні втілювалась в межах Концепції податкової реформи, яка не визначала мету, але чітко окреслила ключові цілі: створення унікальних фіскальних умов для розвитку бізнесу та відновлення економіки країни; розв'язання найбільш болючих проблем у сфері оподаткування; оздоровлення інвестиційного клімату; виведення економіки з тіні; стабільність та передбачуваність податкового законодавства [3]

Отже, для відновлення податкового потенціалу України, необхідно впроваджувати програми підтримки бізнесу та інвесторів, залучати міжнародну допомогу, модернізувати інфраструктуру, а також забезпечити ефективне використання зовнішніх запозичень. Поліпшення податкового адміністрування, боротьба з ухиленням від сплати податків і підвищення прозорості фінансових потоків також є критичними напрямками для відновлення економіки. Одним із основних викликів є забезпечення стабільного надходження податків під час війни та після її завершення. Відновлення економіки після конфлікту потребує часу, інвестицій та підтримки міжнародних партнерів.

Під час воєнного стану Україна стикається з численними викликами, що впливають на податковий потенціал. Проте, з правильними стратегіями та підтримкою міжнародної спільноти можна забезпечити необхідні ресурси для відновлення економіки та сталого розвитку в майбутньому. У повоєнний стан для збільшення податкового потенціалу слід розвивати нові галузі економіки, сприяти інноваціям і модернізації виробничих потужностей.

Модифікація податкового потенціалу в період воєнного стану є складним і багатогранним процесом, спрямованим на збереження фінансової стабільності та підтримку економічної активності. Важливо, щоб зміни у податковій політиці та адмініструванні були спрямовані на підтримку бізнесу, населення і економічного відновлення, при цьому зберігаючи прозорість і ефективність у використанні бюджетних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Біляніна Ю. М. Особливості адміністрування податків в умовах війни. *Фінанси України*, 2019, № 1, С. 58–67.
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-ІХ. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text).
3. Татьяначенко О.А. Проблеми податкового законодавства в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Том 1. № 80, 2023. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/297185/290101>.

*Валерій Попович, магістр
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Заславська О. І., к.е.н., доцент*

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

В умовах нестабільної економічної ситуації в країні викликаній війною з росією та відповідним спрямуванням ресурсів держави в оборонних цілях актуальним постає питання удосконалення системи місцевого оподаткування. Існуючі дослідження підтверджують, що частка місцевих податків і зборів у загальних доходах місцевих бюджетів залишається низькою (рис. 1). Навіть після численних змін у податковому законодавстві, спрямованих на модернізацію системи місцевого оподаткування, місцеві податки і збори в Україні не виконують свою фіскальну функцію повною мірою.

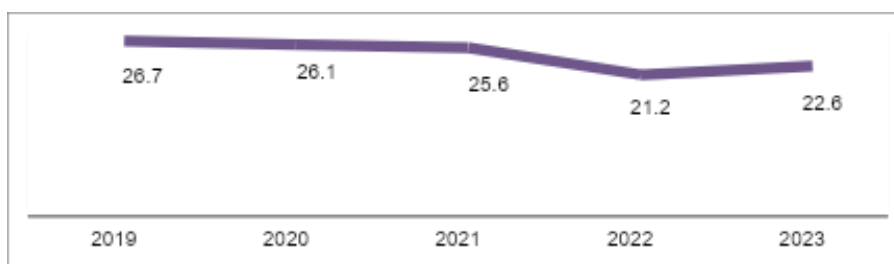

Рис. 1. Частка місцевих податків і зборів у доходах загального фонду місцевих бюджетів за 2019-2023 рр., у %

* Складено на основі джерела [1]

Розглянемо основні проблемні питання системи місцевого оподаткування. Насамперед, це – обмежений спектр місцевих податків і зборів порівняно з іншими країнами, де їх розмаїтість може досягати 100 одиниць. Перелік місцевих податків і зборів має існувати в такій кількості, щоби повністю забезпечувати всіма необхідними коштами місцеві органи влади для задоволення власних потреб. При цьому важливо враховувати, що ефективність місцевих податків і зборів вимірюється й їхньою якістю, справедливістю та фінансовими можливостями платників цих податків [3, с. 137; 4, с. 465].

Наступною проблемою є відсутність ефективного правового поля, яке б відповідало сучасним умовам господарювання. Ця проблема породжує багато інших, таких як: можливості зловживання а ухилення від сплати податків, незначну відповідальність за порушення законодавства, недосконалу систему обліку платників податків, слабкий державний контроль тощо [2, с. 659].

Незначні повноваження органів місцевого самоврядування також є вагомою проблемою. На нашу думку, Податковим кодексом встановленні деякі неефективні та несправедливі особливості щодо місцевого оподаткування. Наприклад система загальнодержавних пільг на майно та землю [6, с. 124].

Враховуючи вищезазначені проблеми та зарубіжний досвід можна запропонувати такі напрями покращення системи місцевого оподаткування [2, с. 659; 3, с. 465; 4, с. 137]:

1. Розширити кількість місцевих податків та зборів. Здійснити це можна перетворенням загальнодержавних податків та зборів в суто місцеві (найбільш доречно перетворення екологічного податку та акцизного податку з роздрібного продажу), а також запровадженням нових місцевих податків та зборів (доцільно повернути податок на рекламу, запровадити цільові збори – за вивіз сміття, вуличне освітлення тощо).

2. Удосконалення законодавчої бази у різних аспектах оподаткування таких як: посилення відповідальності як платників податків, так і фіскальних органів за порушення податкової та службової дисципліни; підвищення державного нагляду та контролю над дотриманням чинного законодавства у сфері оподаткування; вдосконалення процедур обліку платників податків та обліку платежів податкового характеру; оптимізація системи податкових пільг.

3. Розширення повноважень органів місцевого самоврядування як в частині надання права встановлення додаткових місцевих податків та зборів на власній території, так і в розширенні рамок повноважень місцевої влади щодо діючих податків та зборів.

4. Підвищення правової культури населення, рівень якої впливає не лише на систему місцевого оподаткування, але і на податкову систему України. Також важливим є налагодження партнерських взаємовідносин між фіскальними органами, місцевою владою та платниками податків, що ґрунтуються на якісно новій філософії розуміння місця громадянина в державі та в податковому адмініструванні.

5. Активне використання новітніх технологій, що дозволить покращити більшу частину процесу оподаткування.

Місьцеве оподаткування в Україні має багато проблем щодо адміністрування місцевих податків та зборів, основною причиною є централізованість системи оподаткування, що заважає місцевим бюджетам стати фінансово автономними і робить їх залежними від державного бюджету. Сучасні економічні та політичні реалії України, а також євроінтеграційний напрям розвитку вимагають якісного реформування системи місцевого оподаткування, що дозволить перетворити територіальні громади на рушійну силу як регіонального розвитку, так і розвитку України загалом.

Список використаних джерел:

1. Адміністрування місцевих податків і зборів органами місцевого самоврядування: поточний стан та проблеми. Децентралізація. URL: <https://decentralization.ua/news/18432> (дата звернення 29.11.2024 року).
2. Кміть В.М., Вовчанський Ю.В. Оцінка механізму адміністрування та регулювання місцевих податків та зборів в Україні. Мукачівський державний університет. Економіка і суспільство. 2018. №15. С.656-662.
3. Паламарчук І.А. Проблеми місцевого оподаткування в Україні. Сучасний стан та перспективи розвитку фінансової системи України: збірник наукових праць VIII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції. 2019. С.460-466.

4. Плотнікова К.О. Окремі аспекти оподаткування на місцевому рівні. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «ПРАВО». 2022. №33. С.92-99.
5. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 29.11.2024).
6. Рижий А. Запровадження в Україні міжнародного досвіду щодо механізму справляння місцевих податків та зборів. Knowledge, Education, Law, Management. 2020. №4(32)/2. С.122-126.

*Лариса Сідельникова, д.е.н., професор
Херсонський національний технічний університет, м. Хмельницький*

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Повномасштабне вторгнення рф на територію незалежної України переформатувало сталі тенденції у багатьох сферах життя країни та її регіонів. Однією з найбільш постраждалих від російської агресії областей є Херсонська, адже в перші місяці повномасштабної війни було тимчасово окуповано 88% території регіону. У листопаді 2022 року обласний центр та Правобережна Херсонщина були звільнені, але безпекова ситуація залишається більш ніж складною, що негативно впливає на спроможність громад наповнювати місцеві бюджети фінансовими ресурсами. Суттєве зменшення обсягів мобілізації податкових надходжень пов'язане зі значним скороченням ділової активності суб'єктів господарювання через тимчасову окупацію значної території регіону, ведення активних бойових дій, релокацію бізнесу в умовно безпечні регіони України, тривалий процес розмінування земельних ділянок на звільнених територіях, вимушену міграцію населення.

В таблиці 1 розглянемо структуру доходів місцевих бюджетів Херсонської області в період, що передував повномасштабному вторгненню рф, та в умовах війни.

Таблиця 1

Структура доходів місцевих бюджетів Херсонської області у 2020-2024 роках*

Показники	2020 рік		2021 рік		2022 рік		2023 рік		9 місяців 2024 року	
	сума, млн. грн.	пито-ма вага, %	сума, млн. грн.	пито-ма вага, %	сума, млн. грн.	пито-ма вага, %	сума, млн. грн.	пито-ма вага, %	сума, млн. грн.	пито-ма вага, %
Податкові надходження	5403,3	44,68	6372,4	45,08	3762,6	46,59	2721,7	24,62	1544,1	17,94
Неподаткові надходження	511,6	4,23	696,7	4,93	133,1	1,65	531,9	4,81	680,0	7,90
Доходи від операцій з капіталом	130,8	1,08	52,1	0,37	10,7	0,13	1,5	0,01	0,0	0,00
Офіційні трансферти	6043,2	49,97	6999,3	49,52	4169,0	51,62	7793,6	70,49	6381,9	74,14
Цільові фонди	4,7	0,04	15,2	0,11	1,1	0,01	8,1	0,07	1,6	0,02
Разом	12093,6	100,00	14135,7	100,00	8076,5	100,00	11056,8	100,00	8607,6	100,00

* Примітка. Складено автором за даними джерел [1]

Дані таблиці 1 засвідчують ключову роль трансфертів з державного бюджету при формуванні бюджетних ресурсів Херсонської області. Причому, якщо у 2020-2021 роках зазначений показник коливався на рівні 50%, у рік повномасштабного вторгнення - незначно підвищився до 51,62%, то у 2023-2024 роках різко зріс, формуючи понад 70% доходів місцевих бюджетів області.

Другим вагомим джерелом формування локальних бюджетних ресурсів традиційно є податкові надходження. У 2020-2021 роках, які характеризуються поширенням пандемії COVID-19 та запровадженням карантинних обмежень, що негативно вплинули на показники соціально-економічного розвитку регіону та, відповідно, на акумуляцію податкових джерел доходів бюджету, питома вага податкових надходжень у загальній структурі доходів обласного бюджету Херсонської області становила 44-45%. У 2022 році на тлі скорочення у 1,7 рази порівняно з попереднім роком номінальних обсягів мобілізованих до бюджету податків і зборів їхня частка збільшилася до 46,59%. Однак подальше зменшення обсягів фактичних податкових надходжень з одночасним поступовим зростанням інших дохідних джерел призвело до скорочення їхньої питомої ваги у 2023-2024 роках до 24,62% та 17,94% відповідно.

В таблиці 2 розглянемо структуру податкових надходжень місцевих бюджетів Херсонської області у 2020-2024 роках.

Таблиця 2
Структура податкових надходжень місцевих бюджетів
Херсонської області у 2020-2024 роках *

Показники	2020 рік		2021 рік		2022 рік		2023 рік		9 місяців 2024 року	
	сума, млн. грн.	питома вага,%	сума, млн. грн.	питома вага,%	сума, млн. грн.	питома вага,%	сума, млн. грн.	питома вага,%	сума, млн. грн.	питома вага,%
ПДФО	3441,9	63,70	4129,7	64,81	3008,3	79,95	2264,0	83,18	1110,3	71,91
Податок на прибуток підприємств	63,0	1,17	103,1	1,62	10,7	0,28	17,0	0,62	10,2	0,66
Рентна плата	27,3	0,51	32,8	0,51	21,6	0,57	6,4	0,24	3,8	0,25
Акцизний податок	364,7	6,75	404,0	6,34	84,5	2,25	56,9	2,09	72,2	4,68
Податок на майно	718,5	13,30	802,7	12,60	194,1	5,16	90,9	3,34	62,9	4,07
Єдиний податок	777,7	14,39	887,3	13,92	440,7	11,71	284,9	10,46	284,1	18,40
Місцеві збори	4,8	0,09	6,8	0,1	0,3	0,1	0,0	0,00	0,1	0,01
Екологічний податок	5,4	0,10	6,0	0,09	2,4	0,06	1,6	0,06	0,5	0,03
Разом	5403,3	100,00	6372,4	100,00	3762,6	100,00	2721,7	100,00	1544,1	100,00

* Примітка. Складено автором за даними джерел [1]

Дані таблиці 2 засвідчують, що домінантним джерелом формування податкових надходжень в Херсонській області є податок на доходи фізичних осіб. Херсонщина - це аграрний регіон зі слабо розвинутою структурою промислового виробництва. Найбільшими платниками податків, які забезпечують максимальні обсяги податкових надходжень до місцевих бюджетів області, традиційно є Управління освіти Херсонської міської ради, Головне управління Національної поліції в Херсонській області, військові частини. В умовах

війни саме цей податок залишається бюджетоутворюючим (зі зростанням його частки з 63,70% у 2020 році до 83,18% у 2023 році), адже навіть при вимушеній релокації працівників бюджетної сфери, вони продовжують працювати у дистанційному режимі. Крім того, на звільненій частині Херсонщині працюють військові адміністрації, силові структури, лікарні, комунальні підприємства.

Підсумовуючи, зазначимо, що територіальні громади Херсонської області зазнають руйнівного впливу російської агресії і потребуватимуть додаткових джерел фінансування місцевих потреб в період повоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Звітність про виконання Зведеного бюджету України. *Open Budget*. URL: <https://openbudget.gov.ua> (дата звернення: 28.11.2024).

*Марія Химинець, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, м. Берегово
Науковий керівник: Пойда-Носик Н. Н., д.е.н., професор*

ТРАНСФОРМАЦІЯ БЮДЖЕТНОЇ ТА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Україна зіткнулася з безпрецедентними викликами у зв'язку з воєнним станом, що вимагає адаптації бюджетної та податкової політики до нових реалій. Значні руйнування економічної інфраструктури, потреби у фінансуванні оборонного сектору та соціальної підтримки населення створили підґрунтя для перегляду підходів до управління фінансами. В таких умовах метою бюджетної політики є підтримка фінансової стабільності, економічної активності та захист населення, а метою податкової політики - забезпечення стабільного наповнення бюджету при мінімізації навантаження на бізнес.

Фіскальна політика 2024 року визначається пріоритетами захисту, соціальної стабільності, допомоги постраждалим та відновлення критичної інфраструктури. Видатки на оборону продовжують відігравати провідну роль, що зумовлено як необхідністю підтримки збройних сил, так і модернізацією військової техніки. Уряд координує використання бюджетних ресурсів через взаємодію з міжнародними донорами та програмами підтримки, такими як макрофінансова допомога ЄС [2]. Соціальна підтримка, а саме фінансова допомога переселенцям, підтримка безробітних, компенсація витрат на житло та субсидії, є основним засобом стабілізації під час війни. Прозорість та цільове використання ресурсів забезпечується завдяки програмно-цільовому методу управління витратами.

Під час війни для підтримки економіки відбувається реформування податкової політики. Уряд спростив податкове адміністрування, зменшив навантаження на підприємців та запровадив знижки для постраждалих галузей. Однак боротьба з ухиленням від сплати податків та стимулювання економічної активності залишається ключовим викликом.

Принципи прозорості, справедливості та стабільності є важливими для ефективного функціонування податкової системи. Податкова система має враховувати платоспроможність громадян та забезпечувати пропорційність податкового навантаження [4].

Повоєнний період вимагає розробки стратегій економічного відродження. Важливими аспектами є залучення інвестицій, відновлення інфраструктури, створення робочих місць та заохочення бізнесу. У цьому контексті податкова політика має стати інструментом підтримки підприємництва, усунення перешкод для інвесторів та оптимізації розподілу ресурсів [1].

Необхідне поступове повернення до збалансованої бюджетної політики, що передбачає скорочення дефіциту, зменшення боргового навантаження та створення резервів на випадок

можливих майбутніх криз. Важливо зберегти прозорість і передбачуваність фінансової політики уряду, що сприяє підвищенню довіри населення та інвесторів [3].

Міжнародна допомога відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стійкості України. Фінансова підтримка на макrorівні від ЄС, США та інших партнерів сприяє реалізації соціальних програм та відновленню економіки. Держава має раціонально використовувати ці ресурси, будучи підзвітною донорам та суспільству.

Ефективність модифікації фіскальної політики залежить від скоординованих дій державних інституцій, залучення експертів до прийняття рішень та активної взаємодії з міжнародними партнерами. Вирішення поточних проблем та баланс між стратегічними пріоритетами забезпечують економічну стійкість та розвиток країни.

Список використаних джерел:

1. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.
2. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. Київ: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
3. Chugunov I., Makohon V., Korovii V. Formation of budget expenditure in the system of fiscal regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*, 2020, Vol. 6, № 2, pp. 100–107.
4. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Institutional transformations of the public finance system. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2021, № 2 (37), pp. 325–331.

*Едіна Шебеишень, доктор філософії, ст. викладач
Теодора Дюрков, здобувачка вищої освіти магістерського рівня
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, м. Берегово*

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТОМ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Бухгалтерський облік є ключовим елементом ефективного управління підприємством, особливо в умовах податкового регулювання, де важливо забезпечити прозорість і відповідність вимогам законодавства. Система бухгалтерського обліку виконує кілька основних функцій, зокрема надання точних і актуальних даних для прийняття управлінських рішень, що дозволяє оптимізувати ресурси та мінімізувати ризики. Оскільки облік є основою для формування фінансової звітності, він безпосередньо пов'язаний з податковими зобов'язаннями підприємства, визначаючи правильність обчислення податків і своєчасність їх сплати.

Дану тему дослідили автори, такі як Л. І. Жидєєва, О. П. Колісник, А. М. Іванова, М. І. Бесєдіна, О.Є. Шмигель, В.М. Жук. Всі ці автори підкреслюють важливість бухгалтерського обліку як інструменту, що забезпечує точність і прозорість фінансової звітності, що є основою для ефективного управління підприємствами в умовах податкового регулювання. Особлива увага надається важливості автоматизації облікових систем для підвищення ефективності та зниження людського фактора в управлінських та податкових процесах. Система внутрішнього контролю, має на меті забезпечити коректність бухгалтерського обліку і знизити ймовірність податкових порушень.

Для забезпечення ефективного управління бухгалтерський облік має виконувати наступні функції :

- контрольну (передбачає здійснення контролю ресурсів, витрат на різних стадіях виробництва),

- збереження майна (дозволяє розкривати його псування, розкрадання, виявляти діяльність різних злочинних угруповань, попереджати їх);
- інформаційну (реєструє синтетичну (узагальнюючу) і аналітичну (деталізовану) інформацію про стан та рух господарських засобів й джерел їх утворення, господарські процеси, результати діяльності);
- зворотного зв'язку на будь-якому рівні;
- аналітичну (дозволяє здійснювати аналіз використання всіх видів ресурсів, витрат, тощо) [2].

В умовах швидких змін у податковому законодавстві, бухгалтерський облік стає основою для підтримки стабільності фінансової діяльності підприємства. Важливо, щоб система обліку відповідала як національним вимогам, так і міжнародним стандартам, що сприяє спрощенню звітності та зменшенню адміністративних витрат. Крім того, ефективний облік допомагає мінімізувати фінансові ризики, пов'язані з неправильним трактуванням або невірним застосуванням податкових норм.

Однією з головних функцій бухгалтерського обліку є забезпечення точності та достовірності фінансової інформації. Це має важливе значення для правильного розрахунку податкових зобов'язань і правильного застосування податкових пільг. Бухгалтерський облік дозволяє підприємствам правильно обчислювати і сплачувати податки. В умовах складної податкової системи, де часто змінюються ставки податків, податкові пільги та обов'язкові вимоги, точність бухгалтерського обліку стає критично важливою для уникнення штрафних санкцій. Це зокрема вимагає від бухгалтерів гнучкості та здатності адаптувати облікову систему до змінюваного законодавства, що в свою чергу дозволяє ефективно керувати ризиками, пов'язаними з оподаткуванням[5].

Податкове регулювання вимагає не лише точного обліку операцій, а й ретельного планування податкових зобов'язань. Саме завдяки бухгалтерському обліку можна визначити найбільш ефективні способи використання податкових пільг та оптимізації податкових витрат. Водночас важливою є роль бухгалтерії у виявленні та мінімізації податкових ризиків. У умовах зміни податкового законодавства бухгалтерський облік стає інструментом не тільки для відображення фінансових операцій, але й для управління податковими зобов'язаннями. Це забезпечує своєчасну корекцію фінансових і податкових даних у разі необхідності, що, в свою чергу, дозволяє уникати непотрібних витрат, пов'язаних із штрафами та пенею за помилки у податкових нарахуваннях.

Бухгалтерський облік також сприяє підвищенню прозорості фінансової звітності, що є важливим аспектом не лише для податкових органів, а й для інших зацікавлених сторін — інвесторів, кредиторів, партнерів підприємства. Прозорість обліку дозволяє уникати можливих маніпуляцій і спрощує аудит та контроль за фінансовими потоками компанії. Більше того, це допомагає забезпечити високий рівень довіри з боку зовнішніх організацій та мінімізує ризики фінансових порушень. У цьому контексті бухгалтерський облік стає основою для ефективної комунікації між підприємством та державними органами, що регулюють податкові питання.

З іншого боку, у сучасних умовах швидкого розвитку технологій, бухгалтерський облік також активно інтегрується з сучасними інформаційними системами, що дозволяє підприємствам автоматизувати облікові процеси та зменшити ймовірність людських помилок. Автоматизація бухгалтерії дозволяє не лише підвищити точність облікових даних, а й скоротити час, необхідний для підготовки звітності та розрахунку податків. Водночас автоматизовані системи забезпечують швидку адаптацію до змін у податковому законодавстві, оскільки можуть бути оперативним налаштовані на нові податкові ставки, вимоги та пільги [4].

Крім того, бухгалтерський облік є важливою складовою внутрішнього контролю на підприємстві. Він дозволяє виявляти відхилення в облікових даних, що можуть свідчити про

порушення в управлінських процесах чи в податкових нарахуваннях. Це особливо важливо для великих підприємств, де кількість фінансових операцій значна, а контроль за кожною операцією вручну може бути важким і малоефективним. Система внутрішнього контролю, побудована на бухгалтерському обліку, дозволяє своєчасно виявляти проблеми, коригувати фінансові дані та уникати значних фінансових втрат або податкових штрафів.

Бухгалтерський облік сприяє формуванню чіткої стратегії підприємства в умовах змінюваного податкового середовища. Правильний облік дозволяє підприємству будувати фінансову стратегію таким чином, щоб мінімізувати податкові витрати та одночасно виконувати усі вимоги законодавства. Успішне планування податкових зобов'язань дозволяє підприємствам не лише уникати податкових санкцій, а й підвищувати свою конкурентоспроможність на ринку, оскільки податкові витрати можуть значно впливати на ціноутворення і маржу підприємства.

У загальному контексті бухгалтерський облік виступає важливим інструментом не тільки для забезпечення фінансової стабільності підприємства, а й для ефективного управління в умовах складного податкового регулювання. Він дозволяє бізнесу не лише виконувати свої обов'язки перед податковими органами, але й створювати сприятливі умови для розвитку та розширення. Зважаючи на високий рівень змін у податковій політиці, ефективне управління бухгалтерським обліком стає важливим конкурентним перевагою для підприємства, яке здатне адаптувати свої облікові процеси до нових вимог і таким чином зберігати свою фінансову стійкість і розвиток у складному економічному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення 27.11.2024 р.).
2. Фоменко Т.С., Гачка А.М., Гацько Д.Р. Роль та функції бухгалтерського обліку в управлінні підприємством. Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ. 2021. Вип. 1. С. 17-20.
3. Жук В.М. Розвиток функцій бухгалтерського обліку. Економіка АПК. 2016. № 6. С. 71-76
4. Шмигель О. Є. Управлінський облік та критерії його ефективності на підприємстві. Інноваційна економіка. 2020. №3-4. С. 182-187. URL: <http://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/580/645> (дата звернення: 29.11.2024 р.).
5. Жидєєва Л. І. Бухгалтерський облік в управлінні підприємством (організацією, установою) : навч. посіб. [Електронний документ] / Л. І. Жидєєва, О. П. Колісник. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. – 178 с.

*Інна Шовкун, к.е.н., провідний науковий співробітник
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ*

ПОДАТКОВІ ЗАОХОЧЕННЯ ДО ІННОВАЦІЙ У ПРІОРИТЕТНИХ СЕКТОРАХ ЕКОНОМІКИ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

Податкові стимули для наукових досліджень і розробок (далі – НДР) є поширеним інструментом сприяння інноваційній діяльності бізнесу. Науково-дослідні проекти фінансуються бізнесом задля одержання такого наукового здобутку, впровадження якого забезпечить підвищення продуктивності виробництва, надійності, якості та функціональності продукту або програмного забезпечення [1, 2]. Цінуючи суспільну значущість науки, її здатність відкривати шляхи до прискорення зростання та розвитку економіки, уряди країн не тільки самі вкладають кошти у наукову діяльність, але й заохочують бізнес до цього ж.

Державне сприяння, що надається у формі прямого фінансування та податкового стимулювання покликане полегшити бізнесу тягар витрат на НДР і впровадження інновацій.

Податкові стимули як інструмент активної інноваційної політики застосовується в багатьох країнах світу задля сприяння технологічному прогресу в пріоритетних галузях і секторах економіки. Зокрема, ключовим пріоритетом та рушійною силою зростання економіки Японії та США визнано технології мікроелектроніки. Досягти глобального лідерства китайської економіки планується за рахунок модернізації переробної промисловості, особливо наголошується на технологіях штучного інтелекту, телекомунікацій 5G, напівпровідників, біотехнологіях тощо. Зелена трансформація економіки ЄС опосередковується прогресом технологій у галузях промисловості, транспорту, енергетики, будівництва, охорони здоров'я.

Серед високотехнологічних галузей економіки України пріоритетною визнано літакобудівну промисловість. Заохочення до інноваційно-технологічного розвитку підприємств галузі зашиті в механізмі надання пільг. Наприклад, суб'єкти цієї галузі звільняються від оподаткування податком на додану вартість по операціях з: ввезення на митну територію України в митному режимі імпорту товарів (крім підакцизних), що використовуються для потреб літакобудівної промисловості; постачання результатів НДР, які виконуються для потреб літакобудівної промисловості (пункт 4-1 підрозділу 2 розділу XX ПКУ); звільняється від оподаткування прибуток підприємств-суб'єктів літакобудування (пункт 41 підрозділу 4 розділу XX ПКУ) тощо.

Загальною умовою надання преференцій з податку на прибуток поставлено дотримання вимоги – вивільнені кошти (суми податку, що не сплачуються до бюджету та залишаються в розпорядженні платника податку) використовуються на НДР з літакобудування, створення чи переоснащення матеріально-технічної бази, збільшення обсягу виробництва, запровадження новітніх технологій. Використання вивільнених коштів має бути пов'язане з діяльністю платника податку, прибуток від якої звільняється від оподаткування. Суми вивільнених коштів визнаються як отримане цільове фінансування.

Розвиток літакобудування як високотехнологічного виробництва передбачає значний рівень витрат на НДР. Аналіз фактичних витрат на НДР у проміжному споживанні обстежуваних видів промислової діяльності здійснено за даними таблиці «витрати-випуск». Розрахунки свідчать про те, що наукомісткість ВДВ групи виробництв інших транспортних засобів (КВЕД С30) не виходила за межі від 0,12 до 1,24% ВДВ у 2015-2021 рр., і була близька до середніх показників переробної промисловості (0,19-0,51%). Отже, за фактичним ступенем наукомісткості ВДВ виробництва групи С 30 навряд чи відповідають критеріям високотехнологічних. Податкові стимули мало посприяли інтенсифікації НДР підприємств літакобудування.

Вбачаємо хиби в механізмі розподілу податкових стимулів, а саме, у межах визначеної пріоритетної галузі далеко не всі підприємства удостоєні користатися пільгами, а лише ті, що зазначені в офіційному переліку. Відповідний перелік суб'єктів галузі літакобудування, яким надаються податкові пільги у вигляді звільнення від сплати податку на прибуток, складає Мінстратегпром від 2021 р. (а до того – Мінекономрозвитку) та затверджує уряд. Перелік містить приблизно 50 підприємств, дець половину від загальної кількості діючих суб'єктів галузі станом на 2021 р., коли його переглядали востаннє. Здебільшого до переліку входять теперішні або колишні державні підприємства, великі старі заводи, а от нових невеликих підприємств у списку обмаль. Між тим уже в часи повномасштабної війни у галузі відбулися карколомні зміни: кількість підприємств літакобудування потроїлась (збільшившись від 92 до 276 упродовж 2022-2023 рр., з них 11% – представляють середній бізнес і 88% – малий).

Немає у переліку також тих приватних підприємств, що працюють у ніші літаків малої авіації. Наприклад, заснована у Києві компанія Аеропракт посідає третє місце в світі у цій ринковій ніші. Компанія виробляє під сотню легких та надлегких літаків на рік з

використанням поршневих двигунів і навіть електричних силових установок [3]. Відколи підприємство працює, виготовили понад 1500 машин (станом на липень 2023 р.), які експортували до 40 країн.

Аналітичні розрахунки свідчать, що надання державою податкових преференцій, не досягло цілей в частині збільшення обсягів виробництва підприємствами літакобудування, оновлення основних засобів і технологічної модернізації, посилення наукового потенціалу. Така державна підтримка не мала визначального впливу на розвиток літакобудівної промисловості в цілому.

Дискреційний спосіб розподілу податкових преференцій не відповідає вимогам справедливої конкуренції, а за відсутності належного адміністрування використання зекономлених коштів виявляється малоефективним заходом. Саме лише надання податкових пільг за відсутності державного замовлення, зовнішньоекономічних преференцій, доступного кредитування – не годне вивести літакобудування із затяжного піке на траєкторію зростання та розвитку.

Список використаних джерел:

1. González Cabral, A., Appelt, S. and Hanappi, T. Corporate Effective Tax Rates for R&D: The case of expenditure-based tax incentives. OECD Taxation Working Papers. 2021. No. 54. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/ff9a104f-en>.
2. González Cabral, A. et al. A time series perspective on income-based tax support for R&D and innovation. OECD Taxation Working Papers. 2023. No. 62. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/dae3cd5c-en>.
3. Надлегкі літаки київської компанії Аеропракт підкорюватимуть небо KharkivAviaFest. Харківський аероклуб ім. В.С. Гризодубової ТСО України. 2021, 27 серпн. URL: <https://aeroclub.net.ua/events/ua/852-aeroprakt-aviafest.html>

СЕКЦІЯ 4 РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ПЕРІОД ВІЙНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

*Ірина Васильчук, д.е.н., професор
Державний університет економіки і технологій, м. Кривий Ріг*

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ЦИФРОВИХ ФІНАНСІВ ДЛЯ РОЗРОБКИ КОРПОРАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Цифровізація істотно трансформує корпоративні фінанси, змінюючи підходи до управління ресурсами, аналітики, прогнозування та взаємодії з зацікавленими сторонами. Цифрові технології автоматизують рутинні операції, такі як: облік, управління дебіторською та кредиторською заборгованістю, складання фінансової звітності. Це дозволяє фінансовим фахівцям зосередитися на стратегічних задачах, зменшує кількість помилок і підвищує швидкість обробки даних. Цифровізація змінює роль фінансових служб у компанії. Вони стають не лише виконавцями, але й стратегічними партнерами, які активно впливають на бізнес-рішення. Завдяки цифровим технологіям фінансові менеджери можуть швидко отримувати доступ до даних, тестувати різні сценарії розвитку та прогнозувати фінансові наслідки.

Цифрові рішення створюють новий рівень прозорості для фінансів, зокрема і завдяки використанню блокчейн-технології, яка забезпечує безпеку транзакцій, роблячи їх незмінними та доступними для аудиту. Як вірно зазначає Лукановська І.Р. «блокчейн-технології являють собою вдосконалений механізм бази даних, який дозволяє організувати відкритий обмін інформацією в рамках бізнес-мережі» [1, с. 273]. Науковці [2; 3] наголошують на перевагах блокчейну, зокрема такі як «здатність прискорювати процесі знижувати складність та ризик транзакцій... оскільки вона може інтегруватися зі старими ІТ, нормативними актами та існуючими активами, такими як валюти, акції та облігації» [2] або ж виділяють доказовість, прозорість, безпеку та неможливість внесення змін [3]. Разом з тим блокчейн-технології завдяки цим перевагам дозволяють зробити суттєвий внесок у досягнення корпоративної стратегії сталого розвитку, оскільки при її розробці можна використати удосконалений підхід до SWOT-аналізу.

Мета дослідження – оцінити можливість використання блокчейн-технологій у розробці стратегії сталого розвитку для підприємств АПК України. Для підготовки стратегії сталого розвитку підприємствам АПК можна запропонувати скористатися удосконаленою матрицею SWOT-аналізу з урахуванням ключових аспектів та метрик, що враховують аспект сталого розвитку та використання цифрових технологій:

Сильні сторони (Strengths): 1. Прозорість ланцюгів постачання. Блокчейн дозволяє відстежувати походження продукції, підтверджувати органічність і дотримання екологічних стандартів. 2. Незмінність даних. Інформація про виробування, зберігання та транспортування продукції захищена від змін і маніпуляцій. 3. Автоматизація через смарт-контракти. Зниження адміністративних витрат і мінімізація людського фактору у фінансових та операційних транзакціях. 4. Гарантія якості. Споживачі отримують доступ до історії продукту (коли та де вироблено, якими добривами оброблено, умови транспортування). 5. Ефективний контроль викидів та ресурсів. Блокчейн може використовуватись для обліку викидів CO₂ і споживання води.

Слабкі сторони (Weaknesses). 1. Висока вартість впровадження. Інтеграція блокчейн-рішень вимагає значних фінансових ресурсів. 2. Складність у масштабуванні. Інтеграція всіх

учасників ланцюга постачання в одну систему. 3. Технічна складність. Потреба у фахівцях для розробки, впровадження та підтримки блокчейн-інфраструктури. 4. Енергозатратність. Традиційні блокчейн-мережі споживають велику кількість енергії (потрібно вибирати енергоефективні рішення, як-от Proof of Stake). 5. Низька обізнаність фермерів. Багато виробників можуть бути не готовими до використання блокчейн-технологій.

Можливості (Opportunities). 1. Розширення доступу до міжнародних ринків. Використання блокчейну для підтвердження відповідності стандартам сталого розвитку (GlobalG.A.P., EU Organic). 2. Можливість залучення «зелених» інвестицій. Блокчейн забезпечує прозорість і достовірність даних про екологічний вплив підприємства. 3. Інноваційні рішення для фінансування фермерів. Децентралізовані фінанси (DeFi) для доступу до кредитів і грантів. 4. Співпраця з технологічними партнерами. Інтеграція рішень блокчейну через державні та приватні ініціативи. 5. Зниження харчових втрат. Блокчейн може відстежувати термін придатності продукції та оптимізувати постачання.

Загрози (Threats). 1. Регуляторна невизначеність. Багато країн ще не створили правової бази для використання блокчейну в агросекторі. 2. Кіберзагрози та ризики. Можливі атаки на мережу або спроби викрасти дані. 3. Складнощі інтеграції з існуючими системами. Перехід до нових технологій може призвести до тимчасового зниження ефективності. 4. Нестабільна інфраструктура. Брак якісного інтернету в сільській місцевості. 5. Недовіра учасників ринку. Повільне прийняття нових технологій фермерами та іншими учасниками.

Таким чином, завдяки впровадженню сучасних цифрових технологій фінансові служби компаній стають більш ефективними, прозорими та адаптивними, а впровадження блокчейн-технологій має великий інноваційний потенціал і демонструє, як цифрові інновації можуть суттєво покращити управління бізнес-процесами та забезпечити довгострокову конкурентну перевагу.

Список використаних джерел:

1. Лукановська І. Р. Особливості блокчейн-технології та можливості її застосування в аудиторській діяльності. *Бізнес Інформ*. 2024. №1. С. 273-278. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-273-278>.
2. Мутерко Г.М., Кучерівська С.С., Яцко М.В., Малець В.В. Впровадження блокчейн-технологій в економіці України: переваги та виклики. *Академічні візії*. 2023. Вип. 26. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10389773>.
3. Давидова І.В. Технологія блокчейн: перспективи розвитку в Україні. *Часопис цивілістики*. Одеса. 2017. Вип. 26. С. 38-41. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/7baeb461-b59c-432a-8a88-818c316dcc21>.

Владислав Зимовець, д.е.н., с.н.с.

Державна установа «Інститут економіки і прогнозування НАН України», м. Київ

ПРО РОЛЬ ПОЗАСИСТЕМНИХ ЛІКВІДНИХ КАПІТАЛІВ У ФІНАНСУВАННІ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

У процесі вивчення тенденцій розвитку фінансів нефінансового корпоративного бізнесу в Україні упродовж останніх 20 років привернув увагу факт зміщення структури капіталу у бік боргу. Упродовж 2004-2022 рр. на секторальному рівні частка власного капіталу у фінансуванні активів зменшилась 47% на. до 26 %, що дало підстави для висновку про закріплення і домінування специфічної стратегії фінансування бізнесу, яка не пояснюється теорією корпоративних фінансів. Така нераціональна стратегія фінансування на агрегованому (секторальному) рівні, ознаками якої є аномальна висока частка боргу дістала назву

квazіризикової [1, с .46]. Декомпозиція фінансових показників сектора нефінансових корпорацій за критерієм розміру підприємства показувала, що частка боргу у фінансуванні малого бізнесу була вищою, що, не спростовуючи гіпотезу про домінування квazіризикової стратегії фінансування на агрегованому рівні, вказувало на її ієрархічне ускладнення унаслідок включення у канали вливання тіншового капіталу буферних бізнес-одиниць у сегменті малого і мікробізнесу.

Оскільки відповідно до робочої гіпотези фундаментом підтримки життєздатності квazіризикової стратегії є фінансування за рахунок контрольованих кінцевими бенефіціарами бізнесу позасистемних ліквідних капіталів (на рахунках у зарубіжних банках та у готівковій іноземній валюті), завданням подальшого наукового пошуку були розробка підходів до вивчення обсягів та структури фінансування бізнесу через боргові канали, виходячи з припущення про те, що частка боргового фінансування від нерезидентів є маркером ролі позасистемних капіталів у фінансуванні. Для визначення часток резидентів і нерезидентів у фінансуванні бізнесу через боргові канали було застосовано метод порівняльної статистики, порівнювались частки боргових зобов'язань перед резидентами та нерезидентами у фінансуванні активів упродовж 2013-2022 рр. (рис.1).

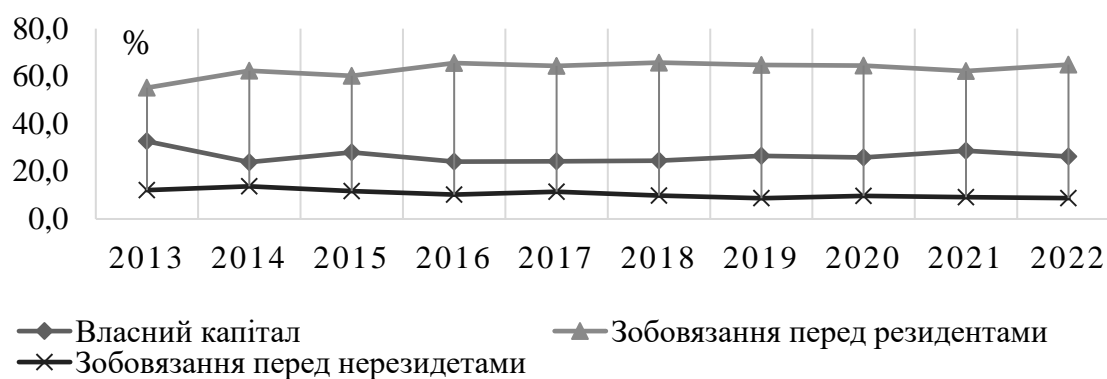

Рис. 1. Структура фінансування нефінансового бізнесу України, % від активів, 2013-2022 рр., кінець року

Джерело: побудовано автором за даними [3], [4]

Вивчення змін у структурі фінансування бізнесу упродовж 2013-2022 рр. вказує на поступове зменшення частки власного капіталу з 32,7 % до 26,3 % і зростання частки зобов'язань перед резидентами з 55,2 до 64,9 %. На цьому тлі зниження частки зобов'язань перед нерезидентами з 12,2 % до 8,8 % означало поступове послаблення ролі акумульованих за кордоном позасистемних капіталів у фінансуванні бізнесу. Дефіцит власного капіталу та вплив позичкового капіталу компенсувались за допомогою вливання ліквідного капіталу у національній валюті.

У результаті спостереження змін у структурі фінансування бізнесу не знайдено підтверджень про вагомий роль акумульованих за кордоном позасистемних ліквідних капіталів, що дало підстави для висновку про ключову роль боргового каналу у національній валюті у ланцюгу відмивання тіншового капіталу, кінцевими кредиторами у якому є резиденти. Функціонування такої моделі включає переведення позасистемного капіталу у готівковій валюті у фінансові активи у національній валюті, яке фактично є відмиванням коштів.

На другому етапі було застосовано метод порівняння динамічних показників – приросту активів, перерахованого у долари США за офіційним курсом, і обсягів фінансування за рахунок позасистемних капіталів (табл.1).

Таблиця 1

**Річні прирости активів і обсяги їх фінансування бізнесу за рахунок
позасистемних капіталів в 2012-2023 рр. , млрд. дол. США**

Показник	2012-2013	2014-2015	2016-2021	2022-2023
Річний приріст активів	170,4	-380,7	185,4	-64,5
Фінансування за рахунок позасистемного капіталу	15,7	-11,5	11,1	-6,6
Часка від приросту активів	9,2	3,0	6,0	10,3

Розраховано автором за даними [3], [4]

Максимальна частка фінансування бізнесу за рахунок позасистемних капіталів зафіксована в 2012-2013 рр (9,2 %). На першому етапі війни в 2014-2015 рр. скорочення активів на 381 млрд дол США супроводжується впливом капіталу у сумі 11,5 млрд дол США, ситуація повторилась після початку повномасштабного вторгнення, що вказує на чутливість фінансування за рахунок позасистемного капіталу до військової агресії.

Узагальнення спостережень дає підстави для висновку про незначну роль акумульованого за кордоном позасистемного капіталу у фінансуванні бізнесу в Україні, яка оцінюється на рівні 5-10 % приросту активів. Подальшим напрямом дослідження є вивчення каналів тіньового фінансування бізнесу через бізнес-єдиниці та фізичних осіб з резидентним статусом.

Список використаних джерел:

1. Фінансові ризики ведення бізнесу в Україні: сектор нефінансових корпорацій : колективна наукова доповідь. ДУ Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. К., 2022. URL:<http://ief.org.ua/docs/sr/309.pdf>.
2. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/12/Dsvsмм_22.pdf.
3. НБУ. Міжнародна інвестиційна позиція. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/ІІР_q.xlsx.
4. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют (середній за період). URL:https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls.

Ілля Костін, аспірант 2 курсу

*Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків
Науковий керівник: Литовченко І. В., к.е.н., доцент*

**НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ДІДЖИТАЛ-ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ
В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ**

Повоєнне відновлення України є неминучою перспективою розвитку економіки і починається ще до завершення повномасштабної війни в Україні. У цьому контексті діджитал-інновації мають потенціал стати центральним елементом цього відновлення, адже цифрові рішення сприяють модернізації, підвищенню ефективності управлінських процесів і прозорості в усіх сферах суспільного життя. Україна, яка вже засвідчила свій потенціал як регіональний лідер Східної Європи у цифровізації, зокрема через успішне впровадження системи "Дія", має шанс інтегрувати діджитал-інновації у стратегічні напрямки відбудови, використовуючи їх не лише як інструмент відновлення, але й як основу для прискореної інтеграції до європейського економічного простору.

Ключовим кроком для реалізації цифрової трансформації стало ухвалення Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [3]. Метою цього закону є врегулювання правових, організаційних і фінансових аспектів функціонування режиму «Дія Сіті», що має на меті сприяння розвитку цифрової економіки, створення сприятливих умов для цифрових підприємств та розвитку цифрової інфраструктури. Саме тому ідентифікація та обґрунтування ефективних напрямків розвитку діджитал-інновацій в контексті перспективи повоєнного відновлення економіки є вкрай актуальним.

Одним із ключових викликів для України після завершення війни є масштабна руйнація критичної інфраструктури, включаючи транспортні мережі, енергетичні системи та соціальні об'єкти. Використання діджитал-інструментів дозволяє не лише оптимізувати процес планування відновлення, але й впроваджувати інноваційні підходи до управління проєктами.

У 2023 році в рамках ініціативи Rebuild Ukraine було запропоновано створення інтегрованої цифрової платформи для управління процесами відновлення, що включає блокчейн-рішення для прозорого розподілу коштів та мінімізації корупційної складової [4]. Такі проєкти можуть бути адаптовані до потреб регіонів, постраждалих від бойових дій.

Крім того, економічне відновлення України потребує створення нових моделей взаємодії між державою, бізнесом і громадянським суспільством. Діджитал-інновації здатні забезпечити умови для розвитку малого та середнього бізнесу, який є основою економічної стабільності. Наприклад, створення цифрових платформ для надання грантів і мікрокредитів сприятиме відновленню бізнесу в постраждалих регіонах. Вже сьогодні існують приклади успішної реалізації подібних проєктів, таких як платформа "Дія.Бізнес", яка дозволяє підприємцям отримувати консультації, підтримку й доступ до фінансових ресурсів [2]. У післявоєнний період цю ініціативу слід розвивати через співпрацю з міжнародними фінансовими установами, такими як: Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Міжнародна фінансова корпорація (IFC), Європейський інвестиційний банк та ін.

Діджиталізація також має великий потенціал у соціальній сфері. Одним із найбільш актуальних завдань є забезпечення доступу до освіти для дітей, які перебувають у зоні військових дій або вимушено переміщених осіб. У цьому контексті створення національної онлайн-платформи для дистанційного навчання є нагальною потребою. Наприклад, під час пандемії COVID-19 в Україні було створено «Всеукраїнську школу онлайн», яка довела свою ефективність як інструмент забезпечення освітніх послуг у кризових умовах [1]. Після війни систему доцільно модернізувати через інтеграцію технологій віртуальної та доповненої реальності (VR/AR) для створення інтерактивного навчального середовища, використання елементів гейміфікації для покращення залученості учнів в навчальний процес, застосування цифрових інструментів для ефективного контролю за якістю освіти та забезпечення доступу до цифрових бібліотек та відкритих освітніх ресурсів для отримання високоякісних матеріалів з різних дисциплін без обмежень.

Повоєнне відновлення України тісно пов'язане з інтеграцією до європейського цифрового простору. Виконання положень Угоди про асоціацію у частині цифрової економіки створює передумови для гармонізації українського законодавства зі стандартами ЄС.

Наприклад, участь України у програмі Digital Europe Programme, що передбачає фінансування інноваційних проєктів, може стати каталізатором для розвитку сектору ІТ. Зокрема мова йде про фінансування програм, пов'язаних з розвитком швидкісних мереж інтернету, дата-центрів та хмарних технологій, що дозволить Україні покращити зв'язок між регіонами та забезпечити доступ до цифрових ресурсів. Крім того, програма надає можливість для розвитку цифрових платформ, які сприяють доступу бізнесу до фінансування, нових технологій та міжнародних ринків цим самим відкриваючи нові перспективи для підприємців та стартапів в Україні.

Таким чином, доведено, що інтеграція України до європейського цифрового простору є важливим етапом на шляху до її трансформації у сучасну конкурентоспроможну державу.

Ідентифіковано ключові напрямки розвитку діджитал-інновацій в контексті повоєнного відновлення України та обґрунтовано їх важливість для економічного і соціального відновлення країни. Розглянуті інструменти, такі як створення цифрових платформ для управління відновленням, розвиток технологій для підтримки бізнесу, а також покращення доступу до освіти через цифрові інструменти, чітко підтверджують потенціал діджиталізації в післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Всеукраїнська школа онлайн. URL : <https://lms.e-school.net.ua/>.
2. Дія. Бізнес. URL : <https://business.diia.gov.ua/>.
3. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України. № 1667-IX від 15.07.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>.
4. Rebuild Ukraine. URL : <https://rebuildukraine.in.ua/>.

Ганна Костюв'ят, к.е.н., доцент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

В'ячеслав Рогов, к.е.н., доцент

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв

ОСНОВНІ ПОМИЛКИ У ФІНАНСОВИХ РОЗРАХУНКАХ СТАРТАПІВ

Вивчаючи поняття «стартап» є різні види тлумачень, зокрема, стартап – це проєкт або компанія, який базується на унікальній бізнес-ідеї та передбачає створення і масштабування інноваційного продукту, послуги або бізнес-моделі в умовах обмежених ресурсів [1].

Запуск стартапу – це складний процес, який потребує не тільки інноваційної ідеї чи «глянцевої» презентації але й точних фінансових розрахунків. Помилки у фінансовому плануванні часто стають причиною невдачі навіть перспективних проєктів. Оскільки оформлення стартапу вимагає ретельного планування, особливо у сфері економічних розрахунків. Основні фінансові недоліки стартаперів наведені на рис. 1.

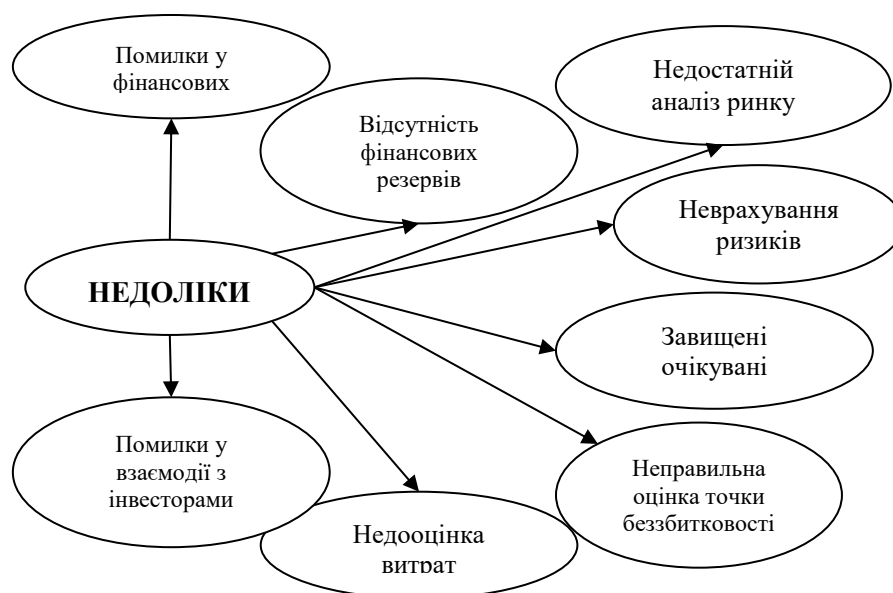

Рис. 1. Помилки при плануванні стартапів

Для успішного оформлення стартапу необхідно приділяти значну увагу деталізації економічних показників. Важливо базувати розрахунки на реалістичних прогнозах, враховувати ризики, залучати професійних консультантів і регулярно оновлювати фінансові моделі (при можливості мати прототип/модель). Неправильне наведення економічних показників не лише ускладнює залучення інвесторів, але й може поставити під загрозу стабільність самого стартапу.

Рекомендації для уникнення помилок:

- ✓ Проводити глибокий аналіз ринку – визначати цільову аудиторію, аналізувати конкурентів і тенденції відповідної галузі.
- ✓ Розробляти реалістичні прогнози – базувати їх на даних, а не на припущеннях.
- ✓ Враховувати усі витрати – як прямі, так і непрямі, включаючи форс-мажорні.
- ✓ Залучати фахівців – консультуватися з фінансовими експертами на етапах розробки бізнес-плану.
- ✓ Створювати фінансову «подушку» – планувати резерви для покриття непередбачених витрат, зокрема розглядати додаткові варіанти фінансування як венчурні інвестиції чи гранти.

Список використаних джерел:

1. Хаустов М. М. Стартапи: створення та масштабування: монографія. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2023. 224 с.

*Ілля Кошелєв, аспірант 2-го року
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ
Науковий керівник: Рожко О. Д., д.е.н., професор*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСУВАННЯ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ

Українська економіка стикається з численними викликами, зокрема з обмеженим доступом мікро-, малих та середніх підприємств (ММСП) до фінансування. Традиційні банківські кредити часто недоступні через тривалі процеси затвердження та низьку толерантність до ризиків в умовах економічної нестабільності. У таких умовах фінансування ланцюгів постачання стає ефективною альтернативою, заснованою на торговельних відносинах між учасниками ланцюга постачання та орієнтованою на активи, такі як дебіторська заборгованість.

Фінансування ланцюгів постачання – це технологічні фінансові рішення, які знижують витрати на фінансування та підвищують операційну ефективність для постачальників і покупців. Вони автоматизують затвердження рахунків-фактур, контроль транзакцій і прискорюють оплату на всіх етапах торговельних операцій. Впровадження фінансування ланцюгів постачання в Україні може зменшити ризики, пов'язані із затримками платежів та нестачею обігового капіталу, що критично для ММСП з обмеженим доступом до кредитних ресурсів. Оптимізуючи оборотний капітал, фінансування ланцюгів постачання дозволяє постачальникам швидко перетворювати дебіторську заборгованість на ліквідні кошти, знижуючи вплив економічної невизначеності та операційних ризиків. Крім того, воно стимулює співпрацю між покупцями й постачальниками, збільшуючи купівельну спроможність і конверсію [1].

Фінансування ланцюгів постачання охоплює інструмент, такий як факторинг, що полегшує рух капіталу в межах ланцюга постачання. Факторинг дозволяє постачальникам продавати дебіторську заборгованість фінансовим установам за комісію, отримуючи негайну ліквідність, а покупцям – розстрочку оплати відповідно до графіка, визначеного в договорі [2].

Це особливо важливо для ММСП-продавців, які не можуть чекати тривалий час на оплату, але прагнуть запропонувати гнучкі умови розрахунку, та ММСП-покупців, які хочуть збільшити купівельну спроможність або не можуть сплатити всю суму одразу.

Механізм факторингу працює так: постачальник укладає з покупцем — договір на поставку товарів із відстроченням оплати, а з фінансовою установою договір факторингу. Після передачі товарів у власність покупця у постачальника виникає право грошової вимоги. Це право передається фінансовій установі, яка переказує постачальнику відповідну суму за вирахуванням комісії, забезпечуючи швидке отримання оплати. Натомість фактор отримує оплату від покупця у визначений термін.

Фінансування ланцюгів постачання є ефективним механізмом для поліпшення ліквідності та фінансової стійкості бізнесу. Наприклад, постачальники можуть залучати нових клієнтів, пропонуючи відстрочку платежів без зниження цін чи збільшення ризиків. Покупці, своєю чергою, отримують можливість збільшувати обсяги покупок та гнучкіше керувати фінансовими потоками. Для факторингових компаній це спосіб залучення нових клієнтів і диверсифікації портфеля через цільове фінансування. Вони виступають фінансовими посередниками, які аналізують звітність покупців, визначають кредитні ліміти та забезпечують розрахунки через власні платформи або інтеграцію з CRM-системами.

Попри виклики, такі як регуляторні бар'єри та низький рівень обізнаності, фінансування ланцюгів постачання має значний потенціал в Україні. Інтеграція технологій і тісна співпраця між учасниками ринку може суттєво підвищити ефективність цієї моделі з урахуванням специфіки сектору та його суб'єктів. В умовах економічної нестабільності фінансування ланцюгів постачання сприяє зміцненню їхньої стійкості, підтримує партнерські відносини та допомагає українським підприємствам долати виклики, забезпечуючи сталий розвиток і конкурентоспроможність.

Список використаних джерел:

1. Ендрю Блументаль. Фінансування ланцюгів постачання: що це таке, як працює, приклад, 2024. URL : <https://www.investopedia.com/terms/s/supply-chain-finance.aspx>
2. Науменкова С.В. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник./ С.В. Науменкова, С.В. Міщенко - К.: Знання, 2010. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/660-rinok-fnansovih-poslug-naumenkova-sv.html>.

*Аліна Лебедєва, студентка 6 курсу
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків
Науковий керівник: Майстренко О. В., к.е.н., доцент*

АНТИКРИЗОВІ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У сучасних умовах економічної нестабільності тема антикризового управління набуває особливої актуальності. Геополітичні конфлікти, пандемії, інфляційні процеси, стрімкі зміни в технологіях і глобалізація створюють численні виклики для підприємств, що змушує їх пристосовуватись до постійних змін зовнішнього середовища. У таких умовах ефективність діяльності підприємства залежить від здатності менеджменту своєчасно виявляти кризові явища, оцінювати ризики та впроваджувати дієві стратегії для їх подолання.

Антикризове управління є системою дій, яка спрямована не лише на подолання наслідків криз, але й на попередження їх виникнення. Воно дозволяє підприємствам зберігати стабільність, мінімізувати втрати та забезпечувати стійкість в умовах постійних викликів. Особливо важливим є той факт, що ефективне антикризове управління може бути використане

як інструмент для перетворення кризи на можливість, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності та інноваційності підприємства [1; 2].

Застосування PEST-аналізу дозволяє систематизувати інформацію про зовнішнє середовище підприємства та виявити ключові фактори, які впливають на його діяльність. Завдяки цьому можна сформулювати чітке уявлення про можливі ризики та переваги, розробити ефективні антикризові заходи, а також визначити, які аспекти середовища є найбільш критичними для подальшого розвитку.

Для проведення аналізу досліджено чотири основні аспекти зовнішнього середовища (табл. 1): політичні, економічні, соціальні та технологічні.

Таблиця 1

PEST-аналіз аспектів зовнішнього середовища підприємств

Фактори макросередовища	Стан фактору та характер впливу	Ступінь впливу	Важливість	Оцінка впливу
Політичні				
Аналіз				
Нестабільність у регіоні через військові дії	-, військова нестабільність створює ризики для безперервності виробництва та логістики.	4	5	-20
Державна підтримка малого та середнього бізнесу через податкові пільги	+, можливість зменшення податкового навантаження в умовах економічної кризи.	3	4	+12
Регуляції щодо контролю якості продукції	+, сприяє покращенню іміджу підприємства за рахунок відповідності стандартам.	4	5	+20
Економічні				
Аналіз				
Інфляція та зростання цін на сировину	-, збільшення собівартості продукції через подорожчання основних ресурсів.	5	5	-25
Зниження купівельної спроможності населення	-, зменшення попиту на продукцію через скорочення реальних доходів споживачів.	4	5	-20
Високий рівень безробіття у регіоні	+, сприяє залученню кваліфікованих працівників за доступну вартість.	3	3	+9
Соціальні				
Аналіз				
Зростання популярності здорового харчування	+, сприяє розробці нових продуктів із натуральних інгредієнтів.	4	4	+16
Міграція населення за кордон через військові дії	-, зменшення внутрішнього споживчого ринку.	5	5	-25
Соціальні ініціативи компанії	+, формує позитивний імідж підприємства серед споживачів і партнерів.	3	4	+12
Технологічні				
Аналіз				
Автоматизація процесів виробництва	+, підвищує ефективність і якість продукції, зменшує витрати на виробництво.	5	4	+20
Відсутність доступу до новітніх технологій через економічні обмеження	-, обмежує конкурентоспроможність компанії.	4	4	-16
Загально				-17

Від'ємний загальний результат (-17) свідчить про переважання негативних факторів макросередовища, які впливають на діяльність українських підприємств. Найбільш критичними є політична та економічна нестабільність, що потребує вжиття негайних антикризових заходів.

Краудфандинг – це сучасний метод фінансування, який передбачає залучення коштів від широкого кола осіб через спеціалізовані платформи. Цей інструмент дозволяє підприємствам отримувати фінансові ресурси для реалізації проектів та залучати нових клієнтів і партнерів.

Краудфандинг може стати ефективним способом модернізації виробництва або запуску нових продуктів. Він дозволяє знизити залежність від традиційних джерел фінансування, таких як банківські кредити чи інвестори.

Кампанії краудфандингу допомагають залучити увагу до бренду, тестувати попит на продукцію або послуги, а також формувати лояльність серед клієнтів завдяки активній взаємодії з аудиторією[3].

Впровадження краудфандингових проектів на підприємстві потребує ретельного планування, визначення чітких цілей та ефективної комунікації з потенційними інвесторами, що забезпечує успішну реалізацію ініціатив [4].

Таким чином, враховуючи наведені тези можна зробити висновок, краудфандинг постає ефективним інструментом для залучення фінансових ресурсів, підвищення впізнаваності бренду та формування лояльності клієнтів. Його використання дозволяє підприємствам модернізувати виробництво, розширювати клієнтську базу та забезпечувати реалізацію соціально значущих проектів. Впровадження краудфандингових ініціатив вимагає ретельного планування, що передбачає чітке формулювання цілей і стратегій взаємодії з аудиторією, забезпечуючи їх успішну реалізацію.

Список використаних джерел:

1. Мосолова Ю., Шушкова Ю., Себестянович І. Сучасний стан та перспективи розвитку краудфандингу в Україні. Молодий вчений. 2019. № 5 (69). С. 597-600.
2. Прокопишин О. С. Система антикризового управління як підґрунтя попередження кризових явищ на підприємствах. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 9. С. 40-45.
3. Румик І. І., Пилипенко О. О. Антикризове управління при реалізації санаційних заходів підприємства. Вчені записки університету «КРОК». Серія: Економіка. 2021. № 3. С. 51-60.
4. Шарапов В. Формування концепції антикризового менеджменту в умовах воєнного часу. Humanities Studies. 2023. № 14 (91). С. 22-28.

*Вікторія Макарова, студентка 3 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Костьов'ят Г. І., к.е.н., доцент*

ФІНАНСОВІ УМОВИ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Фінансові умови ведення бізнесу в період війни характеризуються високим рівнем невизначеності, зростанням систематичних ризиків та необхідністю адаптації підприємств до змінених економічних і безпекових реалій. У таких умовах підприємства стикаються з численними викликами, серед яких обмежений доступ до фінансових ресурсів, скорочення інвестиційної активності, нестабільність валютного курсу та посилення інфляційних процесів. Повномасштабна війна внесла зміни у всіх аспектах - бізнес до пошуку нових підходів до управління фінансами, застосовувати захисні моделі фінансування, зокрема, використовувати власні кошти у формі квазіборгів, а також акумулювати капітал поза межами країни.

Значний вплив на фінансову діяльність підприємств мають зміни в макрофінансовому середовищі, включаючи підвищення облікової ставки, зміну податкового законодавства та необхідність адаптації до нових правил міжнародної торгівлі. Однак, попри всі виклики, український бізнес демонструє стійкість і здатність до адаптації, шукаючи нові ринки, впроваджуючи інноваційні рішення та переглядаючи свої бізнес-моделі з урахуванням воєнних реалій.

Звертаючи увагу на основні індикатори фінансових умов ведення бізнесу - інвестиційний ризик, який є кількісним виміром вірогідності втрати вкладеного капіталу інвестором. Він складається з систематичного та специфічного (індивідуального) ризиків. Перший зумовлюється інституціональними, політичними та макрофінансовими факторами взагалі по країні, другий має залежність від специфічних характеристик фінансів підприємства, дислокації його матеріальних активів та ключових контрагентів.

Підвищення рівня систематичного ризику вразі сприяє погіршенню умов фінансування для всіх підприємств і обмежують пропозицію капіталу на внутрішньому ринку [1, с. 78]. До основних факторів можна віднести високу імовірність знищення/пошкодження виробничих активів, втрати контролю власниками, у т.ч. державою, за підприємствами, філіями або окремими ідентифікованими матеріальними активами (земельними ділянками, нерухомістю, іншим майном) на тимчасово окупованих територіях, та їх незаконного привласнення загарбниками (примусового вилучення активів, пограбування, «націоналізації»). Відсутність норм і процедур у чинному законодавстві щодо оцінювання таких збитків та механізмів їх компенсації сприяє низькій імовірності відшкодування таких втрат.

Водночас індивідуальний ризик в умовах війни розподіляється нерівномірно і залежить від багатьох факторів: імовірність нанесення ракетних та авіаційних ударів ворога; наближеність до територій очікуваного розгортання активних бойових дій; інтенсивність фінансових відносин із контрагентами на окупованих територіях; валютна позиція підприємства (перевищення боргів над активами в іноземній валюті) напередодні війни.

Основними причинами дисбалансу у фінансовій сфері упродовж 2022 р. стали фізичне знищення/руйнування виробничих активів, зупинка виробництва та скорочення попиту і як наслідок - падіння ВВП на 29,1%, скорочення номінальних доходів бюджету на тлі зростання військових витрат і державного боргу [4, с. 8].

На фінансовий стан підприємств помірно вплинуло підвищення відсоткових ставок, викликане зростанням систематичного ризику у 2022 році. Це стало можливим завдяки обмеженій залежності банківського сектора від реального сектора економіки. Зокрема, на початок 2022 року частка банківських кредитів у фінансуванні активів нефінансових корпорацій становила лише 5,6%. Дана «відірваність» дозволила банківській системі протягом 2022 року мінімізувати витрати на формування резервів під непрацюючі кредити, частка яких збільшилася з 36,1% до 42,9%.

На основі досвіду попередніх криз та реагуючи на макрофінансові виклики, український бізнес адаптував і впровадив захисні моделі фінансування. До ключових елементів таких моделей належать:

- ✓ фінансування власними коштами у формі квазіборгів, які створюють додатковий фінансовий захист підприємств;
- ✓ акумуляція ліквідного капіталу поза межами фінансової системи України шляхом офшоризації.

Ці механізми ефективно діяли в умовах війни, що дозволило скоротити негативний вплив зменшення пропозиції капіталу на внутрішньому ринку на фінанси підприємств. Хоча підвищення систематичного ризику та розбалансування фінансової системи у 2022 році обмежили доступ до фінансових ресурсів, це не спричинило критичних наслідків для підприємств. Однак зростання систематичного ризику мало й негативні наслідки, зокрема, уповільнення інвестиційних процесів. Це обмежило доступ до капіталу на зовнішніх ринках, що може негативно вплинути на повоєнний розвиток фінансової системи та економіки України загалом.

З огляду на результати попередніх досліджень фінансування бізнесу в Україні, макрофінансова стабілізація та економічне поживлення зазвичай стимулюють процеси репатріації виведеного капіталу та авторекапіталізації національних підприємств. Однак в умовах війни очікувати таких змін у короткостроковій перспективі не слід. Зокрема, значна

частина бізнесу може функціонувати з від'ємним капіталом, підтримуючи ліквідність за рахунок тіньових резервів та уникаючи рекапіталізації.

Список використаних джерел:

1. Галицький економічний вісник, No 5–6 (78–79) 2022 URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.05_06 ISSN 2409-8892.
2. Бізнес Цензор. Що відбувається з економікою України під час війни. URL: <https://biz.censor.net/r3334083>.
3. Розвиток фінансів підприємств корпоративного сектора економіки України : наукова доповідь / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2019. С. 9. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/303.pdf>.
4. Фінанси підприємств України під час війни та завдання їх повоєнного відновлення : наукова доповідь / за ред. д.е.н. В.В. Зимовця ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2023. – 54 с. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/8/Finansy-pidpriemstv-Ukrainy-pid-chas-vijny.pdf>.

*Вікторія Макарович, к.е.н., доцент
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, м. Берегове
Мар'яна Тимчак, к.е.н., доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах динамічних змін в економіці, розвитку науково-технічного прогресу, появою нових викликів і загроз та мінливості і невизначеності середовища, в якому компанії здійснюють діяльність, фактори впливу на фінансову стійкість не є сталими. Відповідно, з'являються нові фактори та видозмінюються існуючі. Це зумовлює необхідність постійного моніторингу факторів впливу на фінансову стійкість та визначення рівня їх впливу задля можливості управління ними.

В наукових колах відсутні однозначні думки щодо класифікації факторів, які впливають на фінансову стійкість компаній. Чубін Д. та Коваленко О. звертають увагу, що в умовах війни та невизначеності повоєнного періоду виникають нові виклики для фінансового управління підприємствами. В рамках цього варто врахувати специфічні фактори, такі як нестабільність ринків, обмежений доступ до ресурсів, зміни у споживчому попиті та геополітична невизначеність [1].

За результатами досліджень, враховуючи комплексний підхід до визначення системи факторів, що впливають на фінансову стійкість підприємства, пропонуємо наступну класифікацію факторів впливу на фінансову стійкість компанії (рис. 1.).

Всі ці фактори взаємопов'язані і впливають один на одного. Слід враховувати, що, як правило, може бути наявна нечітка грань розподілу факторів. Це пов'язано з тим, що фактори впливу на фінансову стійкість взаємодіють між собою, взаємопроникають, взаємопереплітаються та по різному впливають на результати фінансово-господарської діяльності компанії. При чому, для прикладу, деякі фактори можуть бути одночасно як внутрішніми, так і зовнішніми. Тому для забезпечення фінансової стійкості компанії необхідно проводити комплексний аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища і розробляти відповідні стратегії.

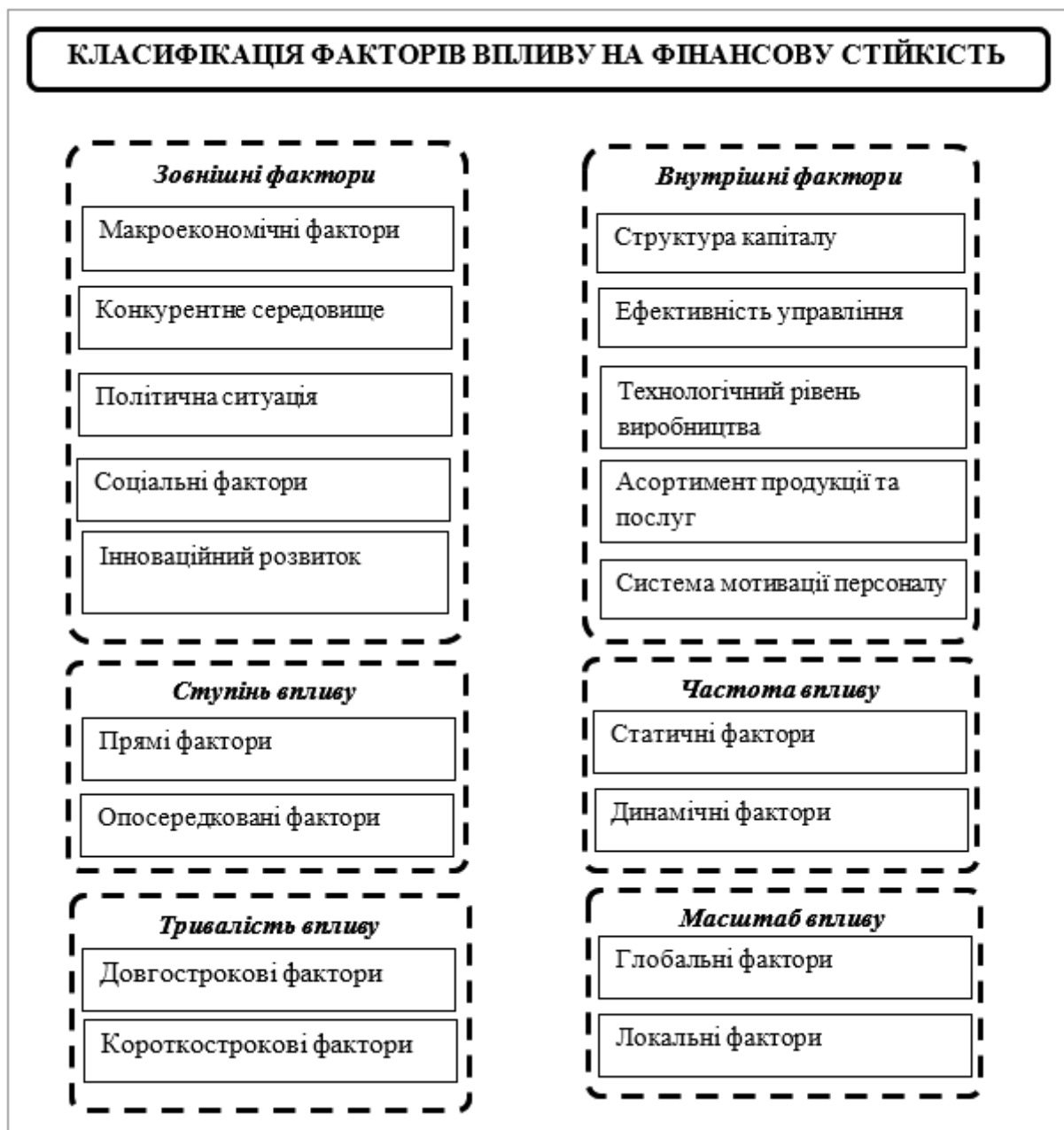

Рис. 1. Класифікація факторів впливу на фінансову стійкість підприємства*

* розроблено авторами

Комплексний підхід до класифікації факторів впливу на фінансову стійкість надасть можливість сформулювати методичну основу для поглибленого аналізу, оцінки та управління фінансовою стійкістю компанії.

Список використаних джерел:

1. Чубін Д.Д., Коваленко О.Я. Фінансова стійкість підприємства: етапи категоризації поняття у вітчизняній науці. *Актуальні проблеми економіки*. № 4 (274), квітень, 2024. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/04/4.24._topic_Dmytro-Chubin-Oksana-Kovalenko-38-45.pdf.

*Андрій Ніколашин, к.е.н., доцент
Інна Сачок, магістрантка 2 курсу
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський*

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Малий бізнес в Україні відіграє ключову роль в національній економіці, забезпечуючи робочі місця у країні та підвищенню рівня конкуренції. Цей сектор є основою для розвитку ринкової економіки, оскільки він сприяє розвитку підприємницької ініціативи, інновацій та забезпечує гнучке реагування на виклики та зміни в економічному середовищі. Малі підприємства в Україні зіштовхуються зі значними викликами, серед яких важливе місце займає необхідність належної організації бухгалтерського обліку та фінансового контролю для підтримки їх стабільної діяльності та адаптації до економічних змін [1].

В умовах невизначеності, таких як зміни податкового законодавства, валютних коливань, правильна оцінка фінансових показників стає вирішальною для збереження бізнесу. Малі підприємства, через свою обмежену фінансову стійкість, найбільш вразливі до таких змін, саме тому їм необхідно постійно контролювати свої витрати, оборотні кошти та фінансову ефективність [2].

Згідно з законодавством України, малі підприємства визначаються за певними критеріями, які включають: річний дохід, правові форми організації, кількість найманих працівників, а також порядок звітування. Такі критерії регламентовані рядом законодавчих актів, що дозволяють малим підприємствам користуватися спрощеними умовами ведення обліку та звітності. До таких законодавчих актів відносять: закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», закон України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва», закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», а також застосовуються Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку. Щодо законодавчих основ організації бухгалтерського обліку на малих підприємствах в Україні, визначимо декілька законодавчих актів, які вже згадувалися вище. Вони забезпечують правові рамки для ведення фінансової діяльності суб'єктами малого бізнесу:

1. Відповідно до ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» прописані загальні вимоги до бухгалтерського обліку, обов'язок його ведення на підприємстві незалежно від форми власності і розміру. Це стосується як юридичних осіб, так і фізичних осіб-підприємців, які зобов'язані вести облік господарських операцій, також, згідно із законом підприємство веде бухгалтерський облік відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку НП(С)БО), які регулюють порядок відображення в обліку операцій з активами, зобов'язаннями, капіталом, доходами і витратами [3].

2. Згідно закону України «Про державну підтримку малого підприємництва», як вони впливають та регулюють організацію обліку у суб'єктів малого підприємництва, а також, підтримку малого бізнесу зі сторони держави: державна політика у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, а саме створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва, забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян, стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва, сприяння впровадженню суб'єктами малого і середнього підприємництва діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки [4].

3. Ряд важливих аспектів щодо основних положень, які регулюють діяльність підприємств-суб'єктів малого підприємництва, прописані у податковому кодексі України

(ПКУ), вони стосуються систем оподаткування, обліку та звітності та аудиту [5].

Отже, відповідно до українського законодавства, малі підприємства мають можливість користуватися спрощеними умовами ведення обліку та звітності, що сприяє їх конкурентоспроможності та довгостроковій стійкості. Однак, цей сектор стикається з численними викликами, включаючи необхідність ефективної організації бухгалтерського обліку та контролю для стабільного функціонування. Бізнес-асоціації підкреслюють важливість державної підтримки та чіткого правового регулювання для подолання криз та викликів, і забезпечення сталого розвитку малого бізнесу в Україні в сучасних обставинах.

Список використаних джерел:

1. Васюта В., Лобас В., Зубко О. Сучасні проблеми розвитку малого підприємництва в Україні. Галицький економічний вісник : публікація. Полтава: 2024. Том 87. № 2. С. 207-213.
2. Чотири висновки з дослідження малого і середнього бізнесу Інституту економічних досліджень. URL: <https://forbes.ua/business/terra-incognita-ukrainskoi-ekonomiki-chotiri-visnovki-z-doslidzhennya-serednogo-biznesu-institutu-ekonomichnikh-doslidzhen-31012024-18884/> (дата звернення: 30.11.2024).
3. ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 29.11.2024).
4. ЗУ «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». URL: [:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text) (дата звернення: 29.11.2024).
5. Податковий кодекс України. URL: [:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text) (дата звернення: 28.11.2024).

Максим Пахомов, аспірант

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», м. Харків
Наукова керівниця: Єршова Н. Ю., д.е.н., професор*

**РЕСУРСНО-ОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В СТРАХОВИХ
КОМПАНІЯХ: ШЛЯХ ДО СТРАТЕГІЧНОЇ ГНУЧКОСТІ ТА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ**

Сучасні економічні реалії характеризуються значною невизначеністю та швидкими змінами, які впливають як на підприємства, так і на страхові компанії. Теорія, що лежить в основі цього дослідження це ресурсно-орієнтований підхід (RBV).

Наукові дослідження, присвячені визначенню концепції ресурсно-орієнтованого підходу, проведені такими вченими, як Джей Барні, Е. Пенроуз, Дж. Річардсон, Аль-Хадаш, Нуграха [3] та іншими [1, 3-5].

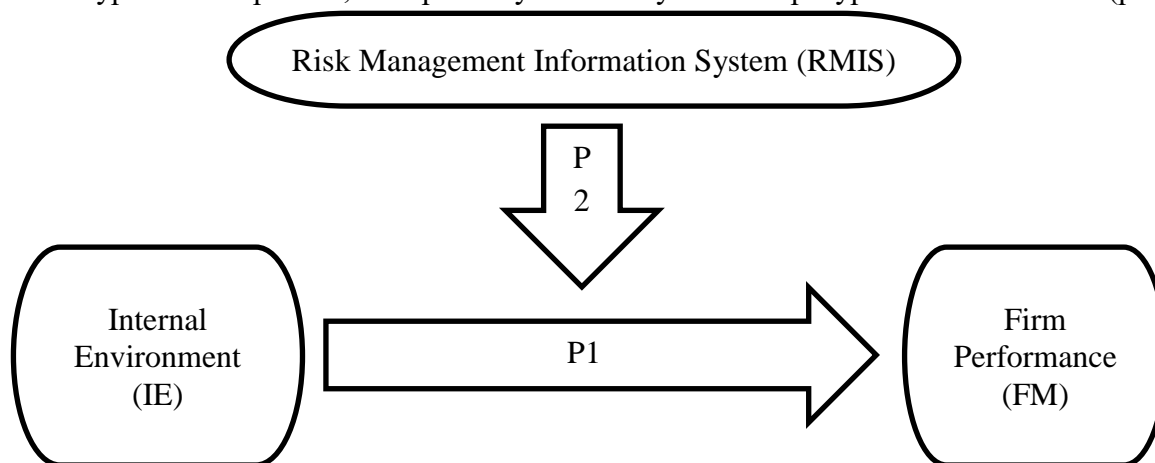
RBV широко використовується в дослідженнях керівників для пояснення основи стійкої конкурентної переваги в організаціях [2]. Основне положення цієї теорії полягає в тому, що конкурентна перевага організації визначається її власними ресурсами.

Розглянемо більш детально. Внутрішнє середовище (ІЕ). Внутрішнє середовище організації формує її атмосферу та визначає основи ризикового управління. Воно охоплює філософію управління ризиками, політики та практики управління персоналом, добросовісність, етичні цінності, а також умови праці.

Система управління інформацією про ризики (RMIS). Інформація є критично важливою для будь-якої організації; без якісних даних компанії не можуть ефективно конкурувати на ринку [5-6].

Продуктивність фірми (FM). Продуктивність часто асоціюється з ефективністю і визначається як «значний результат, досягнутий в управлінні, економіці, торгівлі тощо, що свідчить про конкурентоспроможність, ефективність і результативність в організації та її структурних компонентах»[1]. Вона розглядається як досягнення цілей у конкретній діяльності або професії, що вимірюється за встановленими стандартами [2].

Взаємозв'язок між внутрішнім середовищем і продуктивністю фірми. Компонент внутрішнього середовища ERM формує ризикову культуру в організації та сприяє усвідомленню ризиків серед працівників. Сильна культура ризику заохочує проактивний підхід до управління, де співробітники беруть активну участь у виявленні та вирішенні ризики. Це може призвести до ефективнішого реагування на них. Згідно з RBV, фірми можуть досягти стійкої конкурентної переваги, використовуючи свої унікальні ресурси та можливості (рис. 1).

де P1: Внутрішнє середовище має позитивний вплив на продуктивність фірми в страхових компаніях, P2: Чим вищий рівень RMIS, тим сильніше взаємозв'язок між внутрішнім середовищем і продуктивністю страхових компаній

Рис. 1. Концептуальна модель

Так, ресурсно-орієнтований підхід (Resource-BasedView, RBV) може бути застосований до організаційно-економічного управління фінансовими ризиками в страховій діяльності. Цей підхід зосереджується на тому, що внутрішні ресурси компанії: системи управління ризиками, компетентність працівників, технології та управлінські процеси, можуть забезпечити стійку конкурентну перевагу. Виходячи з вищесказаного вдосконалення управління ресурсами є ключовим фактором для досягнення стратегічної гнучкості страхових компаній. Зростання премій і виплат, поряд зі скороченням кількості компаній, свідчить про необхідність адаптації до нових умов через інноваційні підходи до управління ризиками.

Список використаних джерел:

1. Barney, J. B., Ketchen Jr, D. J., Wright, M. (2011). The future of resource-based theory: revitalization or decline? *Journal of Management*, 37(5), 1299.
2. Iershova N., Kryvytska O., Kharchuk, Yu. Accounting and Analytical Information Formation by Business Entities under Conditions of Sustainable Development Concept Realization. *Financial and Credit Activities: Problems of Theory and Practice*. 2021. No 2(37). 86-94. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i37.229931>.
3. Nugraha, A. T., Wahyudi, R., Fawzi, A. M., Sunarti, S. (2022). Ecodesign, internal environment management, just in time and organizational performance: Examining moderating role of trust. *Jurnal Manajemen Indonesia*, 22(3), 396-405.
4. Єршова Н. Ю. Стратегічний управлінський облік в умовах інноваційно-орієнтованої моделі економіки: монографія. Харків: Лібуркіна Л. М. [вид.], 2019. 391 с.

5. Єршова Н., Грінько А. Обліково-аналітичне забезпечення прийняття фінансових рішень при управлінні платоспроможністю підприємства. Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки), 2023, (2), 23-30. URL: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.2.23>.

Роман Сніщенко, д.е.н., професор
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут, м. Хмельницький

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Механізм забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання ініціює мотиваційний, організаційний, забезпечуючий, контрольний і антикризовий процеси у підприємницькій діяльності.

Основними умовами результативності процесу мотивації є:

- наявність у об'єктів мотивації потенціалу для збільшення своєї корисності;
- наявність у розпорядженні суб'єкта господарської діяльності достатніх ресурсів для здійснення необхідного мотиваційного впливу;
- наявність комплексного забезпечення, яке гарантує відповідність і адекватність мотиваційного впливу.

Суть організаційного процесу, що ініціюється механізмом забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання полягає в формуванні ефективної організаційної структури, яка сприяє досягненню цілей підприємства. Організаційний процес стосується всіх об'єктів і суб'єктів проблемної сфери, узгоджує їх цілі, завдання, методи управління, внутрішні структури і технології і впливає на результативність господарювання.

Основними умовами результативності організаційного процесу є:

- здійснення певних видів діяльності (виробничої, фінансової, інвестиційної, торговельної, науково-дослідної тощо);
- наявність ресурсів для організації: матеріальних, людських, інформаційних, технологічних, інноваційних тощо;
- наявність зовнішнього впливу на господарські процеси (економічних умов, громадських організацій, міжнародних подій, законодавчих актів, конкурентів, менталітету суспільства тощо);
- горизонтальний структурний поділ за призначенням (виконання конкретних завдань);
- вертикальний структурний поділ за функціями, спрямований на координацію роботи, тобто здійснення процесу управління;
- необхідність координації і управління господарськими процесами.

Суть процесу забезпечення полягає в створенні умов для досягнення цілей господарської діяльності через встановлення цільового рівня економічної безпеки. Це комплекс заходів, спрямованих на задоволення матеріальних, транспортних, побутових та інших потреб структурних елементів підприємства для вирішення повсякденних завдань господарської діяльності.

Основними умовами результативності процесу забезпечення є:

- наявність тимчасово вільних високоліквідних ресурсів;
- можливість оперативного перерозподілу ресурсів між структурними елементами підприємства у випадку необхідності для підвищення ефективності господарської діяльності чи рівня економічної безпеки;
- своєчасність і достатність наданих ресурсів для виконання поставлених завдань.

Контрольний процес, що ініціюється механізмом забезпечення економічної безпеки підприємства – комплекс заходів супроводження процесу господарювання, направлений на захист його ресурсів і підтримання визначеного рівня економічної безпеки.

Основними умовами результативності процесу контролю є:

- наявність системи економічної безпеки як інструментарію суб'єкта господарювання;
- постійний моніторинг результативності процесу господарювання, рівня економічної безпеки, суттєвості зовнішніх і внутрішніх негативних впливів, ефективності засобів і методів захисту;

- наявність необхідних ресурсів і методик оперативного реагування на збурюючі впливи і виявлення їх на початковій стадії;

- достатній запас стійкості до негативних впливів, який дозволяє підтримувати належний рівень економічної безпеки суб'єкта господарювання протягом довготривалого часу ліквідації загрози.

Процес антикризового управління, що ініціюється механізмом забезпечення економічної безпеки підприємства – комплекс заходів щодо прогнозування кризових ситуацій в господарській діяльності підприємства і ліквідації їх наслідків. Основними умовами результативності процесу антикризового управління є:

- наявність сучасних засобів і методик для своєчасної діагностики кризового стану;

- готовність до впровадження жорстких правил і обмежень, не притаманних для організації господарського процесу в стабільних умовах відсутності суттєвих загроз існуванню підприємства;

- наявність кадрових і економічних ресурсів для ініціації і проведення процесу антикризового управління.

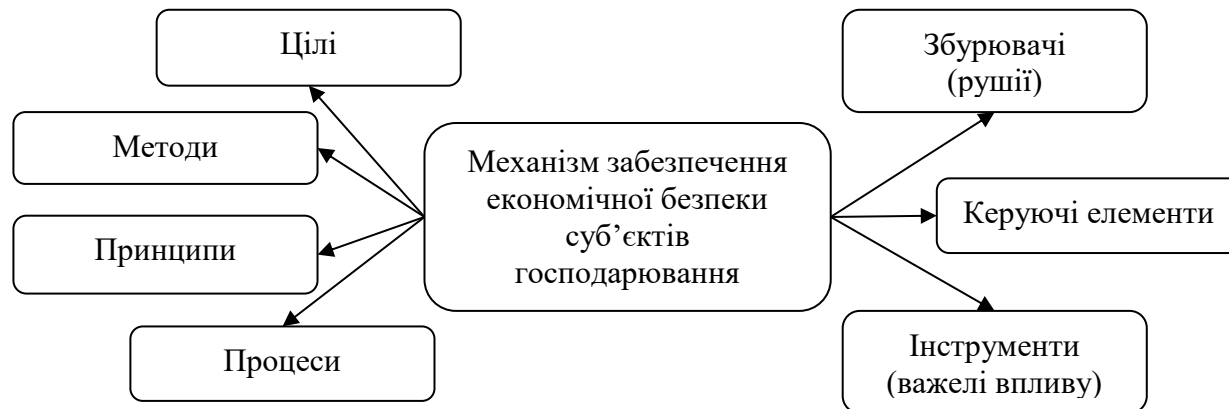

Рис. 1. Механізм забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання*

* Джерело: авторська розробка

Вищезазначені процеси, що ініціюються механізмом забезпечення економічної безпеки підприємства відносяться до типу управлінських процесів і є невід'ємними складовими процесу господарювання. Окреслення даних процесів дозволяє, на відміну від існуючих підходів, визначити місце економічної безпеки в загальному процесі господарювання.

Отже, механізм забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання (рис. 1) можна трактувати як систему цілей, принципів, методів і важелів, що дають змогу у випадку очікування або настання негативного збурювального процесу перетворити рух економічних ресурсів на рух засобів захисту, спрямований на мінімізацію ризиків і загроз господарській діяльності.

Список використаних джерел:

1. Денисенко М. П., Третяк Є. В. Механізм забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Економіка та держава*. 2018. № 12. С. 59-63. DOI: 10.32702/2306-6806.2018.12.59.
2. Олійник Т. І. Економічна безпека суб'єкта господарювання: сутність та підходи до визначення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 18. С. 42-46.
3. World Economic Forum Global Risks-Report. 2024. URL: <https://www.guycarp.com/insights/2024/01/global-risks-report-2024.html> (дата звернення 01.12.2014).

*Діана Стельмах, аспірантка 4 курсу
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ
Науковий керівник: Приказюк Н. В., д.е.н., професор*

**УПРАВЛІННЯ ВАЛЮТНИМ РИЗИКОМ ДЛЯ КОМПАНІЙ ЗЕРНОВОГО БІЗНЕСУ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УКРАЇНИ**

Розширення євроінтеграційних процесів сприяє відкриттю нових можливостей для українських компаній зернового бізнесу, але водночас збільшує вплив валютних коливань. Інтеграція у європейський економічний простір збільшує вплив валютних ризиків на українські зернові компанії через зміну економічних умов, торговельних маршрутів та співпрацю з європейськими банками, страхуванням та фінансовими структурами. Валютні коливання можуть зменшити рентабельність експорту зернових, особливо якщо компанії не застосовують стандарти ризик-менеджменту у своїй діяльності.

У європейській практиці впровадження стандартів управління валютним ризиком є ключовим компонентом забезпечення фінансової стабільності та ефективності бізнесу. Одним з таких стандартів є методологія COSO, що надає універсальні рамки для управління ризиками та внутрішнього контролю, які підходять для будь-якої галузі, включаючи зерновий бізнес. Ринок зерна, який характеризується високою волатильністю цін, складними ланцюгами постачання та валютними ризиками, потребує структурованого підходу до управління ризиками, який забезпечує COSO.

Глобальні трейдери зерна, такі як Cargill, ADM, Bunge активно застосовують автоматизацію бізнес-процесів для управління ціновими, валютними та операційними ризиками, що відповідає принципам COSO [3].

Українські зернові компанії можуть адаптувати COSO для управління ризиками експорту, враховуючи високу залежність від європейських і світових ринків торгівлі зерна.

Основним принципом ризик-менеджменту компанії за методологією COSO є портфельний метод управління ризиками. Ризики необхідно виявляти комплексно, оскільки їх компоненти можуть впливати один на одного, тому необхідно враховувати усі наявні взаємозв'язки між ризиками [1].

На рис. 1 зображено п'ять компонентів інтегрованої системи управління ризиками за методологією COSO.

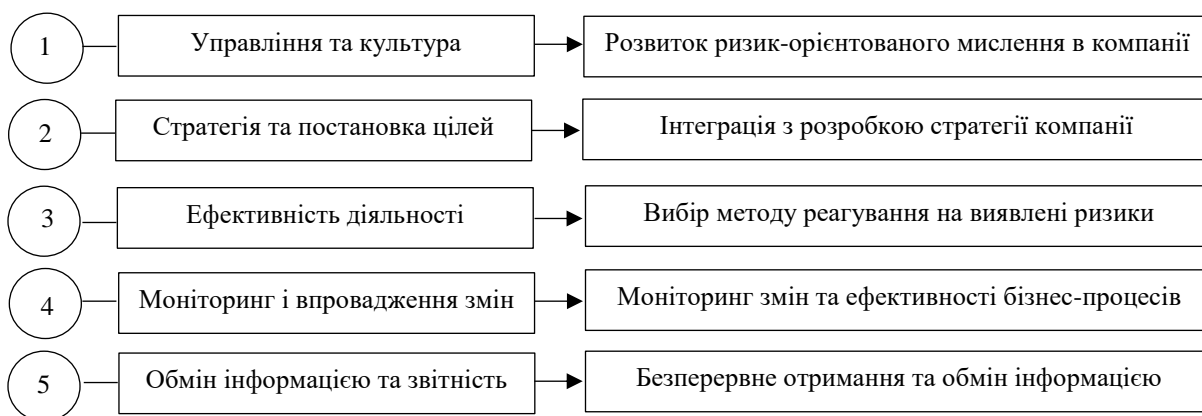

Рис. 1. П'ять основних компонентів COSO

Джерело: складено автором на основі [2]

У зерновому бізнесі кооперативи та асоціації фермерів використовують COSO для підвищення ефективності управління спільними ризиками та забезпечення прозорості операцій.

Отже, розширення євроінтеграційних процесів створює унікальні можливості для українських зернових компаній, але також підвищує важливість ефективного управління валютними ризиками. Впровадження методології COSO допомагає систематизувати процес управління ризиками, знизити фінансові втрати та підвищити конкурентоспроможність компанії. Для зернового бізнесу в Україні використання COSO є особливо важливим у контексті інтеграції з європейськими ринками та адаптації до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Приказюк, Н., & Мендрик, Д. (2020). Модель управління ризиками COSO: еволюція та трансформація. *Економіка та суспільство*, (22). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-63>.
2. EnterpriseRiskManagement - COSO. URL: <https://www.coso.org/guidance-erm>.
3. Agribusinesses Seek to Modernize Global Agricultural Commodity Trade Operations. URL: <https://www.adm.com/en-us/news/news-releases/2018/10/agribusinesses-seek-to-modernize-global-agricultural-commodity-trade-operations/>.

*Наталія Столярчук, ст. викладач
Українська державна льотна академія, м. Кропивницький*

ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ

Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) у фінансовий аналіз стає важливим напрямом розвитку фінансової науки та практики. ШІ здатен значно покращити процеси прогнозування, оцінки ризиків, автоматизації прийняття рішень і аналізу великих обсягів даних. Досліджується можливість використання ШІ для оптимізації фінансових стратегій і підвищення ефективності фінансових ринків.

Застосування ШІ дозволяє автоматизувати процеси обробки та аналізу фінансових даних, що дає змогу значно зменшити час, необхідний для отримання інформації для прийняття рішень. Це особливо важливо в умовах швидких змін на фінансових ринках та

необхідності оперативної реакції. До основних напрямків застосування ШІ можна віднести:

- прогнозування фінансових показників (цін на активи, курси валют, відсоткові ставки);
- оцінка кредитного ризику та аналіз кредитоспроможності;
- оптимізація портфелів активів;
- виявлення фінансових аномалій і шахрайських операцій.

Моделі ШІ, зокрема глибоке навчання, нейронні мережі, методи кластеризації і дерева рішень, використовуються для прогнозування цін на акції, товарні та валютні ринки. Також методи машинного навчання застосовують для виявлення закономірностей на фінансових ринках та розробки моделей для ефективного прогнозування трендів [1].

За допомогою алгоритмів машинного навчання можна значно покращити точність оцінки кредитоспроможності позичальників, що сприяє зниженню рівня неплатежів і втрат для фінансових установ. Українські дослідники, зокрема роботи О. Левчука та І. Іванова, зосереджуються на розробці моделей прогнозування дефолту на основі аналізу фінансових та нефінансових даних [2].

Завдяки використанню алгоритмів ШІ, на основі обробки природної мови (NLP), здійснюється автоматизація фінансового аналізу, що дозволяє зменшити людський фактор і прискорити процеси прийняття фінансових рішень. Автоматизація дозволяє не тільки аналізувати традиційні фінансові показники, але й враховувати нові нестандартні джерела інформації (новини, соціальні медіа тощо).

Однак, впровадження ШІ у фінансовий аналіз також пов'язане з рядом проблем, таких як необхідність використання великих обсягів даних для тренування моделей, складність інтерпретації результатів моделювання, а також етичні та правові питання використання ШІ. Важливими також є питання безпеки даних і захисту від кібератак, які можуть вплинути на стабільність фінансових систем. Окрему увагу на ці аспекти звертають дослідники, як-от Ю. Соловей, який вказує на важливість належної регуляції технологій ШІ на фінансових ринках [3].

В Україні існують всі передумови для розвитку ШІ у фінансовій сфері: наукові розробки, інноваційні стартапи, підтримка з боку уряду та фінансових установ. Проте, для повноцінного впровадження потрібна більш активна співпраця між науковими установами, бізнесом та державними органами, а також забезпечення необхідної інфраструктури для ефективного застосування ШІ в фінансовій сфері.

Інтеграція штучного інтелекту у фінансовий аналіз відкриває нові можливості для покращення точності, швидкості та ефективності фінансових рішень. Водночас цей процес потребує вирішення низки технічних, етичних і правових проблем, зокрема, щодо безпеки даних та прозорості алгоритмів.

Список використаних джерел:

1. Дьяков В. Використання машинного навчання для прогнозування фінансових ризиків // Фінансова аналітика. 2020. № 2. С. 45–58.
2. Левчук О., Іванов І. Моделі оцінки кредитних ризиків на основі алгоритмів штучного інтелекту // Економіка і менеджмент. 2021. № 5. С. 89–102.
3. Соловей Ю. Штучний інтелект в Україні: проблеми регулювання та етичні виклики // Право та інновації. 2022. № 7. С. 34–47.

*Олег Шуляковський, студент 3 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Чакій О. І., к.е.н., доцент*

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Забезпечення фінансової стійкості підприємств під час війни є важливим завданням, оскільки в країні зараз великий попит на ресурси, особливо фінансові. Руйнування виробництва, втрата територій, зменшення чисельності населення та його купівельної спроможності, складнощі у торгівлі та логістиці, а також зростання вартості енергоресурсів – це лише деякі з найбільш серйозних проблем, з якими стикаються вітчизняні підприємства.

Найбільш ураженими війною виявилися: промислова і будівельна галузі, торгівля, що призвела до руйнування багатьох промислових підприємств, зупинки виробництва та скорочення експорту. Втім, 2023 рік показав хороші показники зростання в порівнянні з 2022 роком. В сфері промислового виробництва зросли на 2,4%, хоча у січні-вересні 2022 року обсяги промислового виробництва зменшилися на 34,7% порівняно з аналогічним періодом 2021 року. Будівельні роботи в Україні за підсумками 2023 року зросли на 22,6% у порівнянні з 2022 роком, а її обсяги у грошовому виразі сягнули 162,72 млрд грн. Обороти роздрібною торгівлі склав понад 1,82 трлн грн., що на 30,5% більша від 2022 року [1; 4; 5].

Для забезпечення життєдіяльності підприємств держава має комплекс програм та ініціатив, а саме державна програма «доступні кредити 5-7-9%». ФОП або юридична особа, що є учасником програми, може отримати позику до 50 млн грн на строк до 3 або до 5 років, залежно від цілей фінансування. Крім того, ставки 7 та 9% можна зменшити, створюючи нові робочі місця. Так, за кожного найнятого працівника бізнес отримує знижку 0,5% річних. Проте ставка не може бути нижчою за 5% річних.

Пільговий державний кредит для бізнесу дають з певною метою: придбання та/або модернізація основних засобів суб'єктом підприємництва; придбання нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок; здійснення будівництва, реконструкції, ремонту в нежитлових приміщеннях; впровадження заходів з енергоефективності для ОСББ та ЖБК [3].

Для забезпечення ефективної роботи підприємства важливо адаптувати фінансову систему для підтримки його життєздатності. Це вимагає створення нових підходів до управління політикою ліквідності, фінансової незалежності, оборотності та рентабельності.

Політика ліквідності підприємств має два напрямки. Перший фокусується на акумулюванні коштів для погашення заборгованості перед постачальниками, що забезпечують логістику. Через відсутність товарних кредитів та банківського фінансування, підприємства змушені працювати за власні кошти, максимізуючи ліквідність та мінімізуючи ризики неплатоспроможності. Другий напрям орієнтований на виплату заробітної плати для збереження трудових ресурсів і стабільності виробництва.

Управління фінансовою незалежністю на практиці показала, що постачальники продукції готові працювати із покупцями тільки на умовах повного розрахунку за поставлений товар. Ті компанії, що будували свої бізнес-моделі на основі надання товарних кредитів, перебудували цю модель таким чином, щоб гарантувати постачальникам повернення коштів відразу після отримання товарів (матеріалів чи сировини).

Для підтримки показника оборотності на прийнятному рівні підприємство повинно організувати гнучкі канали збуту, включаючи електронну комерцію для розширення географії та збільшення оборотності. Підприємства, що здатні налагодити постачання продукції першої необхідності в умовах війни, можуть вийти на нові ринки та залучити нових клієнтів.

Ключовим показником при побудові фінансової моделі в умовах воєнного стану є рентабельність. Багато підприємств усвідомлюють, що зупинка діяльності призведе до втрати ринку, який завойовувався роками, тому вирішують працювати для забезпечення її

життєдіяльності. Це передбачає можливість утримання штату та забезпечення платоспроможності за податками та перед постачальниками [2].

На прикладі СТОВ «РАТНІВСЬКИЙ АГРАРІЙ», що зіткнулося з досвідом праці в умовах браку грошових коштів та тотальної економії на товарно-матеріальних ресурсах показала, що може подолати виклики. Необхідність збереження фінансової стійкості та пошуку додаткових фінансових ресурсів перед весняним посівом спонукала підприємство звернутися до АТ «ОТП БАНК» задля оформлення кредиту в межах грантової програми, яка реалізується завдяки Проекту USAID «Інвестиції для стійкості бізнесу».

«Кредит із грантовим компонентом – це реальна можливість для аграріїв залучити кошти на вигідних умовах та отримати ресурс безпосередньо для проведення посівної кампанії. Так, підприємство залучило фінансування на поповнення обігових коштів у гривні під 7% річних строком на 12 місяців, що є однією з найкращих пропозицій на ринку. Зокрема, СТОВ «РАТНІВСЬКИЙ АГРАРІЙ» використало кредитні кошти на закупівлю насіння, засобів захисту рослин та інших засобів, необхідних для проведення посівної, а вивільнені власні кошти вклало вже у розвиток великої рогатої худоби. Таким чином підприємство інвестувало у виробництво продукції з доданою вартістю. Це матиме позитивний вплив на економічне становище як регіону, так і країни в цілому», – наголошує керівник проекту «Агрофабрика» АТ «ОТП БАНК» Іван Єрко [6].

В умовах війни та невизначеності бізнес стикається з численними викликами, такими як зміни в попиті, економічна нестабільність, логістичні труднощі та інші фактори, що суттєво впливають на діяльність і прибутковість. Однак за час повномасштабного вторгнення підприємці знайшли ефективні способи адаптації та здобули унікальний досвід у налаштуванні стратегії та бізнес-моделі під нестабільні умови, розробила ефективні практики швидкого реагування на ризики, відновлення та масштабування, а також знайшла шляхи залучення фінансування й діджиталізації. Коригування стратегії розвитку стало необхідністю для багатьох компаній, але ці виклики відкрили нові можливості, зокрема сприяли зростанню впізнаваності українських брендів у різних країнах, що допомогло популяризувати Україну.

Список використаних джерел:

1. Колісніченко В. Обсяг виконаних будівельних робіт в Україні за 2023 рік зріс на 22,6% р./р. [Електронний ресурс] / Вадим Колісніченко // GMK Center. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://gmk.center/ua/news/obsyag-vikonanih-budivelnih-robot-v-ukraini-za-2023-rik-zris-na-22-6-r-r/>.
2. Костенко, Ю., Короленко, О., & Гузь, М. (2022). Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (43). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-77>.
3. Кредити 5-7-9% для бізнесу: умови державної програми кредитування підприємців | ПриватБанк [Електронний ресурс] // privatbank.ua. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/business/5-7-9>.
4. Медіа про державні дані. Обсяги промислового виробництва зросли на 2,4% від того річ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://skilky-skilky.info/obsiahypromyslovoho-vyrobnytstva-zrosly-na-2-4-vid-tohorich/>.
5. Медіа про державні дані. У 2023 році оборот роздрібною торгівлі зріс на 31% [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://skilky-skilky.info/u-2023-rotsi-oborot-rozdribnoi-torhivli-zris-na-31/>.
6. Фінансова стійкість в умовах війни: практичний кейс залучення кредитних коштів на посівну – AgroPortal.ua [Електронний ресурс] / Агроновини // [AgroPortal.ua](https://agroportal.ua). – Режим доступу до ресурсу: <https://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/finansova-stiykist-v-umovah-viyni-praktichniy-keys-zaluchennya-kreditnih-koshtiv-na-posivnu>.

СЕКЦІЯ 5
РОЛЬ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
В ПЕРІОД ВІЙНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Юрій Білавич, аспірант
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Заславська О. І., к.е.н., доцент

ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ БАНКІВ
НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Транснаціональні банки (ТНБ) відіграють важливу роль у сучасній світовій економіці, позитивно впливаючи на економічний та соціальний розвиток країни перебування. Їх вплив неоднозначний: він має як позитивні, так і негативні сторони, залежно від специфіки державної політики та рівня інтеграції країни у світову фінансову систему [1].

Одним з головних позитивних результатів діяльності ТНБ є доступ до великих фінансових ресурсів. Завдяки міжнародній мережі та капіталу вони можуть фінансувати масштабні інфраструктурні проекти, інновації та модернізувати підприємства. Це сприяє економічному зростанню та створює нові можливості для розвитку бізнесу, особливо для малих та середніх підприємств [3].

ТНБ також пропонують передові фінансові продукти та технології, які місцеві банки не можуть розробити самостійно. Це покращує якість банківських послуг і робить фінансові операції більш ефективними. У той же час розширення діяльності ТНБ дозволить створити нові робочі місця, а впровадження сучасних стандартів управління підвищить кваліфікацію місцевих працівників.

У соціальному плані ТНБ сприяють доступності кредитів для населення, підвищенню рівня життя та розвитку регіонів. Їх діяльність може сприяти зменшенню фінансової нерівності між різними секторами економіки, особливо коли держава підтримує та інвестує в соціально значущі галузі [2].

Однак діяльність ТНБ також пов'язана з ризиками. Посилення конкуренції з боку транснаціональних корпорацій може знизити статус місцевих банків, які часто не в змозі конкурувати з точки зору капіталу і технологій. Це може привести до банкрутства місцевих інститутів і зниження їх ролі в економіці країни.

Ще однією проблемою є концентрація капіталу: транснаціональні корпорації в основному спрямовують інвестиції великим компаніям, залишаючи малий бізнес без уваги. Це може посилити соціальну нерівність і обмежити можливості зростання для менш заможних верств населення.

Крім того, глобальний напрямок діяльності ТНБ створює ризик фінансової нестабільності. У разі глобальної економічної кризи діяльність ТНБ може призвести до різкого відтоку капіталу з приймаючої країни, посилюючи економічну нестабільність. Вони також часто репатріюють значну частину свого прибутку, що обмежує обсяг коштів, що залишаються в економіці країни [4].

ТНБ часто критикують за відсутність соціальної відповідальності, ухилення від сплати податків офшорними зонами та недостатню орієнтацію на потреби місцевих жителів.

Щоб знизити негативний вплив і збільшити позитивний ефект, державі необхідно розробити ефективний механізм регулювання. Це включає в себе встановлення чітких правил діяльності ТНБ, заохочення співпраці з місцевими банками та підтримку фінансування соціально значущих проектів.

Також важливо розвивати малі та середні підприємства, які є основою економічної стабільності. Якщо ТНБ буде активно інвестувати в цю сферу, вплив на економіку буде більш збалансованим і сприятиме вирішенню соціально-економічних проблем [5].

Таким чином, транснаціональні банки можуть стати потужним інструментом розвитку, але тільки в тому випадку, якщо їх діяльність спрямована на отримання довгострокової вигоди для економіки і суспільства. Важлива роль в цьому належить державі, яка повинна забезпечувати контроль, стимулювати відповідальність банків і захищати національні інтереси.

Список використаних джерел:

1. Транснаціональні банки: сучасний стан та перспективи їх розвитку. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5886>.
2. Основні види діяльності транснаціональних банків. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/bank/19789/>.
3. Аналіз діяльності транснаціональних банків в умовах глобалізації та транснаціоналізації світової економіки. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_1_2018ua/24.pdf.
4. Транснаціональні банки: позитивний вплив та негативні наслідки. URL: http://libcc.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=1336118.
5. Посилення ролі ТНК: позитивні та негативні наслідки. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/53925/5/Sazonets_strengthening.pdf;jsessionid=FB89FFB4CA59A4DC1DCDBA0E3C177475.

*Юлія Буштин, студентка I курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Мінкович В. Т., ст. викладач*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ВІТЧИЗНЯНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Фінансовий ринок є однією з найважливіших складових економіки країни, адже певною мірою стан та ефективність функціонування фінансового ринку визначають економічний розвиток країни [1, с. 128]. Якщо розглядати його роль детальніше, то розвиток фінансового ринку також впливає на стабільність фінансової системи держави, її продуктивність і платоспроможність, мобілізацію та перерозподіл фінансових ресурсів [3, с. 189].

Протягом останніх кількох років функціонування вітчизняного фінансового ринку зазнало значних змін під впливом деяких факторів, як-от військова агресія, інфляційний тиск, допомога від міжнародних партнерів, цифровізація та ін. Дослідження та аналіз цих змін є важливими чинниками задля розуміння поточних і майбутніх ризиків та розробки ефективної політики реагування, з метою підтримання стабільності на ринку, прогнозування економічних процесів та розробки програм відновлення економіки [2].

Суб'єкти фінансового ринку – фізичні та юридичні особи, а також фінансові посередники, що отримують гроші клієнтів у користування та повинні отримувати дохід у такому розмірі, щоб мати змогу задовольнити вимоги клієнтів та мати середню норму прибутку як для цього виду діяльності [7]. До них відносять домашні господарства, фірми і підприємства, фінансові інститути і державу. Контроль ефективності роботи суб'єктів фінансового ринку має важливе значення з кількох причин: забезпечення фінансової стабільності, захист інтересів інвесторів та вкладників, ефективне регулювання та запобігання

фінансовим кризам [4].

В контексті подій останніх трьох років можемо узагальнити наступні особливості та проблемні аспекти функціонування суб'єктів вітчизняного фінансового ринку:

✓ Нестабільність фінансового середовища в умовах воєнного стану. Військова агресія спричинила значне зниження стабільності ринку, що посилило економічні ризики, та значно вплинула на довіру до фінансових інститутів, особливо серед іноземних інвесторів. Зросла необхідність у державній підтримці та стимулюванні фінансових установ для стабілізації ринку [6].

✓ Підвищення рівня інфляції та зниження купівельної спроможності населення. Інфляційні процеси, зростання цін на енергоресурси та загальне економічне уповільнення призводять до скорочення ліквідності на фінансових ринках і зменшення активності їх учасників. Це негативно позначається на обсягах кредитування та інвестицій.

✓ Зростання ризику кредитного дефолту. Воєнні дії суттєво знизили платоспроможність підприємств та населення в цілому, що підвищує ймовірність невиплат за кредитами. Банки змушені посилювати свою кредитну політику та збільшувати резерви для зменшення ризиків дефолтів [5].

✓ Залежність від міжнародної фінансової допомоги та її ризику. Значне зростання ролі міжнародної фінансової підтримки через війну та економічну нестабільність призводить до ризику залежності України від зовнішніх фінансових впливів. В довгостроковій перспективі це може вплинути на здатність країни до самостійного відновлення і подальшого розвитку.

✓ Проблеми страхового ринку. Страхові компанії стикаються зі зростанням ризиків, що пов'язані з масштабним руйнуванням майна. Також прослідковується високий рівень збитковості через збільшення страхових випадків та зниження попиту на страхові послуги. Що своєю чергою призводить до необхідності підвищення резервів страховиків [8].

Таким чином, фінансовий ринок України та його суб'єкти зазнали значних змін через зовнішні та внутрішні виклики за останні декілька років, що призвело до потреби постійного контролю за діяльністю суб'єктів фінансового ринку.

Отже, для подолання цих викликів варто впроваджувати заходи, направлені на підтримку фінансових інститутів, розробку нового апарату страхування та кредитування в умовах високих ризиків. Також важливо зменшити залежність від зовнішньої допомоги, мобілізуючи внутрішні ресурси для забезпечення сталого економічного розвитку. Загалом, стабілізація фінансового ринку України вимагає комплексного аналізу ситуації, адаптації до нових умов і розробки ефективної політики для підтримання його стійкості та довгострокового розвитку економіки.

Список використаних джерел

1. Блага Н. В. Інформаційна прозорість фондового ринку України // *Фінанси України*. – 2017. – № 3. – С. 90-95.
2. Волохова, О. І., Прокопенко, О. В. Ефективність управління фінансами підприємств в умовах нестабільного економічного середовища. *Сучасні фінанси*. 2021. №4. С. 67-78. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1564> (дата звернення: 27.11.2024).
3. Коніна М. Сучасний стан фінансового ринку України та шляхи його вдосконалення/ М. Коніна, К. Реха, В. Янковський// *Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал*. – 2019. – Випуск 2. – С. 183-192.
4. Національний банк України. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf (дата звернення: 28.11.2024).
5. Національний інститут стратегічних досліджень. Підсумки 2022 року та очікування щодо 2023 року URL: <https://www.niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidsumky-2022-roku-ta-ochikuvannya-shchodo-2023-roku> (дата звернення: 28.11.2024).

6. Національний інститут стратегічних досліджень. Підтримка інвестицій у промисловість України в умовах війни та відбудови URL: <https://www.niss.gov.ua/news/komentarij-ekspertiv/pidtrymka-investytsiy-u-promyslovisht-ukrayiny-v-umovakh-viyny-ta> (дата звернення: 28.11.2024).
7. Хто такі суб'єкти фінансового ринку? LivingFO URL: https://livingfo.com/subiekty-finansovoho-rynku/#Хто_такі_суб'єкти_фінансового_ринку (дата звернення: 27.11.2024).
8. Центр економічної стратегії. (2024). Трекер економіки України під час війни. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 28.11.2024).

Світлана Грица, к.е.н., ст. викладач

Василь Юнко, аспірант

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

Науковий керівник: Алексєєв І. В., д.е.н., професор

ІНТЕГРАЦІЯ ТА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

Інтеграція є складним процесом з багатьох причин. По-перше, вона зачіпає економічні інтереси багатьох учасників, як юридичних, так і фізичних осіб. По-друге, інтеграція є складною з юридичної та організаційної сторони. Щодо економічних інтересів, то вони зазнають найменшого впливу при обопільній зацікавленості учасників, зокрема, коли мова про фінансово-кредитні установи. Найменш бажаний варіант інтеграції, коли такий процес відбувається під примусом, внаслідок «удару» ринкових обставин, втрати прибутковості, відпливу інвесторів і акціонерів. Найчастіше у банківському секторі має місце втручання центрального банку країни для запобігання великих втрат банківських клієнтів.

Найкращим варіантом, за будь-яких, у тому числі кризових, обставин, є реалізація інтеграційних процесів при наявності спільного прагнення обох сторін до інтеграції. Проте, певне об'єднання підприємств, фінансово-кредитних установ, страхових компаній, парабанківських структур може проходити як поглинання більш потужними організаціями менш сильних, можливо навіть збанкрутілих суб'єктів господарювання. Загально визнаними є дві форми інтеграції: добровільна і примусова.

Щодо добровільної форми інтегрування, то вона має в своїй основі обопільне (або багатостороннє) прагнення до посилення ринкових позицій. Серед товаровиробників і надавачів фінансових послуг посилення позицій на ринку означає, насамперед, об'єднання індивідуальних інтересів у колективний, корпоративний інтерес збільшення обсягів спільного випуску продукції, надавання фінансових послуг. Це можливо при узгодженні ринкових інтересів, можливого поділу ринку, або при проведенні вертикальної спеціалізації кожного з учасників корпоративної угоди про інтеграцію. У фінансовій сфері добровільна інтеграція може виглядати так само, як в інших видах економічної діяльності. Тобто за певних обставин у власників фінансових, кредитних, страхових чи інших установ з'являється інтерес до інтеграції. Тоді такі власники укладають необхідну угоду і на ринку фінансових послуг з'являється нова фінансова структура. Прикладами можуть слугувати такі форми як bancassurance (коли інтеграція банку і страхової компанії відбувається за ініціативою банку) і assurfinance (коли ініціатором інтеграційного процесу з банком виступає страхова компанія).

Примусова інтеграція вже у самому визначенні такого процесу може не передбачати врахування та узгодження інтересів сторін. «Примус» до інтеграції не обов'язково є наслідком банкрутства, а може бути наслідком жорсткої конкурентної боротьби, коли сторона, що програла конкуренцію, змушена прийняти умови переможця.

Натомість загроза банкрутства банківської установи (особливо системо утворюючої)

завжди відображається в реакції центрального банку. Такі процеси відбувались у сфері банківського бізнесу в Європі, зокрема у Швейцарії. У випадку об'єднання CreditSuisse холдингом UBS метою була стабілізація на фінансовому ринку, підсилення ринкових позицій банківської установи. Щоправда, при цьому виник ризик скорочення великого числа працюючих осіб [2]. Саме у цьому випадку процес об'єднання банку і холдингу відбувся за рішенням декількох компетентних органів, зокрема Федерального департаменту фінансів Швейцарії, Національного банку Швейцарії, Швейцарського регулятора з нагляду за фінансовими ринками FINMA [3].

В Україні за останні роки відбулись загальновідомі численні випадки примусової інтеграції під тиском регулятора. Причинами, як правило, було недотримання комерційними банками нормативних вимог, тобто неспроможністю забезпечити на встановлену НБУ дату певних нормативних рівнів фінансових показників. Законом України «Про банки і банківську діяльність» у главі 5-й «Реорганізація банку» передбачено: способи реорганізації (ст. 26), умови реорганізації (ст. 27), угоду про злиття або приєднання (ст. 29) [1]. Таким чином законодавчим актом визначено термін «реорганізація», за яким можна цілком чітко побачити інтеграційну діяльність у сфері банківництва. Проте реорганізація є не єдиним шляхом реалізації інтеграційних процесів у банківській сфері.

Певною мірою процесу інтеграції банківських установ може сприяти банківський нагляд і можливі його наслідки у вигляді визначення банку як проблемного, неплатоспроможного і навіть висновок щодо ліквідації банку. У розділі 5-ому «Проблемний та неплатоспроможний банк. Ліквідація банку» йдеться про віднесення банку до категорії проблемних (ст. 75) чи неплатоспроможних (ст. 76), а у главі 16-й визначено умови ліквідації банку [1]. При цьому ст. 77 передбачається відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку, а ст. 78 визначено ліквідацію банку з ініціативи власників [1]. Визнання банку як такого, що може не відповідати вимогам чинного законодавства є, можливо, першим кроком для постановки питання про реорганізацію. Відтак слід визнати, що ліквідація банку, незалежно за чиєю ініціативою, може розглядатись як фактор інтеграції у банківському секторі.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» Редакція від 19.10.2024, підстава- 3983-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
2. Тарасовський Ю. Через злиття CreditSuisse і UBS можуть звільнити десятки тисяч працівників об'єднаної групи -FT (2023). Forbes Ukraine. URL: <https://forbes.ua/news/chez-zlittya-credit-suisse-i-ubs-mozhut-zvilniti-desyatki-tisyach-pratsivnikiv-obednanoi-grupi-ft-21032023-12514>.
3. CreditSuisse приєднується до UBS (2023). ІнтерФакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/898544.html>

*Дар'я Загорська, к.е.н., доцент
Євгеній Ващенко, здобувач вищої освіти другого (магістерського рівня)
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків*

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Тракування фінансової стійкості страхової компанії "як системи, що адаптується до змін зовнішнього середовища і має дві ознаки: платоспроможність, тобто можливість розраховуватися за своїми зобов'язаннями, та наявність фінансових ресурсів для розвитку, щоб відповідати можливим змінам зовнішніх умов" заслуговує на увагу, але через

неврахування сукупності факторів чи умов внутрішнього середовища його теж не можна вважати досконалим [4, с. 47].

Слід зазначити, що в науковій літературі виділяється специфічна ознака фінансової стійкості, властива лише страховим компаніям, – "відповідність кількості та якості ресурсів величині та структурі прийнятого страхового ризику, що, у свою чергу, означає можливість виконання зобов'язань страховика перед страхувальниками" [5, с. 535].

Н. В. Ткаченко [2, с. 188] трактує поняття "фінансова стійкість" з двох точок зору:

1) фінансова стійкість як показник, що характеризує здатність організації зберігати фінансові ресурси в належній кількості та на достатньому рівні з метою забезпечення власної платоспроможності й подальшого розвитку;

2) фінансова стійкість як певний фінансовий стан, який описується з допомогою якісних чи кількісних характеристик. У випадку застосування якісних характеристик можна говорити про високий чи низький рівень фінансової стійкості, про нестійкість і повну неспроможність (як відсутність фінансової стійкості чи крайній рівень нестійкості). При застосуванні кількісних методів оцінювання фінансової стійкості використовують бальний підхід, присвоюючи певному фінансовому стану бали від нуля і до максимальної їх кількості.

У разі досягнення мінімуму кількісних показників, а саме допустимих значень факторів, отже, і показників фінансової стійкості, настають якісні зміни переважно юридичного характеру: банкрутство страхової компанії, переорієнтація її функцій на ринку і перехід в іншу якість, з іншою специфікою відносин та іншими різноманітними ознаками категорії підприємства, до якої вона потрапляє.

Проте необхідно зазначити, що існує альтернатива описаним наслідкам якісного стрибка, яка пов'язана з існуванням так званого "проміжного, або перехідного, стану". Вийти з нього можна, використавши описані сценарії або здійснивши фінансове оздоровлення шляхом санації з наступним відновленням фінансової стійкості страхової компанії.

Таким чином, на думку автора, найбільш обґрунтованою є позиція М.В. Мних [1, с. 24], яка розглядає фінансову стійкість як "здатність суб'єкта ринку зберігати кількість і якість своїх фінансових ресурсів за умов зміни середовища". При цьому якість фінансових ресурсів інтерпретується нею як ступінь їх відповідності потребам компанії для страхових виплат і розвитку в умовах зовнішнього середовища. Проте збереження кількості та якості фінансових ресурсів за умов зміни зовнішнього середовища, яке М.В. Мних вважає необхідним для забезпечення фінансової стійкості, не завжди є позитивним явищем. Таким чином, увагу слід акцентувати переважно на адаптації ресурсів до вимог зовнішнього і внутрішнього середовищ компанії, що змінюються.

На необхідність урахування впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів звертає увагу Л.В. Шірінян [3, с. 72]: фінансова стійкість визначається нею як "здатність підприємства зберігати або відновлювати початковий (або близький до нього) стан чи поліпшувати цей стан при зміні зовнішніх та/або внутрішніх параметрів (факторів) впливу на фінансові потоки". При цьому слід зазначити, що таке тлумачення має ряд недоліків:

– по-перше, автор ототожнив страхову компанію з підприємством, хоча це неправомірно з огляду на специфіку діяльності страховика;

– по-друге, така важлива ознака фінансової стійкості, як платоспроможність, узагалі не включена до визначення;

– по-третє, акцентування уваги на тому, що "зміни факторів зазвичай вважаються незначними", є некоректним.

Адже в певні проміжки часу показники, які характеризують виділені автором фактори впливу, можуть значно коливатися (зокрема, це стосується розмірів статутного фонду, системи перестрашування, якості страхового портфеля, розмірів і темпів інфляції тощо).

Навряд чи сьогодні актуально й твердження, що фінансова стійкість страхової компанії – це "її здатність не погіршувати значення своїх показників діяльності при зміні факторів

впливу" [2, с. 184]. Дане трактування хибне з огляду на такі міркування:

- по-перше, не зрозуміло, які показники діяльності страхової компанії (абсолютні чи відносні, грошові чи натуральні) автор відносить до "своїх" і якими є їх значення;
- по-друге, не можна однозначно трактувати ув'язку показника рівня виплат зі "здатністю не погіршувати значення своїх показників". Так, наприклад, якщо рівень виплат у страховій компанії становить 40 %, то погіршенням чи поліпшенням буде зміна цього показника до 60 %, оскільки фінансова стійкість знижуватиметься, а рівень виконання страховиком своїх зобов'язань – підвищуватиметься;
- по-третє, "при зміні факторів впливу" (особливо в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів) страхова компанія, насамперед, має адаптуватися до змін, і при цьому розцінюється як цілком нормальна зміна деяких показників діяльності страховика.

У ринковій економіці постійний кругообіг коштів у межах сфери діяльності окремого страховика – це об'єктивна умова його життєздатності [4, с. 49]. Його складовими виступають грошові надходження і грошові витрати страхових компаній. Слушною є думка деяких експертів, які наголошують на тому, що поняття грошових потоків є "узагальненим, агрегованим, включає до свого складу різні види потоків, які обслуговують фінансово-господарську діяльність страхової організації" [3, с. 79]. Опосередковуючи економічні відносини, грошовий потік стає об'єктом управління в процесі страхової, інвестиційної та фінансової діяльності страховика.

Відомо, що розвиток і діяльність страхової компанії мають циклічний характер. В окремих сферах функціонування страховиків періодично можуть виникати негативні ситуації. Досвід свідчить, що бажано не допускати кризових ситуацій, навіть за рахунок зниження динаміки розвитку страховика. Можливі ситуації, коли швидкий розвиток і стійкість окремих страхових компаній можуть увійти в певне протиріччя, оскільки висока динаміка розвитку страховиків іноді відбувається на тлі погіршення їх фінансової стійкості. Водночас високий рівень фінансової стійкості може бути зумовлений недостатньою динамікою розвитку. Тому категорію "фінансова стійкість" слід розглядати, враховуючи необхідність її оптимального поєднання з показниками динаміки розвитку.

Список використаних джерел:

1. Мних М. В. Стратегія діяльності страхової компанії / М. В. Мних // Економіка, фінанси, право. – 2007. – №1. – С. 23 – 25
2. Ткаченко Н.В. Рейтинг фінансової стійкості страхових компаній та основні підходи до його класифікації // Світ фінансів. – 2009. – №4(21) – С. 182–190.
3. Шірінян Л.В. Визначення фінансової стійкості страхових компаній і підприємств /Л.В. Шірінян // Фінанси України. – 2005. – № 9. – С. 70-80.
4. Friend I. The demand for risky assets / I. Friend, M.E. Blume // American economic review. – 2001. – P. 46-57.
5. Mossin J. Aspects of rational insurance purchasing / J. Mossin // Journal of political economy, 2004. – №7 (147). – P. 533-568.

*Ігор Кравчук, д.е.н., професор
Бідгоська політехніка, Польща*

МОДИФІКАЦІЯ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ БАНКІВ У ПОЛЬЩІ

Ключовим аспектом функціонування банківських інституцій є розробка бізнес-моделі, яка б забезпечила досягнення однієї з ключових цілей функціонування будь-якого виду корпоративних структур, а саме зростання їх вартості. Розроблені бізнес-моделі повинні бути

гнучкі і відкриті на модифікацію, враховуючи зростаючу змінність фінансових систем та економік у цілому як на локальному, так і на глобальному рівнях.

Не є виключенням в аспекті динамічних змін зовнішнього середовища і банківська система Польщі. У цій публікації буде здійснено спробу аналізу зміни бізнес-моделей польських банків під впливом ряду факторів.

Бізнес-модель можна розглядати на підставі прагматичного підходу, тобто як банки управляють своїми активами та зобов'язаннями (фінансуванням), щоб зробити свій внесок у фінансову систему та економіку або шляхом управління ризиками (у своїй балансовій і позабалансовій звітності) або шляхом їх накопичення та передачі системі [1].

На підставі цього підходу модель функціонування банківських інституцій у Польщі характеризується рисами континентальної моделі фінансової системи, у якій банки є активними учасниками як на кредитно-депозитному ринку, так і на ринку цінних паперів і похідних фінансових інструментів.

На рівні Європейського Союзу були спроби обмежити інвестиційну діяльність банків на ринку цінних паперів і деривативів, зокрема у 2012 році було представлено проект Барньє про структурну реформу банківської системи, який на загальноєвропейському рівні так і не було схвалено, а пропозиції про сепарацію інвестиційного трейдингу для великих банків було впроваджено тільки в національне законодавство декількох країн (Франція, Бельгія, Німеччина, Великобританія).

У польське правове поле такі обмеження не впроваджено, але в 2016 році змінено податкове законодавство щодо оподаткування активів банків. Базою оподаткування є перевищення суми вартості активів банку понад 4 млрд злотих (податок становить 0,0366% від податкової бази на місяць) [2]. Але в законі визначено перелік позицій, які зменшують базу оподаткування, зокрема інвестиції в державні цінні папери і ця правова норма могла б мати істотний вплив на модифікацію бізнес-моделей банків в аспекті структури їх активів у напрямі збільшення інвестицій у державні цінні папери. Проте частка цих фінансових інструментів в активах банків майже не змінилася (в 2016 році – 15,2% [3], 2022 році – 14,7% [4]).

Якщо розглядати бізнес-модель як «хто» є споживачами фірми, «що» фірма продає, «як» пропонує свої продукти і як «фірма» створює вартість [5, с. 812], то реальний вплив на модифікацію бізнес-моделей банків мають тренди врахування в корпоративному розвитку питань навколишнього середовища, соціальної відповідальності та корпоративного управління (ESG – environmental, social responsibility, corporate governance). На сучасному етапі Європейська Комісія вже реалізує стратегію The European Green Deal і ухвалено ряд правових актів, що збільшують вимоги до корпорацій, в тому числі і банків на виконання цієї стратегії.

Останніми роками банківські інституції Польщі розкривають у своїй річній звітності моделі створення вартості, а у відповідності до нової директиви CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) щодо корпоративної звітності зі сталого розвитку банківські інституції мають у звітності описувати бізнес-модель щодо: (1) стійкості бізнес-моделі організації до ризиків, пов'язаних з питаннями сталого розвитку; (2) можливостей, які відкриваються перед організацією щодо сталого розвитку; (3) планів організації, в тому числі впроваджувальних дій та пов'язаних з ними фінансових та інвестиційних планів для забезпечення того, щоб бізнес-модель та бізнес-стратегія організації враховували перехід до сталої економіки та обмеження глобального потепління до 1,5 °C (відповідно до Паризької угоди на основі Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, прийнятої 12 грудня 2015 року) і, де це можливо, вплив на організацію діяльності, пов'язаної з вугіллям, нафтою та газом; (4) інформації про те як бізнес-модель та бізнес-стратегія організації враховують інтереси зацікавлених сторін організації, а також вплив організації на питання, пов'язані зі сталим розвитком [6].

Наприклад, найбільший польський банк РКО ВР у своєму звіті з діяльності Правління за 2022 рік [7] зазначає, що згідно з стратегією на 2023-2025 клієнтам будуть запропоновані

продукти структурованого фінансування ESG, зелені іпотеки, готівкові кредити на цілі ESG, а також будуть емітовані зелені облігації. Банк також встановив ціль, що в його інституції понад 40% жінок працюватиме на керівних посадах і понад 30% жінок на посаді material risk taker.

Крім того, акції більшості комерційних банків Польщі (яких за станом на початок 2024 року було тільки 29) котируються на Варшавській фондовій біржі, а це накладає на банки додаткові вимоги адаптації бізнес-моделей щодо дотримання «Добрих практик акціонерних товариств, які котируються на Варшавській фондовій біржі» [8], зокрема банк повинен піклуватися про врахування в бізнес-моделях питань щодо ESG і так реалізувати бізнес-стратегії, щоб розподіляти прибуток шляхом виплати дивідендів, але враховуючи рекомендації Комісії з фінансового нагляду.

Крім того, банки активно модифікують бізнес-моделі, розвиваючи електронний банкінг, враховуючи розвиток інформаційних технологій та зростання конкуренції зі сторони інституцій фінтех-сектора. Банківські інституції активно розвивають цифрові канали надання банківських послуг, перш за все за допомогою мобільних застосунків. Наприклад, для другого найбільшого банку Польщі (за розміром активів) Пекао [9] основним каналом взаємодії з клієнтом є мобільний застосунок PeoPay і банк планує ще більшою мірою використовувати просунуту аналітику даних і сучасні інструменти підтримки продажів для персоналізації пропозиції для клієнтів. Стратегія банку передбачає подальшу цифровізацію та автоматизацію бізнес-процесів, а також популяризацію self-service в цифрових каналах. У банку Millennium частка цифрово активних роздрібних клієнтів в 2023 році становила 90% [10].

Враховуючи існуючі локальні, європейські та глобальні тенденції ключовими факторами, які впливатимуть на бізнес-моделі банків у Польщі, надалі будуть інформаційні технології та ESG.

Список використаних джерел:

1. Ayadi R. *Banking Business Models. Definition, Analytical Framework and Financial Stability Assessment*. 2019. Palgrave Macmillan.
2. Podatek od niektórych instytucji finansowych. URL: <https://www.podatki.gov.pl/pozostale-podatki/podatek-od-niektorych-instytucji-finansowych>
3. Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2017 r. URL: <https://nbp.pl/wp-content/uploads/2022/09/rozwoj2017.pdf>
4. Rozwój systemu finansowego w Polsce w 2022 r. URL: https://nbp.pl/wp-content/uploads/2024/02/RozwojSystemuFinansowegoPolsce_2022.pdf
5. Rajnak W., Puschmann T. The impact of blockchain on business models in banking. *Information Systems and E-Business Management*, 2021, No 19, 809–861.
6. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32022L2464>.
7. Sprawozdanie Zarządu z działalności Grupy Kapitałowej PKO Banku Polskiego S.A. za 2022 rok. URL: https://www.pkobp.pl/media_files/d12465a3-9c38-42a4-bb20-7ccafb6457e6.xhtml
8. Dobre praktyki spółek notowanych na GPW 2021. URL: https://www.gpw.pl/pub/GPW/pdf/DPSN_2021.pdf
9. Sprawozdanie z działalności Grupy Kapitałowej Banku Pekao S.A. za 2023 rok URL: https://www.pekao.com.pl/dam/jcr:b15834ef-01ec-4b1a-a7b8-bd2b25cb5929/SzDZ_Grupy_Banku_Pekao_2023.pdf
10. Sprawozdanie Zarządu z działalności Banku Millennium S.A. i Grupy Kapitałowej Banku Millennium S.A. za 2023 rok. URL: <https://www.bankmillennium.pl/o-banku/relacje-inwestorskie#raporty-i-prezentacje>

*Андрій Кустрин, здобувач наукового ступеня доктора філософії
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів
Науковий керівник: Вовчак О. Д., д.е.н., професор*

БАНКІВСЬКА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ

Банківську підтримку малого підприємництва (далі – БПМП) тлумачимо як продаж/надання банками професійно/спеціально сформованого комплексу взаємодоповнюючих організаційно-фінансових продуктів/послуг та реалізацію індивідуальних заходів, спрямованих на забезпечення/супроводження вирішення поточних господарських завдань економічних агентів малого підприємництва, націлених на зміцнення рівня їх фінансової стабільності, стимулювання інклюзивного розвитку та інноваційного росту в умовах невизначеності. Її сутність та види доцільно розглядати з позиції комплексного обслуговування/задоволення потреб підприємця, надаючи таким чином послуги як фінансової підтримки (кредитування, депозитне обслуговування, послуги гарантування), так і організаційного супроводження (розрахунково-касова, сервісна, технологічна, консультаційна). Також доцільним вважаємо зазначити, що окремі види БПМП можуть бути трансформованими до зони функціонального суміщення (рис. 1).

Водночас додатково варто зауважити, що зважаючи на притаманні малому підприємству властивості (інклюзивності, адаптивності, мобільності тощо), його розвиток є нерозривно пов'язаним з інноваційними характеристиками генерованих цілей, що потребують надання організаційно-фінансової підтримки та безпосередньої зацікавленості/захищеності з боку держави. У цьому контексті оцінювання рівня БПМП є логічною складовою процесу прийняття рішення відносно обрання альтернативних варіантів підтримки та доцільності державної підтримки.

Рис. 1. Зональний розподіл видів банківської діяльності в межах організаційно-фінансової підтримки економічних агентів малого підприємництва

Джерело: розробка автора

Вважаємо, що оцінка рівня БПМП для забезпечення її комплексності повинна передбачати проведення аналізу попиту та пропозиції банківської підтримки з врахуванням минулих та майбутніх станів та здійснюватися у п'ять етапів (рис. 2).

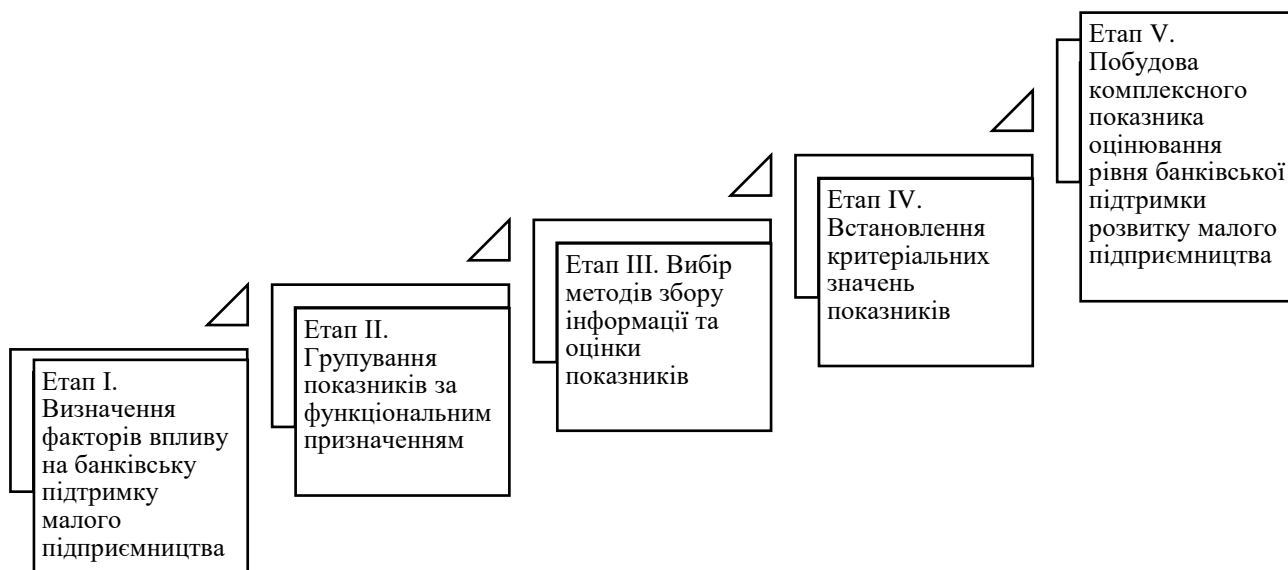

Рис. 2. Етапи розробки комплексного показника оцінювання рівня банківської підтримки розвитку малого підприємництва

Джерело: розроблено автором

Наголосимо, що рівень БПМП переважно оцінюється з позиції пропозиції фінансових та нефінансових ресурсів з боку банківських установ. Своєю чергою, аналіз попиту дозволяє описати обізнаність про такі продукти/послуги чи ставлення до них з боку суб'єктів малого підприємництва, а також дає уявлення щодо поінформованості про банківські продукти/послуги як важливий фактор попиту. Авторське групування показників оцінювання рівня БПМП подано у табл. 1.

Таблиця 1
Групування показників оцінювання рівня банківської підтримки розвитку малого підприємництва

Показники (I)	Якісні показники	Кількісні показники
1	2	3
Показники попиту (Id)	<ul style="list-style-type: none"> - наявність заощаджень в банку; - досвід користування банківськими послугами (позитивний або негативний); - доступність банківської підтримки; - частка суб'єктів малого підприємництва, які користуються банківською підтримкою; - частка осіб, які довіряють банкам 	<ul style="list-style-type: none"> - кількість суб'єктів малого підприємництва; - кількість найманих працівників суб'єктами малого підприємництва; - темпи приросту експорту продукції малого підприємництва; - кількість відкритих банківських рахунків суб'єктами малого підприємництва; - Індекс рівня фінансової грамотності населення
Показники пропозиції (Is)	<ul style="list-style-type: none"> - наявність бар'єрів для надання цифрових банківських послуг; - доступ банків до програм державної підтримки; - захист прав надавачів банківських послуг 	<ul style="list-style-type: none"> - частка банківських кредитів, наданих суб'єктам малого підприємництва у ВВП; - частка відхилених кредитних заявок; - частка непрацюючих кредитів, наданих суб'єктам малого підприємництва; - темпи приросту кількості банків, які надають підтримку суб'єктам малого підприємництва

1	2	3
Показники інфраструктури (Ii)	<ul style="list-style-type: none"> - наявність цифрових каналів підтримки; - частка суб'єктів малого підприємництва, залучена до взаємодії з мережею Дія.Бізнес 	<ul style="list-style-type: none"> - кількість відділень банків / 100000 осіб населення; - кількість POS-терміналів / 1 млн карток; - кількість створених регіональних офісів Дія.Бізнес

Джерело: розроблено автором

Тому, для розрахунку рівня БПМП необхідно враховувати повністю/частково не лише показники, які охоплюють найважливіші аспекти пропозиції продуктів/ послуг з боку банків, а й показники попиту з боку суб'єктів малого підприємництва.

*Наталія Пантелєєва, д.е.н., професор
Державний науково-дослідний інститут випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки*

СФЕРА ПІДПРИЄМНИЦТВА З ПОЗИЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ: СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ

Передумовою економічної стабільності є забезпечення ефективного функціонування підприємництва, де особлива увага повинна приділятися розвитку малого та середнього підприємництва (далі – МСП). Саме МСП генерує не менше 60% всієї доданої вартості у сфері національного господарства та близько 80% робочих місць у сфері підприємництва. Розглядаючи взаємозв'язок між економічною стабільністю та підприємництвом, доречно виокремлювати канали: монетарний, фінансовий, кадровий, інституційний, інфраструктурний та інноваційний (табл. 1).

Таблиця 1

Економічна характеристика взаємозв'язку між економічною стабільністю та підприємництвом

Назва каналу взаємозв'язку	Опис змісту
1	2
Фіскальний	Проявляється через динаміку наповнення державного бюджету податковими надходженнями, що слугує фундаментом для забезпечення бюджетної стабільності як важливої компоненти економічної стабільності. Це безпосередньо залежить від масштабів та ефективності діяльності суб'єктів підприємництва
Монетарний	Відображається у зміні оборотності грошових коштів в економіці, пришвидшуючи або уповільнюючи темп залежно від динаміки та ефективності функціонування суб'єктів підприємництва. Це впливає на потенціал економіки до зростання, що зумовлює рівень економічної безпеки
Фінансовий	Ділова активність суб'єктів підприємництва та її темпи суттєво залежать від фінансового забезпечення їх діяльності, беручи до уваги не лише його обсяги, але й широту різновидів фінансових інструментів, що застосовуються. Зазначені процеси впливають на фінансову стабільність, а отже, і економічну стабільність
Кадровий	Ефективність функціонування ринку праці – це одна з базових характеристик економічної стабільності, а сфера МСП забезпечує близько 80% робочих місць у сфері підприємництва. При цьому ФОПи, як найбільш проста форма малого бізнесу, забезпечує робочими місцями більше 25% зайнятих. Також важливим є професійний рівень людських ресурсів, у т. ч. рівень їх підприємницької культури та здібностей.

*IX Всеукраїнська науково-практична конференція
«Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин:
виклики глобалізації та регіональні аспекти»*

1	2
Інституційний	Законодавче поле формує фундаментальні передумови до економічної життєздатності сфери підприємництва, а також безпосередньо впливає на динаміку відкриття нових бізнесів та темпи їх розвитку, масштабування. Інституційний канал також впливає на ефективність функціонування фіскального, монетарний, фінансовий, кадровий та інноваційний канали.
Інноваційний	Конкурентоспроможність суб'єктів підприємництва насамперед забезпечується у площині інновацій, що набуває особливої актуальності в умовах поступової інтеграції у ширший європейський економічний простір. Одним з важливих критеріїв розвитку підприємництва є його здатність стимулювати зростання інноваційного потенціалу економіки країни, що своєю чергою, є змістовою компонентою економічної стабільності.
Інфраструктурний	Задля ефективного функціонування кожного із зазначених каналів важливою є побудова системи інституцій з чітким розподілом їх функціоналу, діяльність яких слугувала б комплексним забезпечення налагодження ефективної та безперебійної підтримки сфери підприємництва, у тому числі задля утримання на належному рівні економічної стабільності.

Джерело: власна розробка автора

Формування концептуальних рамок розвитку МСП розпочалося у 2012 році з прийняття ЗУ «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Наступним кроком стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році. Все це зумовило прийняття Стратегії розвитку МСП в Україні на період до 2020 року (далі – Стратегія МСП – 2020). З позиції інституціонального сприяння розвитку суб'єктам МСП, то протягом 2017-2020 років створено Раду з міжнародної торгівлі, ДУ «Офіс з розвитку підприємництва та експорту» та ПрАТ «Експортно-кредитне агентство». Також започатковано навчальні програми такі як Експортна академія та SheExports задля сприяння збільшенню експорту, насамперед, до країн ЄС. Зауважимо, що Стратегія МСП - 2020 приймалася в умовах глибокої фінансово-економічної кризи, фінансовий сектор України проходив кардинальні трансформаційні процеси – «очищення банківського сектору», переструктурування інституту регулювання та нагляду. Це зумовлювало фінансовий «голод» для суб'єктів МСП. Переломним моментом став 2020 рік, коли відбулася трансформація Німецько-Українського фонду у Фонд розвитку підприємництва, як уповноваженого агента держави у сфері мікрокредитування.

Основним джерелом фінансової підтримки потреб МСП стали кошти державного бюджету, а найбільш затребуваною стала програма «Доступні кредити 5-7-9%». Після введення воєнного стану в Україні ця програма стала єдиним діючим інструментом на ринку банківського кредитування, а також вагомим чинником збереження стабільності банківського сектору та підтримки всіх сегментів вітчизняного бізнесу через фінансовий канал. Ураховуючи, що вітчизняний ринок капіталу переважно представлений державними облігаціями і вони ж формують лівову частку активів банків – тому доцільно говорити, що у воєнний час держава реально проявила себе як системотвірний фактор фінансової стабільності банківського сектору. Водночас, масштаб зазначеної державної програми перевищив можливості держави, що зумовило виникнення значного боргу перед банками з виплати компенсаційної винагороди, а саме 5,8 млрд грн станом на 01.06.2024.

Згідно з оцінками НБУ немає підстав стверджувати, що ця державна програма сприяє вищій операційній ефективності компаній, які користувалися кредитами за пільговими відсотковими ставками. Водночас, стосовно банків України, що їх ризик прибутковості не змінився завдяки високим процентним доходам, незначним відрахуванням у резерви та високій операційній ефективності [1, с. 4]. Тобто доречно говорити про підміну об'єкта функціонування інституту державної підтримки підприємництва, а тому слушною є позицію Ради з фінансової стабільності про необхідність перегляду критеріїв відбору суб'єктів підприємництва у рамках дії державних програм кредитної підтримки та зробити виключний

акцент на суб'єктах, які функціонують у пріоритетних галузях економіки. Це знайшло своє відображення у Стратегії МСП – 2024, яка робить змістові акценти на відновленні, сталому розвитку та цифровій трансформації МСП [2]. При цьому наразі всі програми фінансової підтримки бізнесу заплановані за рахунок коштів міжнародної технічної допомоги.

У рамках Стратегії МСП – 2024 поміж іншого заплановано створення інституційних передумов для популяризації краудфандингу в бізнес-середовищі шляхом розробки та прийняття спеціалізованого законодавчого документу, тобто розвитку внутрішнього ринку фінансових ресурсів у доповнення до фінансового сектору.

Подальші дослідження будуть стосуватися розробки механізмів підтримки суб'єктів МСП в умовах об'єктивно обмежених держаних коштів та необхідності відновлення економіки.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність. 2024. 19 червня. 16 с. URL : <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>.
2. Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року. Міністерство економіки України : розпорядження КМУ від 30.08.2024 №821-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text>.

*Наталія Рекис, магістрантка 2 курсу
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський
Науковий керівник: Кушнір О. К., к.е.н, доцент*

РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАДАВАЧІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Розвиток фінансового сектору, підприємництва та конкурентного середовища в Україні призводять до перебудови всіх складових фінансового ринку, зокрема ринку фінансових послуг. Причому нового значення набуває діяльність фінансових посередників, передусім небанківських фінансових інститутів, які задовольняють потреби економічних суб'єктів через надання широкого спектру вузькоспеціалізованих фінансових послуг. Це зумовлює зростання конкурентного потенціалу окремих небанківських фінансових посередників, що охоплюють максимальну кількість споживачів на різних рівнях економічної діяльності, а їх інтереси мають бути спрямовані на задоволення потреб споживачів різного масштабу – від великих господарських структур до пересічного громадянина та забезпечення для них рівних можливостей доступу до фінансових послуг. Значну роль у забезпеченні доступних фінансових послуг громадянам та невеликим підприємницьким структурам мають відігравати фінансові установи кооперативних форм господарювання. Саме вони є єдиними фінансовими посередниками на фінансовому ринку України, які діють на засадах самоуправління, взаємодопомоги, взаємного кредитування, відкритості, а деякі з них без мети отримання прибутку (наприклад, кредитні спілки) [1, с. 33].

Ринок небанківських фінансових послуг регулює Національний банк України. До учасників ринку небанківських фінансових послуг належать: страховики, кредитні спілки, фінансові компанії, ломбарди. Регулювання ринку таких послуг здійснюється з метою дотримання учасниками ринку фінансових послуг вимог законодавства, забезпечення рівного доступу до фінансових послуг, захисту прав та інтересів клієнтів, контролю за прозорістю та відкритістю ринку. Національний банк розробляє та впроваджує нові регуляції, зважаючи на кращі міжнародні стандарти та практики, при цьому керується принципами, визначеними

Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [2].

З метою розширення та поглиблення нагляду за небанківськими надавачами фінансових послуг Національний банк України оновив свою організаційну структуру. Так, задля підвищення інституційної спроможності регулятора було реорганізовано Департамент нагляду за ринком небанківських фінансових послуг та створено на його основі Департамент нагляду за небанківськими надавачами фінансових послуг. Новостворений департамент матиме розширені повноваження та межі відповідальності. Зокрема, здійснення безвиїзного нагляду за:

1) надавачами фінансових та супровідних послуг (крім колекторських компаній, бюро кредитних історій, юридичних осіб, яким видано ліцензію на здійснення операцій з готівкою, надавачів послуг, що є допоміжними до платіжних послуг) та їх відокремленими підрозділами;

2) небанківськими фінансовими групами (крім небанківських фінансових груп, відповідальними особами яких визначено небанківських надавачів платіжних послуг), учасниками таких небанківських фінансових груп, а також особами, які у встановленому Законом України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», спеціальними законами порядку надають послуги з аутсорсингу надавачам небанківських фінансових послуг.

Національний банк також продовжує зміцнювати правову, регуляторну та наглядову базу для небанківських фінансових установ та фінансових ринків. Впровадження нової структури покликане посилити диференціацію другої лінії внутрішніх контролів в межах департаменту, сформувати центри компетенцій, які будуть незалежно ідентифікувати специфічні ризики конкретних ринків, підсилювати роботу наглядових команд, сприяти переходу до ризик-орієнтованого підходу завдяки поглибленню експертизи.

Продовження переходу до ризик-орієнтованого нагляду також забезпечить підвищення ефективності НБУ, та вдосконалюватиме професійну спроможність нагляду, що включатиме розробку необхідних професійних профілів та багаторічну програму навчання для нових працівників [3].

В останні роки Україна здійснює реформування в сфері регулювання небанківських фінансових послуг, зокрема створюється більш чітка нормативно-правова база для фінансових установ, що працюють в сфері цифрових фінансів, страхування, мікrokредитування та інших напрямків. Одним з важливих кроків стало посилення відповідальності за порушення в сфері фінансових послуг. Таке регулювання створює більш стабільну та прозору фінансову систему, що дозволяє захистити інтереси споживачів і покращити довіру до небанківських фінансових установ.

Список використаних джерел:

1. Буга Г.С. Забезпечення безпеки у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні: адміністративно-правові засади : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 404 с.
2. Національний банк України. URL : <https://bank.gov.ua/ua/supervision/regulation-nonbank-fs-market> (дата звернення: 20.11.2024).
3. Асоціація Страховий Бізнес. URL : <https://insurancebiz.org/news/dfp/detail.php?ID=11308> (дата звернення: 21.11.2024).

*Мирослава Хуторна, д.е.н., професор
Олена Гончаренко, к.е.н., доцент*

*Державний науково-дослідний інститут випробувань і сертифікації
озброєння та військової техніки*

ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Новий етап в обґрунтуванні механізмів та важелів впливу на забезпечення безперервного та ефективного функціонування ринку кредитування потреб суб'єктів МСП наступив у 2024 році. Це проявилось у схваленні Радою з фінансової стабільності (далі –РФС) Стратегії з розвитку кредитування, яка має два фокуси уваги:

1) розробка заходів з активізації банківського кредитування суб'єктів підприємництва. При цьому РФС наголошує на необхідності фокусування державних програм на кредитній підтримці пріоритетних галузей економіки та підприємств, що працюють на територіях стійкості. Стосовно пріоритетних галузей, то вперше акцентовано увагу на необхідності кредитної підтримки підприємств оборонно-промислового комплексу. Останнє зафіксовано у такій стратегічній цілі як «кредитування перемоги», маючи на увазі підтримку фінансової стійкості оборонних підприємств, їх здатності до інвестування в сучасні технології та розвиток виробничих потужностей;

2) розвиток законодавчої бази для стимулювання кредитування. Основний акцент робиться на необхідності скоротити частку інструментів державної політики та посилити вагомість ринкового кредитування фінансовими установами. Вважаємо цю пропозицію слушною оскільки наразі державна програма підтримки вітчизняного підприємництва почала субсидіювати не лише суб'єктів підприємництва реального сектору, але і банки-учасники, що зумовлює стримування цінової конкуренції та зниження кредитних ставок банками.

Також у рамках трансформаційних змін функціонування інституту кредитної підтримки суб'єктів МСП прийнято Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року (далі – Стратегія МСП – 2024), основні акценти якої подані у табл. 1.

Таблиця 1

Змістовий каркас проекту Стратегії МСП – 2024

Змістові блоки	Зміст наповнення
1	2
Розробники	Міністерство економіки, Міністерство цифрової трансформації, Офіс з розвитку підприємництва та експорту
Мета	вдосконаленні державної політики у сфері розвитку та підтримки МСП шляхом створення умов для сталого розвитку та цифрової трансформації, полегшення доступу до фінансування, підтримки зростання суб'єктів МСП на внутрішніх та зовнішніх ринках
Пріоритетні напрями діяльності Уряду в аспекті розвитку МСП	посилити механізми фінансової підтримки; посилити цифрову трансформацію; збільшити індивідуальну підтримку для бізнесу, що постраждав від війни; покращити регуляторне середовище; сприяти розвитку навичок та навчанню; підтримувати експорт та інтернаціоналізацію; заохочувати інновації та дослідження й розробки; сприяти підприємництву та стартапам; сприяти доступу до глобальної допомоги та інвестицій; посилювати стійкість ланцюгів постачання; сприяти розвитку сталих та зелених практик; посилити тренінги з антикризового управління та стійкості підтримувати постійний діалог із сектором МСП; планувати післявоєнну відбудову

*IX Всеукраїнська науково-практична конференція
«Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин:
виклики глобалізації та регіональні аспекти»*

1	2
Стратегічні цілі, їх завдання та орієнтовні обсяги фінансування	1. Відновлення, легкість ведення бізнесу та доступ до ринків 1.1. Доступ до капіталу та фінансове поживлення (4 693 млн дол США) ^M 1.2. Регуляторна гнучкість (виключно внутрішні ресурси, передбачені державним бюджетом) 1.3. Просування інновацій (316 млн дол США) ^B 2. Цифрова трансформація та підприємницька екосистема 2.1. Цифрова грамотність та інфраструктура (185 млн дол США) ^M 2.2. Сталі практики та зелений перехід (700 млн дол США) ^B 2.3. Підтримка та культура підприємництва (265 млн дол США) ^M 3. Доступ до ресурсів, інтеграція та конкурентоспроможність 3.1. Перерозподіл ресурсів та утримання/реінтеграція людського капіталу (4 080 млн дол. США) ^M 3.2. Інтеграція до ЄС (виключно внутрішні ресурси, передбачені державним бюджетом) 3.3. Транскордонне співробітництво та конкурентне позиціонування (80 млн дол. США) ^M
Обсяг загального фінансування заходів Стратегії	10 314 млн доларів США, з них: внутрішні фінансові ресурси – 1 016 млн дол США

Примітка: ()^M – позначка міжнародної фінансової допомоги; ()^B – позначка фінансування за рахунок внутрішніх джерел

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Здійснений аналіз стратегій розвитку МСП дозволив зробити такі висновки:

1) наразі жодна стратегія розвитку МСП, яка розроблялася профільними міністерствами України, не мала належного рівня деталізації та чіткого формулювання необхідних заходів. Так, операційний план реалізації стратегії розвитку МСП на період 2024-2027 років більшою мірою містить загальний опис заходів. Особливо ураховуючи, що стратегія розробляється лише на три роки, то на момент свого затвердження вона повинна містити чітко конкретизовані заходи. Інакше існує високий ризик її переважної декларативності;

2) необхідно посилити детермінованість заходів у розрізі малого (мікро) та середнього бізнесів, ураховуючи їх суттєві відмінності;

3) недостатньо висвітленим залишилися умови воєнного стану, в яких приймається ця стратегія. Так, в операційному плані реалізації цієї стратегії воєнний стан згадується лише один раз;

4) успішність реалізації цієї стратегії безпосередньо залежить від надання країнами-партнерами фінансової допомоги;

5) недостатньо уваги приділено проблемі відтоку/мобілізації трудових ресурсів;

6) у Стратегії МСП – 2024 важливо зафіксувати обов'язковість збереження поточної спрощеної системи оподаткування. Також, з огляду на девальвацію гривні у рамках стратегічної цілі №1 передбачити підвищення порогу переходу суб'єктів підприємництва на ПДВ. Також важливо передбачити спрощення умов регламентації ведення бізнесу;

7) важливо посилити роль місцевих органів самоврядування у сприянні крафтовому, сімейному бізнесам.

Список використаних джерел:

1. Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року. Міністерство економіки України : розпорядження КМУ від 30.08.2024 №821-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text>(дата звернення 11.11.2024).

Марина Шуба, к.е.н., доцент
Марія Філатова, студентка 4 курсу
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

Банківське кредитування відіграє важливу роль у розвитку малого та середнього бізнесу (МСБ), який є важливою частиною економіки будь-якої країни. В Україні МСБ забезпечує робочі місця та сприяє інноваціям, створюючи тим самим конкурентне середовище та підвищуючи стійкість економіки. Однак, підприємства цього сектора стикаються з багатьма проблемами в отриманні банківських кредитів, що стримує їхній розвиток.

Хоча банки визнають важливість МСБ для економіки, кількість і обсяги виданих кредитів у цьому секторі залишаються обмеженими. Однією з найбільших перешкод для кредитування МСБ є високі процентні ставки, які зумовлені ризиками нестабільної економічної ситуації та інфляційними очікуваннями. Крім того, банки встановлюють жорсткі умови забезпечення кредитів, вимагаючи високий рівень застави, що є недоступним для багатьох малих підприємств, особливо в умовах нестабільності [3].

Іншим бар'єром є недостатність фінансових ресурсів на ринку, зокрема внаслідок зростання неплатоспроможності малих підприємств. Багато банків стикаються з проблемою відсутності достатнього забезпечення для покриття ризиків, пов'язаних із кредитуванням МСБ, через що пріоритет надається більш стабільним великим компаніям. Крім того, банки часто надають перевагу кредитуванню тих бізнесів, які вже мають історію співпраці з банківською установою, що залишає нові підприємства без можливостей отримати кредити для розвитку.

На фоні війни в Україні, значно зросли як ризики для банків, так і невизначеність щодо повернення позик. Це змушує банки обережніше підходити до оцінки потенційних клієнтів і більш ретельно аналізувати кредитні заявки. Особливо складно отримати фінансування бізнесам, розташованим у регіонах, які знаходяться близько до зони бойових дій.

Державні програми, такі як «Доступні кредити 5-7-9%», спрямовані на підтримку кредитування МСБ, мають значний потенціал. Так, станом на липень 2024 р. за даною програмою підприємці отримали понад 13 тис. кредитів на 50 млрд грн. Однак ефективність державних програм часто обмежується через складну процедуру отримання коштів і недостатню гнучкість. Також не всі банківські установи зацікавлені у високоризикових сегментах, навіть за умови державних гарантій [2].

Для вирішення вищезазначених проблем важливо здійснювати інтегрований підхід, що включає як розвиток фінансової інфраструктури, так і підвищення фінансової грамотності серед підприємців.

Однією з найбільших можливостей для розвитку кредитування МСБ є впровадження цифрових технологій та автоматизації процесів у банках. Онлайн-платформи дозволяють значно скоротити час обробки заявок і спростити процес отримання позики. Розвиток фінтех-стартапів, які пропонують швидкі кредити з мінімальними вимогами, сприяє збільшенню конкуренції на ринку і зменшенню процентних ставок, що робить кредити доступнішими для МСБ [4].

Україна активно співпрацює з міжнародними фінансовими установами, такими як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Світовий банк, які пропонують програми фінансової підтримки для МСБ. Так, у вересні 2024 р. ЄБРР оголосив про нові гарантії банківському сектору України, розблокувавши 690 млн євро фінансування для критичних галузей промисловості під час війни [1].

Важливою умовою для підвищення рівня кредитування є покращення фінансової грамотності підприємців. Банки та державні органи все частіше пропонують програми навчання, які допомагають підприємцям краще розуміти фінансові продукти і структурувати свої бізнеси таким чином, щоб відповідати вимогам кредиторів.

Таким чином, банківське кредитування МСБ є важливим інструментом для підтримки підприємницької активності та загального економічного зростання в Україні. Однак доступ до фінансування для підприємств цього сектору залишається обмеженим через низку проблем: високі відсоткові ставки, складні процедури кредитування, недостатню обізнаність підприємців у фінансових питаннях, обмежені можливості надання застави тощо. Попри це, існують значні можливості для розширення доступу до кредитів для МСБ. Серед них – розвиток цифрових технологій, державні програми підтримки, покращення фінансової грамотності підприємців, а також залучення міжнародних фінансових інституцій. У результаті, для розв’язання існуючих проблем та ефективного використання потенціалу кредитування МСБ необхідно поєднувати зусилля держави, банківських установ та міжнародних партнерів, що дозволить забезпечити стійкий розвиток МСБ та сприятиме економічному зростанню України.

Список використаних джерел:

1. Європейський банк реконструкції та розвитку надасть гарантії українським банкам на 690 млн євро нових кредитів. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/evropejskyj-bank-rekonstrukcziyi-ta-rozvytku-nadast-garantiyi-ukrayinskym-bankam-na-690-mln-yevro-novyh-kredytiv/>.
2. За час дії воєнного стану в Україні видано 57 261 кредит на 227,3 млрд грн за програмою «Доступні кредити 5-7-9%». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-za-chas-dii-voiennoho-stanu-v-ukraini-vydano-57-261-kredyt-na-2273-mlrd-hrn-za-prohramoiu-dostupni-kredyty-5-7-9>.
3. Партин Г. О., Омелян Х. А. Кредитування діяльності малих і середніх підприємств в Україні: сучасні особливості та шляхи розвитку. *Ефективна економіка*. 2022. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10009>.
4. Hall I. Ukraine fintech push aims to help SMEs with digital finance. 2021. URL: <https://www.globalgovernmentfintech.com/ukraine-fintech-push-aims-to-help-smes-with-digital-finance/>

СЕКЦІЯ 6

РОЛЬ ТА АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ТА МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

*Олександр Барзак, студент 2 курсу магістратури
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Пітюлич М. М., д.е.н., професор, член-кор. НАН України*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Митний контроль та митне оформлення товарів є важливими елементами зовнішньоекономічної діяльності, що забезпечують безпеку національної економіки, сприяють легалізації товарообігу та виконанню митних зобов'язань. В Україні ці процеси піддаються постійним змінам і вдосконаленням, особливо в умовах війни, економічної нестабільності та інтеграції країни до міжнародних торгових систем. Митний контроль охоплює перевірку законності переміщення товарів через митний кордон, а митне оформлення включає низку процедур, які дозволяють здійснити легальний імпорт та експорт товарів.

Митний контроль в Україні має на меті виконання кількох важливих завдань:

- Забезпечення національної безпеки – шляхом контролю за ввезенням товарів, які можуть становити загрозу (наприклад, контрабанда, нелегальні вантажі, предмети, що порушують екологічні або санітарні норми).
- Збір митних платежів – митний контроль сприяє забезпеченню надходжень до бюджету через правильне визначення митної вартості товарів.
- Запобігання порушенням митних правил – митники виявляють порушення, такі як підробка документів, намагання уникнути митних платежів, контрабанда тощо [1, с. 223].

Для досягнення цих цілей митні органи України використовують різноманітні інструменти, включаючи:

- перевірку документації, що супроводжує товари.
- фізичну перевірку товарів, яка здійснюється на митних постах.
- автоматизовані системи митного оформлення, такі як "Інтегрована митна інформаційна система".
- електронне декларування, яке зменшує людський фактор у процесі митного оформлення та прискорює обробку вантажів.

Митне оформлення товарів є важливою частиною митного контролю, і в Україні за останні роки суттєво змінилися підходи до цього процесу. Сучасне митне оформлення товарів включає кілька основних етапів:

- Подача митної декларації. З 2015 року в Україні було запроваджено електронне декларування, яке дозволяє подати декларацію через спеціалізовані онлайн-системи, такі як "Єдиний вікно".
- Оцінка митної вартості товару. Митна вартість товару має бути правильно визначена відповідно до міжнародних стандартів, таких як методи визначення вартості згідно з умовами Світової організації торгівлі.
- Класифікація товарів згідно з УКТЗЕД (Українська класифікація товарів зовнішньої економічної діяльності), що дозволяє визначити, під який тариф попадає конкретний товар.
- Розрахунок митних платежів — після визначення вартості товару митник розраховує митні збори, ПДВ, акцизи та інші відповідні платежі.
- Перевірка на відповідність міжнародним стандартам якості, екологічним, санітарним,

ветеринарним вимогам [2, с. 75].

Митне оформлення в Україні стало значно автоматизованішим, завдяки чому спрощено процес митного контролю та оформлення, зокрема для експортерів та імпортерів.

Війна в Україні суттєво змінила не тільки внутрішню політику, а й вимоги до митного контролю. Одним із основних завдань митних органів стало забезпечення безперервного руху вантажів, зокрема гуманітарної допомоги, а також мінімізація впливу війни на зовнішньоекономічну діяльність. Основні особливості митного контролю в умовах війни:

- Збільшення обсягів гуманітарних вантажів та необхідність швидкого їх митного оформлення без зайвих затримок.
- Складність перевезення через території, що перебувають під контролем ворога. Зокрема, митні пункти в зоні конфлікту можуть бути закриті або пошкоджені, що ускладнює логістику.
- Запровадження тимчасових спрощених процедур для товарів, пов'язаних з відновленням економіки, а також для тих вантажів, що мають гуманітарний характер.
- Посилення контролю за ввезенням військових товарів або таких, що можуть бути використані у військових цілях.

Ці особливості вимагають від митних органів швидкої адаптації та оптимізації процедур, а також від урядів країн-партнерів розробки спеціальних коридорів для перевезення гуманітарних вантажів [3, с. 57].

Митна система України потребує постійного удосконалення, і є кілька перспективних напрямків для покращення процесу митного контролю та митного оформлення:

- Подальша автоматизація процесів. Розвиток системи електронного декларування та впровадження нових технологій, таких як штучний інтелект для управління митними ризиками, дозволить зменшити час оформлення вантажів.
- Збільшення ефективності взаємодії митних органів з іншими державними структурами. Це допоможе знизити адміністративні бар'єри для бізнесу та покращити контроль за транскордонними потоками товарів.
- Забезпечення безперебійної роботи митних пунктів в умовах військових дій та забезпечення належного рівня безпеки для митних працівників і вантажів.
- Розвиток системи управління митними ризиками, що дозволить більш точно відбирати товари для поглибленого контролю, а інші товари пропускати через митницю без затримок [4, с. 69].

Митний контроль та митне оформлення товарів є основними елементами забезпечення економічної безпеки та стабільності держави, а також важливим інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності. В умовах війни митні органи України зіткнулися з новими викликами, але завдяки розвитку електронних технологій, оптимізації процедур та зростанню міжнародної співпраці вдалося значно спростити митні процеси. Однак для досягнення максимальної ефективності необхідно продовжувати впроваджувати інновації та удосконалювати митну інфраструктуру.

Список використаних джерел:

1. Дьяченко О.В, Вишинська Т.Л., Литвин С.М. Митний контроль як один із засобів виявлення правопорушень у сфері митного регулювання. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 2. Том 1. С. 218-227.
2. Федотов О.П. Організація митного контролю: навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання) / О.П. Федотов. 2020. 144 с.
3. Авраменко Н. Л., Дорошенко Т. М., Матвеев М. Е. Проблеми митного контролю в контексті європейської інтеграції України. *Економіка та держава*. 2022. № 1. С. 55-60.
4. Корнійчук Н.І. Проблеми та напрями вдосконалення митного контролю і митного аудиту. *Економіка та митно-правові відносини*. 2019. Вип. 9-10. С. 64-70.

Віталій Брич, студент 2 курсу магістратури
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: *Пітюлич М. М.*, д.е.н., професор, член-кор. НАН України

МИТНІ ПЛАТЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТИМУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ ТА ОБМЕЖЕННЯ ІМПОРТУ

Митні платежі є важливим інструментом економічної політики держави, що використовується для регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Вони включають в себе різноманітні податки, збори та інші фінансові зобов'язання, які сплачуються при переміщенні товарів через митний кордон країни. Митні платежі можуть бути як механізмами стимулювання експорту, так і засобами обмеження імпорту. Роль митних платежів у цьому контексті визначається стратегічними цілями держави щодо економічного розвитку, балансу платіжного балансу та захисту внутрішнього ринку.

Митні платежі можуть стати важливим інструментом стимулювання експорту, якщо держава надає певні пільги або компенсує частину витрат експортерам. Існують кілька основних механізмів, через які митні платежі можуть підтримувати експорт:

- Відшкодування ПДВ для експортерів. Багато країн, зокрема Україна, використовують систему повернення податку на додану вартість (ПДВ) експортерам. Це дозволяє знижувати витрати на експорт товарів і зробити продукцію більш конкурентоспроможною на зовнішньому ринку.
- Програми митних пільг і знижок. Держава може впроваджувати програми, які передбачають зниження митних зборів або навіть їх відміну для певних товарів, що експортуються, або для підприємств, що займаються високотехнологічним виробництвом. Це стимулює виробників збільшувати експортний потенціал.
- Зона вільної торгівлі. У рамках угод про зону вільної торгівлі (ЗВТ) країна може знижувати митні збори для експортерів, що сприяє збільшенню товарообігу. Знижки на митні платежі можуть надаватися на продукцію, що експортується до країн-партнерів за умовами ЗВТ [1, с. 119].

Митні пільги для експортерів дозволяють знизити витрати на виробництво та транспортування товарів, що в свою чергу збільшує прибутковість українських виробників на міжнародних ринках.

З іншого боку, митні платежі є потужним інструментом для обмеження імпорту товарів, що може бути частиною стратегії захисту національного виробника та підтримки стабільності на внутрішньому ринку. Митні збори і тарифи на імпорт можуть виконувати кілька функцій:

- Захист національної промисловості. Встановлення високих митних тарифів на імпортовані товари дозволяє обмежити конкуренцію з дешевшою імпортною продукцією, захищаючи вітчизняних виробників. Це може сприяти зростанню внутрішнього виробництва, створенню нових робочих місць і підвищенню економічної безпеки країни.
- Регулювання торгівлі. Високі митні тарифи на певні види товарів, такі як алкоголь, нафта або технічні пристрої, можуть застосовуватися для зменшення їх споживання на внутрішньому ринку, особливо якщо ці товари є шкідливими для навколишнього середовища.
- Захист від демпінгу. Митні платежі можуть бути використані для боротьби з демпінговими практиками, коли іноземні виробники продають товари на ринку за цінами нижчими від їх вартості виробництва. Антидемпінгові митні тарифи можуть бути застосовані для вирівнювання конкурентних умов.

• В умовах торгових війн країни можуть використовувати митні платежі як засіб відповіді на обмеження імпорту з їхнього боку. Це може включати запровадження додаткових мит на імпортні товари з країни, що встановила тарифи на продукцію цієї держави [2, с. 143].

Митні платежі не є єдиним інструментом зовнішньоекономічної політики. Вони

взаємодіють з іншими заходами, такими як валютна політика, квотування, ліцензування та експортні субсидії. Наприклад, країни можуть одночасно застосовувати митні тарифи і квоти для обмеження імпорту певних товарів, а також вводити субсидії на експорт, щоб стимулювати виробників. Система митних зборів повинна бути скоординована з іншими політичними та економічними інструментами, щоб уникнути негативних ефектів, таких як інфляція, недостатня конкуренція або порушення міжнародних торгових угод [3].

З розвитком глобалізації та інтеграції країн у міжнародні торгові організації (наприклад, Світову організацію торгівлі – СОТ), митні платежі повинні відповідати міжнародним стандартам та правилам. У рамках СОТ країни зобов'язані дотримуватись певних лімітів митних тарифів, а також забезпечувати відсутність дискримінаційних митних процедур. Водночас держави мають право вводити спеціальні митні тарифи, якщо це необхідно для захисту національних інтересів або у разі порушень з боку торгових партнерів.

У майбутньому митні платежі можуть стати більш гнучкими і адаптованими до змін у глобальній економіці. Впровадження новітніх технологій, таких як блокчейн та електронні митні декларації, дозволить зробити митний процес більш прозорим та швидким. Крім того, нові підходи до використання митних зборів можуть включати більш диференційований підхід до кожного товару або категорії товарів, що дозволить більш ефективно регулювати зовнішньоекономічну діяльність та сприяти сталому економічному розвитку [3, с. 32].

Митні платежі є важливим інструментом, який використовується для стимулювання експорту та обмеження імпорту, і відіграють важливу роль у зовнішньоекономічній політиці держави. Вони дозволяють регулювати економічні потоки, захищати національну економіку від шкідливого імпорту та сприяти розвитку національних виробників. Однак для досягнення оптимального ефекту необхідно застосовувати митні платежі в комплексі з іншими економічними заходами, з урахуванням вимог міжнародних торгових угод.

Список використаних джерел:

1. Батанова Л.О. Поняття, сутність та особливості адміністрування митних платежів. *Lex Portus*. 2016. №2. С. 114-123.
2. Жорін Ф.Л. Правові основи митної справи в Україні (конспект курсу лекцій з програмних тем): Навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2017. 248 с.
3. Петруня Ю.С. Адміністрування митних платежів: стан і перспективи. *Вісник Академії митної служби України*. Сер.: Економіка. 2012. №1. С. 32-37.

*Наталія Внукова, д.е.н., професор
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків*

ОЦІНКА ЗМІН СТАНУ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Тема оцінки поточного стану експортно-імпоротної діяльності під час воєнного стану та визначення тенденцій її зміни є актуальною і потребує постійного моніторингу і аналітичного опрацювання. Дослідники регіональної економіки відзначають, що саме обмеженість можливостей держави, як фінансових, так і фізичних впливає на процедури регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану [7].

За даними експертів та науковців, незважаючи на воєнний стан, зовнішня торгівля є стратегічно важливою для розвитку країни. За звітом НБУ про фінансову діяльність 2023 року відзначено, що достатній обсяг міжнародних резервів, керована ситуація на валютному ринку, стійке зниження інфляції та інші сприятливі макроекономічні тенденції свідчили про

формування належних передумов для поступової валютної лібералізації, яка була, зокрема, спрямована на лібералізацію торгових операцій [6]. Між тим 2023 року суттєво переважав імпорту товарів, згідно зі статистикою, коефіцієнт покриття експортом імпорту 2023 року становив 0,57 (2022 року – 0,8). Отже, стоїть завдання для пошуку резервів і механізмів для нарощування експорту [4]. За підсумками 10 місяців 2024 року сальдо експортно-імпортних обсягів залишається від’ємним, але є тенденція до зростання експорту.

Жовтень 2024 року відзначився найвищими обсягами експорту та імпорту з початку року. Експорт товарів у жовтні різко зріс до 3,89 млрд дол. США [5]. До 2,42 млрд дол. підвищився експорт агропродукції, що відзначає зростання до попереднього місяця 32,2 %. У структурі експорту агропродукції відновився експорт кукурудзи та сої, зростав експорт олії, але зменшився експорт пшениці та ріпаку, експорт іншої агро та харчової продукції зріс [5].

У період довоєнного стану 2021 року в цілому експортно-імпортні операції були збалансовані, але, починаючи з червня 2022 року експорт почав відхилятися у від’ємний бік щодо імпорту, маючи незначне зближення у кінці 2022 року. Такий тренд негативно впливає на стан господарської діяльності, отже, потребує додаткових заходів для стимулювання експортних спроможностей суб’єктів господарювання України, зокрема, підприємств державного сектора. Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 226 країн світу [3]. Можна виділити пріоритетні держави під час воєнного стану щодо експортно-імпортних операцій – це Польща і Німеччина, а також, суттєвий імпорту до України з Китаю, що може бути предметом окремого дослідження [1].

Як можна відзначити, серед лідерів експорту превалює промисловий експорт, що надає перспективу його збільшення. Аналіз темпів зміни експорту-імпорту товарів у 2023-2024 роках показав, що від’ємні темпи збільшення експорту 2023 року призупинені, і 2024 року почався процес темпового нарощування експорту, що є позитивним, хоча сам рівень темпів протягом року є змінним. Відносно темпів зміни імпорту є суттєва відмінність 2024 відносно 2023 року, темпи зростання імпорту загальмувались.

Як приклад, загальний товарообіг у Харківській митниці за 10 місяців 2024 року склав 534,8 млн дол., що на 67,9 млн дол. більше, ніж за аналогічний період минулого року (січень – жовтень 2023 року – 466,9 млн дол.). Частка експорту в загальному товарообігу у січні – жовтні 2024 склала 289,7 млн дол., тоді як імпорту становив 245,1 млн дол. [2], отже, коефіцієнт покриття експортом імпорту складає 1,182, що суттєво відрізняється від загального по країні, і свідчить про високий потенціал Харківського регіону у забезпеченні експорту.

Для удосконалення підходів до забезпечення формування системи показників оцінки ефективності експортно-імпортної діяльності підприємств пропонується врахувати основні принципи порівнянності, тотожності, своєчасності та цілеспрямованості, виконувати вимоги до складу показників, які мають бути адекватними, багатовимірними, не бути обмеженими, оцінювати ефективність та рівень доходності експортно-імпортної діяльності.

Складність регулювання експортно-імпортної діяльності в умовах воєнного стану пов’язана із необхідністю обов’язкового збереження конкурентоспроможності держави на світовому ринку, а також максимізації доходів бюджету за умов обмежених можливостей для розвитку бізнесу і функціонування національної економіки. Під час воєнного стану відзначено поки що від’ємне сальдо експортно-імпортних операцій в Україні.

Структура експорту змінюється, вона не є збалансованою, велика питома вага аграрного сектора є чутливою до ризиків у зовнішній торгівлі, отже, мають розроблятися напрями стимулювання промислового експорту, зокрема, через глибинну переробку агропродукції.

Список використаних джерел

1. За 10 місяців 2024 року товарообіг України склав \$92 млрд. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-10-misiatsiv-2024-roku-tovaroobig-ukrayini-sklav-92-mlrd-1851>.

2. За 10 місяців товарообіг через Харківську митницю сягнув за півмільярда доларів. URL: <https://chronicles.pro/ua/money/za-10-misyatsiv-tovaroobig-cherez-kharkivsku-mitnitsyu-syagnuv-za-pivmilyarda-dolariv>.
3. Зовнішня торгівля України товарами за січень-серпень 2024 року (експрес-випуск) 15 жовтня 2024 Держстат. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-sichen-serpen-2024-roku-ekspres-vypusk>.
4. Місячний Економічний Моніторинг України №228, січень 2024 року. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 10 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2024/MEMU/MEMU_Jan2024_228.pdf.
5. Місячний Економічний Моніторинг України №238, листопад 2024 року Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 9 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2024/MEMU/MEMU_Nov2024_238.pdf.
6. Річний звіт НБУ 2023. Фінансова фортеця України. 162 с. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2023.pdf.
7. Скрипник, С. Процевят О., Воронова О. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство* 38 (2022). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47>.

*Владислав Данчо, студент 2 курсу магістратури
Ольга Чакій, к.е.н., доцент
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород*

ВПЛИВ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Нетарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) є одним з основних інструментів, що використовується державами для управління зовнішньоекономічними відносинами, не змінюючи митні ставки. Воно включає в себе різноманітні обмеження та регламентації, як-от квоти, ліцензування, антидемпінгові заходи, екологічні стандарти, вимоги до сертифікації та інші механізми, що забезпечують захист національних економік і впливають на міжнародну торгівлю. У цьому контексті важливо зрозуміти, як ці заходи впливають на соціально-економічний розвиток країни, зокрема на розвиток промисловості, зайнятість населення та інноваційний потенціал [2].

Нетарифне регулювання охоплює всі методи обмеження або регулювання зовнішньої торгівлі, які не пов'язані з прямим встановленням митних ставок або тарифів. Серед основних типів нетарифного регулювання виділяють:

- Квоти – обмеження на кількість товарів, які можуть бути імпортовані або експортовані в межах певного періоду часу.
- Ліцензування – система, що вимагає дозволу від держави для здійснення торгівлі певними товарами, наприклад, в разі імпорту або експорту стратегічних товарів або продукції, що може завдати шкоди довкіллю.
- Антидемпінгові заходи – заходи проти продажу імпортованих товарів за цінами нижчими, ніж їхні ціни на внутрішньому ринку, що може призвести до завдання шкоди національним виробникам.
- Стандарти та сертифікація – вимоги до якості товарів, безпеки та екологічних стандартів, які є обов'язковими для імпорту або експорту товарів.
- Обмеження щодо інвестицій – заходи, спрямовані на регулювання іноземних

інвестицій, які можуть бути обмежені через національну безпеку або економічні інтереси.

Ці заходи мають прямий вплив на зовнішньоекономічні операції, змінюючи умови доступу до іноземних ринків і визначаючи напрямки розвитку економіки [2].

Нетарифне регулювання, зокрема через інструменти, спрямовані на захист внутрішнього ринку, безпосередньо впливає на економічний розвиток країни. Основні напрями впливу включають:

- Захист національних виробників. Нетарифні бар'єри, такі як ліцензування або антидемпінгові заходи, можуть обмежити ввезення дешевших іноземних товарів, таким чином створюючи конкурентні переваги для національних виробників. Це дає можливість розвивати власну промисловість, стимулюючи виробництво, збільшення зайнятості та інвестиції в інновації. Однак, занадто жорсткі обмеження можуть призвести до відсутності конкуренції та зниження якості продукції.

- Створення робочих місць. Підвищення обсягів виробництва завдяки захисту національних виробників може призвести до зростання попиту на працю в окремих секторах економіки, що створює нові робочі місця. Особливо важливою є роль нетарифного регулювання у створенні робочих місць в таких секторах, як аграрний, промисловий та технологічний.

- Екологічні стандарти та вплив на інновації. Нетарифне регулювання, яке включає вимоги до екологічних стандартів, може стати стимулом для розвитку «зелених» технологій і інновацій. Впровадження таких норм на міжнародному рівні змушує підприємства інвестувати в нові технології, що, в свою чергу, підвищує конкурентоспроможність країни на світовому ринку.

- Адаптація до міжнародних вимог. В умовах глобалізації країни, зокрема України, повинні відповідати міжнародним стандартам, щоб мати змогу успішно інтегруватися в глобальні ринки. Це означає, що ефективно нетарифне регулювання повинно не лише захищати національну економіку, а й сприяти адаптації до міжнародних економічних та торгових вимог [3].

В Україні нетарифне регулювання активно використовується з моменту інтеграції в глобальні економічні процеси. Одним з основних напрямків було введення таких заходів, як ліцензування товарів стратегічного значення, екологічні стандарти для імпортованих товарів і антидемпінгові розслідування. У той же час, такі заходи допомагають контролювати зовнішню торгівлю, захищати внутрішні ринки від неконкурентоспроможних товарів і стимулювати внутрішнє виробництво.

Система ліцензування дозволяє Україні мати контроль над експортом та імпортом певних товарів, у тому числі тих, що можуть бути використані для військових цілей або мають стратегічне значення для національної економіки. Водночас екологічні стандарти та сертифікація дозволяють забезпечити екологічну безпеку і покращити якість продукції.

Для досягнення більшого економічного ефекту від нетарифного регулювання необхідно:

- Збалансувати національні інтереси і міжнародні зобов'язання. Україна має активно використовувати інструменти нетарифного регулювання, щоб захищати національний ринок, однак важливо забезпечити відповідність цих заходів міжнародним стандартам, зокрема вимогам Світової організації торгівлі (СОТ).

- Покращити співпрацю з міжнародними організаціями. Для створення ефективної системи нетарифного регулювання необхідно посилити співпрацю з міжнародними торговими організаціями та країнами-партнерами, що дозволить краще адаптувати українську економіку до глобальних умов.

- Розвиток інфраструктури та підтримка інновацій. Для досягнення стійкого економічного розвитку країна повинна створювати умови для розвитку інноваційних технологій, що дозволить продукції відповідати міжнародним стандартам і конкурувати на світовому ринку [4].

Нетарифне регулювання є важливим інструментом зовнішньоекономічної політики, що має значний вплив на соціально-економічний розвиток країни. Воно не тільки допомагає захищати внутрішній ринок, стимулює розвиток національних виробників і створення робочих місць, але й сприяє впровадженню інновацій та екологічних стандартів. Водночас, для ефективного використання нетарифного регулювання важливо знаходити баланс між захистом національних інтересів і вимогами глобальної економіки.

Список використаних джерел:

1. Гуд А. Нетарифне регулювання як складова митної безпеки держави / А. М. Гуд // Митна справа. 2014. № 5. С. 16-18.
2. Дугінець Г. В. Особливості нетарифного регулювання в глобальній торговельній системі [Текст] / Г. В. Дугінець // Вісник Донецького університету. Серія В: Економіка і право. № 1. 2015. С. 93-100.
3. Дем'янюк О. Актуальні проблеми нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / О. Дем'янюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2013. Випуск 4. С.94-102.
4. Олефір А. О. Проблеми та перспективи нетарифного регулювання міжнародної торгівлі / Олефір А. О. // Економіст. Березень, 2012. №3. С.77-81.

*Аміна Думнич, студентка 2 курсу магістратури
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Чакій О. І., к.е.н., доцент*

МИТНА ВАРТІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Митна вартість є ключовим інструментом митного регулювання, який впливає на розмір митних зборів і податків, що сплачуються при ввезенні товарів на митну територію країни. Вона визначається як вартість товару на момент його перетину митного кордону і є основою для нарахування митних платежів, включаючи мито, податок на додану вартість (ПДВ) та акцизи. В умовах глобалізації зовнішньоекономічної діяльності митна вартість є важливим інструментом, що дозволяє державам здійснювати контроль за товарообігом, забезпечувати національну безпеку, а також регулювати економічні процеси через механізми тарифного і нетарифного регулювання [1].

Митна вартість являє собою суму, яка використовується для визначення митних податків і зборів, а також на основі якої розраховуються митні платежі при імпорті товарів. Згідно з міжнародними стандартами, митна вартість визначається на основі принципів ГАТТ (Загальна угода з тарифів і торгівлі) і визначає вартість товару на момент перетину митного кордону. Основним методом визначення митної вартості є метод transaction value (метод вартості угоди), який передбачає, що митна вартість товару визначається на основі ціни, яку покупець фактично заплатив або зобов'язаний заплатити продавцеві за товар [3].

В Україні митна вартість товарів визначається відповідно до Митного кодексу України, а також інших нормативно-правових актів, що регулюють порядок оцінки товарів при їх переміщенні через митний кордон [1].

Митна вартість є важливим інструментом у регулюванні зовнішньоекономічної діяльності країни, оскільки вона визначає рівень митних надходжень до бюджету, що впливає на економічну стабільність країни. Справедлива та точна оцінка митної вартості допомагає уникнути таких проблем, як митне ухилення, де під час імпорту товарів завищуються витрати або занижується вартість товару, щоб зменшити митні платежі.

Митна вартість також є важливим елементом для забезпечення конкуренції на внутрішньому ринку, оскільки надмірне або недостатнє оподаткування імпортованих товарів може створювати нерівні умови для вітчизняних виробників і іноземних постачальників. Тому митна вартість є важливим інструментом державного регулювання зовнішньої торгівлі та захисту національного виробника.

Згідно з міжнародними нормами, існує кілька методів визначення митної вартості, серед яких найбільш розповсюдженими є:

- Метод вартості угоди (transaction value method): основний метод, при якому митна вартість товару визначається на основі ціни угоди.
- Метод послідовного оцінювання: використовується, коли неможливо застосувати метод вартості угоди. Для визначення митної вартості використовуються додаткові дані про товари, їх аналоги, трансакції з подібними товарами.
- Метод обчислення на основі відновленої вартості: застосовується, коли інші методи неможливі, і вартість товару визначається через витрати на виготовлення або виробництво товару.

Кожен з цих методів має свої переваги та обмеження в залежності від специфіки товарів, що переміщуються через митний кордон.

В Україні митне регулювання суворо регламентується Митним кодексом, і митна вартість є основою для розрахунку митних платежів. Важливими елементами митного регулювання є:

- Система електронного декларування товарів, яка дозволяє автоматизувати процес визначення митної вартості та митного контролю.
- Методики визначення митної вартості, які постійно адаптуються до міжнародних стандартів, зокрема до вимог СОТ та ЄС.
- Контроль за правильністю визначення митної вартості здійснюється через систему моніторингу та перевірок митних органів. Зокрема, кожен імпортер зобов'язаний подавати митну декларацію, в якій відображається точна митна вартість товару [2].

Проте в Україні існують проблеми з нецільовим застосуванням методів визначення митної вартості, що призводить до неправомірного заниження вартості товарів при імпорті, що, в свою чергу, позначається на доходах державного бюджету та створює нерівні умови для національних виробників.

Правильне визначення митної вартості має важливе значення для економічної стабільності та конкурентоспроможності національної економіки:

- Для держави митна вартість є основою для збору митних платежів, що є важливим джерелом поповнення державного бюджету.
- Для підприємств митна вартість визначає витрати на імпорт товарів, що, у свою чергу, впливає на ціну кінцевого продукту на ринку.
- Для економіки в цілому правильне визначення митної вартості сприяє розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, підтримці чесної конкуренції на внутрішньому ринку та створенню сприятливих умов для іноземних інвестицій.

Митна вартість є важливим інструментом регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що забезпечує правильний розрахунок митних платежів і допомагає державам підтримувати економічну стабільність і захищати національних виробників. В Україні система митної вартості постійно вдосконалюється, однак, незважаючи на численні досягнення в цій сфері, є ще багато питань щодо точності оцінки митної вартості та боротьби з її заниженням.

Для покращення цієї ситуації важливо продовжити цифровізацію митних процесів, вдосконалювати методи контролю та взаємодії між митними органами, а також забезпечити належний моніторинг за визначенням митної вартості товарів.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
2. Світова митна організація (WCO). Стандарти митної вартості. URL: www.wco.org.
3. Європейська митна служба (EU Customs). "Митна вартість і принципи її визначення в ЄС". URL: www.ec.europa.eu.

*Дмитро Ковальчин, студент 2 курсу магістратури
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Пітюлич М. М., д.е.н., професор, член-кор. НАН України*

МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

В умовах війни митне регулювання відіграє важливу роль у забезпеченні економічної стабільності, підтримці національної безпеки та захисті економічних інтересів країни. У цьому контексті митна система повинна бути гнучкою та адаптивною, здатною оперативно реагувати на зміни в зовнішньоекономічній ситуації, забезпечувати безперервний товарообіг, а також сприяти відновленню та розвитку економіки. Важливою складовою цього процесу є удосконалення митної політики та процедур, що дозволяють ефективно впоратися з новими викликами [3, с. 71]. Митне регулювання в умовах війни не лише виконує функцію збору митних платежів, але й забезпечує національну безпеку, підтримує основні напрямки зовнішньоекономічної діяльності та сприяє стабільності фінансової системи [1]. Важливими завданнями митних органів під час воєнного стану є:

- Контроль за переміщенням стратегічних товарів, таких як військова техніка, обладнання подвійного призначення, а також гуманітарні вантажі.
- Запобігання контрабанді та незаконному переміщенню товарів, що може стати серйозною загрозою для національної економіки та безпеки.
- Підтримка економічної стабільності через сприяння митному оформленню гуманітарних вантажів та допомоги [5, с. 111].

У цей період митна служба України повинна діяти у відповідності з особливостями воєнного часу, оптимізуючи свої процеси з урахуванням змін на фронті та зростаючих потреб у міжнародній підтримці.

З початком війни митна система України стикнулася з низкою проблем, які потребують оперативного вирішення. Серед основних проблем митного регулювання в умовах війни можна відзначити:

- Збільшення обсягу гуманітарної допомоги та потребу у швидкому митному оформленні таких вантажів, що створює додаткове навантаження на митні органи.
- Зниження обсягів зовнішньої торгівлі через блокування торгових шляхів, а також обмеження на імпорт певних товарів у зв'язку з міжнародними санкціями.
- Ризик контрабанди, зокрема, під час переміщення товарів через тимчасово окуповані території та в умовах значної потреби у військових матеріалах [2].

Зважаючи на ці проблеми, Митна служба України вживає заходів для покращення ситуації. Так, введення електронного декларування, автоматизація митних процедур, а також забезпечення взаємодії з міжнародними митними органами дозволяють значно спростити митні процеси навіть у воєнний час.

Зміни в митному регулюванні під час війни стикаються з рядом викликів:

- Безпека митників і митних пунктів. В умовах військових дій зростає небезпека для персоналу митних органів, а також для митних пунктів пропуску, які можуть опинитися в зонах бойових дій.

- Фінансова нестабільність. Оскільки війна значно впливає на економіку країни, зокрема на зовнішньоторговельні операції, митна служба повинна шукати баланс між забезпеченням надходжень до бюджету та підтримкою економічної активності.

Проте є й можливості для удосконалення митного регулювання:

- Використання новітніх технологій для автоматизації митних процедур та зменшення людського фактору.
- Залучення міжнародної допомоги для модернізації митної інфраструктури та розвитку нових регулювань в умовах воєнного стану.

Митне регулювання є важливою складовою економічної та національної безпеки України, особливо в умовах війни. Адаптація митної системи до нових умов потребує значних зусиль, зокрема в частині цифровізації, покращення процедур для гуманітарної допомоги та зміцнення співпраці з міжнародними органами. Надалі потрібно зосередити увагу на вдосконаленні митних процедур, зниженні митних бар'єрів для важливих товарів і впровадженні нових методів боротьби з контрабандою та незаконним ввезенням [4, с. 167].

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
2. Міністерство фінансів України. "Поглиблена реформа митного регулювання". URL: www.mof.gov.ua
3. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник / К. Ю. Величко, В. О. Козуб, Л. Л. Носач, Л. О. Чернишова, О. І. Печенка. Харків, 2017. 221 с.
4. Мужев О. О. Імплементация современных заходов митной политики в Украине. Научный вестник Ужгородского национального университета. 2018. Вип. 18. С. 165-169.
5. Ситник Н. С., Дубик В. Я., Голинський Ю. О. Сучасна митна політика в умовах поглиблення інтеграційних процесів. Збірник тез доповідей та матеріалів учасників круглого столу студентського Науково-практичного гуртка митної справи кафедри державних та місцевих фінансів. 27 березня 2018 р. Львів : ФУФБ, 2018. 112 с.

Олексій Марченко, студент 6 курсу

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ

Науковий керівник: Гнедкова О. Г., к.пед.н., доцент

ПЕРЕКЛАД ТЕРМІНІВ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ДОГОВОРАХ З ОГЛЯДУ НА КОНВЕНЦІЇ ПРО УСУНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА КРАЇНАМИ ЄС

Предметом роботи є проблема встановлення відповідності між україномовним та англomовним варіантами зовнішньоекономічних приватних комерційних договорів у питанні використання термінів податкового законодавства з огляду на конвенції про усунення подвійного оподаткування між Україною та країнами ЄС. Об'єктом роботи є еквіваленти, аналоги та випадки описового перекладу податкових термінів та усталених виразів у зовнішньоекономічних договорах між резидентами України та країн ЄС.

Актуальність роботи обумовлена євроінтеграцією України, а також посиленням міжнародного податкового контролю протягом останніх років, що відображено у змінах в українській законодавчій базі [1, 3]. Загальновідомою в Україні та світі є ситуація, коли підприємства та самозайняті особи використовують прогалини у міжнародному податковому законодавстві для зменшення податкового навантаження або навіть для уникнення оподаткування. На протидію цьому, уряди більшості країн світу почали впроваджувати

спільний підхід до оподаткування, який унеможливив би уникнення оподаткування [4]. Ця діяльність створює нові усталені вирази у питаннях оподаткування, як наприклад термін "трансферне ціноутворення" [3], а також потребує пошуку способів зрозумілого та однозначного перекладу цієї нової термінології.

У роботі було використано порівняльний аналіз основних термінів податкового законодавства України та директив ЄС, типових міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування, а також наявних у відкритому доступі міжнародних договорів між Україною та країнами ЄС [2]. Серед іншого показано, що зміст термінів "самозайнята особа" та "приватне підприємство" в українському законодавстві принципово різний, але ці терміни часто сприймаються або функціонують як тотожні у країнах Європейського Союзу. Таким чином, еквівалентних відповідників для перекладу цих термінів немає, а тому потрібно встановити варіантні відповідники та мати можливість зрозуміти, в якому випадку англomовний текст має на увазі фізичну особу-підприємця, а в якому – юридичну особу, яка зареєстрована як приватне підприємство.

У підсумку, очевидно, що при розробці законодавства, а також укладенні міжнародних державних та зовнішньоекономічних приватних договорів бажаним є використання еквівалентів, яскравим прикладом чого є термін "трансферне ціноутворення". З іншого боку, є випадки, коли це неможливо зробити, бо вживані терміни вже мають певні усталені значення, які відрізняються між країнами, а тому слід розробити та впровадити аналоги у перекладі таких термінів.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" : прийнятий Верховною Радою України 16 квітня 1991 р. № 959-ХІІ : текст із змінами станом на 15 листопада 2024 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>. – Назва з екрану.
2. Міжнародні договори України про уникнення подвійного оподаткування [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. – Режим доступу : https://mof.gov.ua/uk/international_agreements_of_ukraine_on_avoidance_double_taxation-543. – Назва з екрану.
3. Податковий кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 2 грудня 2010 р. № 2755-VI : текст із змінами станом на 1 жовтня 2024 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. – Назва з екрану.
4. Arnold B. J. International tax primer / B. J. Arnold. – Alphen aan den Rijn : Kluwer Law International B.V. 2019. 264 p.

*Ярослав Ребриш, студент 2 курсу магістратури
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Чакій О. І., к.е.н., доцент*

ВИДИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ ПРИ ПЕРЕМІЩЕННІ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ КОРДОН

Митна система відіграє вирішальну роль у забезпеченні економічної стабільності та розвитку держави. Одним із її ключових компонентів є митні платежі – обов'язкові збори, які стягуються митними органами під час переміщення товарів через кордон.

Мито – основний вид митних платежів, який встановлюється на товари при їх імпорті та експорті. Мита можуть бути адвалорними (обчислюються як відсоток від митної вартості товару), специфічними (фіксовані ставки на одиницю товару) або комбінованими (поєднання

обох підходів) Мета мита полягає в захисті національного виробника, обмеженні надмірного імпорту та стимулюванні експорту.

Акцизний податок стягується з певних груп товарів, як-от алкоголь, тютюн або паливо, при їх переміщенні через митний кордон. Основна функція акцизу – регуляторна, оскільки він використовується для обмеження споживання шкідливих продуктів та наповнення бюджету.

ПДВ (податок на додану вартість) при імпорті нараховується на товари, що ввозяться до країни, і є одним із основних джерел доходів бюджету. ПДВ спрямований на створення рівних умов для національних та імпортованих товарів на внутрішньому ринку [1, с. 30].

Митні збори за виконання митних формальностей – плата за послуги, які надаються митними органами, зокрема за оформлення товарів, проведення інспекцій чи видачу дозволів. Їх розмір визначається законодавчо і залежить від виду товарів, що переміщуються, та характеру митних процедур.

Спеціальні види мит – це інструменти митно-тарифного регулювання, які мають вузько спрямовану функцію та використовуються для вирішення специфічних економічних або політичних завдань. Розглянемо основні види спеціальних мит докладніше .

Антидемпінгове мито встановлюється для боротьби з демпінгом – ситуацією, коли імпортовані товари продаються за цінами, значно нижчими від їхньої справедливої ринкової вартості, інколи навіть нижче собівартості.

Компенсаційне мито застосовується для врівноваження умов конкуренції, коли товари, імпортовані в країну, виготовлялися з використанням субсидій або інших форм державної підтримки в країні експорту. Як і у випадку з антидемпінговим митом, запровадження компенсаційного мита потребує ретельного розслідування, яке має підтвердити факт субсидування та його негативний вплив на внутрішній ринок [2, с. 80].

Сезонне мито – це тимчасовий захід, що застосовується для захисту внутрішнього ринку від надмірного імпорту сезонних товарів, які можуть негативно впливати на національних виробників у певні періоди. Такі мита спрямовані на усунення несправедливих торговельних практик і захист національної економіки.[3, с. 30].

Існує кілька методів визначення митної вартості, що застосовуються залежно від наявності інформації про товар та специфіки зовнішньоекономічної угоди. Основним методом є метод за ціною угоди, який базується на фактичній ціні, зазначеній у контракті між імпортером та експортером, та підкріплюється документами, що підтверджують здійснення угоди (рахунками-фактурами, банківськими платіжними документами). Цей метод вважається найбільш об'єктивним і прозорим. Якщо дані про фактичну ціну відсутні або недостовірні, застосовується метод ідентичних товарів, при якому митна вартість визначається на основі вартості ідентичних товарів, що були імпортовані раніше, за умови, що вони відповідають один одному за характеристиками, походженням, якістю та іншими ознаками. У разі відсутності ідентичних товарів використовується метод подібних товарів, який враховує вартість товарів із подібними властивостями, функціональними характеристиками та споживчими якостями, з урахуванням ринку і країни походження. Якщо жоден із вище зазначених методів не може бути застосований, використовуються альтернативні способи визначення митної вартості. Зокрема, калькуляційний метод передбачає розрахунок вартості на основі витрат на виробництво, транспортування, страхування тощо, а метод резервної вартості базується на інформації, яка доступна митним органам, з урахуванням міжнародної практики [4, с. 30-35].

Одна з основних ролей митних платежів полягає у наповненні державного бюджету. У багатьох країнах, особливо тих, які є важливими учасниками міжнародної торгівлі, митні надходження становлять значну частину бюджетних доходів. Ці кошти спрямовуються на фінансування соціальних програм, інфраструктурних проєктів тощо [5, с. 19].

Митні платежі також відіграють важливу роль у міжнародній торгівлі. Вони є інструментом реалізації торговельних угод і зобов'язань у рамках міжнародних організацій,

таких як Світова організація торгівлі (СОТ). Наприклад, встановлення єдиних тарифів для країн-партнерів допомагає уникнути дискримінації в торгівлі та сприяє зміцненню міжнародних економічних відносин Крім того, митні платежі сприяють боротьбі з контрабандою та незаконним обігом товарів. Це особливо важливо для забезпечення національної безпеки та економічної стабільності.

Список використаних джерел:

1. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: підручник [Текст]/ О. П. Гребельник. Київ: Центр навчальної літератури, 2014. 696 с.
2. Крупка М.І., Грін О.В., Замасло О.Т. та ін. Митна справа: підручник / за ред. проф. Крупки М.І. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2017. 572 с.
3. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г., Терлецька В. О. Митна справа: підручник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2021. 240 с.
4. Крисоватий А.І., Герчаківський С.Д., Дем'янюк О.Б. та ін. Митна справа: підруч. / за ред. Крисоватого А.І. Тернопіль : ВПЦ «Екон. думка ТНЕУ», 2014. 540 с.
5. Митна справа: підруч. / [А.І. Крисоватий, С.Д. Герчаківський, О.Б. Дем'янюк та ін.]; за ред.. А.І. Крисоватого. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2014. 540 с.

СЕКЦІЯ 7
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОЦІНОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

*Чаба Вагнер, магістр 2 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Пітюлич М. М., д.е.н., професор, член-кор. НАН України*

**ОЦІНКА ВАРТОСТІ НЕРУХОМОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ:
АНАЛІЗ ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ ВИЗНАЧЕННЯ ЗБИТКІВ**

В Україні зростає потреба в оцінці збитків та їх компенсації через широкомасштабну війну, яка призвела до втрати чи пошкодження значної кількості житлових, комерційних і промислових об'єктів, інфраструктури та майна підприємств. Це викликало зупинку діяльності багатьох компаній, втрату нерухомості, клієнтської бази та майбутніх прибутків. Збитки мають бути належно відображені у бухгалтерській та податковій звітності, що вимагає професійної оцінки.

Крім того, зберігаються традиційні джерела збитків, такі як пожежі, затоплення, техногенні аварії, стихійні лиха та руйнування через несанкціоновані роботи. Кількість об'єктів, які зазнали збитків, помітно зросла останнім часом.

Оцінка збитків повинна виконуватися лише кваліфікованими фахівцями, адже непрофесійні висновки є суб'єктивними, юридично необґрунтованими та можуть призвести до помилок у прийнятті управлінських рішень.

В Україні спостерігається невизначеність і обмеженість у встановленні вимог до оцінки збитків та визначення компенсації згідно з національними нормативними актами. Питання методології оцінки вартості збитків часто залишаються без належної уваги, що створює простір для вільної інтерпретації стандартів.

Винятком є лише методика оцінки збитків у разі пошкодження колісних транспортних засобів, тоді як для інших випадків спеціалізовані методики відсутні. Це змушує оцінювачів самостійно створювати чи адаптувати методичну базу для кожної конкретної ситуації.

Наразі в галузі оцінки відсутні апробовані універсальні методики, придатні для різних випадків збитків. Як наслідок, висновки формуються здебільшого на основі творчих підходів, що перевищує можливості звичайних оцінювачів і може призводити до неоднозначних результатів.

Ця ситуація зумовлена історичною спрямованістю на регламентацію загальних вимог до оціночних процедур, а не на розробку методик для окремих об'єктів чи видів збитків. Оцінка збитків ніколи не була пріоритетним напрямом, поступаючись іншим видам оцінювальних робіт.

Загалом, результати оціночних робіт, які здійснюються оцінювачами, широко використовуються при укладенні угод купівлі-продажу, визначенні основи для оподаткування, встановленні вартості оренди майна, розрахунку вартості внесків у статутні фонди суб'єктів підприємницької діяльності, оцінці вартості нематеріальних активів та майнових прав і так далі.

Економічні вимірювання є ключовим елементом ціноутворення, необхідним для визначення вартості товарів і послуг та ефективного функціонування ринкових процедур. Балансування між попитом і пропозицією на ринку забезпечується постійним моніторингом індикаторів товарно-грошового обміну. Однак точне визначення цього балансу для конкретного об'єкта на певну дату можливе лише за умови професійного проведення оцінки.

Оцінка вартості збитків, раніше вважалася другорядною, сьогодні набуває стратегічного значення. Для забезпечення єдності економічних вимірювань у цій сфері необхідна стандартизація, яка базується на науково обґрунтованих принципах. Наразі в оцінювальних звітах часто ігноруються ключові аспекти методології, такі як достовірність показників вартості збитків та ступінь невизначеності результатів.

Відсутність затверджених методик змушує оцінювачів використовувати евристичні підходи, розробляти власні методики або адаптувати інструменти з інших сфер. Це ускладнює отримання порівняльних і обґрунтованих результатів.

Для подолання цих викликів необхідно створити уніфіковані, об'єктно-орієнтовані методики з чітко визначеною структурою та алгоритмом обробки даних. Важливо також запровадити об'єктивні, кількісно вимірювані критерії для оцінки невизначеності результатів, які будуть незалежними від суб'єктивних думок оцінювачів та рецензентів.

Відсутність схвалених методик для визначення кількісних показників результатів вартісної експертної оцінки вартості збитків вимагає використання творчих та евристичних підходів для розв'язання цього завдання. При складанні звіту та обґрунтуванні методики розрахунку результатів оцінки є доцільним враховувати положення методичних рекомендацій, де стверджується, що жодне експертне дослідження не повинно обмежуватися лише використанням окремих методик. Кожне експертне завдання містить елементи невизначеності і, отже, вимагає від експерта самостійного та творчого підходу. Таким чином, методика конкретного дослідження поєднує заздалегідь розроблені алгоритми та творчі підходи, створені самим експертом у процесі роботи. Наприклад, проблема розробки загальної методики кількісної оцінки ступеня невизначеності результатів економічних вимірювань, здійснюваних за допомогою методів вартісної оцінки вартості майна, залишається невирішеною. Наукова література та публікації вже надають достатньо матеріалів щодо вивчення підходів до встановлення кількісних показників якості результатів економічних вимірювань на основі ймовірнісного підходу та статистичного аналізу даних ринкової інформації [2; 3].

Визначення розміру завданих збитків раніше не мало великого значення, проте з початком воєнних дій і зростанням руйнувань нерухомості важливість цієї оцінки суттєво зросла. Багато власників пошкодженого майна потребують документального підтвердження вартості збитків, і очікується, що кількість таких випадків збільшиться найближчим часом.

Оцінка збитків є складною задачею, результат якої залежить від методів оцінювача та застосованих законодавчих і нормативних актів. Аналіз витрат на відтворення об'єкта може дати один результат, тоді як оцінка втраченої корисності майна (наприклад, непередбачених прибутків) призведе до іншого висновку. Крім того, важливо враховувати фізичний знос і інші чинники, що знижують вартість майна, оскільки вони також значно впливають на результат оцінки.

Важливим є спосіб врахування фактору зміни вартості грошей у часі [1], оскільки як витрати на створення та утримання майна у минулому, так і потенційні майбутні прибутки від його використання, при умові відсутності пошкоджень, повинні бути приведені до дати оцінки.

Крім того, слід враховувати, що використання оціночних звітів щодо вартості збитків часто пов'язано з необхідністю залучення оцінювача (а іноді й рецензента) до судових процесів. Зазвичай оцінка збитків проводиться для обґрунтування претензій пошкодженої сторони до винної особи. Судові розгляди майже завжди включають в себе перевірку звіту, з можливими звинуваченнями у низькій якості або непрофесійності оцінки, або, як мінімум, оскарження висновків через альтернативні оцінки з іншими результатами. Це вимагає від оцінювача великої уважності, точності та послідовності при складанні звіту, а іноді й додаткових зусиль для захисту своїх висновків.

Ці об'єктивні фактори спричиняють значну невизначеність при визначенні результатів

оцінки вартості збитків і створюють небажаність для оцінювачів брати на себе такі завдання. Проте, на сьогоднішній день, потреба у проведенні таких оцінок зростає, оскільки вимоги ринку будуть диктувати нові стандарти і формувати попит, який необхідно буде задовольняти.

У багатьох випадках висновки оцінювачів не можуть бути достатньо підкріплені науково-методичним обґрунтуванням, якщо орієнтуватися лише на Національні стандарти оцінки (НСО). Проте для забезпечення належної якості економічних вимірювань вибір методологічної та нормативної бази має бути ретельно обґрунтований. В цьому контексті використання міжнародних стандартів оцінки (МСО) та стандартів інших країн, де вимоги до оцінки вартості збитків уже детально розроблені, може бути корисним для вітчизняних оцінювачів. Якщо національна нормативна база не уточнює певні аспекти оцінки збитків або НСО занадто загальні, то застосування МСО та стандартів інших країн є виправданим. Хоча ці вимоги не є обов'язковими для українських оцінювачів, вони можуть стати корисним інструментом для аргументації вибору оціночних підходів і методів. Тому аналіз теоретичних засад, алгоритмів і методик визначення вартості збитків, що описані в МСО та міжнародних стандартах, є важливим і може доповнити національні стандарти оцінки.

Список використаних джерел:

1. Зайцев О. В. Порівняльний аналіз застосування моделей оцінки ефективності інвестицій в інноваційні проекти. (Ч. 1) // Вісн. Сум. держ. ун-ту. Сер. Економіка. – 2019. – № 1.
2. Маркус Я.І., Душинський Є.І., Булгакова С.А., Счастливцева І.О., Поздняков Ю.В., Нефьодов О.В., Скоробогатов Ю.Б., Чащин Ю.Г., Небрат Л.В. Визначення вартості активів, відмінних за метою оцінки та своїми властивостями. Під заг. ред. Маркуса Я.І. – Практика оцінки майна, №4, 2021. – 128 с.
3. Маркус, Я.І., Поздняков, Ю.В., Максимов, С.Й., Шалаєв, В.М., Булгакова, С.А., Зайцева, В.Г., Нефьодов, О.В., Маркус, В.В., Чащин, Ю.Г., Малишева, К.О. Контроль якості робіт з оцінки майна Під заг. ред. Маркуса Я.І. - Практика оцінки майна, №3, 2018. – 104 с.

***Владислав Винокуров**, студент 4 курсу
Харківський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», м. Харків
Науковий керівник: Янковська В. А., к.е.н., доцент*

ОЦІНОЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Війна в Україні викликала серйозні економічні та соціальні потрясіння, які суттєво вплинули на сферу оціночної діяльності. Завдання оцінювачів сьогодні значно ширші, ніж просто визначення ринкової вартості об'єктів. Вони включають оцінку збитків, розробку механізмів компенсацій, а також відновлення довіри до ринкових інститутів, що зазнали руйнування.

Проаналізувавши матеріали з теми дослідження на сьогодні можна виділити основні проблеми оціночної діяльності:

1. Знищення активів та ускладнений доступ до об'єктів. Загальна оцінка прямих збитків у Харківському регіоні станом на початок 2024 року – 30 224 млн. грн. У 2023 році на Харківщині було зруйновано понад 8 000 будівель, з яких лише 15% можливо оцінити стандартними методами через знищення інфраструктури [1].

2. Втрата документації та реєстрів. У регіонах, таких як Донеччина, відсутні актуальні кадастрові дані, що ускладнює визначення юридичного статусу майна.

3. Нестабільність ринкових умов. Зниження вартості нерухомості у великих містах, наприклад у Києві, досягло 30–50% у 2022–2023 роках, що створює складнощі для прогнозування ринкової вартості.

4. Недостатність кваліфікованих кадрів. Через мобілізацію та еміграцію кількість сертифікованих оцінювачів знизилася з 12 500 у 2021 році до 9 300 у 2023 році [4].

Але, не дивлячись на складну ситуацію в країні, продовження бойових дій, можна окреслити перспективи розвитку оціночної діяльності у повоєнний період, а саме:

1. Потрібно запровадження спеціалізованих програм оцінки збитків. Національний банк України планує створити методологію для оцінки збитків у банківській сфері, що стане базою для стандартів в інших галузях [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

2. Постійно використовувати міжнародний досвід. Досвід Хорватії та Боснії демонструє ефективність співпраці з міжнародними організаціями, такими як ООН та ЄБРР. Після війни в Боснії створення реєстру зруйнованого майна забезпечило швидкий початок оцінки збитків і реалізацію компенсацій. У Хорватії завдяки міжнародній співпраці були впроваджені ефективні методики оцінки. Ці приклади підтверджують, що адаптація міжнародного досвіду може прискорити відновлення України [2].

3. Здійснювати диджиталізацію процесів. Розробка платформ на основі великих даних і штучного інтелекту, наприклад, для аналізу супутникових знімків, як це робиться в рамках програм ЄС [3].

4. Сприяти розвитку законодавства. Прийняття нових законів для створення прозорих механізмів компенсацій сприятиме підвищенню довіри до галузі.

Дослідивши статистичну інформацію щодо оціночної діяльності за останні 4 роки (табл.1), можна зазначити, що протягом цих років спостерігалася тенденція до скорочення кількості оцінювачів та обсягів замовлення, що в основному спричинено війною.

Таблиця 1

Інформація щодо оціночної діяльності в Україні

Рік	Кількість оцінювачів	Обсяг замовлень, млрд. грн.	Середня вартість послуги, грн.
2020	14 000	20,1	1 800
2021	12 500	18,4	2 000
2022	-	-	-
2023	9 300	11,2	3 500
2024	13403	12,5	3 800
2025 (прогноз)	15 000	25,0	4 000

Джерело: складена автором за даними [4]

З таблиці видно, що після значного скорочення у 2023 році ринок починає відновлюватися. У 2025 році очікується зростання кількості оцінювачів та обсягу замовлень [4]. Станом на листопад 2024 року за даними Державного реєстру оцінювачів та суб'єктів оціночної діяльності Фонду державного майна України кількість оцінювачів складає 13 403 особи [5].

Оціночна діяльність є ключовою складовою економічного відновлення України, яка потребує впровадження міжнародних стандартів оцінки збитків, розвитку кадрового потенціалу через державні програми та співпрацю з університетами, активного використання цифрових технологій для автоматизації процесів і забезпечення прозорості та доступності оцінок через ефективне законодавче регулювання. Ефективний розвиток цієї сфери у воєнний та повоєнний періоди сприятиме відновленню економіки й справедливості.

Список використаних джерел:

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf.
2. Досвід відновлення Хорватії та Боснії після воєнних конфліктів 1990-х років // Аналітичний огляд Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). –

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ebrd.com>.
3. Програма Earth Observation ЄС // Європейська комісія. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.copernicus.eu/en>.
 4. Статистичні дані Всеукраїнської асоціації фахівців оцінки за 2020–2025 роки // Всеукраїнська асоціація фахівців оцінки – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.afo.com.ua/uk>.
 5. Фонд державного майна України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.spfu.gov.ua/ua/content/reestr-ocin.html>.

*Вікторія Гребінь, студентка 2 курсу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Мінкович В. Т., ст. викладач*

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОЦІНОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Оціночна діяльність є невід’ємною частиною економічного розвитку країни, оскільки забезпечує об’єктивне визначення вартості майна та майнових прав. Законодавче регулювання оціночної діяльності в Україні визначено Законом України "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні"[1]. Він встановлює основні положення, права та обов’язки оцінювачів, а також стандарти, які регламентують оціночну діяльність. Зокрема, в умовах воєнного та повоєнного часу важливо дотримуватися вимог цього закону для забезпечення правомірної оцінки зруйнованих або пошкоджених активів.

Оціночна діяльність під час воєнного та повоєнного періоду набула нової актуальності, особливо в контексті оцінки збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії РФ. Через колосальні обсяги шкоди та збитків, що виникли внаслідок руйнувань, постала необхідність у їх об’єктивному визначенні та обрахунку. У зв’язку з цим було прийнято декілька нормативно-правових актів, що регулюють процес оцінки збитків. Зокрема, Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні, внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 №326, та Порядок виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії, пов’язаних із пошкодженням будівель та споруд, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 №473.

Під час бойових дій знищується або пошкоджується значна кількість промислових об’єктів, житлової нерухомості, сільськогосподарських угідь та інших важливих активів, що ускладнює визначення справжньої вартості майна. Нестабільність ринку в умовах війни, коливання ринку нерухомості, зростання інфляції та зміни курсу валют також створюють труднощі у встановленні ринкової вартості активів. Крім того, через бойові дії обмежується доступ до територій, а документація може бути втрачена чи знищена, що ускладнює процес оцінки майна. Без об’єктивної інформації точність розрахунків стає низькою, що негативно позначається на результатах роботи. Війна спричинила відтік кадрів: багато професіоналів змушені залишати країну чи змінювати сферу діяльності, що створює дефіцит кваліфікованих кадрів. Ще однією проблемою є зміни у правовому регулюванні. Уряд під час війни приймає нові закони, що впливають на порядок проведення оцінки майна. Наприклад, можуть запроваджуватися спеціальні правила для об’єктів, що постраждали від воєнних дій, або ж обмеження для іноземного інвестування. Це потребує постійного оновлення знань і адаптації до змін. До того ж впливає і психологічний фактор. Війна створює високий рівень стресу серед фахівців, що може знижувати їхню об’єктивність і точність у роботі [3; 4].

Після завершення воєнних дій почнеться процес відбудови країни, що супроводжуватиметься низкою значних викликів. Масштабне відновлення та реструктуризація вимагатимуть значних інвестицій та нових підходів до оцінки майна, що підлягають відновленню чи модернізації. Крім того, відбудеться зміна власників активів, що раніше належали державі чи приватним особам, що потребуватиме перевірки власності й додатково навантажуватиме оціночну діяльність. Відсутність національного стандарту оцінки збитків ускладнить об'єктивне визначення вартості пошкоджених активів.

Незважаючи на численні труднощі, воєнний і повоєнний час можуть стати рушійною силою розвитку оціночної діяльності. Цифрові інструменти, такі як супутникові знімки та дрони, спрощують оцінку пошкоджених об'єктів, забезпечуючи точність даних навіть у важкодоступних зонах. Це зменшує необхідність фізичного доступу до небезпечних територій. Створення та впровадження єдиної методики визначення збитків від війни підвищить точність та прозорість оцінювальної діяльності. Також підкреслюється, що масова оцінка земель стане ключовим інструментом для ефективного управління земельними ресурсами та забезпечення справедливого оподаткування [2]. Після завершення конфлікту відбудова країни приверне увагу міжнародних організацій, які надаватимуть кошти та залучатимуть експертів для вдосконалення процесів оцінки, підвищуючи професійний рівень галузі. В умовах відновлення може бути дерегуляція або спрощення деяких процедур у сфері оцінки, що пришвидшить відбудову та зменшить адміністративні бар'єри. Розвиток навчальних програм для підготовки нових фахівців у співпраці з міжнародними організаціями також сприятиме відновленню кадрового потенціалу.

Таким чином, оціночна діяльність у воєнний та повоєнний період стикається з численними викликами, однак ці обставини також відкривають нові перспективи для розвитку.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність» в Україні. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF3GN01A> (дата звернення: 01.11.2024).
2. Майбутнє оціночної діяльності в Україні: всеукраїнський семінар на факультеті землевпорядкування. URL: <https://nubip.edu.ua/node/152366> (дата звернення 04.11.2024).
3. Оцінка впливу війни на українську економіку. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 4.11.2024).
4. Оцінка пошкодженого майна підприємства під час війни. Оцінка збитків для бізнесу. URL: <https://www.business-assist.com.ua/raschet-ushcherbov/ocinka-zbytktiv-pidpryemstva-vid-vijny> (дата звернення: 01.11.2024).

***Вікторія Михайлуца**, студентка 6 курсу
ДВНЗ «Національний економічний університет, м. Київ
Науковий керівник: Богославець О. Г., д.е.н., доцент*

ОЦІНКА ПРИРОДНОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ НА ПРИКЛАДІ НПП «ДНІСТРОВСЬКИЙ КАНЬЙОН»

Національний природний парк "Дністровський каньйон" є унікальним природним та історико-культурним об'єктом, який має значний потенціал для розвитку туризму. У період воєнних та повоєнних трансформацій він може стати важливим інструментом відновлення економіки регіону, зміцнення соціальної стабільності та збереження культурної ідентичності.

Каньйон славиться своєю природною красою, біорізноманіттям і значною історичною спадщиною. Його територія включає унікальні геологічні утворення, місця, що належать до трипільської культури, а також історичні фортеці та релігійні об'єкти. Ці ресурси створюють основу для розвитку екологічного, активного, культурного та пізнавального туризму.

Природна спадщина Дністровського каньйону є одним із найважливіших ресурсів для стратегічного розвитку:

1. Біорізноманіття: каньйон є домом для понад 40 видів рідкісних рослин та 30 видів тварин, занесених до Червоної книги України, це створює основу для екотуризму та дослідницьких програм.

2. Історико-культурний потенціал: на території розташовані археологічні пам'ятки трипільської культури, середньовічні фортеці та сакральні споруди, які можуть бути включені до тематичних маршрутів.

3. Інфраструктура: наявність позначених туристичних маршрутів, зон для кемпінгу та екостежок сприяє залученню туристів.

Особливе значення має оцінка ресурсного потенціалу та розробка програм, які відповідають потребам туристів і умовам сучасних викликів.

Розвиток туризму на базі природної та історичної спадщини може мати значний економічний ефект, особливо у воєнний та повоєнний період. Основні джерела доходів і можливі обсяги фінансування представлені у таблиці.

Джерело доходу	Середня вартість, грн	Кількість туристів на місяць	Загальний дохід, тис. грн/міс
Продаж квитків	100	5000	500
Сувенірна продукція	150	2000	300
Екскурсійні послуги	300	1000	300
Проживання (кемпінги)	500	400	200
Харчування	200	1000	200
Разом			1500

Такі показники свідчать про перспективи фінансової самодостатності проекту та можливість залучення додаткових інвестицій.

Виклики та шляхи їх подолання

1. Недостатнє фінансування: залучення міжнародних грантів і програм розвитку, таких як Horizon Europe.

2. Низька кваліфікація місцевих кадрів: проведення тренінгів для гідів, екскурсководів і менеджерів з туризму.

3. Інфраструктурні недоліки: розширення туристичних маршрутів, створення нових кемпінгів і зон відпочинку.

Воєнний період створив суттєві виклики для туристичної галузі України, особливо для природно-заповідних територій. Обмеження пересування, загроза збройних конфліктів, руйнування інфраструктури та зменшення попиту на внутрішній туризм стали основними факторами, які вплинули на функціонування Національного природного парку "Дністровський каньйон".

Під час воєнного стану відбулося тимчасове зниження туристичних потоків через такі фактори:

- Зміщення пріоритетів населення: люди зосереджуються на базових потребах та безпеці.

- Логістичні труднощі: зруйновані дороги та відсутність стабільного транспортного сполучення.

- Пошкодження інфраструктури: воєнні дії в деяких регіонах призвели до втрат у

туристичному секторі, зокрема в частині екологічного туризму.

Попри це, під час воєнного періоду почала формуватися нова тенденція – військовий туризм. Дністровський каньйон може стати місцем для організації маршрутів, що висвітлюють історію військових конфліктів і важливість збереження природи в умовах війни.

Повоєнний період відкриває нові можливості для використання природної та історичної спадщини як основи для відновлення регіонів і залучення інвестицій. Основними напрямками стратегічного розвитку можуть бути:

1. Інфраструктурна модернізація:
 - Відновлення та розширення туристичних маршрутів.
 - Будівництво екологічно чистих зон відпочинку, таких як кемпінги та екостежки.
 - Інтеграція сучасних технологій: GPS-маршрути, мобільні додатки та QR-коди для ознайомлення з історією та природою регіону.
2. Залучення міжнародних інвестицій:
 - Участь у грантових програмах ЄС та інших міжнародних організацій для фінансування проектів екотуризму.
 - Співпраця з міжнародними фондами, такими як WWF чи UNEP.
3. Популяризація екотуризму:
 - Організація міжнародних фестивалів, ярмарків і конференцій, які сприяють розвитку культурного та природного туризму.
 - Розробка нових продуктів, наприклад, еко-таборів для молоді чи навчальних програм для туристів.

Дністровський каньйон є ідеальним прикладом того, як природно-історична спадщина може стати важливим ресурсом для відновлення регіону. Його територія, яка охоплює унікальні геологічні утворення та культурно-історичні пам'ятки, може приваблювати тисячі туристів з усього світу.

Показники	До війни (2021)	В умовах війни (2023)	Прогноз на повоєнний період (2025)
Загальна кількість туристів	50 000	10 000	70 000
Доходи від екотуризму (млн грн)	15	3	25
Кількість працюючих у туристичній сфері	150	50	200

Унікальні природні ресурси Дністровського каньйону та його історична цінність є стратегічними інструментами для розвитку туризму в регіоні. Залучення інвестицій та створення нових робочих місць здатні значно підвищити економічну активність регіону. Попри труднощі воєнного часу, парк може використовувати кризові умови для розробки нових туристичних продуктів, які відповідають потребам сучасності. Інтеграція сучасних технологій, активна міжнародна співпраця та популяризація екотуризму можуть зробити Дністровський каньйон взірцем сталого розвитку. Таким чином, оцінка природної та історичної спадщини НПП "Дністровський каньйон" є не лише інструментом збереження культурного та природного багатства, але й ключовим чинником економічного відновлення та сталого розвитку в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук М. В. Оцінка природної спадщини та екологічний туризм в Україні // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2018. – № 35. – С. 112-118.
2. Петренко С. О. Стратегічний розвиток туристичних дестинацій: досвід та перспективи України // Туризм: наука і практика. – 2020. – № 12. – С. 98-104.
3. Захарченко Л. І. Інноваційні підходи до розвитку екотуризму на природоохоронних територіях // Екологія та економіка. – 2021. – № 2. – С. 23-29.

Валерія Огородник, к.е.н., доцент
Іванна Бабич, здобувачка освітнього ступеня магістр
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ОЦІНОЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Важливість аналізу сучасного стану та тенденцій розвитку ринку оціночних послуг в Україні зумовлена тим, що цей сектор економіки відіграє значну роль у формуванні економічних рішень, забезпеченні прозорості фінансових операцій та управлінні активами. Оціночні послуги необхідні для правильного визначення вартості різних активів, що має вирішальне значення для процесів кредитування, оподаткування, страхування та інвестування.

Ключовими гравцями у забезпеченні надійної інформації про вартість майна є оцінювачі. Їх діяльність регламентується законодавством і потребує високого рівня кваліфікації та професійної етики. Оцінювачі відповідають за незалежне та об'єктивне визначення вартості активів, що має важливе значення для різних секторів економіки, включаючи комерційну та житлову нерухомість, бізнес, обладнання та інтелектуальну власність.

Протягом останніх років український ринок оціночних послуг демонструє неоднозначні тенденції. Перейдемо до аналізу даних про кількість оцінювачів та суб'єктів оціночної діяльності в Україні за 2019-2024 роки (табл. 1.). Дані взяті з офіційного державного реєстру, що гарантує їхню достовірність.

Таблиця 1

Кількість оцінювачів та суб'єктів оціночної діяльності в Україні за 2019-2024 рр., од. [1]

	Оцінювачі	Суб'єкти оціночної діяльності
26.12.2019	13081	2808
30.12.2020	13192	2685
30.12.2021	13306	2605
08.12.2022	13261	2443
29.12.2023	13365	2322
08.11.2024	13403	2350

У період з 2019 по 2024 рік кількість оцінювачів зросла з 13081 до 13403 осіб, це свідчить про постійний попит на кваліфікованих фахівців в цій галузі та про розширення сфери застосування оціночних послуг. Щорічно кількість сертифікованих оцінювачів зростала, за винятком 2022 року, коли відбулося невелике зниження на 0.34%. Найвищий приріст кількості оцінювачів зафіксовано у 2019 році (1.22%), що свідчить про зростання попиту на професію. Середній ріст становить близько 0.78% на рік, що показує стабільне, хоч і незначне зростання [1].

Незважаючи на зростання кількості оцінювачів, кількість компаній, що надають оціночні послуги, демонструє тенденцію до зниження.

Так, у 2019 році їх кількість складала 2808, а станом на 2024 рік вона зменшилася до 2350 [1]. Кількість компаній, що надають оціночні послуги, поступово скорочується щороку, за винятком невеликого приросту у 2024 році на 1.21%. Найбільше скорочення відбулося в 2022 році, де ріст був негативним (-6.22%), ймовірно, через економічні чинники. Загалом, середній щорічний спад кількості суб'єктів оціночної діяльності становить приблизно -4.11%, що може вказувати на скорочення ринку або консолідацію ринку, коли великі компанії поглинають менші або ж дрібні компанії виходять з ринку через посилення конкуренції.

Аналіз регіонального розподілу оцінювачів та суб'єктів оціночної діяльності по території України дозволяє виявити значні відмінності в концентрації цих фахівців у різних

областях, що може бути пов'язано як із економічною активністю регіонів, так і з попитом на оціночні послуги.

Спостерігається значний розрив між кількістю оцінювачів та суб'єктів оціночної діяльності в різних регіонах. Найбільша концентрація припадає на великі міста та індустріальні центри (Київ, Дніпро, Харків, Одеса). Кількість оцінювачів та суб'єктів оціночної діяльності, як правило, корелює з рівнем економічного розвитку регіону. Регіони з високим рівнем ВВП, інвестиційної активності та розвинутою інфраструктурою мають більшу кількість оцінювачів. Регіони, які зазнали найбільшого впливу збройного конфлікту (Донецька, Луганська), демонструють значне зниження кількості суб'єктів оціночної діяльності.

м. Київ значно виділяється серед інших регіонів за кількістю оцінювачів та суб'єктів оціночної діяльності. На території міста працює 3099 оцінювачів і 504 суб'єкти, що значно перевищує показники інших областей. Це можна пояснити високим рівнем ділової активності, розвиненістю ринку нерухомості, великою кількістю бізнесів і потребою у проведенні незалежної оцінки активів для різних цілей.

Одеська область є важливим транспортним і торговельним центром, що, ймовірно, сприяє високому попиту на оціночні послуги і в ній також спостерігається висока концентрація оцінювачів та суб'єктів оціночної діяльності : 922 оцінювачі та 161 суб'єкт оціночної діяльності. Харків є одним із найбільших промислових центрів, що також формує попит на фахівців у галузі оцінки (846 оцінювачів і 154 суб'єкти) [1].

Найбільша кількість оцінювачів зосереджена в містах-мільйонниках, зокрема в Києві. Це пов'язано з високим рівнем економічної активності, великою кількістю підприємств та інвестиційних проектів.

Спостерігається значна диспропорція в розподілі оцінювачів між регіонами. Деякі регіони мають значно більшу кількість фахівців, ніж інші. м. Київ значно випереджає інші регіони з 25.43% від загальної кількості оцінювачів, що вказує на високу концентрацію професіоналів в столиці, де попит на оціночні послуги, ймовірно, найбільший. Одеська та Харківська області також мають високі показники – приблизно 7.57% та 6.94% відповідно, а у Донецькій та Львівській областях спостерігається велика кількість оцінювачів (близько 6.29% і 4.91%). Інші області, наприклад, Волинська і Тернопільська, мають найнижчий відсоток, менше 1%.

Як і у випадку з оцінювачами, найбільша кількість суб'єктів оціночної діяльності зосереджена в містах-мільйонниках, особливо в Києві.

Існує значна диспропорція в розподілі суб'єктів оціночної діяльності між регіонами. Деякі регіони мають значно більшу кількість компаній, що надають оціночні послуги, ніж інші. м. Київ лідирує за кількістю суб'єктів оціночної діяльності (21.46%), Дніпропетровська, Одеська та Харківська області мають високий відсоток суб'єктів оціночної діяльності (понад 6%), а Луганська область має найнижчий відсоток суб'єктів (0.47%), що вказує на значно менший попит або недостатню кількість спеціалістів.

Станом на 05.11.2024 р. в Україні функціонують шість національних громадських організацій, визнаних саморегульвними організаціями оцінювачів. За даними Фонду державного майна України, лише 2192 з 13 403 оцінювачів є членами цих саморегульвних організацій [2]. Таким чином, частка оцінювачів, залучених до національних громадських організацій, становить лише 16,35%.

Ці показники свідчать про недостатню ефективність СРО у виконанні їхніх функцій та обов'язків перед суспільством, що може обумовлювати низький рівень довіри з боку професійної спільноти. Невисокий рівень залученості – менш ніж один із шести оцінювачів є членом СРО – підкреслює актуальність проблеми та необхідність удосконалення їхньої діяльності.

Підсумовуючи слід зауважити, що ринок оціночних послуг в Україні демонструє стійку тенденцію до зростання, однак темпи зростання змінюються під впливом макроекономічних факторів та політичних подій. Розподіл оцінювачів та суб'єктів оціночної діяльності по території України є нерівномірним, що пов'язано з різним рівнем економічного розвитку регіонів. Роль саморегулювальних організацій оцінювачів є недостатньо ефективною. Необхідно вживати заходів для підвищення їхньої ролі в забезпеченні якості оціночних послуг. Перспективи розвитку ринку оціночних послуг в Україні пов'язані з подальшим зростанням економіки, розвитком фінансового ринку та вдосконаленням законодавства.

Список використаних джерел:

1. Державний реєстр оцінювачів та суб'єктів оціночної діяльності. Єдиний державний веб-портал відкритих даних URL: <https://data.gov.ua/dataset/f372f0dc-e79a-4389-a71a-04f44124fc51>.
2. Інформація про оцінювачів, які перебувають у складі саморегулювальних організацій оцінювачів станом на 05.11.2024 URL: [https://www.spfu.gov.ua/userfiles/files/sro_05_11_2024\(1\).xlsx](https://www.spfu.gov.ua/userfiles/files/sro_05_11_2024(1).xlsx).

*Микола Юришинець, магістр 2-го року навчання
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород
Науковий керівник: Поліщук В. В., д.е.н., професор*

РОЗРОБКА ПРОГРАМНОЇ СИСТЕМИ КОМПЛЕКСНОГО ОЦІНЮВАННЯ СТАРТАП-ПРОЄКТІВ

У сучасному світі технологічного прогресу стартапи відіграють ключову роль в інноваціях і економічному зростанні, проте їх успішність залишається непередбачуваною через високу конкуренцію, невизначеність і ризики. Близько 90% стартапів зазнають невдач, причинами яких найчастіше є відсутність ринкової потреби (42%), фінансові труднощі (29%) та неефективний підбір команди (23%) [1].

Щоб зменшити ці ризики, стартапи повинні зосередитися на ретельному дослідженні ринку, щоб забезпечити відповідність продукту ринку, отримати достатнє фінансування та сформувати згуртовану, кваліфіковану команду. Впровадження надійних маркетингових стратегій також є життєво важливим, оскільки 22% стартапів зазнають невдачі через неефективний маркетинг [2].

Розробка програмної системи для оцінки стартап-проектів забезпечує методологічну основу для аналізу чотирьох ключових аспектів: ефективності, ризиків, команди та фінансової доцільності. Використання лінгвістичних змінних і нечіткої логіки дозволяє враховувати невизначеності та підвищує точність оцінки. Модульна структура системи сприяє комплексному аналізу та підтримує прийняття стратегічних рішень.

Таким чином, ця система є важливим інструментом для підприємців, що прагнуть оптимізувати управління ризиками та ресурсами, сприяючи підвищенню надійності стартапів та їх життєздатності в умовах динамічного ринкового середовища.

Основні можливості системи оцінювання стартапів демонструє ElevateX. На головній сторінці форма розділена на три секції: ефективність, ризик та команда. Розглянемо кожен секцію окремо для розуміння критеріїв оцінки стартап-ідеї:

- ефективність (рис. 1) поділена на шість груп коефіцієнтів зі значеннями: суми, мінімуму, максимуму, бажаного, бажаного терму та ваги. Кожне з цих значень можна отримати заповнивши спеціальну анкету, яка містить низку питань, що допоможуть

об'єктивно оцінити ефективність стартап ідеї;

- критерії ризиків поділені на чотири групи: «Операційні ризики», «Інвестиційні ризики», «Фінансові ризики» та «Ризики інноваційної діяльності». Кожна з цих груп містить свої власні показники, після заповнення яких можна отримати оцінку того, на скільки ризикованою є стартап ідея;

- для оцінки команди використовується трирівнева система критеріїв. Критерії також представлені у формі анкети та зведені до лінгвістичних та числових значень. Групами є: «Стабільність і згуртованість команди», «Професійна компетентність та досвід» та «Професійна активність команди».

Фінансова доцільність розраховується на основі попередніх обчислень і вказує на ступінь доцільності фінансування проекту. Вона налаштовується відповідно до потреб профілю користувача.

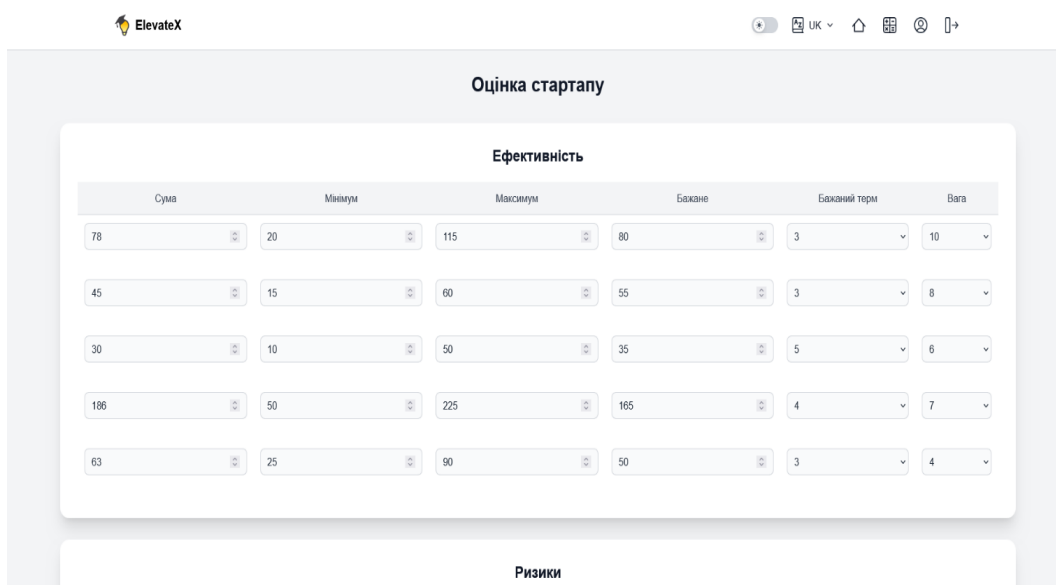

Рис. 1. Фрагмент головної сторінки з формою оцінювання ефективності

Обчислення ефективності, ризику, команди чи доцільності фінансування мають свої унікальні результати (рис. 2).

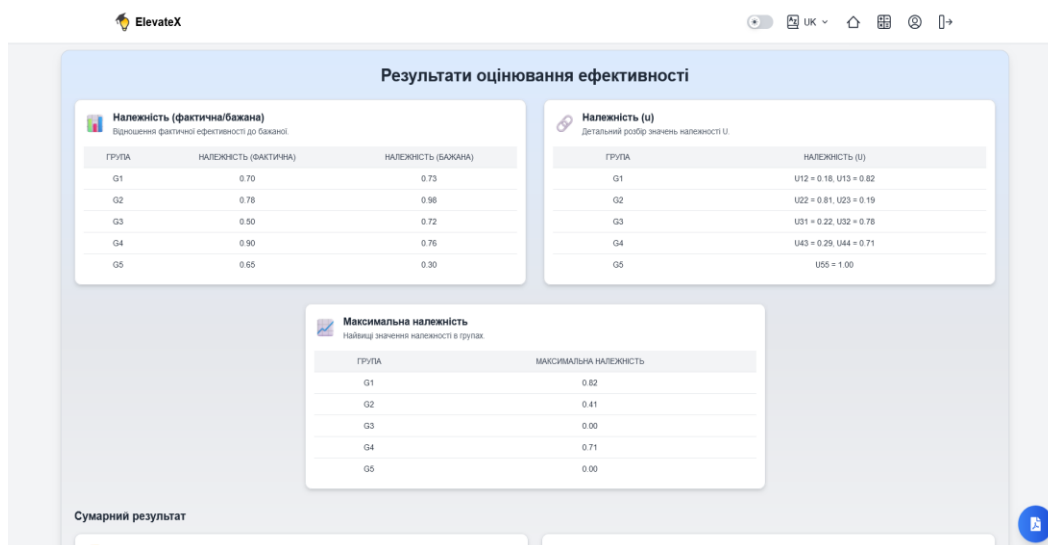

Рис. 2. Фрагмент результатів оцінки стартап-проекту

Таким чином, система для комплексної оцінки стартап-проектів, продемонстрована у застосунку ElevateX, забезпечує структурований підхід до оцінки ефективності, ризиків, динаміки команди та доцільності фінансової підтримки. Завдяки детальним опитувальникам та розрахованим показникам вона забезпечує об'єктивний та індивідуальний процес оцінювання, що дозволяє користувачам приймати обґрунтовані рішення щодо життєздатності та потенціалу фінансування їхніх стартап-проектів.

Список використаних джерел:

1. The Top 12 Reasons Startups Fail [Електронний ресурс] / CBInsights. – Режим доступу: <https://www.cbinsights.com/research/report/startup-failure-reasons-top/>.
2. Startup Failure Rate Statistics (2024) [Електронний ресурс] / Exploding Topics – Режим доступу: <https://explodingtopics.com/blog/startup-failure-stats>.

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ
ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ ВІДНОСИН:
ВИКЛИКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ

Збірник матеріалів
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

(4 грудня 2024 р., м. Ужгород)

Т 65 Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: збірник матеріалів ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 4 грудня 2024 р.). – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2024. – 241 с.

Збірник укладено за матеріалами ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти», яка відбулася 4 грудня 2024 р. у ДВНЗ «Ужгородський національний університет», з метою обміну інформацією, досвідом та результатами наукових досліджень з питань модифікації підходів щодо фінансово-кредитного забезпечення розвитку національної та регіональної економіки в реаліях війни та післявоєнного відновлення. Матеріали авторів містять різні точки зору з теоретичних та прикладних засад розвитку фінансової системи держави і регіонів та охоплюють проблемні питання соціально-економічного розвитку України в умовах децентралізації та євроінтеграції, впливу глобальних трансформаційних процесів на фінансову систему країни та функціонування суб'єктів фінансового ринку, модифікації бюджетної та податкової політики в умовах воєнного стану, актуальні аспекти формування зовнішньоекономічної та митної політики держави в реаліях часу, необхідність і перспективи розвитку оціночної діяльності та особливості фінансового менеджменту в період війни та відновлення національної економіки.